

STAN SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO W POLSCE

RAPORT

SZKOŁA SZKOŁA
ZAWODOWA SZKOŁA
SZKOŁA ZAWODOWA
SZKOŁA SZKOŁA
POZYTYWNEGO
WYBORU
WYBORU

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

STAN SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO W POLSCE

RAPORT

KOWEziU Warszawa 2013

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

STAN SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO W POLSCE – RAPORT
Publikacja opracowana w ramach projektu
Szkoła zawodowa szkołą pozytywnego wyboru

Autorzy: Elżbieta Goźlińska, Andrzej Kruszewski
Koordynator merytoryczny projektu: Emilia Maciejewska
Redaktor merytoryczny i językowy: Joanna Ksieniewicz

Publikacja jest dystrybuowana bezpłatnie.

**© Copyright by Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej
Warszawa 2013**

Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej
02-637 Warszawa, ul. Spartańska 1B
www.koweziu.edu.pl

Wydanie pierwsze (2013)

Projekt graficzny, DTP, druk: www.pracowniacc.pl

Spis treści

Wstęp	5
Zakres i metodologia badania stanu szkolnictwa zawodowego w Polsce ...	6
1. Wprowadzenie	6
2. Przebieg badań	8
2.1. Analiza danych wtórnych (<i>desk research</i>)	8
2.2. Badanie wśród dyrektorów szkół kształcących w zawodach i centrów kształcenia praktycznego	8
2.3. Badanie wśród uczniów szkół kształcących w zawodzie	9
2.4. Badanie wśród przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego (starostw powiatowych)	10
2.5. Badanie wśród pracodawców	11
Stan szkolnictwa zawodowego w Polsce	12
3. Szkoły i placówki prowadzące kształcenie zawodowe w systemie edukacyjnym w Polsce	12
3.1. Szkoły prowadzące kształcenia zawodowe w systemie edukacyjnym w Polsce	12
3.2. Placówki prowadzące kształcenie zawodowe w Polsce	21
3.3. Zawody kształcone w systemie szkolnym	25
4. Organizacja kształcenia zawodowego	29
4.1. Programy nauczania	29
4.2. Organizacja praktycznej nauki zawodu	37
4.3. Innowacje i eksperymenty pedagogiczne	41
5. Baza lokalowa i techniczno-dydaktyczna szkół	45
6. Kadra szkół i placówek	56
7. Finansowanie szkół i placówek prowadzących kształcenie zawodowe ..	71
8. Uczniowie szkół zawodowych	87
9. Efektywność kształcenia zawodowego	115
10. Szkolnictwo zawodowe a rynek pracy	132
11. Zaangażowanie jednostek samorządów terytorialnych prowadzących szkoły zawodowe w podnoszenie jakości pracy tych szkół	139
Podsumowanie	147
Rekomendacje	160
Załączniki	162
Bibliografia	178
Spis rysunków i tabel	181

WSTĘP

Prezentowany Raport „Stan szkolnictwa zawodowego w Polsce” jest publikacją opracowaną w ramach Projektu „Szkoła zawodowa szkołą pozytywnego wyboru”, realizowanego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (Działanie 3.4. Otwartość systemu edukacji w kontekście uczenia się przez całe życie. Poddziałanie 3.4.2. Upowszechnianie uczenia się przez całe życie).

Skuteczne działania zmierzające do wykreowania nowoczesnej szkoły zawodowej, która byłaby szkołą pozytywnego wyboru, nie były możliwe bez diagnozy stanu szkolnictwa zawodowego. Mimo, że blisko 50% absolwentów gimnazjów kontynuuje naukę w szkołach zawodowych, dotychczas nie było pogłębionej oceny stanu szkolnictwa zawodowego w Polsce; w ciągu ostatnich kilkunastu lat nie było ono przedmiotem wieloaspektowych, ogólnopolskich badań. Dlatego też w ramach projektu „Szkoła zawodowa szkołą pozytywnego wyboru” zostały przeprowadzone badania, których wyniki wspomagają diagnozę stanu szkolnictwa zawodowego w Polsce w kontekście powiązań z otoczeniem. Informacje dotyczące badań można znaleźć w raportach GfK Polonia dostępnych na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Niniejszy Raport, w syntetycznej i przystępnej dla szerokiego grona odbiorców formie, prezentuje wyniki różnych badań, wnioski i rekomendacje.

Autorzy Raportu mają nadzieję, że analiza stanu szkolnictwa w Polsce przybliży problematykę szkół zawodowych wśród osób, dla których sprawy kształcenia zawodowego nie są obojętne.

ZAKRES I METODOLOGIA BADANIA STANU SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO W POLSCE

1. WPROWADZENIE

W celu dokonania oceny stanu szkolnictwa zawodowego w Polsce w okresie od sierpnia 2010 r. do lutego 2011 r. agencja badawcza GfK Polonia przeprowadziła na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej szereg prac badawczych, którymi objęto między innymi wszystkie publiczne szkoły dla młodzieży kształcące w zawodach oraz centra kształcenia praktycznego.

Raport prezentuje wyniki badań ilościowych, którymi objęto:

- dyrektorów publicznych szkół dla młodzieży kształcących w zawodach;
- dyrektorów centrów kształcenia praktycznego (CKP);
- uczniów publicznych szkół dla młodzieży kształcących w zawodach;
- pracowników starostw powiatowych;
- przedsiębiorców.

Badania zostały przeprowadzone na próbach:

- wyczerpującej – wśród pracowników jednostek samorządu terytorialnego (starostw powiatowych) oraz dyrektorów szkół i CKP;
- ogólnopolskiej – wśród przedsiębiorców;
- reprezentatywnej na poziomie ogólnopolskim, jak i regionalnym – wśród uczniów szkół kształcących w zawodach.

W sumie badaniom ilościowym poddanych zostało:

- 3868 dyrektorów szkół publicznych kształcących w zawodach (w tym szkół specjalnych) oraz 141 dyrektorów centrów kształcenia praktycznego;
- 14057 uczniów szkół kształcących w zawodach;
- 1075 przedsiębiorców;
- 378 przedstawicieli starostw powiatowych prowadzących szkoły kształcące w zawodach.

Badania jakościowe obejmowały:

- 32 indywidualne wywiady w starostwach powiatowych;
- 64 wywiady z przedstawicielami firm współpracujących ze szkołami.

Finalem prac badawczych były dyskusje panelowe w gronie ekspertów, które uzupełniły zebrany materiał badawczy o opinie ekspertów lokalnych i regionalnych.

Spotkania odbyły się we wszystkich miastach wojewódzkich w terminie od 19 do 28 stycznia 2011 r. Łącznie odbyło się 16 spotkań. Średnio każde ze spotkań trwało 180 minut.

W każdym panelu dyskusyjnym wzięło udział około ośmiu ekspertów lokalnych, w tym:

- dyrektorzy szkół prowadzących kształcenie w zawodach (zasadnicza szkoła zawodowa, technikum i szkoła policealna);
- przedstawiciele instytucji rynku pracy (PUP/WUP);
- przedstawiciele stowarzyszeń pracodawców/pracodawców współpracujących z ww. szkołami;
- przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego specjalizujący się w obszarze oświaty.

Ze względu na rozmiary całego przedsięwzięcia badania terenowe zostały zrealizowane w kilku etapach:

- pomiar ilościowy i jakościowy w starostwach powiatowych;
- pomiar ilościowy i jakościowy wśród przedsiębiorców (w tym współpracujących ze szkołami);
- pomiar ilościowy w szkołach oraz CKP.

Głównym celem badania była kompleksowa ocena stanu publicznego szkolnictwa zawodowego w Polsce w kontekście zachodzących zmian gospodarczych i społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wymagających wprowadzenia zmian.

Cele szczegółowe w badaniach cząstkowych to:

- określenie potencjału szkół prowadzących kształcenie w zawodach (w tym zaplecza dydaktycznego, środków oraz przygotowania nauczycieli) oraz wskazanie obszarów problemowych i szans rozwojowych;
- kompleksowa ocena wybranych obszarów działania szkół (ze szczególnym uwzględnieniem sposobu przygotowania ucznia do podjęcia pracy) i zaproponowanie elementów wymagających poprawy bądź kontynuacji tak, aby zwiększyć w przyszłości zainteresowanie uczniów gimnazjum wyborem „ścieżki zawodowej”;
- poznanie zasad i zakresu współpracy przedsiębiorców/pracodawców ze szkołami i/lub centrami kształcenia praktycznego (CKP);
- analiza przebiegu współpracy między przedsiębiorstwami a szkołami i centrami kształcenia praktycznego z perspektywy pracodawców, ze szczególnym uwzględnieniem barier i korzyści wynikających z tej współpracy, a także charakteru stosunków między firmami a szkołami i placówkami oraz opinii pracodawców o uczniach szkół zawodowych, ich przygotowaniu do pracy, umiejętnościach i kompetencjach;
- analiza działań organów prowadzących szkoły podejmowanych ze względu na poprawę jakości kształcenia, a także na zmianę negatywnego wizerunku szkolnictwa zawodowego.

2. PRZEBIEG BADAŃ

2.1. Analiza danych wtórnych (*desk research*)

W pierwszym etapie badań została przygotowana analiza danych wtórnych, tzw. *desk research*.

Analiza danych wtórnych została przygotowana na podstawie:

- obowiązujących w analizowanym okresie przepisów prawnych, ze szczególnym uwzględnieniem ustawy o systemie oświaty;
- źródeł publikowanych, tj. raportów i sprawozdań z badań, publikacji GUS, roczników statystycznych, raportów Eurydice, publikacji książkowych oraz artykułów w czasopiśmie;
- baz danych, tj. Banku Danych Lokalnych GUS oraz Systemu Informacji Oświatowej;
- publikacji internetowych na stronach: Ministerstwa Edukacji Narodowej (MEN), Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (MPiPS), Centralnej Komisji Egzaminacyjnej (CKE), okręgowych komisji egzaminacyjnych, Ośrodka Rozwoju Edukacji (ORE), Internetstats, wojewódzkich urzędów pracy, Eurydice.

Oprócz części opisowej prezentującej stan szkolnictwa zawodowego, analiza danych wtórnych obejmowała także szczegółową analizę danych Systemu Informacji Oświatowej (SIO). Analiza ta umożliwiła dobór prób do kolejnych badań:

- dyrektorów szkół i centrów kształcenia praktycznego (liczba placówek w podziale na typy szkół, baza teleadresowa szkół i CKP);
- uczniów (liczba uczniów w podziale na typy szkół, liczba uczniów w poszczególnych województwach, liczba uczniów w podziale na nauczane zawody i obszary zawodowe);
- jednostek samorządu terytorialnego (baza teleadresowa wszystkich JST);
- wśród pracodawców.

2.2. Badanie wśród dyrektorów szkół kształcących w zawodach i centrów kształcenia praktycznego

Badanie wśród dyrektorów szkół kształcących w zawodach i centrów kształcenia praktycznego zostało zrealizowane w terminie od 2 listopada do 29 grudnia 2010 r. Badanie zostało przeprowadzone na próbie wyczerpującej $n = 4009$ w tym:

- $n = 3868$ dyrektorów szkół publicznych kształcących w zawodach;
- $n = 141$ dyrektorów centrów kształcenia praktycznego.

Właściwym respondentem był dyrektor lub wicedyrektor szkoły czy placówki. Średni czas wywiadu wyniósł 45 minut.

W badaniu wśród dyrektorów szkół kształcących w zawodach i centrów kształcenia praktycznego wywiady realizowano techniką bezpośrednią na terenie szkoły lub centrum. Zastosowano osobiste wywiady kwestionariuszowe realizowane przy użyciu komputera.

2.3. Badanie wśród uczniów szkół kształcących w zawodzie

Badanie wśród uczniów prowadzono na próbie badawczej metodą osobistych wywiadów kwestionariuszowych realizowanych przy użyciu komputera. Badaniem objęci byli uczniowie klas programowo najwyższych. Jeśli w szkole istniała klasa integracyjna kształcąca w wyznaczonym w próbie zawodzie, wybierano w pierwszej kolejności taką właśnie klasę.

Próba badawcza została zaprojektowana i zrealizowana tak, by odzwierciedlać rzeczywistą strukturę uczniów klas programowo najwyższych ze względu na 16 obszarów zawodowych przyjętych na potrzeby badania oraz 4 typy szkół (zasadnicza szkoła zawodowa, technikum, technikum uzupełniające, szkoła policealna).

Badanie realizowano średnio w co drugiej szkole, a liczba wywiadów dla jednej klasy wahała się między 1 a 10, natomiast średnia liczba wywiadów przeprowadzonych w jednej szkole kształtowała się na poziomie 3,2 (tabela 1).

Badanie przeprowadzono od 3 listopada do 22 grudnia 2010 roku na próbie $n = 14057$. Średni czas wywiadu wyniósł 30 minut. Ostatecznie zrealizowano $n = 14057$ ważnych wywiadów wg podziału na województwa, obszary zawodowe (tabela 2) i typy szkół (tabela 3).

Tabela 1. Udział uczniów w badaniu ze względu na województwa

Województwo	% uczniów
dolnośląskie	6,24
kujawsko-pomorskie	6,16
lubelskie	6,27
lubuskie	6,26
łódzkie	6,13
małopolskie	6,25
mazowieckie	6,17
opolskie	6,20
podkarpackie	6,36
podlaskie	6,28
pomorskie	6,47
śląskie	6,30
świętokrzyskie	6,22
warmińsko-mazurskie	6,17
wielkopolskie	6,15
zachodniopomorskie	6,35

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Udział uczniów w badaniu ze względu na obszar zawodowy

Obszar zawodowy	% uczniów
turystyka i hotelarstwo	8,76
gastronomia i produkcja spożywcza	10,66
ekonomiczno-finansowo-biurowy	10,91
budownictwo, drogownictwo i instalacje budowlane	10,95
elektryczno-elektroniczny i teleinformatyczny	10,96
górnictwo, hutnictwo i odlewnictwo	0,79
transport i gospodarka magazynowa	4,15
chemiczny, ceramiczny i szklarski	0,71
poligraficzno-drukarski i papierniczy	0,85
mechaniczny	10,86
rolno-hodowlany	6,80
leśnictwo, rybactwo i inżynieria środowiska	6,71
medyczno-społeczny oraz ochrony i bezpieczeństwa	7,38
fryzjersko-kosmetyczny	7,60
artystyczno-muzyczny	0,46
włókienniczo-odzieżowy i skórzaný	1,47

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Udział uczniów w badaniu ze względu na typ szkoły

Typy szkół	% uczniów
zasadnicza szkoła zawodowa	42,09
technikum	44,95
technikum uzupełniające	1,05
szkoła policealna	11,91

Źródło: opracowanie własne.

2.4. Badanie wśród przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego (starostw powiatowych)

Badanie wśród przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego (starostw powiatowych) odpowiedzialnych za sprawy oświatowe zostało zrealizowane w dwóch etapach:

- wywiady jakościowe służące eksploracji tematu oraz aktualizacji narzędzia ilościowego;
- pomiar ilościowy w celu kwantyfikacji wcześniejszych obserwacji.

Pierwszy etap (wywiady jakościowe) przeprowadzono od 3 do 14 września 2010 r. Łącznie zrealizowano 32 indywidualne wywiady pogłębione (po dwa w każdym województwie). Selekcja (przeprowadzona na etapie wstępnym) uwzględniała podział na powiaty ziemskie i grodzkie. Średni czas wywiadu wyniósł około 70 minut.

Badania ilościowe odbyły się od 2 do 22 listopada 2010 r. W ramach badania kwestionariuszowego przeprowadzono 374 osobiste wywiady papierowe (PAPI). Średni czas trwania wywiadu wyniósł około 40 minut. Odmowy udziału w badaniu odebrano w przypadku pięciu spośród wszystkich powiatów w Polsce, były to powiaty: krotoszyński, włocławski, bydgoski, łomżyński, koniński.

2.5. Badanie wśród pracodawców

Badanie wśród pracodawców zrealizowane zostało w dwóch etapach.

W pierwszym etapie (ilościowym) przebadano reprezentatywną próbę polskich pracodawców za pomocą wywiadów telefonicznych CATI (*Computer Assisted Telephone Interview*). Badanie przeprowadzono od 22 października do 30 listopada 2010 r. Zrealizowano $n = 1075$ wywiadów. Średni czas wywiadu wyniósł około 30 minut.

W drugim etapie badaniem objęto pracodawców współpracujących ze szkołami lub CKP. Zastosowano metodę indywidualnych wywiadów pogłębionych (tzw. IDI, *individual in-depth interview*). Jest to wywiad prowadzony przez moderatora według scenariusza przygotowanego z uwzględnieniem celów badania zawartych w zamówieniu. W odróżnieniu od wywiadu kwestionariuszowego założeniem realizacji IDI nie jest odpytywanie, lecz rozmowa z respondentem. Podczas niej powstaje możliwość identyfikacji nowych tematów i pogłębienia wątków pojawiających się w rozmowie. Wywiady pogłębione zrealizowano od 29 listopada do 16 grudnia 2010 r. w wybranych lokalizacjach na terenie całej Polski. Łącznie odbyły się 64 rozmowy z pracodawcami (po cztery w każdym województwie). Średni czas wywiadu wyniósł około 50 minut.

W badaniu wzięli udział pracodawcy reprezentujący następujące obszary zawodowe:

- turystyka, hotelarstwo, gastronomia i produkcja spożywcza (przykładowe zawody: kucharz, kelner, piekarz, cukiernik, technik technologii żywności);
- budownictwo, drogownictwo i instalacje budowlane (przykładowe zawody: stolarz, technik geodeta, technik budownictwa);
- mechaniczny (przykładowe zawody: technik mechanik, blacharz, lakiernik, elektromechanik pojazdów samochodowych);
- ekonomiczno-finansowo-biurowy (przykładowe zawody: technik ekonomista, sprzedawca);
- rolno-hodowlany (przykładowy zawód: technik ogrodnik);
- leśnictwo, rybactwo i inżynieria środowiska (przykładowy zawód: technik architektury krajobrazu);
- elektryczno-elektroniczny i teleinformatyczny (przykładowe zawody: technik informatyk, technik-mechatronik, monter-mechatronik);
- transport i gospodarka magazynowa (przykładowy zawód: technik logistyki);
- medyczno-społeczny (przykładowy zawód: opiekun medyczny);
- chemiczny, ceramiczny i szklarski (przykładowy zawód: technik analityk);
- fryzjersko-kosmetyczny (przykładowy zawód: fryzjer).

STAN SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO W POLSCE

3. SZKOŁY I PLACÓWKI PROWADZĄCE KSZTAŁCENIE ZAWODOWE W SYSTEMIE EDUKACYJNYM W POLSCE

3.1. Szkoły prowadzące kształcenia zawodowe w systemie edukacyjnym w Polsce

Podstawowym aktem prawnym regulującym sprawy oświaty w Polsce jest ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.).

Szkoły zawodowe mogą być zakładane i prowadzone przez:

- 1) jednostkę samorządu terytorialnego (JST),
- 2) inną osobę prawną,
- 3) osobę fizyczną.

Jednostki samorządu terytorialnego mogą zakładać i prowadzić jedynie szkoły i placówki publiczne.

Ustawa dodatkowo przewiduje możliwość zakładania i prowadzenia szkół kształcących w zawodach przez właściwego ministra.

Zakładanie i prowadzenie szkół zawodowych, z wyjątkiem szkół i placówek o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym, należy do zadań własnych powiatu. Jednakże przepis art. 5 ust. 5b ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty zezwala innym jednostkom samorządu terytorialnego (gminnym i wojewódzkim) zakładać i prowadzić szkoły po uprzednim zawarciu porozumienia „z jednostką samorządu terytorialnego, dla której prowadzenie danego typu szkoły lub placówki jest zadaniem własnym, a w przypadku szkół artystycznych z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego”.

W tabeli 4 zawarte są dane dotyczące szkolnictwa zawodowego w roku 2009/2010 według danych GUS (Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2009/2010).

Podane w tabeli liczby obejmują wszystkie szkoły zawodowe w Polsce w roku 2009/2010 z uwzględnieniem różnych organów prowadzących.

Tabela 4. Szkoły zawodowe i uczniowie w roku szkolnym 2009/2010

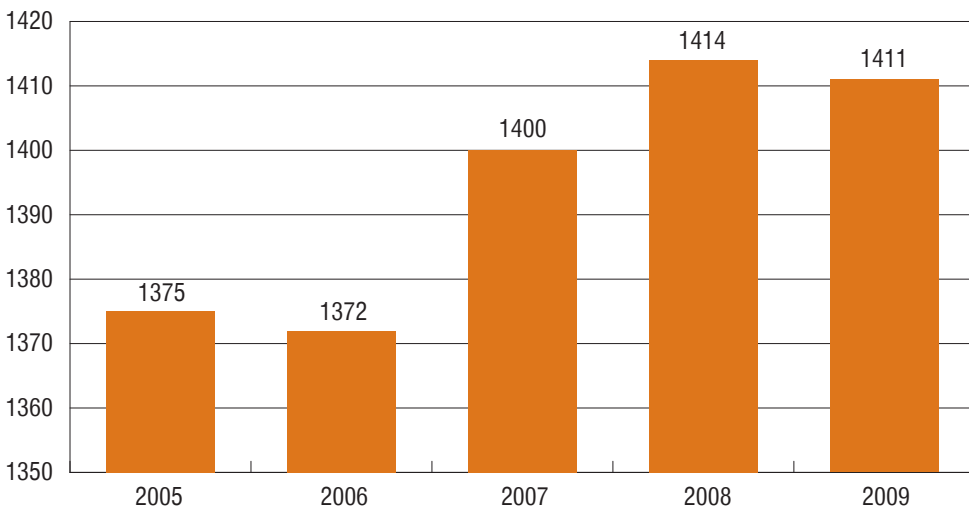
Typ szkoły	Młodzieżowe		Dla dorosłych		Specjalne	
	liczba szkół	liczba uczniów	liczba szkół	liczba uczniów	liczba szkół	liczba uczniów
zasadnicze szkoły zawodowe	1 411	220 108	104	5 023	374	15 568
technika i ogólnokształcące szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe	2 225	564 566	152	7 577	19	533
technika uzupełniające	89	3 375	665	36 049	16	242
szkoły policealne	352	29 150	2 736	236 546	20	351

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Omawiane w niniejszym opracowaniu wyniki badań dotyczą wszystkich młodzieżowych szkół zawodowych oraz wszystkich centrów kształcenia praktycznego prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego.

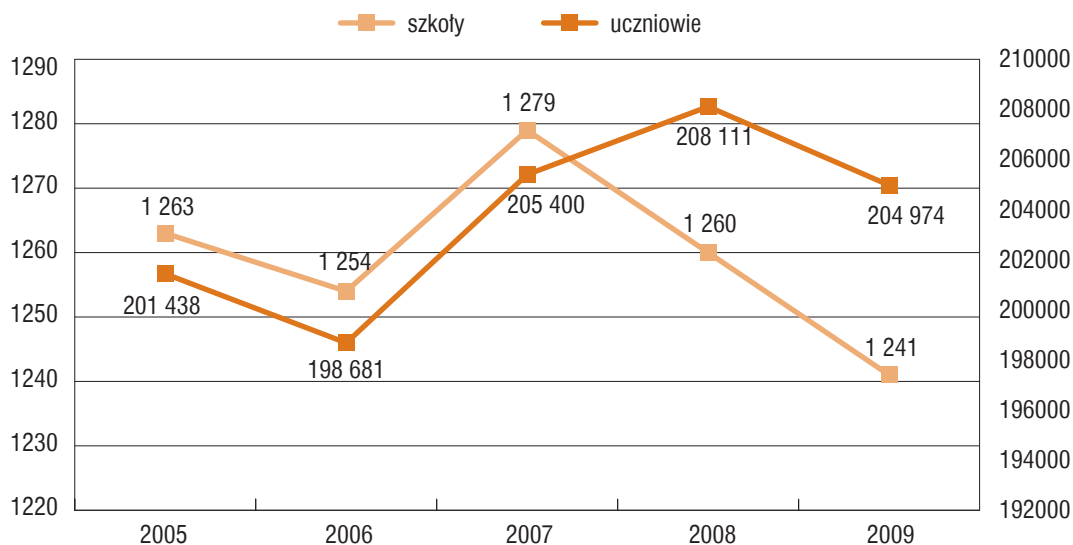
Zasadnicze szkoły zawodowe

W roku szkolnym 2009/2010 w Polsce funkcjonowało ogółem 1411 zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży (bez szkół specjalnych), z czego 1241 szkół prowadzonych było przez jednostki samorządu terytorialnego. Rysunki pokazują, jak zmieniały się liczby wszystkich zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży (rys. 1) i zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego (rys. 2) w latach 2005–2009.

Rys. 1. Liczba zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży w latach 2005–2009

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Od 2005 do 2008 roku liczba zasadniczych szkół zawodowych prowadzonych przez różne organy prowadzące (jednostki samorządu terytorialnego, jednostki administracji rządowej, organizacje społeczne i stowarzyszenia, organizacje wyznaniowe i inne organy prowadzące) wzrastała: od 1375 w 2005 r. do 1414 w 2008 r. (rys. 1). W sumie od 2005 do 2009 r. przybyło 36 zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży, a największy wzrost liczby tych szkół nastąpił w latach 2006-2007 (rys. 2).

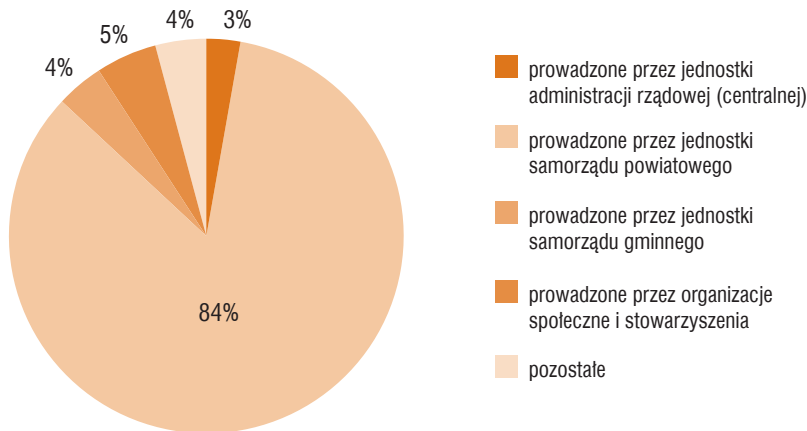
Rys. 2. Liczba zasadniczych szkół zawodowych podlegających JST dla młodzieży i uczniów w latach 2005–2009 w odniesieniu do ogólnej liczby uczniów w tych szkołach

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Ogółem w zasadniczych szkołach zawodowych dla młodzieży prowadzonych przez JST w 2009 roku uczyło się w całej Polsce 204 974 uczniów (rys. 2). Liczba uczniów w tym typie szkół zwiększyła się w stosunku do roku 2005 o 3536. Wyraźny wzrost liczby uczniów widoczny był kolejno w latach 2006–2008, ale liczba uczniów w roku 2009 zmniejszyła się w stosunku do roku 2008 o 3137. Ta tendencja może być związana z niżem demograficznym obejmującym kolejne roczniki i może się pogłębiać.

W załączniku 3 zamieszczonym na końcu opracowania pokazano liczbę zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży prowadzonych przez JST w latach 2005–2009 w rozbiciu na regiony, a w załączniku 4 pokazano liczbę uczniów zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży podlegających JST w latach 2005–2009 w rozbiciu na regiony.

Rysunek 3 pokazuje procentowy udział zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży według organów prowadzących.

Rys. 3. Procentowy udział zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży (według organów prowadzących)

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

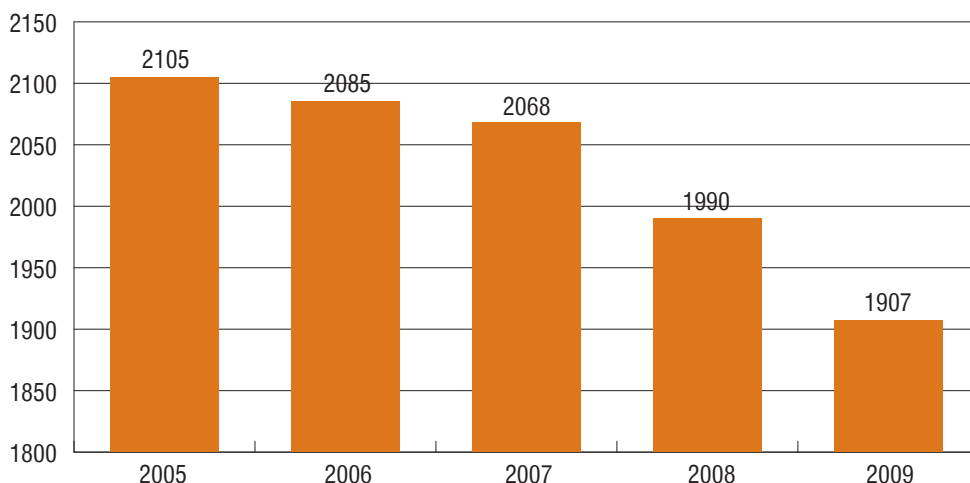
Zakładanie i prowadzenie szkół zawodowych, z wyjątkiem szkół i placówek o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym, należy do zadań własnych powiatu, stąd, jak potwierdzają to przeprowadzone przez GfK Polonia badania, w roku 2009/2010 najczęściej zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży było prowadzonych przez jednostki samorządu powiatowego (JSP).

Z przeprowadzonych badań wynika, że od 2005 roku liczba zasadniczych szkół zawodowych prowadzonych przez powiaty ulega zmniejszeniu: od 1220 w roku 2005 do 1183 w roku 2009 (spadek o 37 szkół). Jednostkom samorządu gminnego (JSG) podlegały w 2005 roku 42 zasadnicze szkoły zawodowe dla młodzieży, a w roku 2009 już 58 (wzrost o 16). Jeśli chodzi o zasadnicze szkoły zawodowe dla młodzieży pozostające w gestii jednostek samorządu wojewódzkiego (JSW), to od 2005 do 2007 roku włącznie podlegała im tylko jedna szkoła.

Technika i technika uzupełniająca

Zgodnie z danymi GUS dotyczącymi szkolnictwa zawodowego (*Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2009/2010*) w roku szkolnym 2009/2011 w Polsce funkcjonowało 2225 techników dla młodzieży i ogólnokształcących szkół artystycznych dających uprawnienia zawodowe. W tej liczbie 1937 szkół prowadziły jednostki samorządu terytorialnego, z czego **1907 techników dla młodzieży** i 30 ogólnokształcących szkół artystycznych.

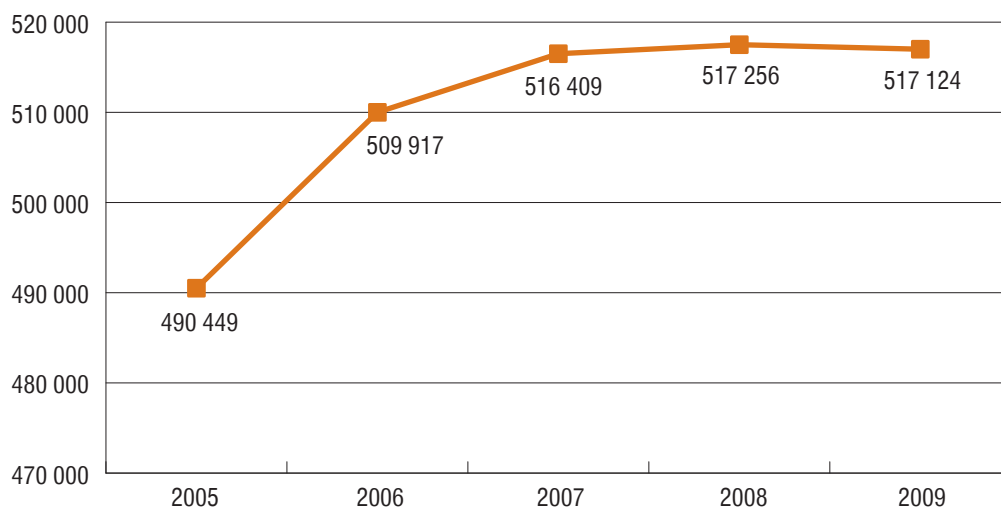
Na rysunku 4 pokazano, jak zmieniała się liczba techników dla młodzieży prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego w latach 2005–2009, a rysunek 5 pokazuje zmianę liczby uczniów kształcących się w tych technikach w tym samym przedziale czasowym.

Rys. 4. Liczba techników dla młodzieży (bez szkół specjalnych) w latach 2005–2009

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Z rysunku 4 wynika, że liczba tych szkół zmniejszała się i od roku 2005 ubyło ich 198. Największy spadek w tej kategorii szkół nastąpił między 2008 a 2009 rokiem – ubyły 83 szkoły. Jednak rysunek 5 pokazuje, że w latach 2005–2009 nastąpił wzrost liczby osób kształcących się w technikach dla młodzieży. Kształciło się w nich o 26 675 uczniów więcej niż w roku 2005, a największy wzrost nastąpił między rokiem 2005 a 2007.

Rys. 5. Liczba uczniów techników dla młodzieży w latach 2005–2009

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Tabela 5. Liczba techników dla młodzieży w latach 2005–2009 z uwzględnieniem organu prowadzącego

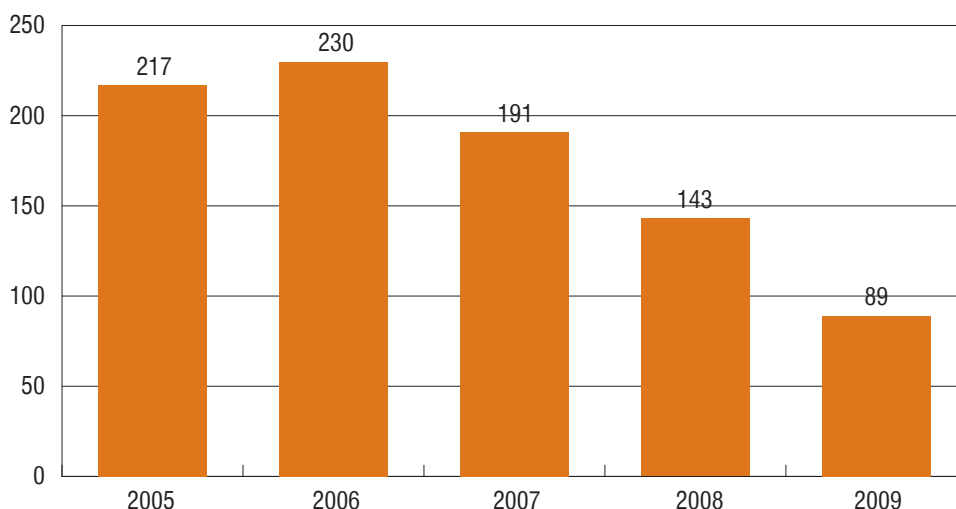
Jednostki samorządu terytorialnego	2005	2006	2007	2008	2009
województwo	6	7	11	9	8
powiat	2071	2049	2009	1933	1850
gmina	28	29	48	48	49
ogółem	2105	2085	2068	1990	1907

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

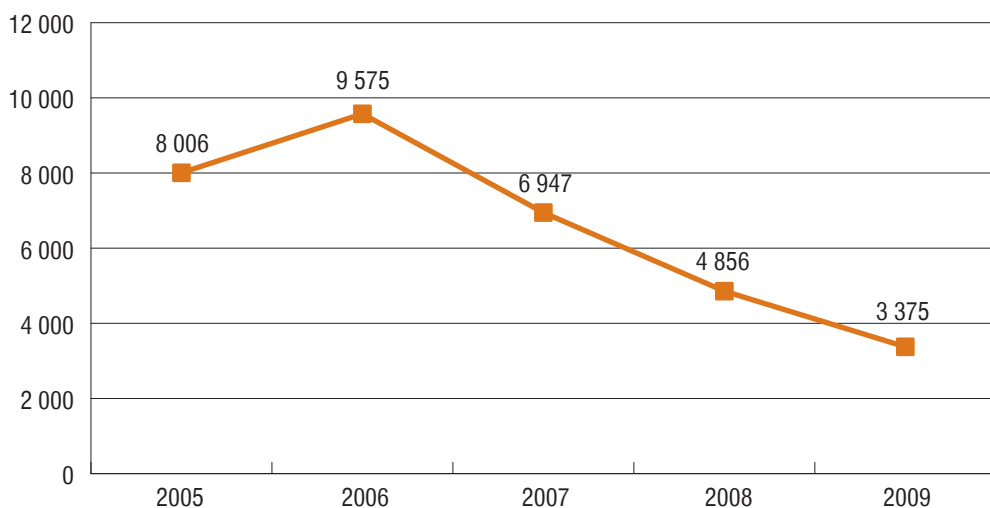
Najwięcej publicznych techników dla młodzieży podlegało jednostkom samorządu terytorialnego, w 2009 roku podlegało im 99% techników. W tabeli 5 przedstawiono liczbę techników dla młodzieży z uwzględnieniem szczebla organu prowadzącego.

Załącznik 5. pokazuje liczbę techników dla młodzieży podlegających powiatom w latach 2005–2009 (wg województw). Analizując dane zawarte w tym załączniku dotyczące liczby opisywanych szkół, w odniesieniu do poszczególnych regionów, widać, że spadek w latach 2005–2009 dotyczy większości regionów Polski. Wyjątek stanowi województwo śląskie, w którym, w tym okresie zanotowano wzrost liczby techników, których organami prowadzącymi były powiaty (w 2005 roku było tam 198 techników dla młodzieży, a w 2009 roku – 209 tego typu szkół – wzrost o 11 szkół). W województwie śląskim było najwięcej techników.

W roku szkolnym 2009/2010 funkcjonowało 89 techników **uzupełniających**, przy czym dane GUS wskazują na znaczny spadek liczby tego typu szkół w latach 2006–2009 (rys. 6). Konsekwentnie, zmniejszającej się liczbie szkół towarzyszy także spadek liczby uczniów (rys. 7).

Rys. 6. Liczba techników uzupełniających dla młodzieży (bez szkół specjalnych) w latach 2005–2009

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Rys. 7. Liczba uczniów w technikach uzupełniających dla młodzieży w latach 2005–2009

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

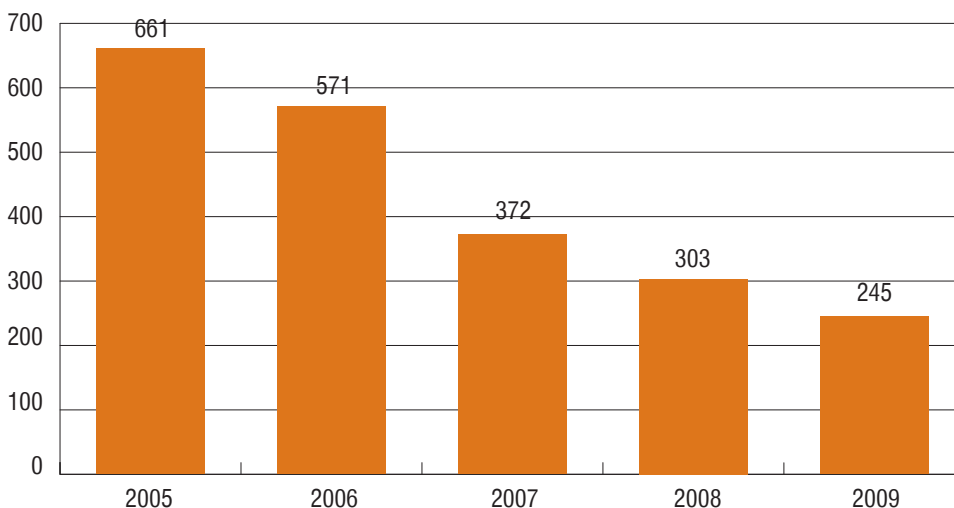
Zgodnie z ustawą z dnia 19 sierpnia 2011 roku zmieniającą ustawę o systemie oświaty, od 1 września 2012 roku nie prowadzi się naboru do klas pierwszych techników uzupełniających dla młodzieży, zaś od 1 września 2015 roku także do techników uzupełniających dla dorosłych. Ten typ szkoły ulega stopniowemu wygaszaniu.

Szkoły policealne

Wśród szkół policealnych zawodowych największym zainteresowaniem cieszyły się szkoły dla dorosłych. W roku 2009/2010 w Polsce funkcjonowały 352 szkoły policealne dla młodzieży, co stanowi ok. 11% liczby wszystkich szkół policealnych. W roku szkolnym 2009/2010 jednostki samorządu terytorialnego prowadziły **245 szkół policealnych dla młodzieży**, do których uczęszczało 33,3 tys. uczniów. Od 2005 do 2009 roku liczba tego typu szkół zmalała (rys. 8), od 2005 do 2009 r. ubyło ich 416.

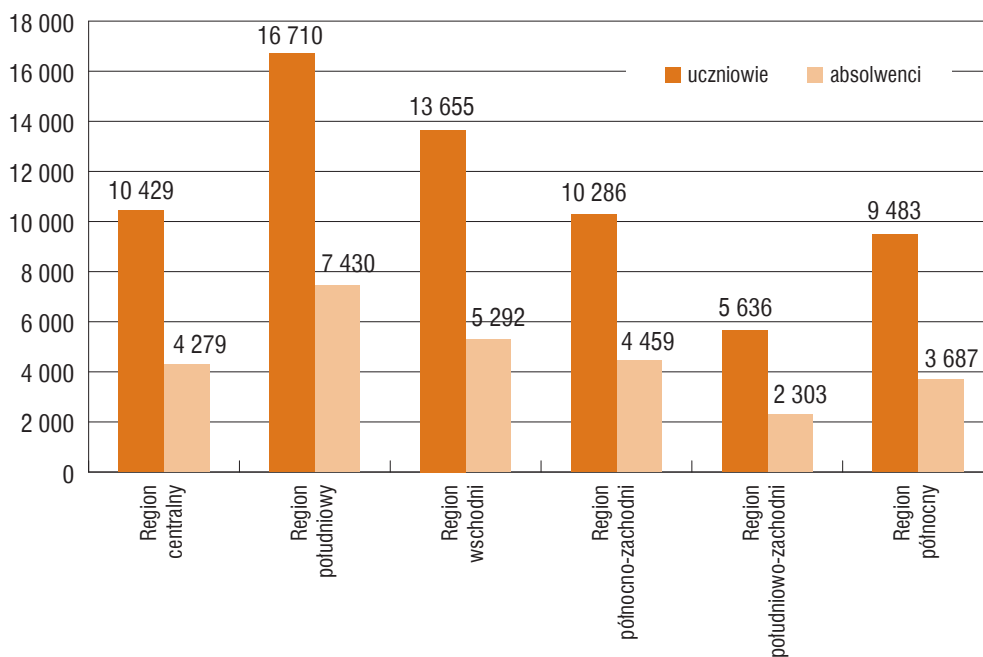
Załącznik 6 pokazuje liczbę szkół policealnych (bez szkół specjalnych) w latach 2005–2009 (wg województw). Natomiast rysunki 8, 9 i 10 pokazują liczbę uczniów i absolwentów szkół policealnych w roku 2005 i 2009, w rozbiciu na regiony.

Od roku 2005 można zaobserwować spadek zainteresowania kształceniem w szkołach policealnych. Bardzo widoczna w tym typie szkół jest różnica między liczbą uczniów a liczbą absolwentów tego typu szkół (rys. 11).

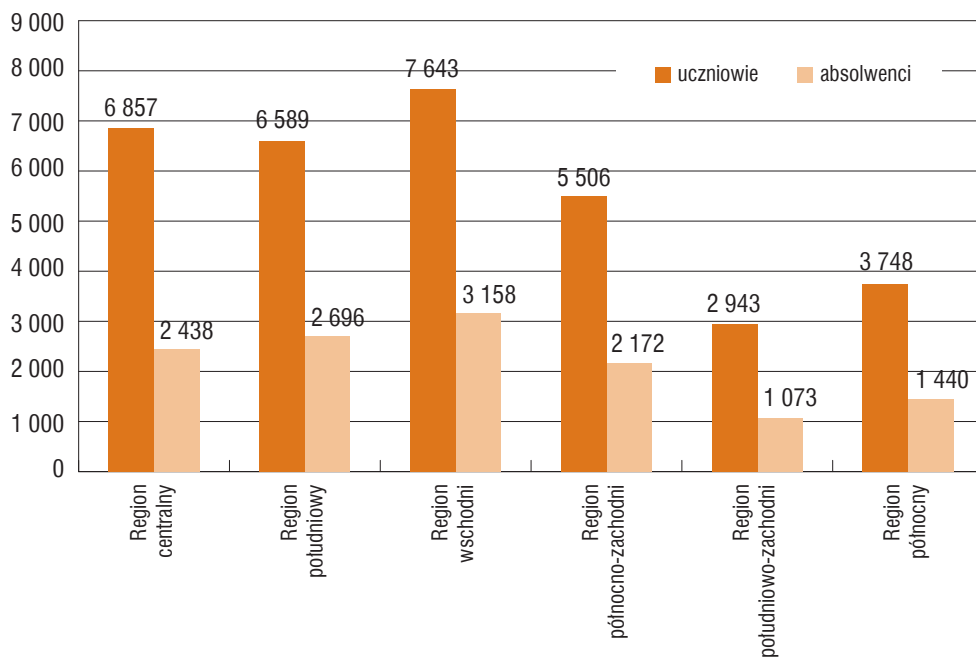
Rys. 8. Liczba szkół policealnych dla młodzieży w latach 2005–2009

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

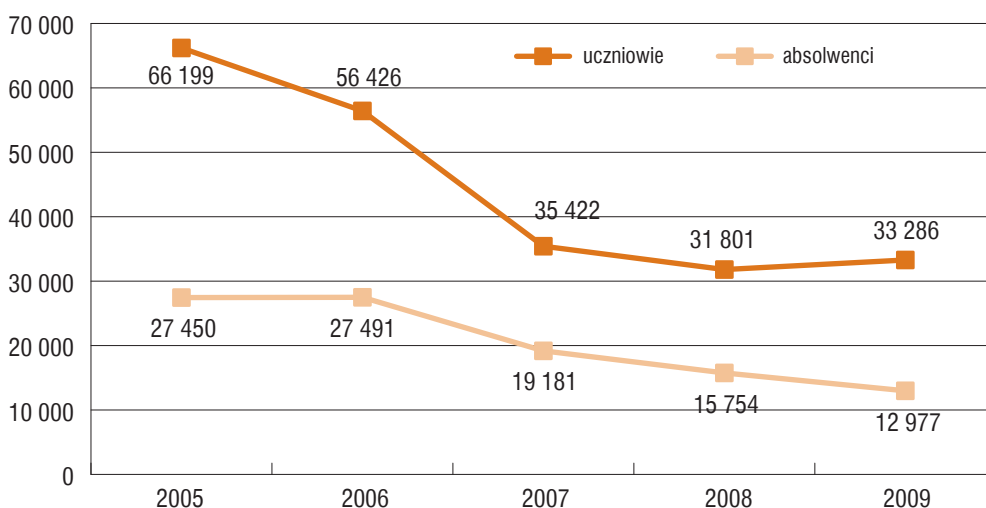
Rys. 9. Liczba uczniów i absolwentów szkół policealnych w 2005 (wg regionów)

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Rys. 10. Liczba uczniów i absolwentów szkół policealnych w 2009 (wg regionów)

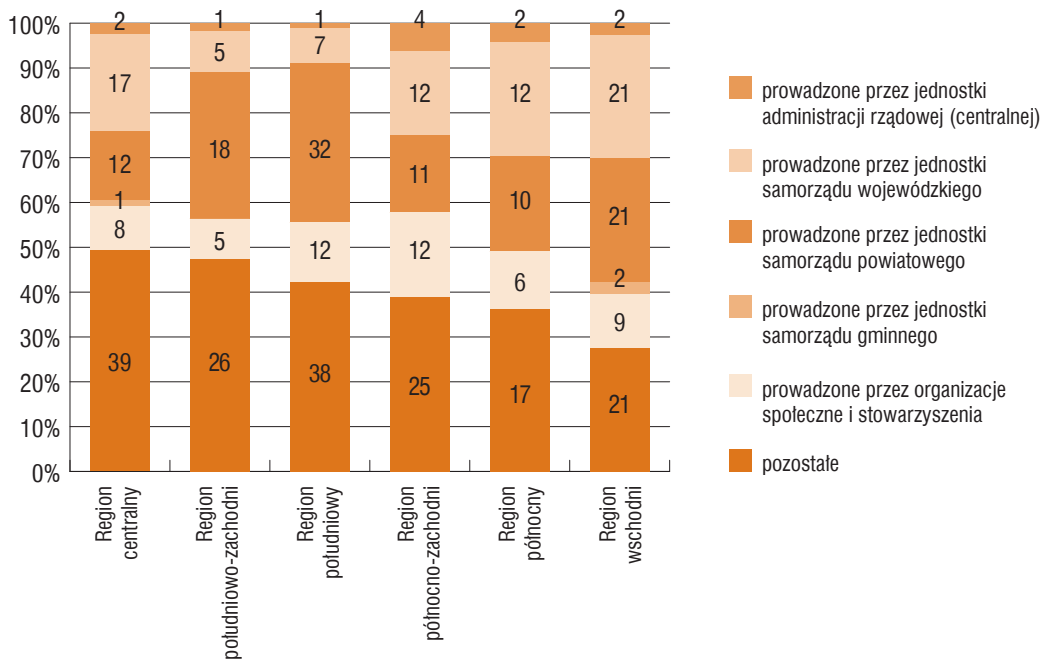
Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Rys. 11. Liczba uczniów i absolwentów szkół policealnych w latach 2005–2009

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

W przypadku szkół policealnych inaczej niż w przypadku szkół niższego szczebla rozkładał się udział organów prowadzących ten typ szkoły (rys. 12). Aż 74% szkół policealnych była zarządzana przez podmioty z sektora prywatnego. Sektor publiczny prowadził 26% szkół policealnych, w tym samorządy terytorialne 24,7%, a administracja rządowa 1,5%.

Rys. 12. Udział organów prowadzących szkoły policealne dla młodzieży w 2009 r.

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

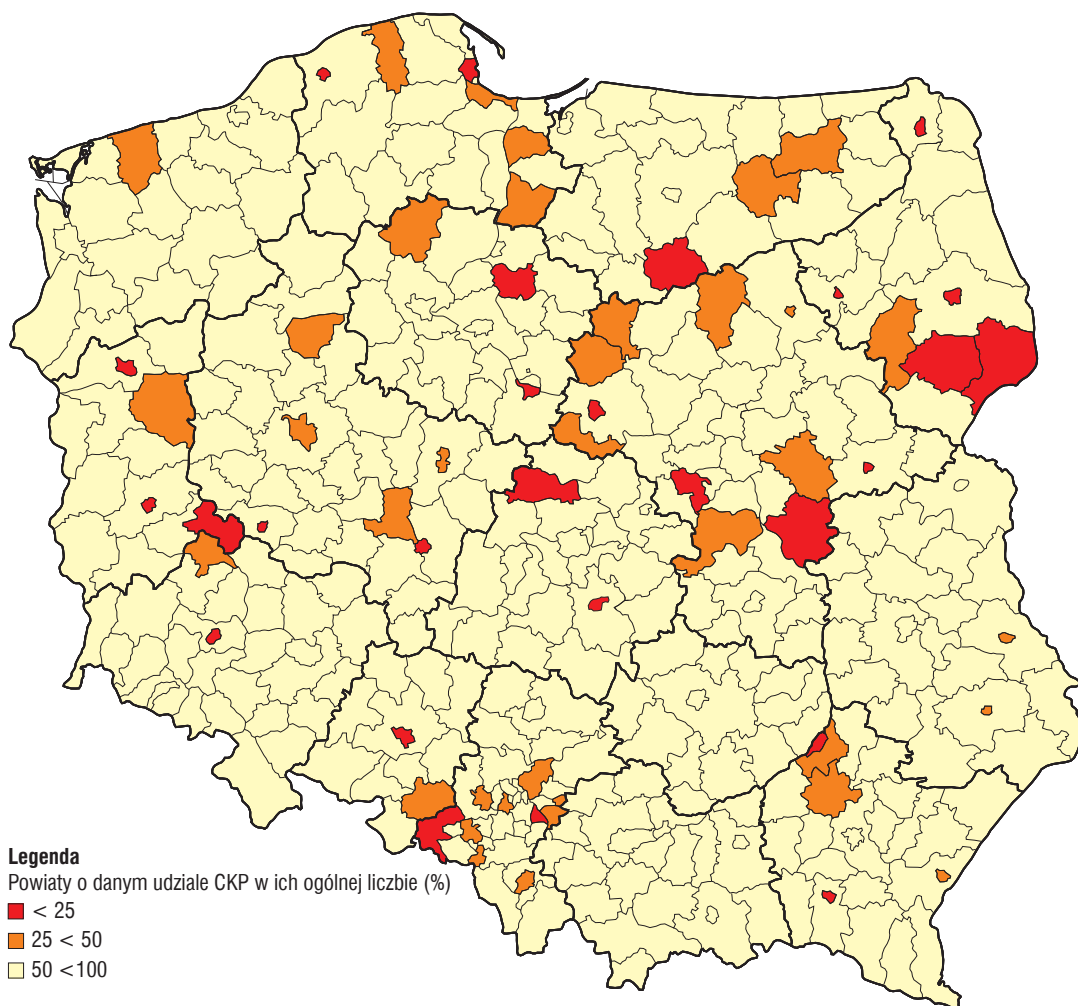
3.2. Placówki prowadzące kształcenie zawodowe w Polsce

Obecnie w systemie oświaty, oprócz szkół zawodowych, funkcjonują placówki realizujące zadania związane z kształceniem zawodowym. Są to:

- placówki kształcenia praktycznego;
- placówki kształcenia ustawicznego;
- ośrodki doksztalcania i doskonalenia zawodowego.

Przedmiotem badań zrealizowanych w ramach projektu „Szkoła zawodowa szkołą pozytywnego wyboru” były publiczne placówki kształcenia praktycznego – centra kształcenia praktycznego.

Centra kształcenia praktycznego (CKP) to publiczne placówki oświatowo-wychowawcze, których zadania i organizację określało rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 czerwca 2009 r. w sprawie publicznych placówek kształcenia ustawicznego, publicznych placówek kształcenia praktycznego oraz publicznych ośrodków doksztalcania i doskonalenia zawodowego (Dz. U. z 2009 r. Nr 99, poz. 828). W stanie prawnym obowiązującym od 1 września 2012 r. zadania i organizacja CKP zostały określone w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 stycznia 2012 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych (Dz.U. poz. 186 z późn. zm.).

Rys. 13. Powiaty o danym udziale CKP w ich ogólnej liczbie w 2009 r.

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Przeprowadzone przez GfK Polonia badania objęły 141 centrów kształcenia praktycznego na terenie całej Polski (rys. 13).

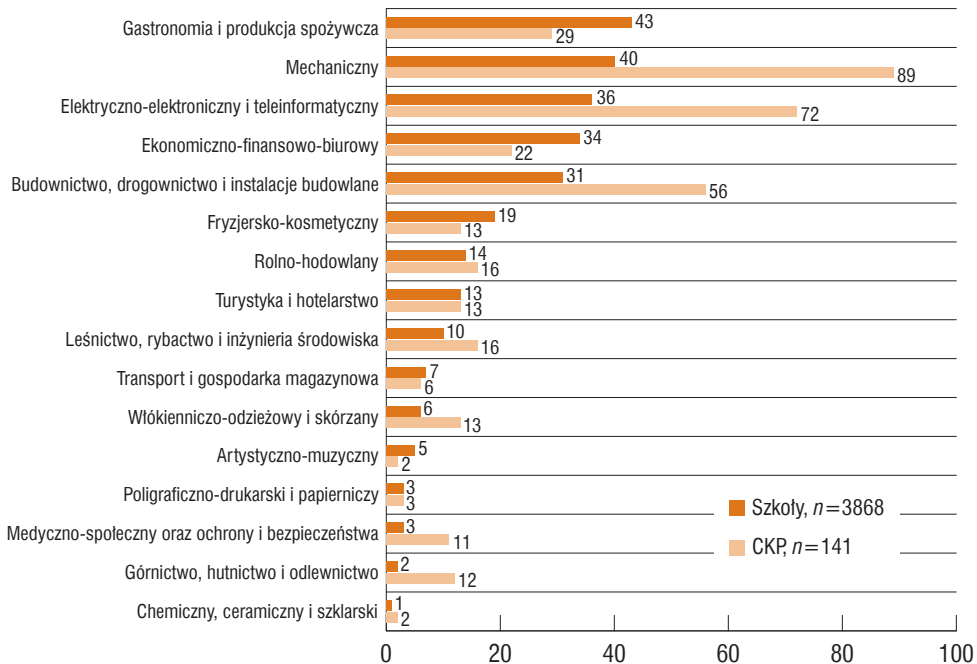
Centra kształcenia praktycznego mogą funkcjonować w jednej z trzech niżej wymienionych form organizacyjnych. W roku szkolnym 2009/2010 jako:

- samodzielne jednostki organizacyjne – działało 61% centrów;
- oddzielne jednostki organizacyjne (wchodzące w skład zespołu szkół) – 12% centrów;
- centra kształcenia praktycznego (wchodzące w skład zespołu szkół) – 27%.

W roku szkolnym 2009/2010 we wszystkich centrach kształcenia praktycznego realizowane było praktyczne kształcenie zawodowe w 138 zawodach.

Większość CKP to głównie centra o profilach: mechanicznym, elektroniczno-elektrycznym, budowlanym, samochodowym, hotelarsko-gastronomicznym, turystycznym, informatycznym, odzieżowym, włókienniczym i rolniczo-spożywczym o bardzo różnym standardzie wyposażenia. Rysunek 14 pokazuje porównanie oferty szkół i CKP.

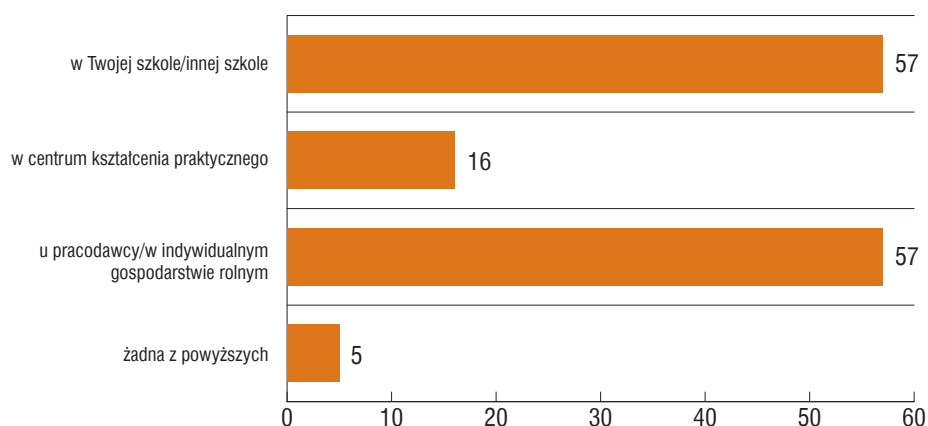
P O D S T A W A: Wszystkie szkoły i CKP

Rys. 14. Oferta szkół kształcących w zawodzie i CKP w podziale na obszary zawodowe

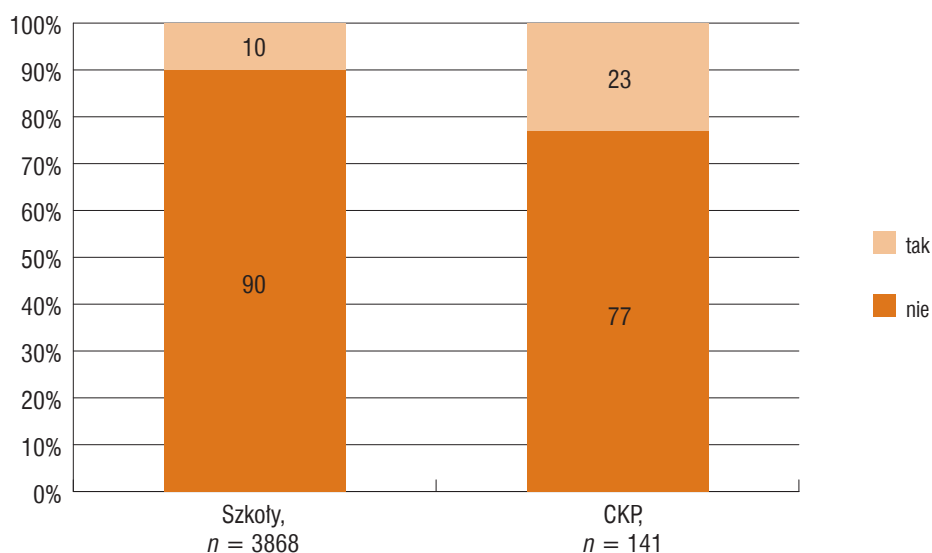
Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Podstawowym zadaniem centrum kształcenia praktycznego jest prowadzenie zajęć praktycznych dla uczniów szkół prowadzących kształcenie zawodowe. Przeprowadzone przez GfK Polonia badania wykazały, że w roku szkolnym 2009/2010 udział uczniów w zajęciach praktycznych realizowanych w CKP wynosił mniej niż jedna piąta badanych uczniów (najczęściej z obszarów: budownictwo, drogownictwo i instalacje budowlane, elektryczno-elektroniczny i teleinformatyczny, górnictwo, hutnictwo i odlewnictwo oraz mechaniczny). Generalnie na zajęcia organizowane w CKP częściej uczęszczali uczniowie zasadniczych szkół zawodowych. Rysunek 15 pokazuje udział uczniów w zajęciach praktycznych organizowanych przez uprawnione podmioty.

Rys. 15. Udział w zajęciach praktycznych (wszyscy uczniowie, $n = 14057$)

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

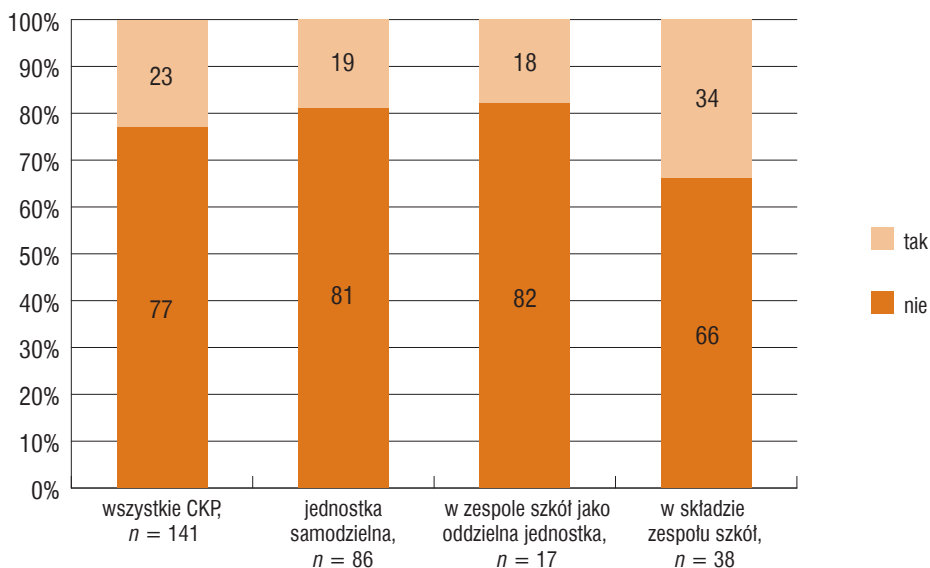

Rys. 16. Odsetek szkół/CKP prowadzących zajęcia praktyczne uzupełniające dla pracowników młodocianych

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Centra kształcenia praktycznego spełniają bardzo ważną rolę w systemie egzaminów zewnętrznych. Przeprowadzone badania pokazały, że 90% centrów kształcenia praktycznego jest ośrodkami egzaminacyjnymi.

Centra kształcenia praktycznego dysponują potencjałem do świadczenia usług zewnętrznych, które mogą stanowić źródło przychodów placówki. Jak wskazują wyniki badań przeprowadzonych wśród dyrektorów szkół kształcących w zawodzie i CKP, możliwości te były wykorzystywane przez trzy czwarte placówek. Znacznie częściej działalność taką prowadziły jednostki samodzielne bądź wchodzące w skład zespołów szkół jako oddzielne jednostki. CKP wchodzące w skład zespołów szkół blisko dwukrotnie częściej niż pozostałe nie prowadziły działalności pozwalającej na generowanie dochodów (rys. 17).

Rys. 17. Odsetek CKP prowadzących działalność dochodową

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

3.3. Zawody kształcone w systemie szkolnym

Kształcenie zawodowe w systemie szkolnym w Polsce jest realizowane wyłącznie w zawodach ujętych w klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego. Klasyfikację tę, zgodnie z zapisem zawartym w art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty, ustanawia minister właściwy do spraw oświaty i wychowania i ogłasza ją w formie rozporządzenia.

Obowiązująca w czasie przeprowadzania badań klasyfikacja zawodów szkolnictwa zawodowego zawierała 213 zawodów.

W tabeli 6 przedstawiono udział poszczególnych resortów we wprowadzaniu zawodów do systemu kształcenia zawodowego.¹

Tabela 6. Stan ilościowy zawodów szkolnych w ujęciu resortowym

L.p.	Minister właściwy dla zawodu	Zawody na poziomie technika	Zawody na poziomie ZSZ	Współwłaściwy w zawodach na poziomie technika	Współwłaściwy w zawodach na poziomie ZSZ	Razem
1	Minister Gospodarki (MG)	29	47	-	-	76
2	Minister Infrastruktury (MI)/(MRiRW)	20	16	1	-	37
3	Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW)/(MI)/(MŚ)/(MSiT)	12	10	5	1	28

¹ Tabela zawiera dane zgromadzone przed 8 kwietnia 2010 r., kiedy miała miejsce zmiana rozporządzenia w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego poszerzająca klasyfikację o 5 zawodów.

L.p.	Minister właściwy dla zawodu	Zawody na poziomie technika	Zawody na poziomie ZSZ	Współwłaściwy w zawodach na poziomie technika	Współwłaściwy w zawodach na poziomie ZSZ	Razem
4	Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN)	20	4	-	-	24
5	Minister Zdrowia (MZ)	13	2	-	-	15
6	Minister Środowiska (MŚ)/(MRiRW)/	8	3	1	-	12
7	Minister Sportu i Turystyki (MSiT)/(MRiRW)	3	1	3	1	8
8	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA)	6	-	-	-	6
9	Minister Pracy i Polityki Społecznej (MPiPS)	3	2	-	-	5
10	Minister Finansów (MF)	2	-	-	-	2
11	Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW)	1	-	-	-	1
	Ogółem	117 85	85	10	2	
		202		12/2=6		208

Źródło: Raport Referent, 2010.

Ogółem w objętych badaniem szkołach realizowane było kształcenie w 191 zawodach (załącznik 2).

W przeprowadzonych badaniach przeanalizowano ofertę edukacyjną w podziale na 16 obszarów zawodowych.

Największy odsetek badanych szkół i placówek oferowało kształcenie w następujących obszarach zawodowych:

- gastronomia i produkcja spożywcza,
- mechaniczny.

Nieco mniej liczne były szkoły realizujące kształcenie w zawodach wyodrębnionych w obszarach:

- elektryczno-elektroniczny i teleinformatyczny,
- ekonomiczno-finansowo-biurowy,
- budownictwo, drogownictwo i instalacje budowlane.

Najmniej liczne były szkoły oferujące kształcenie w obszarach obejmujących zawody wąsko wyspecjalizowane bądź takie, w których zatrudnienie było możliwe w nielicznych zakładach pracy:

- artystyczno-muzyczny,
- poligraficzno-drukarski i papierniczy,
- medyczno-społeczny oraz ochrony i bezpieczeństwa osób i mienia,
- górnictwo, hutnictwo i odlewnictwo,
- chemiczny, ceramiczny i szklarski.

Największym zainteresowaniem wśród przedsiębiorców cieszyły się następujące obszary zawodowe:

- ekonomiczno-finansowo-biurowy,
- budownictwo,
- drogownictwo i instalacje budowlane,
- transport i gospodarka magazynowa.

Zdecydowanie wyższą podaż niż popyt zaobserwowano w obszarach:

- mechaniczny,
- gastronomia i produkcja spożywcza,
- elektryczno-elektroniczny i teleinformatyczny,
- ekonomiczno-finansowo-biurowy,
- budownictwo, drogownictwo i instalacje budowlane,
- fryzjersko-kosmetyczny,
- rolno-budowlany,
- turystyka i hotelarstwo.

Badania przeprowadzone przez GfK Polonia wśród dyrektorów szkół wykazały, że w ponad połowie szkół kształcących w zawodach o ofercie nauczania przesądziła dostępność zaplecza i wyposażenia techniczno-dydaktycznego oraz wykwalifikowanej kadry w danej dziedzinie (rys. 18).

Rys. 18. Determinanty oferty szkół kształcących w zawodach (wszystkie szkoły – 3868)

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Niemal połowa dyrektorów deklarowała także, że o ofercie szkoły zdecydowano na podstawie badań i analiz zapotrzebowania na konkretne zawody, a niewiele

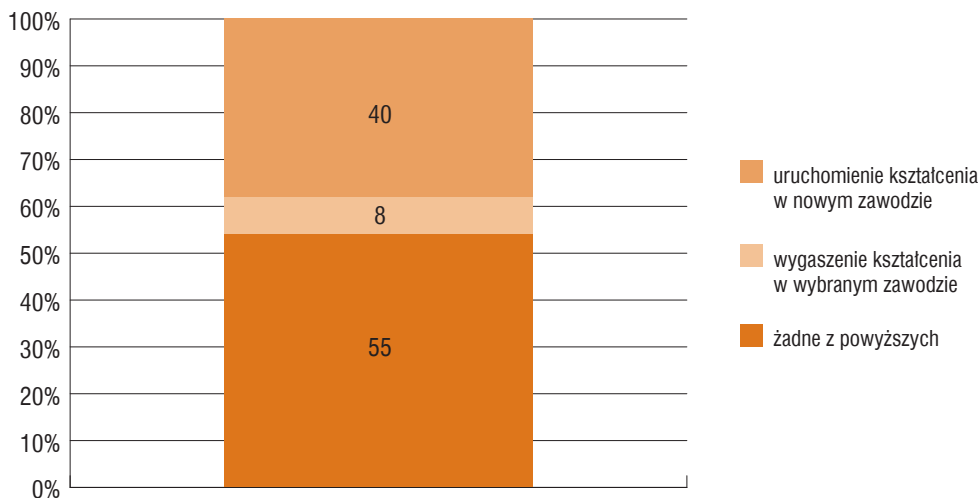
mniej w procesie decyzyjnym oparto się na analizie konkurencji i informacjach ze strony rynku pracy. Ważnym powodem takiego stanu rzeczy był brak pełnego obrazu aktualnego rynku pracy, miarodajnych prognoz jego rozwoju oraz brak współdziałania jednostek samorządu terytorialnego w zakresie tworzenia spójnej wizji szkolnictwa zawodowego.

Intuicja miała decydujący wpływ na decyzję podjętą przez co piątego dyrektora.

Nie bez znaczenia była także stosowana przez dyrektorów indywidualna strategia zarządzania ofertą edukacyjną, dyrektorzy dążą do zdobywania jak największej liczby uczniów i jednocześnie do utrzymania etatów obecnych nauczycieli.

Wśród najrzadziej wymienianych zostały umieszczone czynniki, które należy uznać za pozamerytoryczne, a należą do nich sugestie władz samorządowych oraz niskie koszty kształcenia w danych zawodach.

Większość dyrektorów nie planowała w najbliższej przyszłości żadnych zmian w ofercie szkoły. W dwóch piątych szkół rozważane było uruchomienie kształcenia w nowym zawodzie, a w co dwunastej (8%) – wygaszenie kształcenia w zawodzie obecnie prowadzonym (rys. 19).

Rys. 19. Planowane zmiany w ofercie kształcenia w zawodach (wszystkie szkoły, $n = 3868$)

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

4. ORGANIZACJA KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO

4.1. Programy nauczania

Organizację kształcenia w szkołach zawodowych planuje się na podstawie ramowych planów nauczania dla określonego typu szkoły. W ramowych planach nauczania określona jest liczba godzin przewidzianych na kształcenie ogólne, kształcenie zawodowe praktyczne i teoretyczne.

Ramowe plany nauczania dla szkół ponadgimnazjalnych prowadzących kształcenie zawodowe określa minister właściwy do spraw oświaty i wychowania i ogłasza je w formie rozporządzenia.

Podstawowymi dokumentami, na podstawie których realizowany jest proces kształcenia zawodowego, są:

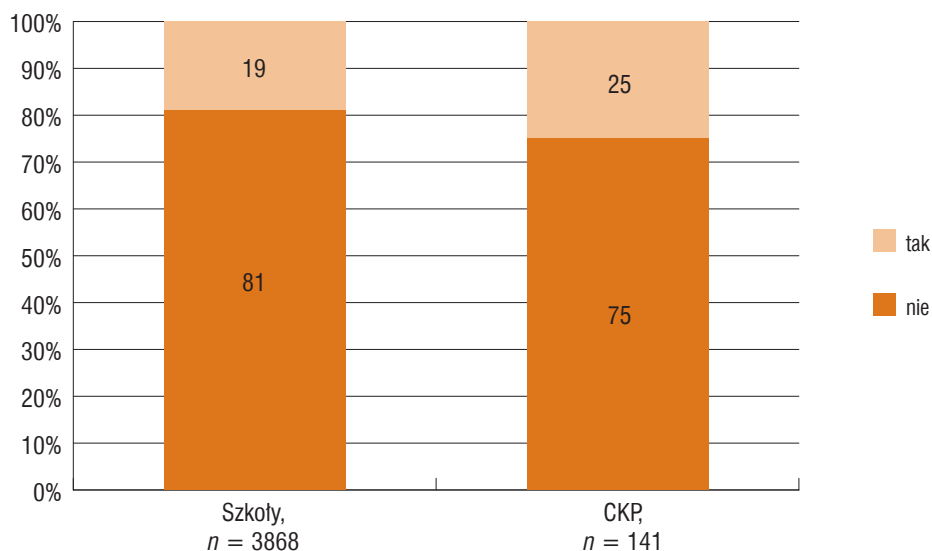
- podstawa programowa kształcenia w zawodzie,
- program nauczania.

Podstawę programową kształcenia w zawodach określa minister właściwy do spraw oświaty i wychowania. Podstawy programowe pozostawiają dużą dowolność w zakresie doboru szczegółowych treści, dróg realizowania celów i zadań oraz metod wspomagania uczniów w dochodzeniu do uzyskiwania postulowanych osiągnięć.

Program nauczania nauczyciel może opracować samodzielnie lub może opracować go we współpracy z innymi nauczycielami. Nauczyciel może także zaproponować program opracowany przez innego autora (autorów) wraz z dokonanymi przez siebie zmianami. **Programy nauczania dla zawodów dopuszcza do użytku w danej szkole dyrektor szkoły na wniosek nauczyciela lub nauczycieli.**

Jak pokazują przeprowadzone przez GfK Polonia badania, kształcenie zawodowe w Polsce w 19% badanych szkół i 25% centrów kształcenia praktycznego (778 szkół i CKP) realizowane było na podstawie autorskich programów nauczania w zawodzie (rys. 20).

Znacznie częściej niż w innych obszarach zawodowych autorskie programy nauczania wykorzystywane były w procesie kształcenia w zawodach w obszarze turystyka i hotelarstwo oraz transport i gospodarka magazynowa. Autorskie programy nauczania były także częściej wykorzystywane w szkołach, które planowały zmiany oferty kształcenia (rozszerzenie lub ograniczenie), a także szkołach będących ośrodkami egzaminacyjnymi i wprowadzającymi programy modułowe oraz innowacje pedagogiczne.

Rys. 20. Odsetek szkół i CKP, w których nauczyciele opracowują i realizują własne programy nauczania w zawodzie

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Nauczyciele, którzy opracowują własne programy nauczania współpracowali z:

- innymi szkołami kształcącymi w zawodzie;
- centrami kształcenia praktycznego;
- pracodawcami;
- nauczycielem doradcą merytorycznym lub konsultantem;
- egzaminatorem w wybranym zawodzie.

Rysunek 21 pokazuje, w jakim stopniu nauczyciele przy opracowywaniu własnych programów nauczania współpracowali z wymienionymi wyżej instytucjami zewnętrznymi.

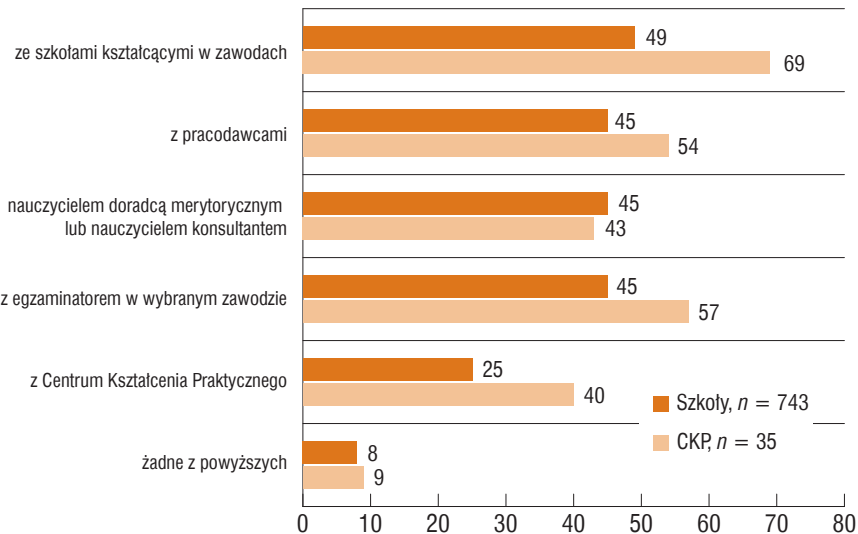
Opracowywanie programów nauczania w zawodzie we współpracy z pracodawcami realizowane było tylko przez co trzecią szkołę i CKP. Zakres współpracy odnosił się przede wszystkim do wspólnego opracowania programów nauczania zajęć praktycznych. Jeśli współpraca dotyczyła także zajęć teoretycznych, to materiał był korelowany z programem zajęć praktycznych. Inicjatywa tego rodzaju współpracy wychodziła głównie ze strony szkół.

Jednocześnie przeprowadzone badania wśród pracodawców wskazywały, że programy nauczania bywają przez pracodawców krytykowane jako zbyt teoretyczne, oderwane od nowoczesnych technologii i rozwiązań, a współtworzenie programów nauczania nie należy do popularnych form współpracy ze szkołą. Wśród przedsiębiorców, którzy współpracują ze szkołami zawodowymi, rzadziej niż co piąta firma brała udział w opracowywaniu programów.

Zdecydowana większość dyrektorów szkół kształcących w zawodach i centrów kształcenia praktycznego, w których nauczyciele opracowali własne programy

nauczania, twierdziła, iż uwzględniają one stosowanie nowych rozwiązań technicznych i technologicznych wprowadzanych w przedsiębiorstwach. Tendencja ta była charakterystyczna dla szkół planujących uruchomienie kształcenia w nowym zawodzie oraz tych, które były ośrodkami egzaminacyjnymi. Rysunek 22 pokazuje, w jakim stopniu nowe rozwiązania techniczne i technologiczne wprowadzane w przedsiębiorstwach były uwzględniane w autorskich programach nauczania w szkołach i centrach kształcenia praktycznego.

P O D S T A W A: Tylko szkoły/CKP, w których nauczyciele opracowują własne programy nauczania w zawodzie

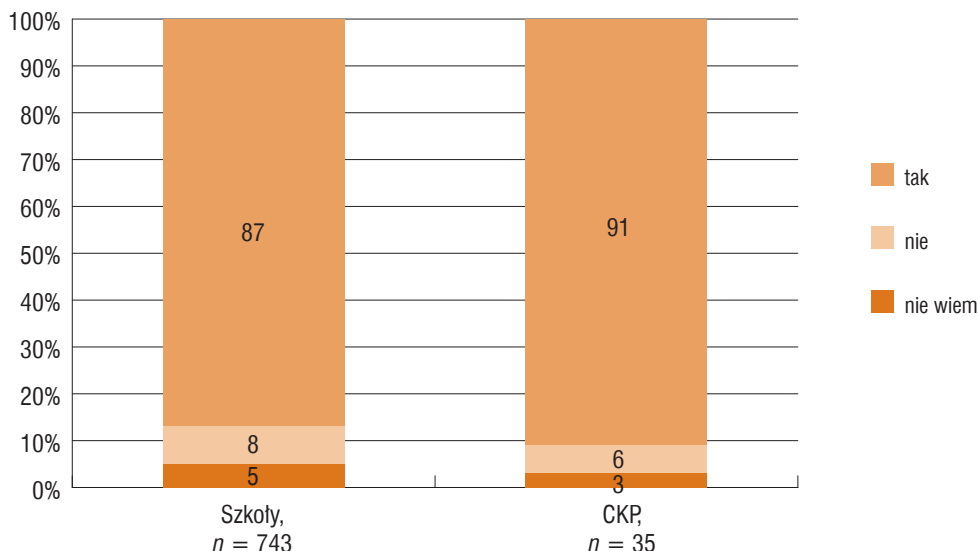

Rys. 21. Współpraca nauczycieli z instytucjami zewnętrznymi przy tworzeniu programów nauczania w zawodzie

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Wykorzystanie modułowych programów nauczania dla zawodu umożliwia uzyskanie przez uczących się wymaganych kwalifikacji zawodowych dzięki kształtowaniu umiejętności wykonywania zadań zawodowych właściwych dla tych kwalifikacji. Ukierunkowanie procesu kształcenia na nabywanie przez uczących się umiejętności wykonywania zadań zawodowych ma istotny wpływ na organizację procesu kształcenia zawodowego – zasadniczą ich część stanowią ćwiczenia wykonywane przez uczniów/słuchaczy w logicznej kolejności, stanowiące dydaktyczny odpowiednik zadań zawodowych lub ich części. Takie podejście do kształcenia zawodowego w większości przypadków wymaga specyficznego wyposażenia pracowni, w których odbywają się zajęcia oraz odpowiedniego przygotowania nauczycieli, gdyż zmienia ulega sposób ich pracy. Od nauczycieli wymagana jest w tym przypadku umiejętność prowadzenia zajęć edukacyjnych nakierowana na praktyczne działanie. Zmienia się także rola nauczyciela w procesie kształcenia modułowego – do tej pory osobiście nauczał, oceniał i wychowywał, a przechodząc na kształcenie opierające się na programach modułowych – organizuje proces kształcenia, motywuje, aktywizuje i wspomaga uczących się.

P O D S T A W A: Tylko szkoły/CKP, w których nauczyciele opracowują własne programy nauczania w zawodzie

Rys. 22. Nowe rozwiązania technologiczne w autorskich programach nauczania w zawodzie

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

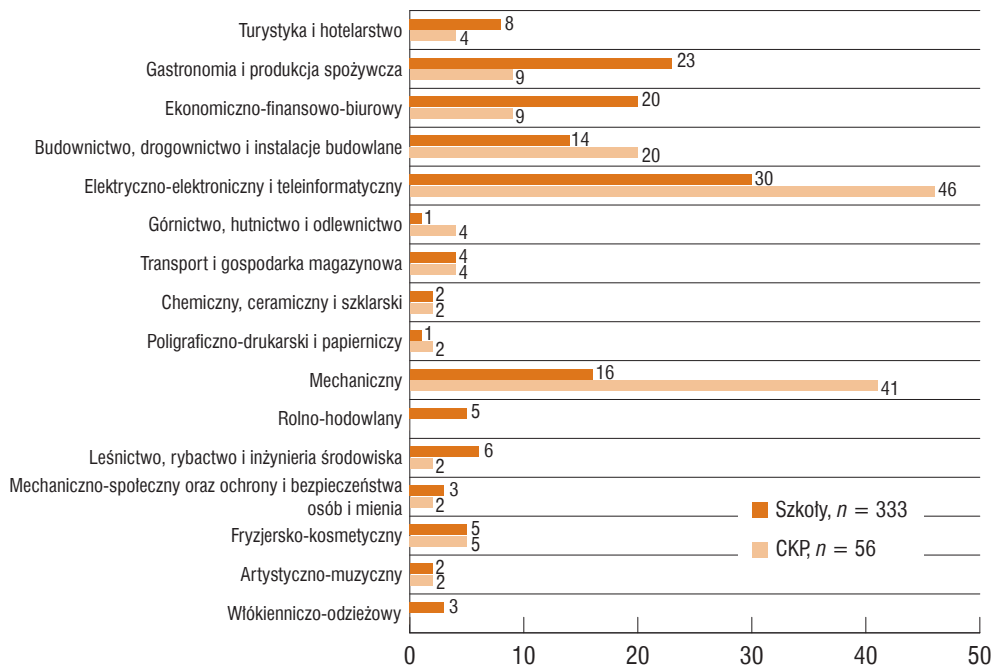
Badania przeprowadzone przez GfK Polonia wśród dyrektorów szkół i CKP pokazują, że kształcenie zawodowe opierające się na programach modułowych realizowane było w 390 szkołach i CKP, czyli w co 10 placówce.

Rysunek 23 pokazuje zakres stosowania programów modułowych w poszczególnych obszarach zawodowych. Z analizy rysunku widać, że zauważalne odsetki deklaracji dotyczących wdrażania kształcenia modułowego odnotowano w odniesieniu do szkół kształcących w obszarach: mechanicznym oraz budownictwie, drogownictwie i instalacjach budowlanych. W odniesieniu do innych obszarów zawodowych programy modułowe wprowadzane były przez nieliczne szkoły.

Jak wcześniej wspomniano, kształcenie na podstawie programów modułowych wymaga odpowiedniej bazy dydaktycznej.

Ponad połowa dyrektorów szkół i niespełna co drugi dyrektor CKP był zdania, że posiadana baza techniczno-dydaktyczna nie daje możliwości wprowadzenia kształcenia modułowego (rys. 24). Potencjał do wdrażania modułowego kształcenia w nauczaniu zawodów wskazywali przede wszystkim dyrektorzy jednostek funkcjonujących poza zespołami, szkół policealnych i techników, kładących nacisk na innowacyjność procesu kształcenia i wykorzystujących nowoczesne formy jego wsparcia. W ujęciu regionalnym do grupy liderów, jeśli chodzi o odsetek szkół dysponujących bazą techniczno-dydaktyczną umożliwiającą wdrażanie kształcenia modułowego, należały województwa: lubuskie, warmińsko-mazurskie oraz dolnośląskie.

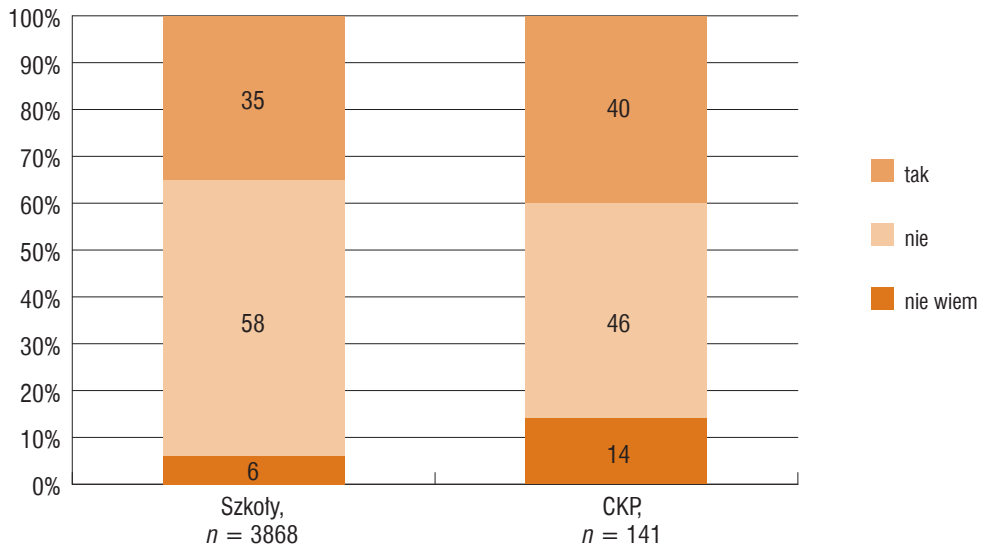
P O D S T A W A: Tylko szkoły/CKP, które realizują programy modułowe

Rys. 23. Zakres stosowania programów modułowych w poszczególnych obszarach zawodowych

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Wszystkie szkoły i CKP

Rys. 24. Baza techniczno–dydaktyczna a programy modułowe według opinii dyrektorów

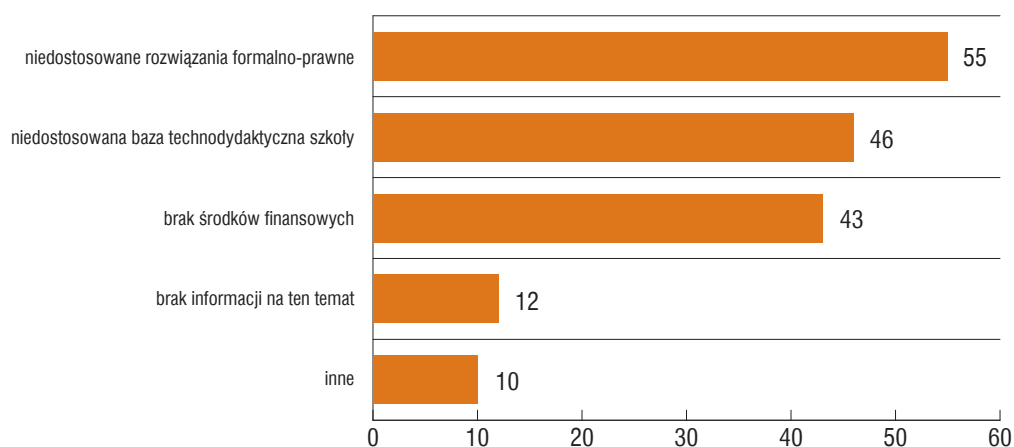
Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Czy posiadana baza techniczno-dydaktyczna umożliwi wdrażanie kształcenia modułowego w odniesieniu do nauczanych zawodów?

Według opinii dyrektorów szkół posiadana baza techniczno-dydaktyczna pozwalałaby na realizację kształcenia modułowego w średnio co trzeciej szkole i w przypadku 40% CKP. W rzeczywistości programy modułowe wdrażane były w jednej czwartej przypadków, kiedy to było możliwe (realizowało je 9% wszystkich szkół kształcących w zawodach, a 35% wszystkich szkół, w których umożliwiał to posiadana baza techniczno-dydaktyczna).

Dyrektorzy reprezentujący szkoły, w których do tej pory nie wprowadzono modułowych programów nauczania, w większości przypadków jako przyczynę wskazywali niesprzyjającą sytuację formalno-prawną. Niemal połowa zwróciła też uwagę na niedostosowanie bazy techniczno-dydaktycznej oraz brak koniecznych środków finansowych. Warto zwrócić uwagę na fakt, że co dziesiąty dyrektor uznał, że nie posiada wystarczających informacji na temat kształcenia modułowego (rys. 25).

P O D S T A W A: Tylko szkoły, które nie prowadzą programów modułowych, $n = 3533$

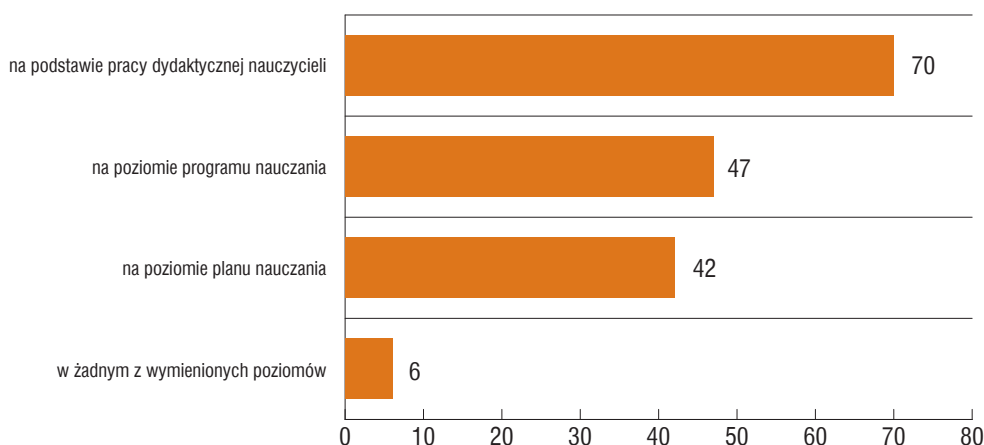
Rys. 25. Przyczyny braku programów modułowych w nauczaniu zawodów

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Z wypowiedzi dyrektorów wynikało, że treści programowe w kształceniu zawodowym i ogólnym były powszechnie korelowane. W zdecydowanej większości przypadków odbywało się to na poziomie pracy dydaktycznej nauczycieli, rzadziej na poziomie programu nauczania bądź na poziomie planu nauczania (rys. 26).

Z badań przeprowadzonych wśród uczniów wynika, że stosunkowo pozytywnie oceniali oni realizowane w szkołach programy nauczania dla zawodu. Program nauczania dla zawodu w opinii większości uczniów okazał się zgodny z wcześniejszymi oczekiwaniami. Oceny pozytywne znacznie częściej wyrażali uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (rys. 27).

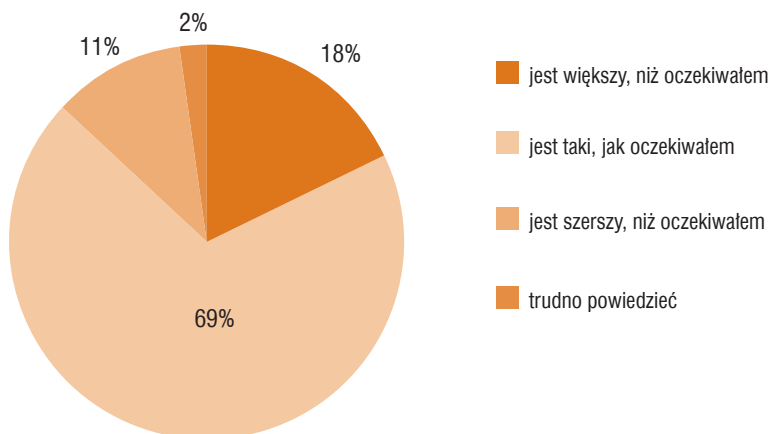
P O D S T A W A: Wszystkie szkoły, $n = 3868$

Rys. 26. Korelowanie treści w kształceniu zawodowym i ogólnym

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A : Wszyscy uczniowie, $n = 14\ 057$

Rys. 27. Zgodność programu nauczania z oczekiwaniami uczniów

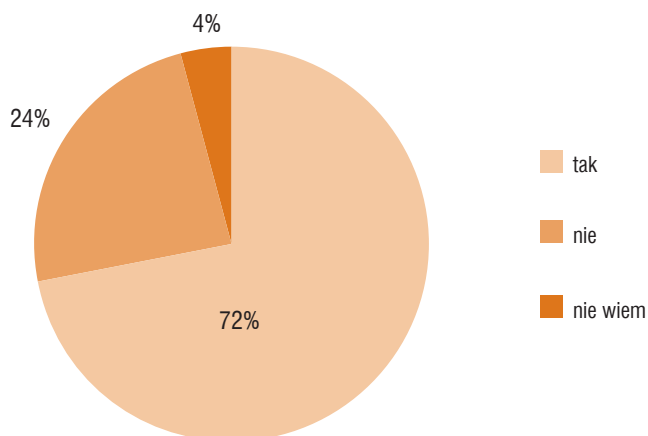
Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Dla co piątego ucznia program nauczania był węższy, niż oczekiwano, a dla średnio co dziesiątego ucznia – szerszy. Najbardziej krytyczni w ocenie programów nauczania zawodu byli uczniowie techników, szczególnie w takich obszarach zawodowych jak: turystyka i hotelarstwo, elektryczno-elektroniczny i teleinformatyczny, leśnictwo, rybactwo i inżynieria środowiska, artystyczno-muzyczny oraz włókienniczo-odzieżowy i skórzany.

Różnie rozkładała się ocena programów nauczania w zależności od województwa. Częściej niż przeciętnie rozczarowani byli uczniowie z województwa podlaskiego, dolnośląskiego oraz mazowieckiego.

Ocenę programów nauczania przez uczniów pod względem uwzględniania stosowania nowych na rynku rozwiązań technologicznych przedstawia rysunek 28.

P O D S T A W A : Wszyscy uczniowie, $n = 14\ 057$

Rys. 28. Stosowanie w nauczaniu nowych rozwiązań technologicznych

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Opinie uczniów na temat programów nauczania nie pokrywają się z ocenami pracodawców.

Jak wskazują badania jakościowe zarówno wśród przedstawicieli pracodawców, jak i wśród ekspertów, programy kształcenia zawodowego i programy nauczania bywały realizowane w oderwaniu od rzeczywistości, a niekiedy pomimo realnych wymagań rynku i pracodawców. W ich opinii uczniowie, funkcjonując w systemie odizolowanym od rynkowych realiów, nie są do końca świadomi swoich potrzeb. Zderzenie z rzeczywistymi wymaganiami pracodawców bywa dla nich źródłem rozczarowania i frustracji.

4.2. Organizacja praktycznej nauki zawodu

Praktyczna nauka zawodu stanowi bardzo istotną i integralną część procesu kształcenia i wychowania uczniów szkół ponadgimnazjalnych prowadzących kształcenie zawodowe. Ma ona na celu przygotowanie ich do sprawnego działania w procesie produkcyjnym lub usługowym, w określonym zawodzie, a może być realizowana w formie:

- zajęć praktycznych, których celem jest opanowanie przez uczniów umiejętności potrzebnych do podjęcia pracy w określonym zawodzie;
- praktyk zawodowych, których celem jest pogłębienie przez uczniów wiedzy i umiejętności nabytych w toku nauki szkolnej oraz ich zastosowanie w sytuacjach zbliżonych do przyszłej pracy zawodowej, a także poznanie organizacji pracy i warunków pracy zakładu.

Zgodnie z art. 70 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.) praktyczna nauka zawodu może odbywać się w:

- placówkach kształcenia ustawicznego,
- placówkach kształcenia praktycznego,
- warsztatach szkolnych,
- pracowniach szkolnych,
- u pracodawców,
- w indywidualnych gospodarstwach rolnych.

Praktyczna nauka zawodu uczniów jest organizowana przez szkołę.

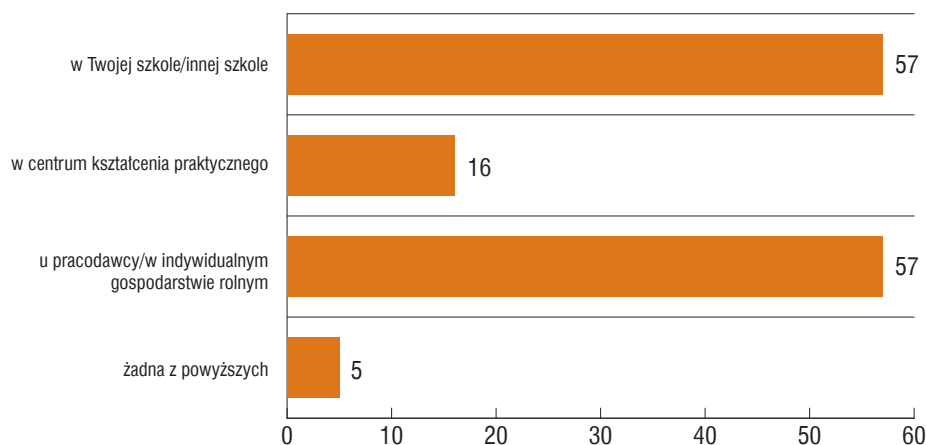
Wszystkie sprawy związane z organizacją praktycznej nauki zawodu reguluje rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 grudnia 2010 r. w sprawie praktycznej nauki zawodu (Dz. U. z 2010 r. Nr 244, poz. 1626).

Jak wykazały przeprowadzone przez GfK Polonia badania, w roku szkolnym 2009/2010 ponad połowa badanej populacji uczniów uczęszczała na **zajęcia praktyczne** organizowane w szkole – częściej w zajęciach takich brali udział uczniowie techników, techników uzupełniających oraz szkół policealnych. Zajęcia praktyczne organizowane w szkole częściej niż w innych obszarach zawodowych realizowane były w takich obszarach, jak: chemiczny, ceramiczny i szklarski, turystyka i hotelarstwo, rolnohodowlany, leśnictwo, rybactwo i inżynieria środowiska, medyczno-społeczny oraz ochrony i bezpieczeństwa.

Również ponad połowa uczniów brała udział w zajęciach praktycznych organizowanych u pracodawcy lub w indywidualnym gospodarstwie rolnym (częściej byli to uczniowie z zasadniczych szkół zawodowych, z takich obszarów zawodowych jak: gastronomia i produkcja spożywcza, ekonomiczno-finansowo-biurowy, poligraficzno-drukarski i papierniczy oraz fryzjersko-kosmetyczny). Wyższe wskazania w tej kategorii zaobserwowano również wśród uczniów mieszkających na wsiach i w mniejszych miastach.

Zajęcia praktyczne realizowane w centrum kształcenia praktycznego były zdecydowanie mniej popularne – uczęszczała na nie mniej niż jedna piąta badanych uczniów (częściej z obszarów: budownictwo, drogownictwo i instalacje budowlane, elektryczno-elektroniczny i teleinformatyczny, górnictwo, hutnictwo i odlewnictwo oraz mechaniczny). Generalnie na zajęcia organizowane w CKP częściej uczęszczał uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (rys. 29).

P O D S T A W A : Wszyscy uczniowie, $n = 14\ 057$

Rys. 29. Udział uczniów w zajęciach praktycznych

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Badania pokazały również, że częściej niż przeciętnie szkoły z województw lubelskiego, łódzkiego, podkarpackiego, podlaskiego oraz warmińsko-mazurskiego same organizowały zajęcia praktyczne. Uczniowie z województw: kujawsko-pomorskiego, lubuskiego, opolskiego, pomorskiego oraz wielkopolskiego korzystali częściej z zajęć praktycznych u pracodawcy. Natomiast zajęcia w centrum kształcenia praktycznego szczególnie popularne były w województwach: dolnośląskim, kujawsko-pomorskim, podlaskim oraz śląskim.

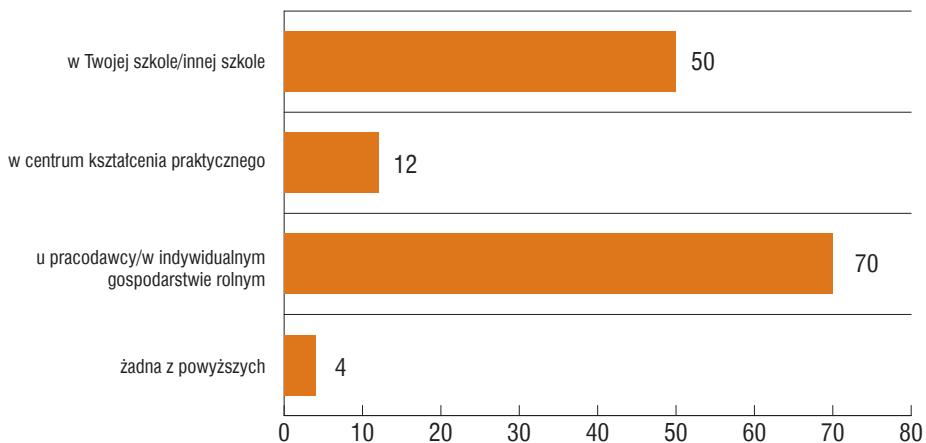
Praktyki zawodowe uczniowie najczęściej odbywali u pracodawcy lub w indywidualnym gospodarstwie rolnym – w takich praktykach brało udział blisko dwie trzecie uczniów techników, techników uzupełniających lub szkół policealnych (choć najczęściej były to technika). Bardzo popularne były również praktyki organizowane w szkole – korzystała z nich połowa uczniów (częściej uczniowie techników uzupełniających). Praktyki w centrum kształcenia praktycznego są znacznie rzadsze – odbyła je tam średnio jedna dziesiąta pytaných uczniów.

Z praktyk u pracodawcy lub w gospodarstwie rolnym korzystali zwłaszcza uczniowie z takich obszarów zawodowych jak: turystyka i hotelarstwo, transport i gospodarka magazynowa oraz rolno-hodowlany. Praktyki zawodowe organizowane w szkole częściej odbywali uczniowie następujących obszarów: gastronomia i produkcja spożywcza, budownictwo, drogownictwo i instalacje budowlane, mechaniczny,

rolno-hodowlany, leśnictwo, rybactwo i inżynieria środowiska, medyczo-społeczny oraz ochrony i bezpieczeństwa. Natomiast praktyki w centrum kształcenia praktycznego częściej mieli uczniowie związani z obszarami zawodowymi: budownictwo, drogownictwo i instalacje budowlane, elektryczno-elektroniczny i teleinformatyczny, górnictwo, hutnictwo i odlewnictwo oraz mechaniczny.

W województwach podlaskim i zachodniopomorskim większą niż przeciętnie popularnością cieszyły się praktyki w szkole. U pracodawcy praktykowali zwłaszcza uczniowie z województwa łódzkiego, pomorskiego oraz świętokrzyskiego, w CKP natomiast uczący się w województwie podlaskim.

Udział uczniów w praktykach z uwzględnieniem miejsca ich realizacji pokazuje rysunek 30.

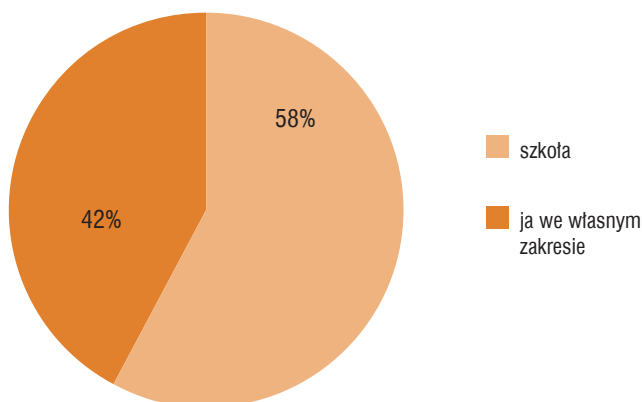
Rys. 30. Udział uczniów w praktykach w odniesieniu do miejsca ich realizacji (tylko uczniowie techników, techników uzupełniających i szkół policealnych, $n = 8140$)

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Połowa spośród badanych miała praktyki zorganizowane przez szkołę (rys. 31).

Statystycznie częściej deklarowali to uczniowie szkół policealnych oraz kształcący się w zakresie turystyki i hotelarstwa, gastronomii i produkcji spożywczej, górnictwa, hutnictwa i odlewnictwa, poligraficzno-papierniczym, leśnictwa, rybactwa i inżynierii środowiska, a także obszary medyczo-społeczny oraz ochrony i bezpieczeństwa. We własnym zakresie praktyki częściej organizowali sobie uczniowie techników oraz kształcący się w następujących obszarach: budownictwo, drogownictwo i instalacje budowlane, elektryczno-elektroniczny i teleinformatyczny, rolno-hodowlany, fryzjersko-kosmetyczny oraz artystyczno-muzyczny.

P O D S T A W A: Tylko uczniowie, którzy uczęszczają/uczęszczali na praktyki zawodowe u pracodawcy/w indywidualnym gospodarstwie rolnym, $n = 5680$

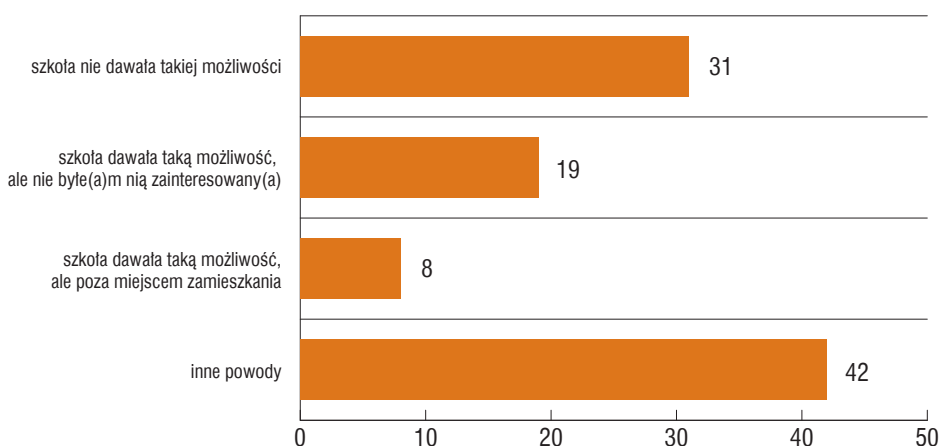

Rys. 31. Organizacja praktyk zawodowych

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Ci uczniowie, którzy nie uczestniczyli w praktykach zawodowych u pracodawcy (łącznie 18% wszystkich), najczęściej tłumaczyli się tym, że szkoła nie dawała takiej możliwości. Co piąty uczeń natomiast nie był zainteresowany praktykami, chociaż szkoła oferowała mu taką możliwość. W przypadku co dziesiątego ucznia praktyki organizowane były poza miejscem zamieszkania, co uniemożliwiało mu wzięcie w nich udziału (rys. 32).

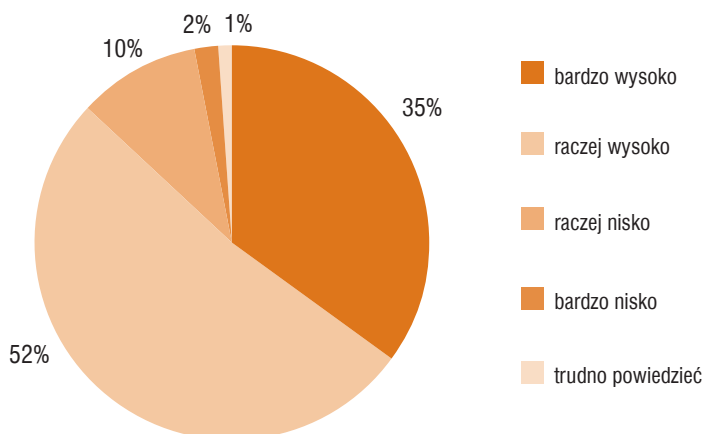
P O D S T A W A: Tylko uczniowie, którzy nie uczęszczają/nie uczęszczali na praktyki zawodowe u pracodawcy/w indywidualnym gospodarstwie rolnym, $n = 2462$

Rys. 32. Przyczyny nieuczestniczenia w praktykach zawodowych u pracodawcy

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Przeprowadzone badania pokazały, że na ogół uczniowie wyrażali zadowolenie z organizacji praktycznej nauki zawodu u pracodawcy – co trzeci odbywający tam zajęcia praktyczne lub praktykę oceniał ją bardzo dobrze, a co drugi raczej dobrze (rys. 33).

Rys. 33. Ocena sposobu organizacji praktycznej nauki zawodu u pracodawcy (tylko uczniowie, którzy uczęszczają/uczęszczali na praktyki zawodowe/zajęcia praktyczne u pracodawcy/w indywidualnym gospodarstwie rolnym, $n = 9746$)

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

4.3. Innowacje i eksperymenty pedagogiczne

Innowacje i eksperymenty pedagogiczne mają istotny wpływ na organizację procesu kształcenia w szkole lub placówce. Wszystkie sprawy związane z wprowadzaniem innowacji i eksperymentów pedagogicznych reguluje rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki (Dz. U. z 2002 r. Nr 56, poz. 506 z późn. zm.).

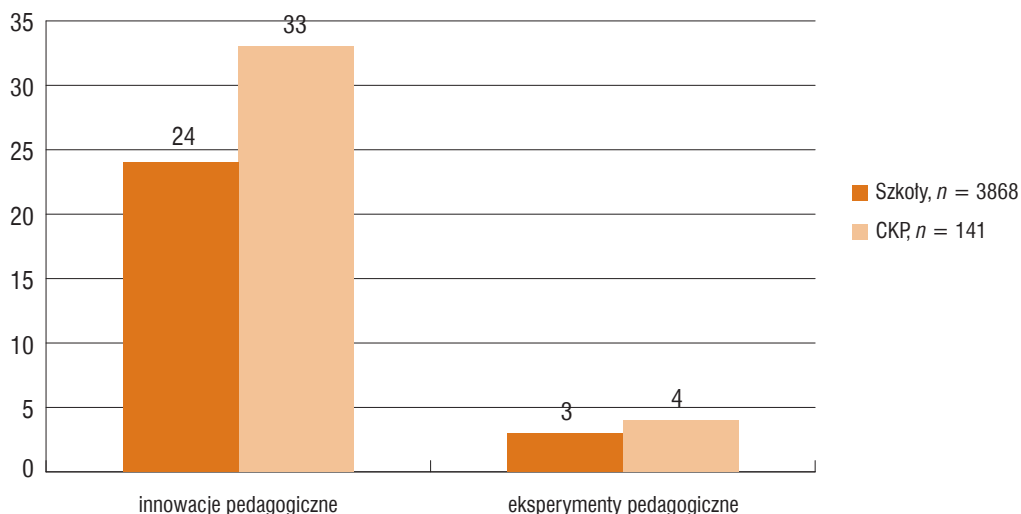
Zgodnie z tym rozporządzeniem „innowacją pedagogiczną” są nowatorskie rozwiązania programowe, organizacyjne lub metodyczne, mające na celu poprawę jakości pracy szkoły, natomiast „eksperymentem pedagogicznym” są działania służące podnoszeniu skuteczności kształcenia w szkole, w ramach których są modyfikowane warunki, organizacja zajęć edukacyjnych lub zakres treści nauczania prowadzone pod opieką jednostki naukowej.

Innowacja lub eksperyment może obejmować wszystkie lub wybrane zajęcia edukacyjne, całą szkołę, oddział lub grupę. Udział nauczycieli w innowacji lub eksperymencie jest dobrowolny. Uchwałę w sprawie wprowadzenia innowacji lub eksperymentu w szkole podejmuje rada pedagogiczna.

Przeprowadzone przez GfK Polonia badania wykazały, że jedna czwarta szkół kształcących w zawodach oraz jedna trzecia CKP wprowadziła innowacje pedagogiczne. Dotyczyły one głównie (prawie w sześciu na dziesięć przypadków) nowatorskich rozwiązań programowych oraz nowatorskich rozwiązań organizacyjnych. Eksperymenty pedagogiczne w szkolnictwie zawodowym należą do rzadkości – ich realizację zadeklarowali jedynie nieliczni spośród dyrektorów szkół i CKP.

Rysunek 34 pokazuje udział szkół i udział centrów kształcenia praktycznego w realizacji innowacji i eksperymentów pedagogicznych.

P O D S T A W A: Wszystkie szkoły i CKP. Badanie wśród dyrektorów szkół i CKP

Rys. 34. Innowacje i eksperymenty pedagogiczne w kształceniu zawodowym

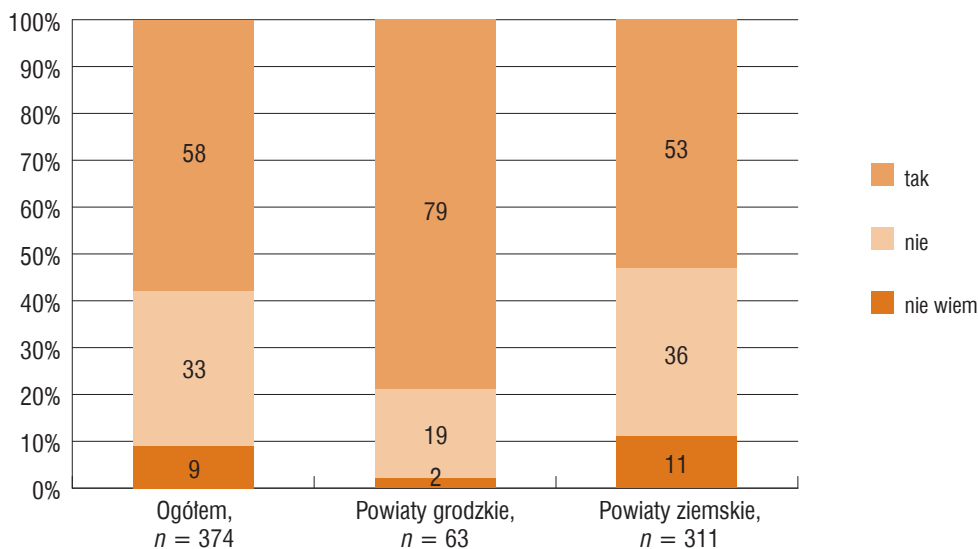
Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

W przeprowadzonych badaniach (rys. 35) przedstawiciele 58% powiatów stwierdzili, że co najmniej jedna szkoła na ich terenie wprowadziła innowacje pedagogiczne w zakresie kształcenia zawodowego. Sprzeczność między deklaracjami dyrektorów szkół a oświadczeniami przedstawicieli JST wskazuje, że (co najmniej) co dwunasty organ prowadzący nie dysponował w tym zakresie pełną wiedzą o kształceniu w podległych szkołach.

W ponad połowie powiatów władze samorządowe wspierały wdrażanie w szkołach zawodowych innowacji procesu kształcenia zawodowego.

Na wsparcie organów prowadzących częściej mogły liczyć szkoły zlokalizowane z powiatami grodzkimi. Badania wykazały, że innowacje zdecydowanie częściej wprowadzane były w powiatach grodzkich – 79% przypadków (rys. 36).

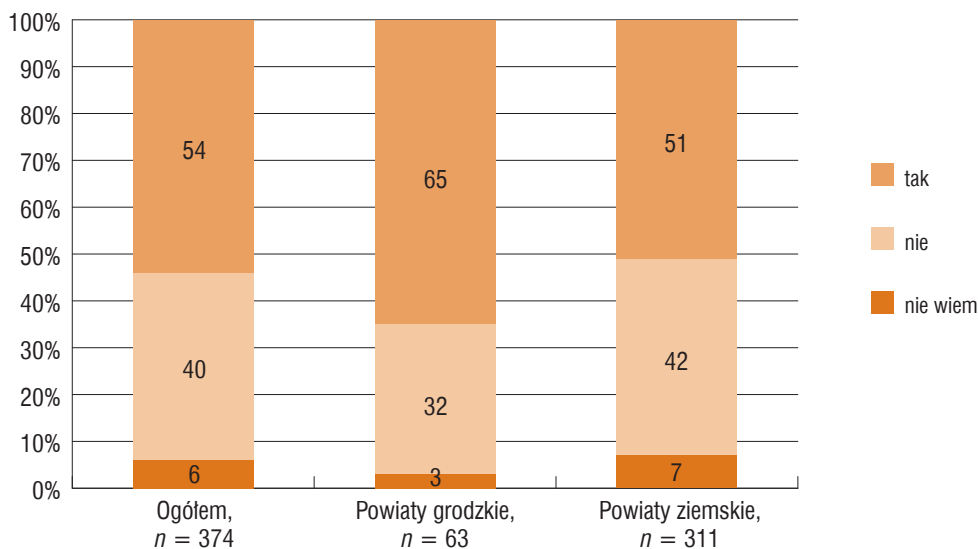
P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, $n = 374$

Rys. 35. Wprowadzanie innowacji pedagogicznych przez szkoły zawodowe wg przedstawicieli JST

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, $n = 374$

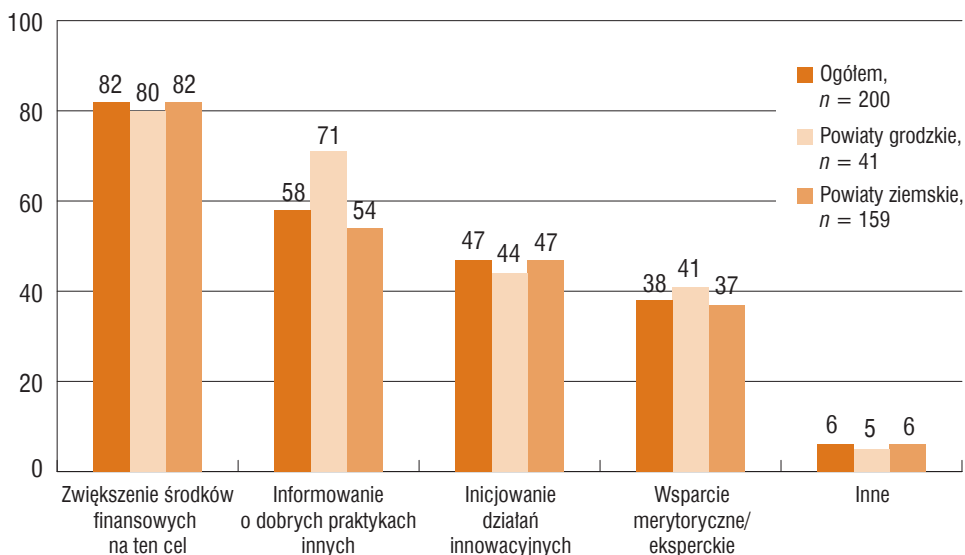

Rys. 36. Odsetek powiatów wspierających szkoły wprowadzające innowacyjne metody procesu kształcenia

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Badania pokazały, że powiaty stosowały różne formy wspierania szkół we wdrażaniu innowacji pedagogicznych (rys. 37).

P O D S T A W A: Tylko powiaty, które wspierają szkoły wprowadzające innowacyjne metody procesu kształcenia, $n = 200$

Rys. 37. Formy wsparcia szkół wprowadzających innowacyjne metody procesu kształcenia

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Podstawowym narzędziem wsparcia szkół we wdrażaniu innowacyjnych metod nauczania było zwiększenie środków finansowych na ten cel. W ponad połowie powiatów rozpowszechniane były także informacje o dobrych praktykach. Nieco mniej niż połowa jednostek samorządu terytorialnego inicjowała działania innowacyjne, a prawie dwie na pięć oferowały szkołom wsparcie merytoryczne czy eksperckie. Motywacje dla wspierania przez JST wdrażania w szkołach innowacji pedagogicznych (przyciąganie jak największej liczby uczniów oraz dbałość o wysoką jakość kształcenia) potwierdzają tezę o tworzeniu oferty edukacyjnej otwartej na potrzeby rynku pracy i założenia lokalnej polityki oświatowej, bez uwzględnienia szczególnych wymagań uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Tu znaczenie ma uzyskiwanie wysokich wyników mających odzwierciedlenie w miernikach efektywności procesu kształcenia, które można wykorzystać do promocji szkół oraz skutecznej rekrutacji.

5. BAZA LOKALOWA I TECHNICZNO-DYDAKTYCZNA SZKÓŁ

Baza lokalowa i techniczno-dydaktyczna to elementy mające bardzo istotny wpływ na jakość i efektywność procesu kształcenia zawodowego. Wyposażenie techniczno-dydaktyczne przesądza nie tylko o ofercie edukacyjnej, ale również determinuje sposób nauczania i znacząco wpływa na jakość kształcenia. W wynikach badania czynnik ten został wskazany jako istotnie ograniczający wdrażanie programów modułowych i należy założyć, iż stanowił ograniczenie w realizacji w programach nauczania nowych rozwiązań technologicznych stosowanych przez przedsiębiorstwa. Oprócz posiadania odpowiedniej bazy techniczno-dydaktycznej, niezmiernie istotne są: odpowiedni poziom nauczania, wykorzystywanie nowoczesnych i atrakcyjnych dla młodzieży narzędzi dydaktycznych, które powinny spowodować, że szkoła zawodowa stanie się szkołą pozytywnego wyboru.

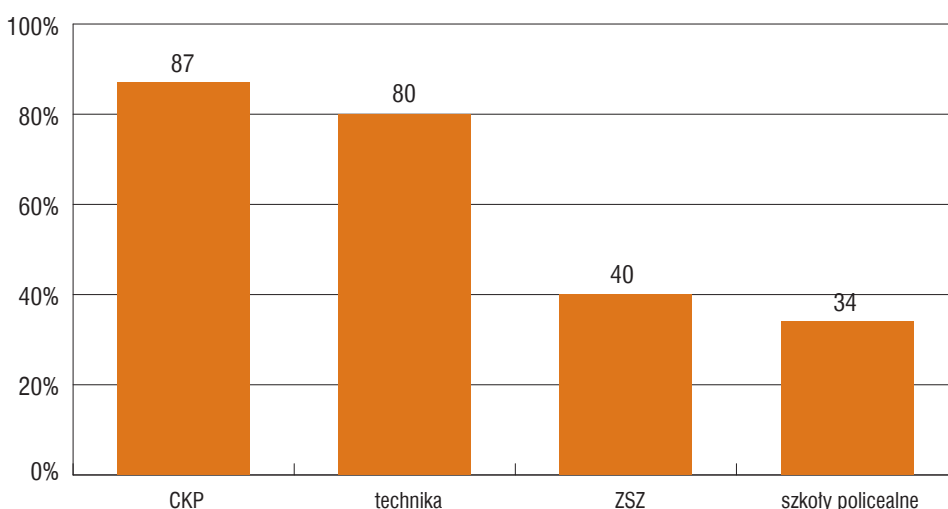
W latach 2003-2006 zostały opracowane, w Krajowym Ośrodku Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej, standardy wyposażenia dla 148 zawodów, jednak nie są one obowiązkowe i mogą być wykorzystane na przykład do: zapewnienia i poprawy jakości procesu kształcenia zawodowego, wyrównywania poziomu wyposażenia pracowni kształcenia zawodowego. Należy przy tym pamiętać, że w klasach pierwszych szkół ponadgimnazjalnych od roku szkolnego 2012/2013 obowiązuje nowa klasyfikacja zawodów szkolnictwa zawodowego oraz nowa podstawa programowa kształcenia w zawodach, w której opisano warunki realizacji kształcenia w poszczególnych zawodach.

Aktem prawnym regulującym w pewnym stopniu omawianą problematykę jest *rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 grudnia 2010 r. w sprawie podstawowych warunków niezbędnych do realizacji przez szkoły i nauczycieli zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych oraz programów nauczania* (Dz. U. z 2011 r. Nr 6, poz. 23). Zgodnie z przywołanym rozporządzeniem:

- obiekt szkolny powinien:
 - 1) posiadać pomieszczenia do realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych, które spełniają wymagania dla pomieszczeń przeznaczonych na stały pobyt ludzi,
 - 2) spełniać warunki techniczne i lokalizacyjne - określone w przepisach rozporządzenia Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie;
- szkoły powinny być wyposażone w pomoce dydaktyczne i sprzęt umożliwiający realizację zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych.

Badania przeprowadzone przez GfK Polonia pokazały, że ogółem jakimkolwiek wyposażeniem techniczno-dydaktycznym dysponuje ponad połowa (56%)

ponadgimnazjalnych szkół i placówek kształcących w zawodach. Zdecydowanie najlepiej wyposażone były centra kształcenia praktycznego oraz technika. Spośród zasadniczych szkół zawodowych jakimkolwiek wyposażeniem dysponowało dwie piąte placówek, przy czym – wzięwszy pod uwagę, iż niemal wszystkie szkoły tego typu organizują zajęcia praktyczne (przynajmniej częściowo) u pracodawców lub w CKP – (w odniesieniu do kształcenia praktycznego) niedostatki infrastruktury były równoważone realizacją współpracy z pracodawcami oraz instytucjami. Posiadanie wyposażenia techniczno-dydaktycznego wykazała co trzecia szkoła policealna, co – po uwzględnieniu relatywnie niskiego odsetka prowadzenia zajęć praktycznych poza szkołą (porównywalnie z technikami) – sugeruje, iż szkoły tego typu nie oferowały uczniom wsparcia kształcenia odpowiednimi pomocami techniczno-dydaktycznymi (rys. 38).

Rys. 38. Odsetek szkół i CKP posiadających wyposażenie techniczno-dydaktyczne

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Miernikami nasycenia szkół wyposażeniem techniczno-dydaktycznym były ilościowe dane SIO dotyczące następującego wyposażenia szkół (tabela 7):

- pracownie (w tym komputerowe i językowe);
- biblioteki;
- komputery do dyspozycji uczniów;
- struktura bezrobotnych do 24 roku życia;
- hale i sale sportowe (bez względu na powierzchnię);
- baseny (bez względu na powierzchnię);
- boiska (bez względu na przeznaczenie i powierzchnię);
- grafoskopy;
- diaskopy;
- kamery video;
- magnetofony stereofoniczne do nagrań;
- magnetofony przenośne do nauki języków obcych;
- odtwarzacze DVD;

- magnetowidy;
- telewizory;
- projektory multimedialne;
- kserografy;
- prenumerata prasy;
- tablice interaktywne.

Wynik minimalny (pojedynczy typ wyposażenia bez względu na liczbę) uzyskało 196 szkół (w dwu trzecich były to zasadnicze szkoły zawodowe), co stanowi 8% szkół dysponujących wyposażeniem. Wynik maksymalny (wszystkie typy wyposażenia bez względu na liczbę) uzyskało 13 szkół (niemal wszystkie to technika), co stanowi 0,5% szkół dysponujących jakimkolwiek wyposażeniem. Wynik średni to 9 typów wyposażenia (mediana = 11, moda = 13).

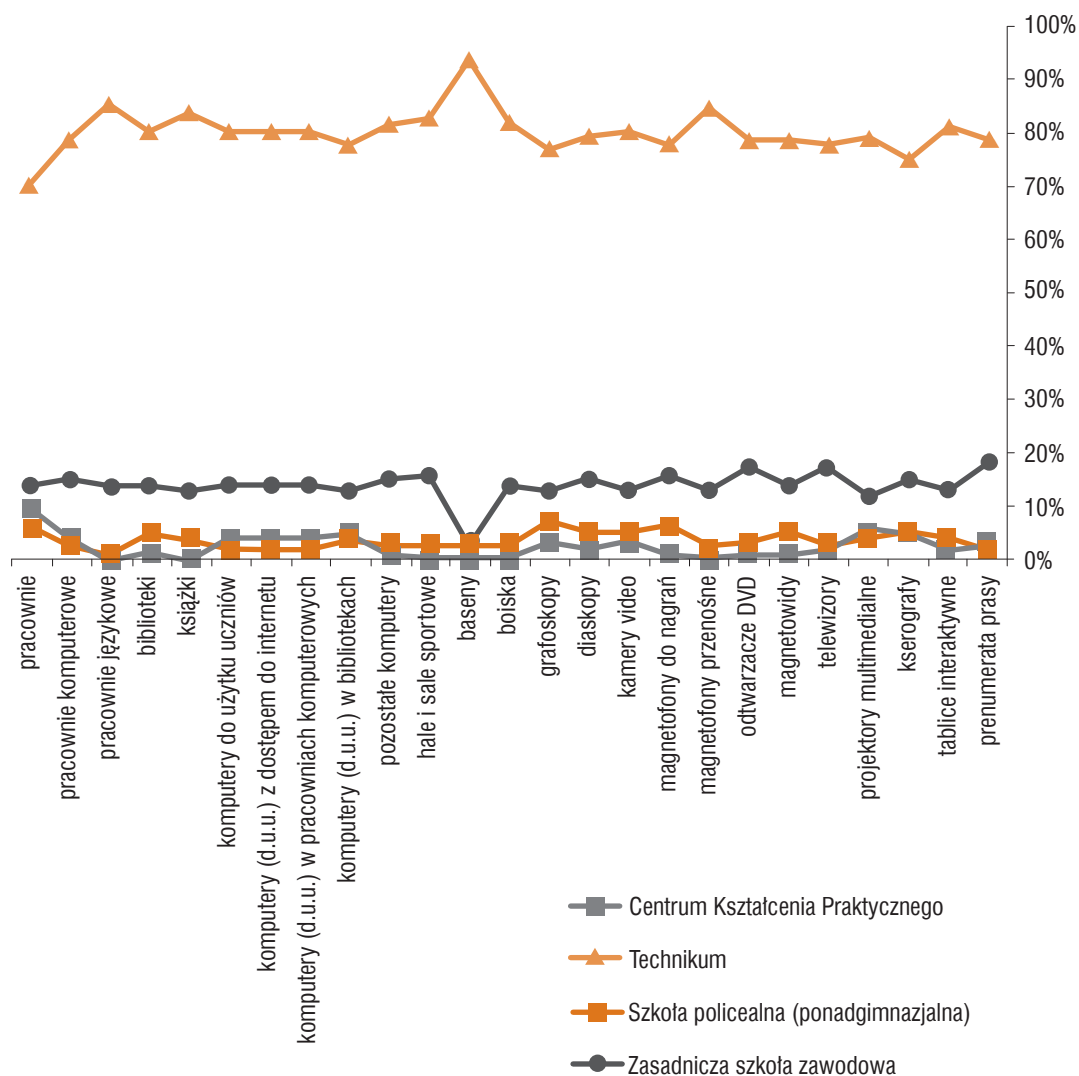
Tabela 7. Poziom wyposażenia techniczno-dydaktycznego szkół i CKP

Wyposażenie techniczno-dydaktyczne	CKP n = 139	Szkoły policjalne, n = 377	Technika, n = 2246	ZSZ, n = 1773	liczba szkół z danego typu wyposażeniem	% szkół z danego typu wyposażeniem
pracownie	82%	32%	69%	34%	2400	53
pracownie komputerowe	77%	27%	66%	26%	2160	48
pracownie językowe	1%	5%	38%	12%	1071	24
biblioteki	22%	20%	52%	15%	1557	34
książki	22%	21%	53%	16%	1580	35
komputery do użytku uczniów [d.u.u.]	81%	29%	67%	29%	2237	49
komputery [d.u.u.], z dostępem do internetu	78%	29%	67%	28%	2215	49
komputery [d.u.u.], w pracowniach komp.	77%	27%	66%	26%	2160	48
komputery [d.u.u.], w bibliotekach	13%	20%	56%	17%	1658	37
pozostałe komputery	68%	24%	58%	20%	1831	40
hale i sale sportowe	0%	11%	50%	13%	1388	31
baseny	0%	0%	1%	0%	29	1
boiska	0%	6%	22%	6%	627	14
grafoskopy (rzutniki pisma)	62%	23%	53%	17%	1678	37
diaskopy (rzutniki przeźroczy)	24%	15%	32%	11%	995	22
kamery video	28%	18%	41%	10%	1216	27
magnetofony stereo do nagrań	12%	10%	23%	8%	727	16
magnetofony do nauki języków obcych	6%	7%	26%	8%	750	17
odtwarzacze DVD	40%	19%	56%	20%	1740	38
magnetowidy	55%	23%	56%	20%	1759	39
telewizory	47%	19%	49%	17%	1527	34
projektory multimedialne	76%	23%	57%	18%	1782	39
kserografy	62%	19%	45%	15%	1431	32
prenumerata prasy	55%	19%	49%	15%	1503	33
tablice interaktywne	15%	4%	21%	5%	592	13

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Bez względu na poziom kształcenia szkoły najczęściej dysponowały pracowniami (różnego przeznaczenia) oraz komputerami do dyspozycji uczniów, w dalszej kolejności różnego rodzaju urządzeniami technicznymi wspierającymi dydaktykę, bibliotekami oraz powierzchniami i urządzeniami sportowo-rekreacyjnymi.

Ogólnie rzecz biorąc, spośród wszystkich typów szkół najlepiej wyposażone były technika, stwarzając uczniom najlepsze warunki nauki (jeśli brać pod uwagę wyłącznie wyposażenie techniczno-dydaktyczne). Technika, w zależności od typu utensyliów, użytkowały od 71% (pracownie ogółem) do 93% (baseny) całkowitego wyposażenia znajdującego się w posiadaniu szkół (rys. 39).

Rys. 39. Odsetek szkół dysponujących wyposażeniem techniczno-dydaktycznym

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

W technikach (spośród szkół kształcących w zawodach) uczy się największa liczba uczniów, zatem najwyższe indeksy dla wyposażenia techniczno-dydaktycznego w tego typu szkołach nie przekładają się na (potencjalnie) najwyższą ich dostępność dla uczniów.

Oprócz typu szkoły zmienną niezależną wpływającą na poziom wyposażenia szkół w pomoce i urządzenia techniczno-dydaktyczne była lokalizacja szkoły wedle kryterium podziału na województwa. Zróżnicowania międzywojewódzkie są pochodną zaangażowania i możliwości organów prowadzących w bieżące finansowanie ponadgimnazjalnego szkolnictwa zawodowego oraz stymulowanie wzrostu jakości kształcenia, także przez możliwie najnowocześniejsze wyposażenie szkół w sprzęt wspierający procesy dydaktyczne.

Biorąc pod uwagę różnorodność wyposażenia techniczno-dydaktycznego, najlepiej przygotowane pod względem wsparcia dydaktyki należy uznać szkoły z woj. opolskiego, pomorskiego i wielkopolskiego. Odsetek szkół dysponujących sprzętem technicznym w tych regionach nie odbiegał lub przewyższał wartości średnie na poziomie ogólnopolskim.

W województwach dolnośląskim, świętokrzyskim, małopolskim oraz warmińsko-mazurskim zanotowano odchylenia poniżej średniej ogólnopolskiej w odniesieniu do największej liczby typów wyposażenia techniczno-dydaktycznego. Słabością szkół dolnośląskich była niska liczność bibliotek i wielkość księgozbiorów oraz wyposażenie w komputery do użytku uczniów (w tym z dostępem do internetu), kamery video oraz magnetofony do nauki języków obcych. Szkoły małopolskie rzadziej niż w innych województwach dysponowały pracowniami (różnego przeznaczenia), terenami sportowo-rekreacyjnymi (baseny i boiska) oraz kamerami video. Szkoły świętokrzyskie były najslabiej z informatyzowane – pracownie komputerowe oraz liczba szkół wyposażonych w komputery do użytku uczniów (w tym z dostępem do internetu). W województwie warmińsko-mazurskim zanotowano niższe od średniej krajowej wskaźniki informatyzacji oraz przygotowania pracowni do nauki języków obcych.

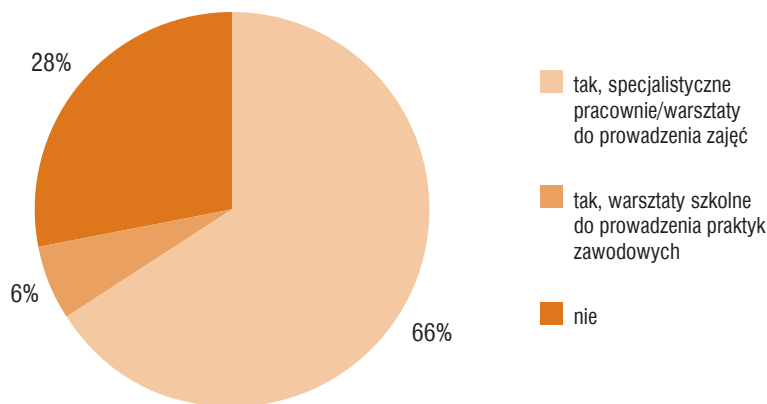
Wysoka różnorodność sprzętu techniczno-dydaktycznego, jakim dysponują szkoły nie przekłada się na wysoki komfort jego użytkowania. Przykładowo w województwie wielkopolskim – obok woj. małopolskiego, podkarpackiego i świętokrzyskiego, – w którym wskaźnik wyposażenia był powyżej średniej krajowej, w odniesieniu do największej liczby typów wyposażenia, jednocześnie w odniesieniu do największej liczby kategorii uzyskało wskaźniki najmniejszej liczby uczniów przypadających na dany typ wyposażenia techniczno-dydaktycznego.

Dla efektywności kształcenia zawodowego w danym zawodzie najistotniejsze znaczenie ma wyposażenie techniczno-dydaktyczne specjalistyczne. Według informacji podanych podczas przeprowadzonych przez GfK Polonia badań wśród dyrektorów szkół i dyrektorów CKP wynikało, że bez zaplecza lokalowego do realizacji

praktycznej nauki zawodu funkcjonowała ponad jedna czwarta szkół, przy czym były to szkoły częściej charakteryzujące się stagnacją rozwojową (rys. 40).

Wiele szkół wymaga remontu (rys. 41) – taką opinię wyraziło ponad 80% dyrektorów (podobnie sytuacja wyglądała w przypadku CKP). Dodatkowo niezależnie od stanu infrastruktury technicznej budynków, zdaniem co czwartego dyrektora szkoły, baza lokalowa szkoły wymagała rozbudowy (analogicznie sytuacja kształtowała się w przypadku CKP).

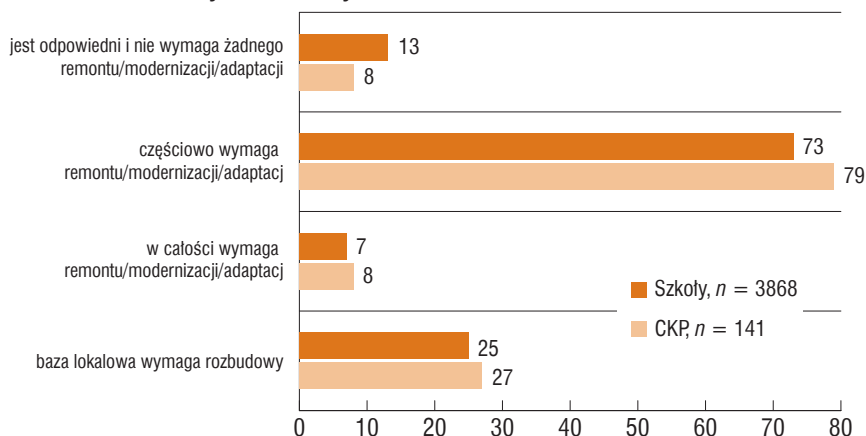
P O D S T A W A: Wszystkie szkoły, $n = 3868$

Rys. 40. Specjalistyczne pracownie w szkołach/CKP

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Wszystkie szkoły i CKP

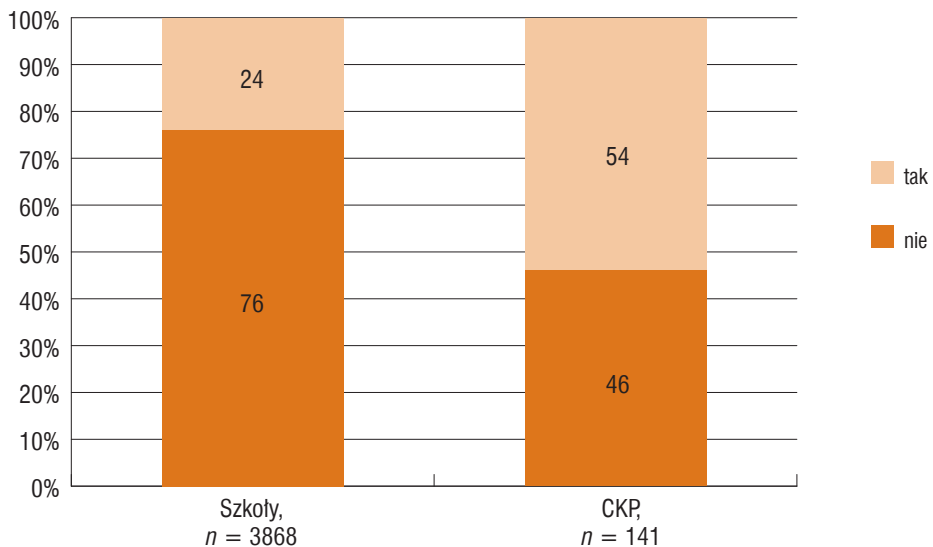

Rys. 41. Ocena stanu infrastruktury technicznej budynków szkoły/CKP według dyrektorów

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Kwestią problematyczną w szkołach są pracownie lub warsztaty szkolne, w których jest prowadzona praktyczna nauka zawodu bądź mogą odbywać się praktyki zawodowe. Pewien odsetek szkół w ogóle nie posiadał sal tego typu, w innych natomiast bywały one niewykorzystywane lub wykorzystywane w niewielkim zakresie.

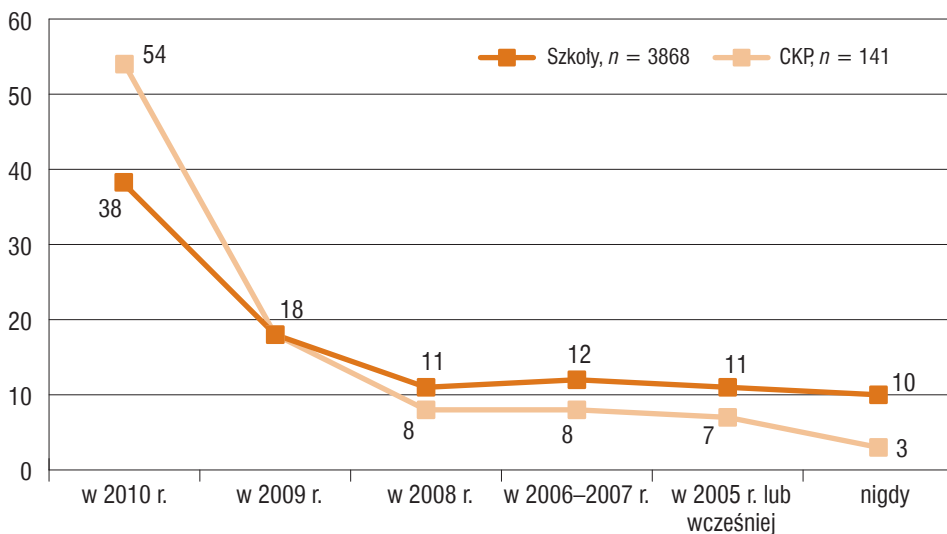
P O D S T A W A: Wszystkie szkoły i CKP

Rys. 42. Pracownie z wyposażeniem do nauki w zawodach obecnie niewykorzystywane do kształcenia w określonych zawodach

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Wszystkie szkoły i CKP

Rys. 43. Ostatnia modernizacja warsztatów/sal do praktycznej nauki zawodu

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

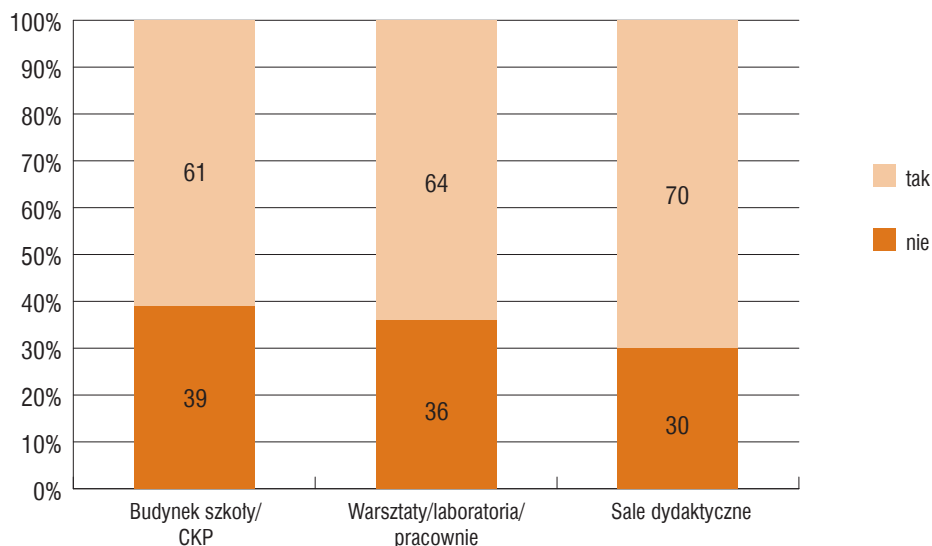
Niewykorzystanie posiadanych pracowni do kształcenia w określonych zawodach wykazała co czwarta szkoła i ponad połowa centrów kształcenia praktycznego (rys. 42). Przyczyną tego stanu rzeczy w części przypadków mogło być to, że szkoły wykorzystywały posiadane pracownie do kształcenia uruchamianego w cyklach oddzielonych od siebie kilkuletnią przerwą w rekrutacji uczniów.

Z wywiadów przeprowadzonych w 2010 roku z dyrektorami szkół kształcących w zawodach wynikało, że zdecydowana większość szkół przechodziła modernizację warsztatów i sal do praktycznej nauki zawodu w ciągu ostatnich pięciu lat, a ponad połowa w dwóch ostatnich latach. Wydaje się zatem, że zarówno samorządy, jak i szkoły dostrzegają potrzebę systematycznego unowocześniania posiadanej bazy techniczno-dydaktycznej i czynią starania w kierunku utrzymywania jej na odpowiednim poziomie.

Z informacji uzyskanych podczas wywiadów przeprowadzonych z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego wynikało, że zdecydowana większość powiatów zaplanowała na 2011 r. różne inwestycje infrastrukturalne (rys. 44):

- najwięcej z nich (70%) – w sale dydaktyczne;
- dwie trzecie – w warsztaty, laboratoria i pracownie;
- nieco mniej (61% przypadków) – w budynek szkoły lub CKP.

P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, $n = 374$

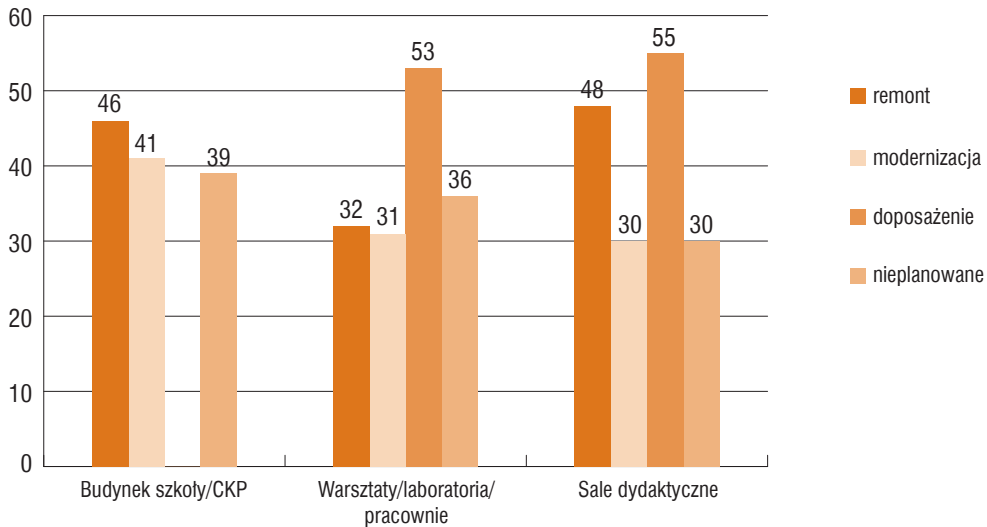
Rys. 44. Odsetek powiatów planujących poszczególne rodzaje inwestycji infrastrukturalnych w szkołach zawodowych i CKP w 2011 r.

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Ponad połowa przedstawicieli organów prowadzących planowała doposażenie sal dydaktycznych bądź warsztatów/laboratoriów/pracowni. Niemal co drugi powiat przewidywał remont sal dydaktycznych lub budynku szkoły czy CKP. 41%

respondentów mówiło o planowanej modernizacji budynku szkoły/CKP. Około jedna trzecia powiatów miała zamiar albo remontować, albo modernizować warsztaty/laboratoria/pracownie, albo unowocześniać sale dydaktyczne (rys. 45).

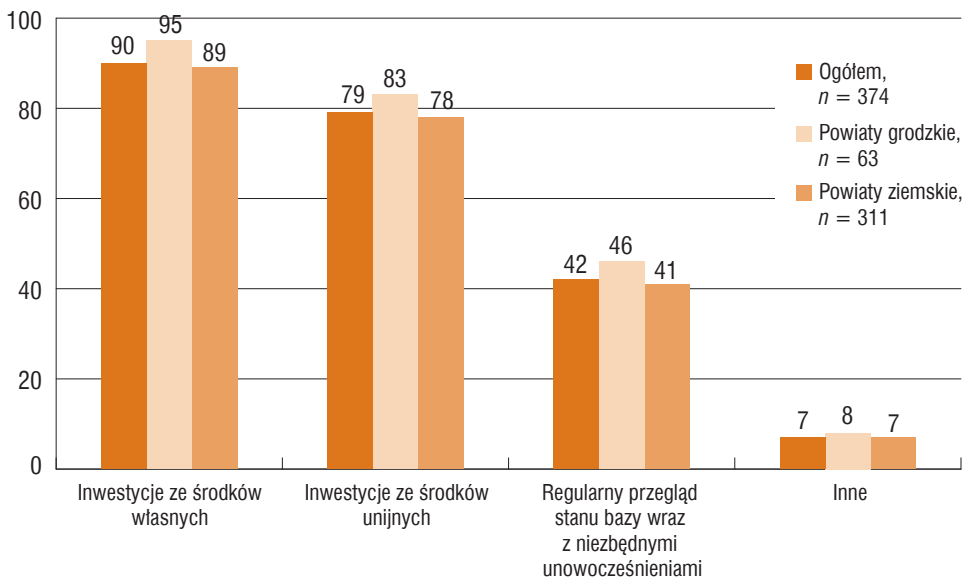
P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, $n = 374$

Rys. 45. Rodzaj inwestycji infrastrukturalnych w szkołach zawodowych i CKP planowanych na 2011 r.

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, $n = 374$

Rys. 46. Źródła finansowania działań realizowanych przez powiat w celu poprawy bazy techniczno-dydaktycznej szkół zawodowych i CKP

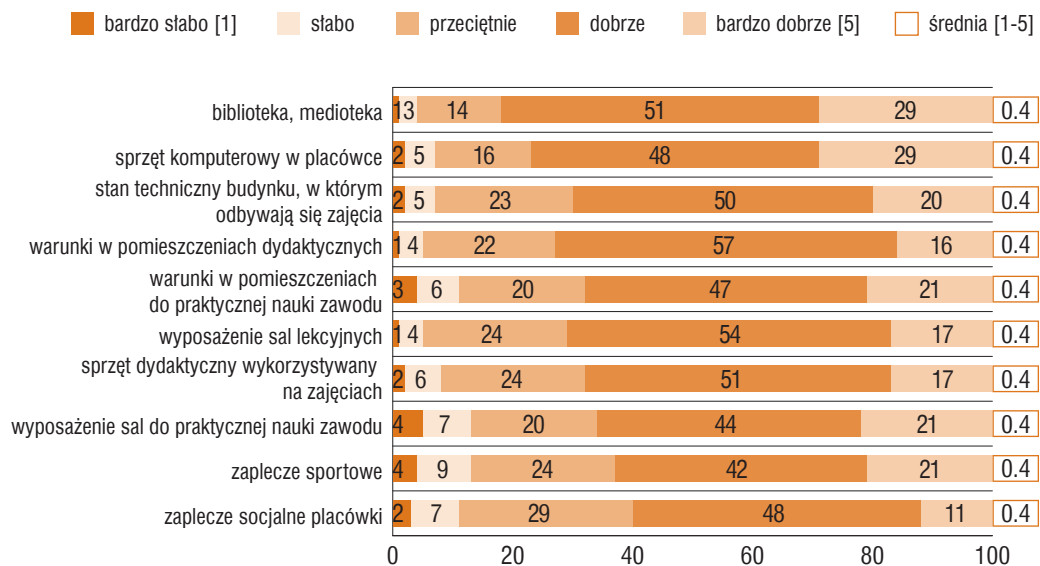
Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Zdecydowana większość powiatów donosiła o poprawie stanu bazy techniczno-dydaktycznej szkół zawodowych i CKP poprzez inwestycje ze środków własnych. Podobnie częstym źródłem finansowania modernizacji bazy były środki unijne, szczególnie często wykorzystywane w powiatach o liczbie uczniów szkół zawodowych przekraczającej 2 tysiące (rys. 46).

Więcej niż dwóch na pięciu przedstawicieli JST deklarowało regularne przeglądy stanu bazy techniczno-dydaktycznej i prowadzenie niezbędnych unowocześnień przy współpracy z pracodawcami.

Ciekawie przedstawiają się informacje uzyskane od uczniów, a dotyczące wyposażenia techniczno-dydaktycznego. Na ogół uczniowie dosyć pozytywnie oceniali wyposażenie techniczno-dydaktyczne oraz bazę lokalową szkół i placówek. Ich ocena była znacznie wyższa niż dyrektorów. Najlepszą opinią wśród uczniów cieszyły się biblioteki i medioteki. Stosunkowo dobrze oceniali również stan wyposażenia szkoły w sprzęt komputerowy. Tylko nieco gorsze noty przyznano warunkom w pomieszczeniach dydaktycznych, wyposażeniom sal lekcyjnych czy ogólnie stanowi budynku, w którym odbywały się lekcje. Uczniowie najmniej zadowoleni byli z zaplecza socjalnego oraz sportowego szkoły (rys. 47).

P O D S T A W A: Wszyscy uczniowie, $n = 14\ 057$

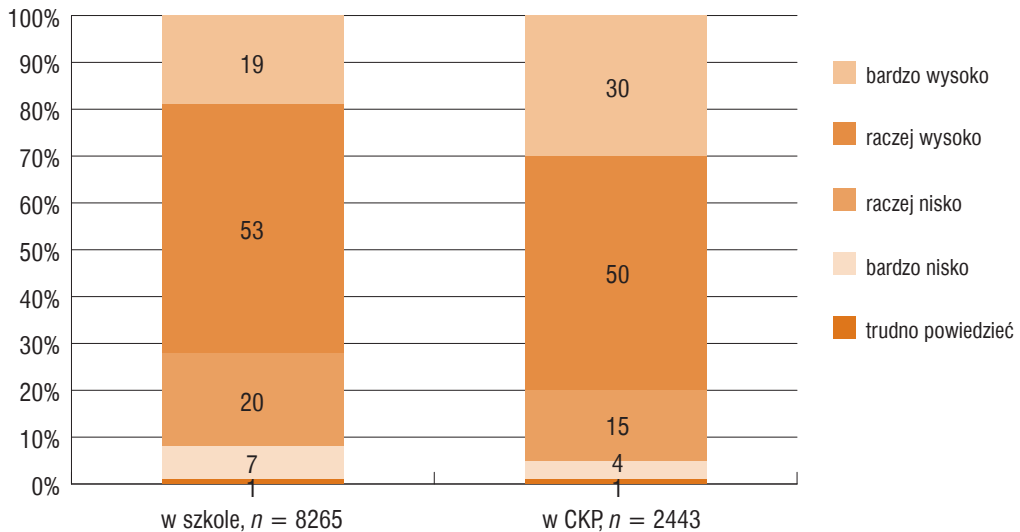
Rys. 47. Ocena bazy techniczno-dydaktycznej dokonana przez uczniów

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Zdaniem uczniów budynek ich szkoły wymagał remontów, modernizacji lub adaptacji. Co drugi uczeń twierdził, że potrzebny jest częściowy remont, natomiast prawie co dziesiąty uważał, że potrzebny jest remont całościowy. Dodatkowo, zdaniem co czwartego ucznia podczas praktycznej nauki zawodu zarówno w pracowniach szkolnych, jak i CKP wykorzystywało się mniej niż połowę obecnego tam wyposażenia.

Większość spośród badanych uczniów wyraziła zadowolenie z wyposażenia pracowni do praktycznej nauki zawodu – zarówno w szkole, jak i w CKP. Tym niemniej ponad jedna czwarta uczniów nisko oceniła pracownie w szkołach, a jedna piąta negatywnie wypowiedziała się o pracowniach w CKP (rys. 48).

P O D S T A W A: Tylko uczniowie, którzy uczęszczają/uczęszczali na praktyki zawodowe lub zajęcia praktyczne w szkole/w centrum kształcenia praktycznego

Rys. 48. Ocena uczniów dotycząca wyposażenia pracowni do praktycznej nauki zawodu

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Stosunkowo wysoka ocena warsztatów i pracowni do praktycznej nauki zawodu wśród uczniów wynikała ze zwiększonej w ostatnich latach aktywności w zakresie modernizacji sal i warsztatów w szkołach zawodowych. Zdecydowana większość szkół miała w ciągu ostatnich pięciu lat (badanie przeprowadzono pod koniec 2010 roku oraz w pierwszym kwartale 2011 roku) kompleksowo lub w jakiejś części unowocześniane (remontowane/modernizowane) sale do praktycznej nauki zawodu – przy czym najwięcej modernizacji odbyło się w 2010 roku. Jeszcze korzystniejsza była sytuacja centrów kształcenia praktycznego, bowiem w ponad połowie przypadków były one unowocześniane w 2010 roku.

6. KADRA SZKÓŁ I PLACÓWEK

W szkołach zawodowych w Polsce wyróżnia się następujące grupy nauczycieli:

- **nauczyciele przedmiotów ogólnokształcących** (języka polskiego, języków obcych, historii, matematyki, chemii, fizyki i innych, zgodnie z rozporządzeniem w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego;
- **nauczyciele zawodowych przedmiotów teoretycznych** w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe oraz przedmiotów teoretycznych na kwalifikacyjnych kursach zawodowych;
- **nauczyciele praktycznej nauki zawodu** we wszystkich typach szkół i na kwalifikacyjnych kursach zawodowych.

Poza tym w szkolnictwie zawodowym funkcjonuje grupa **instruktorów praktycznej nauki zawodu**, którzy prowadzą zajęcia praktyczne realizowane u pracodawców i w indywidualnych gospodarstwach rolnych.

Nauczycieli teoretycznych i praktycznych przedmiotów zawodowych oraz nauczycieli realizujących kształcenie modułowe zajęć praktycznych określa się mianem **nauczycieli kształcenia zawodowego**. W obowiązującym obecnie prawie oświatowym, w jego podstawowych aktach prawnych nie wymienia się kategorii „nauczyciel kształcenia zawodowego”. Status nauczycieli kształcenia zawodowego, ich kwalifikacje, pragmatykę zawodową, zasady awansu zawodowego i wynagrodzenia oraz uprawnienia socjalne regulują te same akty prawne, które mają zastosowanie w odniesieniu do wszystkich innych nauczycieli. Są to *ustawa z dnia 26 stycznia 1982 roku – Karta Nauczyciela* (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674, z późn.zm.) wraz z odpowiednimi rozporządzeniami.

Wymagania kwalifikacyjne dla nauczycieli kształcenia zawodowego nie uwzględniają specyfiki procesu kształcenia i wychowania w szkołach zawodowych i są one takie same jak dla wszystkich nauczycieli, niezależnie w jakiego rodzaju szkołach pracują, z wyjątkiem nauczycieli szkół artystycznych.

Szczegółowe wymagania kwalifikacyjne dla nauczycieli określono w *rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli* (Dz. U. z 2009 r. Nr 50, poz.400 z późn. zm.). Zgodnie z tym rozporządzeniem kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela teoretycznych przedmiotów zawodowych w technikum, technikum uzupełniającym oraz szkole policealnej posiada osoba, która ukończyła:

- 1) studia magisterskie na kierunku (specjalności) zgodnym z nauczaniem przedmiotem lub prowadzonymi zajęciami oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub
- 2) studia magisterskie na kierunku, którego zakres określony w standardzie kształcenia dla tego kierunku studiów w grupie treści podstawowych i kierunkowych

obejmuje treści nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć oraz posiada przygotowanie pedagogiczne, lub

- 3) studia magisterskie na kierunku (specjalności) innym niż wymieniony w pkt 1 i 2 i studia podyplomowe w zakresie nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub
- 4) studia pierwszego stopnia na kierunku (specjalności) zgodnym z nauczaniem przedmiotem oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub
- 5) studia pierwszego stopnia na kierunku, którego zakres określony w standardzie kształcenia dla tego kierunku studiów w grupie treści podstawowych i kierunkowych obejmuje treści nauczanego przedmiotu oraz posiada przygotowanie pedagogiczne.

Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela w zasadniczych szkołach zawodowych posiada osoba, która ma kwalifikacje określone w wyżej wymienionych punktach 1-3 lub ukończyła:

- a) studia pierwszego stopnia na kierunku (specjalności) zgodnym z nauczaniem przedmiotem lub prowadzonymi zajęciami oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub
- b) studia pierwszego stopnia na kierunku, którego zakres określony w standardzie kształcenia dla tego kierunku studiów w grupie treści podstawowych i kierunkowych obejmuje treści nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć, oraz posiada przygotowanie pedagogiczne, lub
- c) studia wyższe na kierunku (specjalności) innym niż wymieniony w lit. a i b, a ponadto ukończyła studia podyplomowe lub kurs kwalifikacyjny w zakresie nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć, oraz posiada przygotowanie pedagogiczne.

Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela praktycznej nauki zawodu w zasadniczych szkołach zawodowych, technikach, technikach uzupełniających i szkołach policealnych, w tym w szkołach w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, posiada osoba, która:

- 1) ma kwalifikacje takie, jakie określono dla nauczycieli teoretycznych przedmiotów zawodowych lub
- 2) legitymuje się dyplomem ukończenia pedagogicznego studium technicznego lub
- 3) posiada świadectwo dojrzałości i dokument potwierdzający kwalifikacje zawodowe w zakresie zawodu, którego będzie nauczać oraz przygotowanie pedagogiczne, a także co najmniej dwuletni staż pracy w zawodzie, którego będzie nauczać lub
- 4) posiada tytuł mistrza w zawodzie, którego będzie nauczać oraz przygotowanie pedagogiczne.

Kwalifikacje instruktorów praktycznej nauki zawodu określone są w *rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 grudnia 2010 r. w sprawie praktycznej nauki zawodu* (Dz. U. z 2010 r. Nr. 244, poz. 1625).

Zgodnie z przywołanym rozporządzeniem instruktorzy praktycznej nauki zawodu będący pracownikami, dla których praca dydaktyczna i wychowawcza z uczniami lub młodocianymi stanowi podstawowe zajęcie i jest wykonywana w tygodniowym wymiarze godzin przewidzianym dla nauczycieli, powinni posiadać kwalifikacje takie same, jakie wymagane są od nauczycieli.

Natomiast instruktorzy będący pracodawcami lub wyznaczonymi przez nich pracownikami albo osobami prowadzącymi indywidualne gospodarstwa rolne, dla których praca dydaktyczna i wychowawcza z uczniami lub młodocianymi nie stanowi podstawowego zajęcia lub jest wykonywana w tygodniowym wymiarze godzin niższym niż przewidziany dla nauczycieli, powinni posiadać co najmniej tytuł mistrza w zawodzie, którego będą nauczać, lub w zawodzie wchodzącym w zakres zawodu, którego będą nauczać, i przygotowanie pedagogiczne wymagane od nauczycieli lub ukończony kurs pedagogiczny, którego program został zatwierdzony przez kuratora oświaty i obejmował łącznie co najmniej 70 godzin zajęć z psychologii, pedagogiki i metodyki oraz 10 godzin praktyki metodycznej, albo ukończony przed dniem 6 stycznia 1993 r. kurs pedagogiczny uprawniający do pełnienia funkcji instruktora praktycznej nauki zawodu.

Instruktorzy praktycznej nauki zawodu, niemający tytułu mistrza w zawodzie, powinni posiadać przygotowanie pedagogiczne lub ukończony kurs pedagogiczny oraz:

- a) świadectwo ukończenia technikum, technikum uzupełniającego lub szkoły równorzędnej albo świadectwo ukończenia szkoły policealnej lub dyplom ukończenia szkoły pomaturalnej lub policealnej i tytuł zawodowy w zawodzie, którego będą nauczać, lub w zawodzie pokrewnym do zawodu, którego będą nauczać, oraz co najmniej trzyletni staż pracy w zawodzie, którego będą nauczać lub
- b) świadectwo ukończenia liceum zawodowego i tytuł robotnika wykwalifikowanego lub równorzędny w zawodzie, którego będą nauczać, oraz co najmniej czteroletni staż pracy w tym zawodzie nabyty po uzyskaniu tytułu zawodowego lub
- c) świadectwo ukończenia liceum ogólnokształcącego, liceum technicznego, liceum profilowanego, uzupełniającego liceum ogólnokształcącego, technikum i technikum uzupełniającego, kształcących w innym zawodzie niż ten, którego będą nauczać, lub średniego studium zawodowego i tytuł robotnika wykwalifikowanego lub równorzędny w zawodzie, którego będą nauczać, oraz co najmniej sześcioletni staż pracy w tym zawodzie nabyty po uzyskaniu tytułu zawodowego lub
- d) dyplom ukończenia studiów wyższych na kierunku (specjalności) odpowiednim dla zawodu, którego będą nauczać, oraz co najmniej trzyletni staż pracy w tym zawodzie nabyty po uzyskaniu dyplomu lub dyplom ukończenia studiów wyższych na innym kierunku (specjalności) oraz co najmniej sześcioletni staż pracy w zawodzie, którego będą nauczać.

Z powyższego wynika, że podstawowym warunkiem zostania nauczycielem kształcenia zawodowego, niezależnie od rodzaju i typu placówki oświatowej, jest posiadanie odpowiedniego przygotowania kierunkowego wraz z odpowiednim przygotowaniem pedagogicznym.

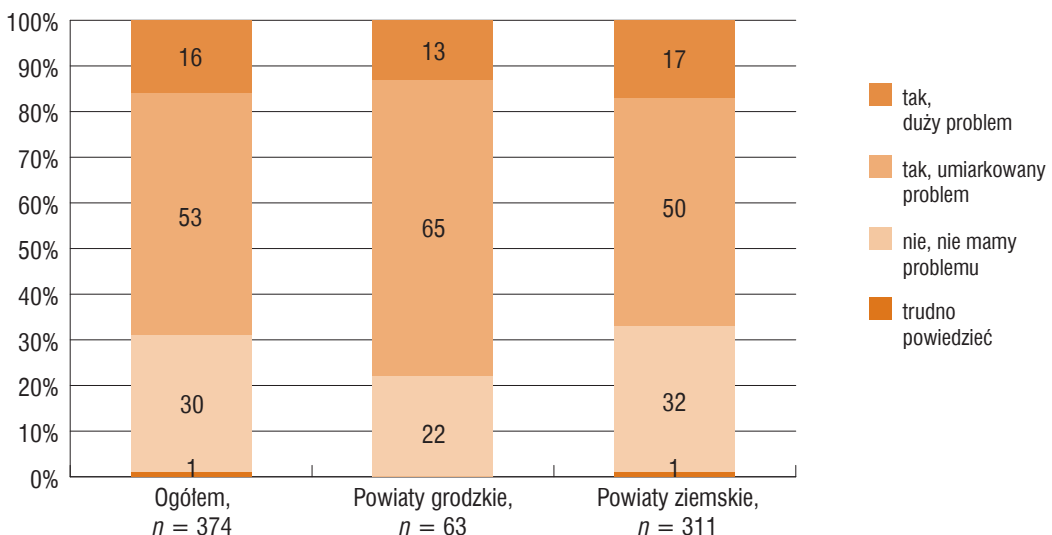
Odstępstwo od tej zasady wprowadziła ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2009 r. Nr 56, poz. 458 z późn. zm.). Zgodnie z zapisami tej ustawy dyrektor szkoły i placówki prowadzącej kształcenie **zawodowe może zatrudnić osoby niebędące nauczycielami posiadające specjalistyczne przygotowanie merytoryczne (np. ekonomiczne, medyczne, politechniczne, rolnicze itp.)** na podstawie Kodeksu Pracy. Istotą wprowadzonej regulacji jest to, że dyrektor szkoły już nie musi kierować się dotychczas obowiązującym przepisem (wynagrodzenie na poziomie nauczyciela kontraktowego i zgoda kuratora oświaty), ale może zatrudnić taką osobę ustalając wynagrodzenie na poziomie nauczyciela dyplomowanego bez zgody kuratora oświaty, lecz za zgodą organu prowadzącego.

Według danych zebranych w Systemie Informacji Oświatowej w roku szkolnym 2009/2010 w szkołach zawodowych w Polsce zatrudnionych było 66 266 nauczycieli kształcenia zawodowego, w tym 36 458 na cały etat.

Przeprowadzone przez GfK Polonia badania wśród dyrektorów szkół i przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego wykazały, że najczęściej wymienianym problemem szkolnictwa zawodowego był brak odpowiednio wykształconej kadry oraz trudności w pozyskiwaniu nowych nauczycieli.

Aż 69% powiatów zgłaszało trudności z pozyskaniem i utrzymaniem dobrze wykształconej kadry w szkołach kształcących w zawodach. Częściej niż co dziesiąty powiat deklarował, że problem ten jest duży. Mniejsze trudności w tym zakresie deklarowały powiaty grodzkie. Kłopotu z kadrą nie mały częściej powiaty, w których liczba uczniów w szkołach zawodowych nie przekraczała tysiąca (rys. 49).

P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, $n = 374$

Rys. 49. Problemy kadrowe w szkołach kształcących w zawodzie

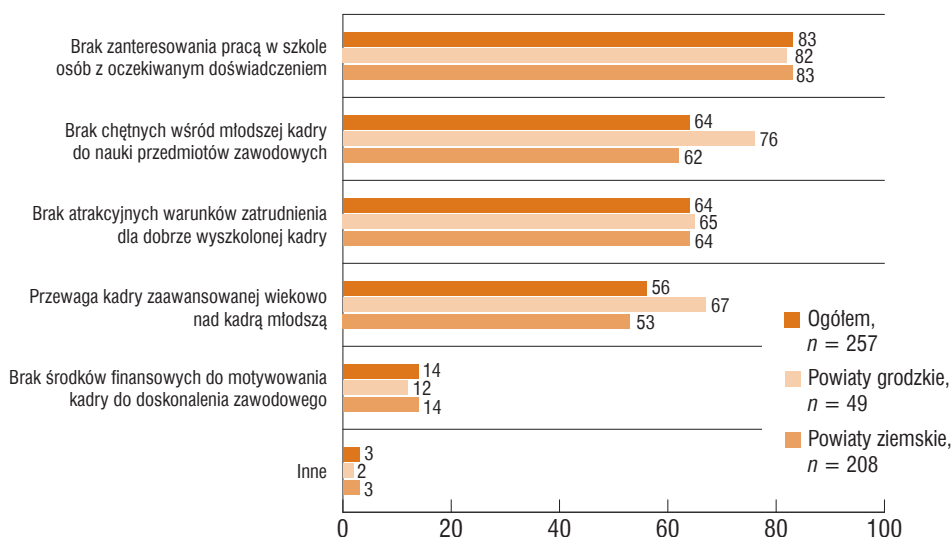
Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Problemy kadrowe, zdaniem badanych, wiązały się przede wszystkim z brakiem osób z oczekiwanym doświadczeniem i przygotowaniem zainteresowanych pracą w szkole. Barię uniemożliwiającą zatrudnienie i utrzymanie dobrze wyszkolonej kadry był brak atrakcyjnych warunków zatrudnienia oraz brak chętnych wśród młodszych absolwentów szkół wyższych do podjęcia pracy w szkole w charakterze nauczyciela przedmiotów zawodowych. Taki stan rzeczy powoduje, że wśród nauczycieli kształcących w zawodzie występowała znaczna przewaga kadry zaawansowanej wiekowo nad młodymi nauczycielami.

Z porównania wieku nauczycieli przedmiotów ogólnych do tych uczących przedmiotów zawodowych zatrudnionych w szkołach kształcących w zawodach wynikało, iż wyższe odsetki osób w wieku emerytalnym częściej występowały w grupie nauczycieli przedmiotów zawodowych. Informacje o tym, iż jest to większość przekazało 7% powiatów. Blisko co trzeci badany deklarował, iż jest to mniejszość. W obu tych przypadkach były to częściej powiaty, które wcześniej deklarowały problem z pozyskaniem kadry. O znikomym odsetku informowało 60% powiatów.

Natomiast z przeprowadzonych badań wynikało, że zatrudnienie nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących w wieku emerytalnym w szkołach ogólnokształcących oraz w szkołach kształcących w zawodach jest porównywalne.

P O D S T A W A: Tylko powiaty, które mają problemy kadrowe, $n = 257$

Rys. 50. Rodzaje problemów kadrowych w szkołach kształcących w zawodzie

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

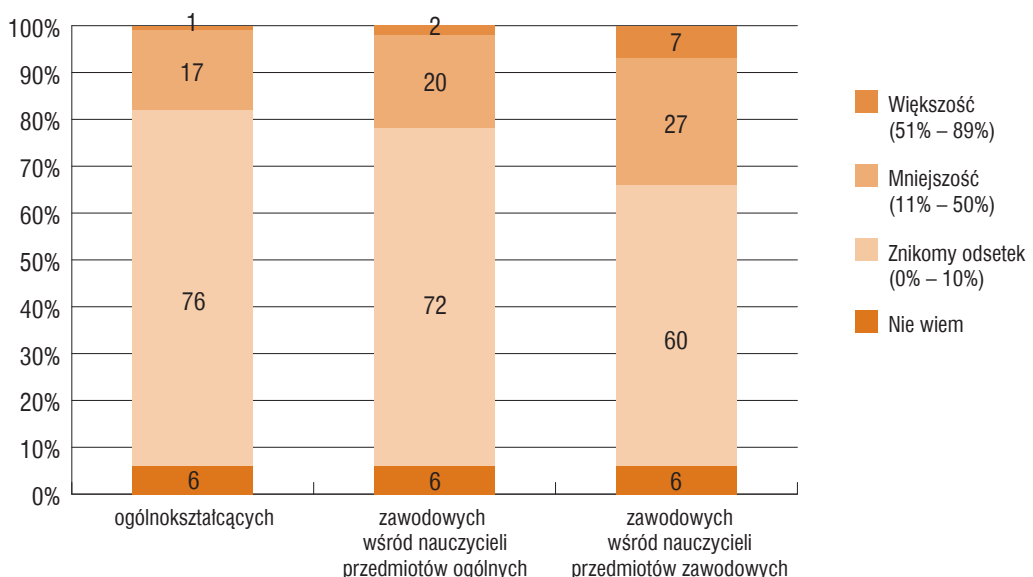
Jeśli chodzi o kwestię zatrudniania nauczycieli emerytowanych lub osób niebędących nauczycielami, to przypadki takie (aczkolwiek raczej sporadyczne niż nagminne) wynikały z konkretnych powodów – zwykle z konieczności, z zapotrzebowania dydaktycznego/merytorycznego (braku specjalisty w danym zakresie) lub były

spowodowane chęcią kontynuowania nauczania w danym oddziale przez nauczyciela rozpoczynającego już okres emerytury (*pozwalamy takiej osobie doprowadzić klasę do końca* – opinie wielu przedstawicieli JST). W praktyce przedstawiciele JST nie stawiali dyrektorom szkół ograniczeń w tym zakresie (a nawet udzielali wsparcia w poszukiwaniach właściwych osób), oczekując jednak rzeczywistego uzasadnienia takiego wyboru (np. poprzez dodatkową weryfikację w powiatowym urzędzie pracy pod kątem tego, czy nie ma wśród osób bezrobotnych nauczyciela o poszukiwanych kompetencjach).

Rodzaje problemów kadrowych w szkołach kształcących w zawodach pokazuje rysunek 50, natomiast odsetek nauczycieli w wieku emerytalnym zatrudnionych w szkołach zawodowych według profili kształcenia pokazuje rysunek 51.

Przeprowadzone badania pokazały, że problemy kadrowe dotyczyły także instruktorów praktycznej nauki zawodu. Zdaniem ekspertów, wyrażonym podczas spotkań panelowych, wynikało to z faktu, że dyrektorzy szkół nie są do końca świadomi możliwości zatrudnienia specjalistów niebędących nauczycielami. Przedstawiciele pracodawców z konkretnych zawodów niebędący nauczycielami byli pozyskiwani do pracy w średnio co piątej szkole i co czwartym CKP (rys. 52).

P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, $n = 374$

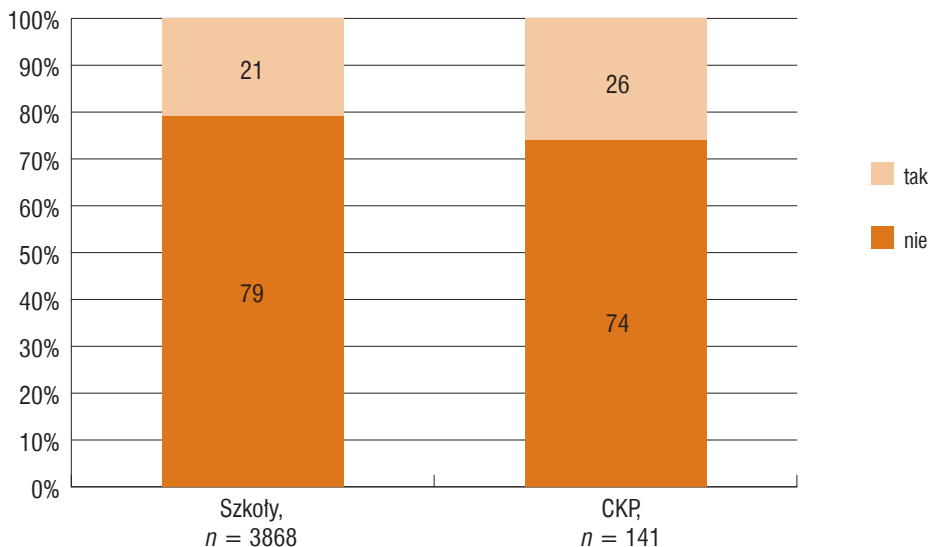
Rys. 51. Odsetek nauczycieli w wieku emerytalnym wg profili kształcenia

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Z przeprowadzonych badań wynikało, że znacznie lepiej przedstawia się wykształcenie nauczycieli zatrudnionych w szkolnictwie zawodowym. Zdecydowana większość przedstawicieli powiatów przyznała, że osoby nieposiadające przygotowania pedagogicznego stanowiły znikomy (0–10%) odsetek nauczycieli zajęć praktycznych

zatrudnionych w podległych im szkołach kształcących w zawodach. Tylko pojedyncze powiaty potwierdziły, że w szkołach na ich terenie osoby takie stanowiły mniejszość (11–50%) nauczycieli zajęć praktycznych (rys. 53).

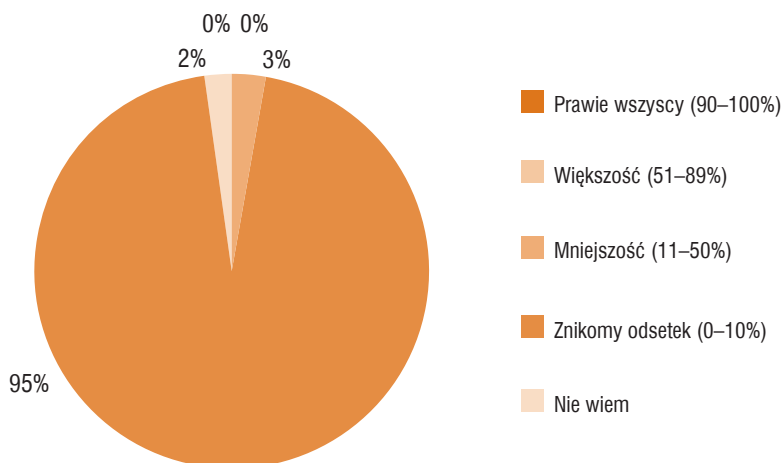
P O D S T A W A: Wszystkie szkoły i CKP

Rys. 52. Pozyskiwanie przedstawicieli pracodawców do pracy w szkole

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, n = 374

Rys. 53. Odsetek nauczycieli zajęć praktycznych bez przygotowania pedagogicznego w 2009 r.

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Z punktu widzenia efektywności i jakości kształcenia zawodowego kluczowe znaczenie ma **aktualizacja wiedzy i kompetencji nauczycieli realizujących**

kształcenie zawodowe po to, aby ich wiedza odpowiadała aktualnemu rozwojowi danej dziedziny i była zgodna z trendami na rynku pracy. Szybkie zmiany społeczne i gospodarcze wraz z postępującym rozwojem i rolą nowoczesnych technologii sprawiają, że nauczyciele ci muszą stale doskonalić swe umiejętności, aby móc przekazywać uczniom wiedzę najbardziej aktualną oraz niezbędne umiejętności. Kształcenie ustawiczne nauczycieli jest zatem nakazem czasu.

Na kształcenie ustawiczne nauczycieli składają się: doskonalenie i doksztalcenie.

Doskonalenie to proces rozszerzania oraz pogłębiania wiedzy i umiejętności zarówno merytorycznych, jak i metodycznych nauczycieli podczas pracy zawodowej w ramach posiadanych kwalifikacji formalnych. Doskonalenie może przybierać różne formy, np. kursy, seminaria, konferencje szkoleniowe, konsultacje, warsztaty. Może być również realizowane poprzez samokształcenie.

Doksztalcenie nauczycieli to proces zdobywania przez nauczycieli wyższych kwalifikacji rzeczywistych i formalnych lub dodatkowych kwalifikacji, zakończony uzyskaniem dyplomu. Doksztalceniem nauczycieli zajmują się uczelnie publiczne i prywatne oraz upoważnione do tego placówki doskonalenia nauczycieli. Doksztalcenie może być realizowane w formie uzupełniających studiów magisterskich, studiów podyplomowych aktualizujących wiedzę lub uprawniających do nauczania drugiego przedmiotu, np. informatyki, kursów kwalifikacyjnych (np. nadające kwalifikacje z zakresu zarządzania oświatą).

Problem **kształcenia, doksztalcenia i doskonalenia** nauczycieli kształcenia zawodowego znajduje się obecnie w centrum uwagi.

Sprawy związane z kształceniem, doksztalceniem i doskonaleniem nauczycieli omówione są i uregulowane między innymi w następujących aktach prawnych:

- *ustawa z dnia 26 stycznia 1982 roku – Karta Nauczyciela* (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674 z późn. zm.);
- *rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 marca 2002 roku w sprawie sposobu podziału środków na wspieranie doskonalenia zawodowego nauczycieli pomiędzy budżety poszczególnych wojewodów, form doskonalenia zawodowego dofinansowywanych za środków wyodrębnionych w budżetach organów prowadzących szkoły, wojewodów, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz szczegółowych kryteriów i trybu przyznawania tych środków* (Dz. U. z 2002 r. Nr 46, poz. 430);
- *rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 listopada 2009 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli* (Dz. U. z 2009 r. Nr 200, poz. 1537 z późn. zm.).

W *ustawie z dnia 26 stycznia 1982 roku Karta Nauczyciela* art. 70a ust. 1. stanowi, że w budżetach organów prowadzących szkoły wyodrębnia się środki na dofinansowanie doskonalenia zawodowego nauczycieli z uwzględnieniem doradztwa metodycznego w wysokości 1% planowanych rocznych środków przeznaczonych na wynagrodzenia osobowe nauczycieli. Jednocześnie ustawodawca zastrzegł, że przepis ten

nie obejmuje finansowania publicznych placówek doskonalenia nauczycieli i bibliotek pedagogicznych, prowadzonych przez jednostki samorządu terytorialnego.

Ze środków na doskonalenie zawodowe nauczycieli dofinansowuje się:

- organizację doradztwa metodycznego dla nauczycieli, w tym koszty obniżenia wymiaru godzin zajęć, dodatkowych umów o pracę, dodatków funkcyjnych oraz podróży służbowych doradców metodycznych;
- organizację szkoleń, seminariów oraz konferencji szkoleniowych dla nauczycieli, w tym nauczycieli zajmujących stanowiska kierownicze;
- przygotowanie materiałów szkoleniowych i informacyjnych;
- organizację warsztatów metodycznych i przedmiotowych oraz innych form doskonalenia zawodowego, wynikających z potrzeb edukacyjnych na danym terenie;
- organizację doskonalenia zawodowego nauczycieli szkoły lub placówki;
- szkolenie rad pedagogicznych.

Również w części lub w całości można dofinansować:

- opłaty za kształcenie pobierane przez szkoły wyższe i zakłady kształcenia nauczycieli;
- opłaty za kursy kwalifikacyjne i doskonalące, seminaria oraz inne formy doskonalenia zawodowego dla nauczycieli skierowanych przez dyrektora szkoły lub placówki;
- koszty przejazdów oraz zakwaterowania i wyżywienia nauczycieli, którzy na podstawie skierowania udzielonego przez dyrektora szkoły lub placówki uczestniczą w różnych formach doskonalenia zawodowego, a w szczególności uzupełniają lub podnoszą kwalifikacje.

Środki na dofinansowanie form doskonalenia zawodowego nauczycieli przeznaczone są z uwzględnieniem kwalifikacji nauczycieli oraz zgłaszanych przez nauczycieli potrzeb w zakresie ich uzupełniania i podnoszenia, oceny przydatności form doskonalenia zawodowego w pracy nauczycieli, zadań związanych z realizacją polityki oświatowej gminy czy powiatu.

W celu realizacji zadania dyrektor szkoły lub placówki opracowuje wieloletni plan doskonalenia zawodowego nauczycieli, mając szczególnie na uwadze:

- program rozwoju szkoły lub placówki i związane z tym potrzeby kadrowe;
- plany rozwoju zawodowego poszczególnych nauczycieli;
- wnioski nauczycieli o dofinansowanie interesujących ich form doskonalenia zawodowego (między innymi opłaty za czesne);
- opłaty za kursy kwalifikacyjne i doskonalące, seminaria, a także koszty przejazdów, zakwaterowania, wyżywienia.

Doskonalenie nauczycieli realizowane może być poprzez następujące formy:

- studia magisterskie i licencjackie jako druga specjalność;
- studia podyplomowe doskonalące;
- studia podyplomowe kwalifikacyjne;
- studia i kursy kwalifikacyjne do nauczania języków obcych;
- kursy doskonalące;
- kursy kwalifikacyjne;

- warsztaty;
- konferencje;
- spotkania metodyczne i inne krótkie formy doskonalenia.

Doskonalenie oraz doskonalenie nauczycieli może być także realizowane w ramach Wewnątrzszkolnego Doskonalenia Nauczycieli (tzw. WDN), czyli:

- konferencje samokształceniowe Rady Pedagogicznej;
- dyskusje profesjonalne;
- obserwacje, np. lekcji otwartych;
- hospitacje;
- uczestniczenie w kursach i konferencjach;
- studiowanie i przegląd wydawnictw tematycznych (literatura, czasopisma, różne formy poradników itp.);
- benchmarking, czyli proces poszukiwania najlepszych praktyk, innowacyjnych pomysłów i bardzo skutecznych procedur operacyjnych, który prowadzi do osiągnięcia jak najlepszych wyników nauczania, a tym samym przyczynia się do osiągnięcia przez szkołę coraz wyższej pozycji;
- inne, skierowane na osiągnięcie jak najwyższych kwalifikacji i kompetencji.

Badania przeprowadzone przez GfK Polonia pokazały, że doskonalenie zawodowe nauczycieli to przede wszystkim szkolenia rad pedagogicznych oraz udział w konferencjach i warsztatach.

Do innych popularnych działań wspierających kształcenie zawodowe i wybieranych przez nauczycieli należały:

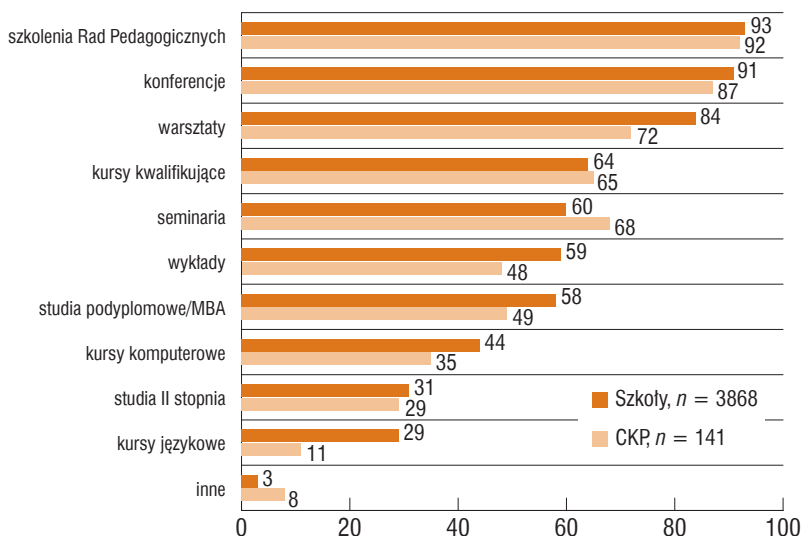
- kursy kwalifikacyjne;
- seminaria;
- wykłady;
- studia podyplomowe/MBA.

Najmniejszą popularnością cieszyły się te formy kształcenia zawodowego, które należy kwalifikować jako wąskie uzupełnienie kompetencji zawodowych bądź służące podniesieniu poziomu wykształcenia:

- kursy komputerowe;
- studia II stopnia;
- kursy językowe.

Rysunek 54 pokazuje, jakie formy doskonalenia organizowały szkoły i jaki był udział poszczególnych form w ofercie doskonalenia. Przedstawione wyniki dotyczą jednak samych szkół, nie dotyczą natomiast populacji nauczycieli.

P O D S T A W A: Wszystkie szkoły i CKP

Rys. 54. Formy doskonalenia zawodowego nauczycieli szkół/CKP w 2009 r.

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Rysunek 55 pokazuje, w jakich formach i jakim stopniu udzielane było nauczycielom wsparcie w obszarze doskonalenia. Do najpopularniejszych form wsparcia nauczycieli w doskonaleniu zawodowym należały przede wszystkim:

- organizowanie szkoleń/kursów wewnętrznych;
- wyszukiwanie ofert kursów/szkoleń i przedstawianie ich nauczycielom;
- częściowe finansowanie szkoleń/kursów;
- zbieranie i udostępnianie materiałów dydaktycznych, szkoleniowych.

Formami wsparcia najrzadziej udzielanymi przez szkoły były te, które bezpośrednio wiążą się z kosztami:

- udzielanie urlopów szkoleniowych;
- całkowite finansowanie szkoleń/kursów.

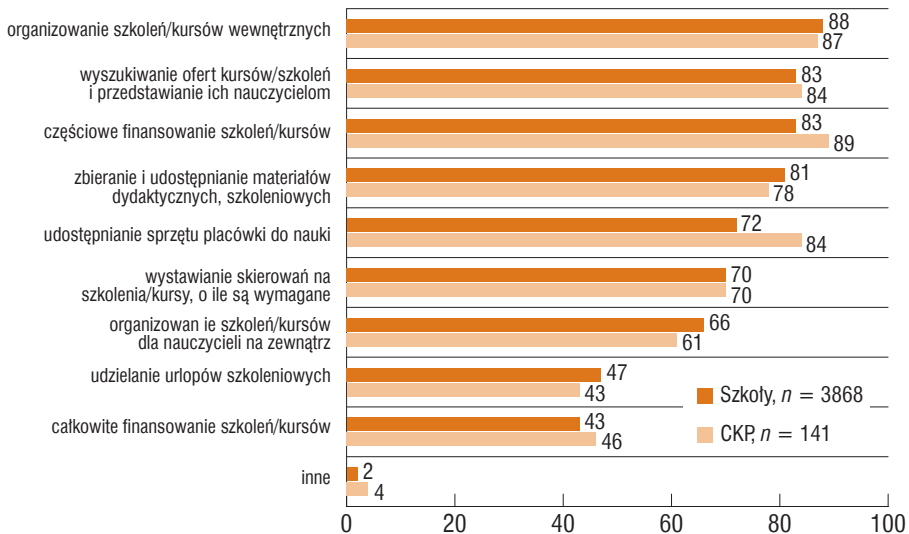
Według deklaracji dyrektorów szkół i CKP szkoły wspierały nauczycieli w doskonaleniu zawodowym – we wszystkich szkołach przynajmniej część kadry uzyskiwała pomoc w doskonaleniu zawodowym oraz we wszystkich szkołach przynajmniej część nauczycieli doskonaliła się zawodowo.

Wśród nauczycieli, jak zauważyli w badaniu jakościowym przedstawiciele JST, zaobserwować można było barierę w postaci niechęci, a nawet oporu wobec podnoszenia swoich kompetencji. Zjawisko to dotyczyło zwłaszcza starszej kadry nauczycielskiej.

Niepokojącym zjawiskiem (częściowo powiązanim z zaawansowanym wiekiem nauczycieli kształcenia zawodowego) był fakt, że szkoły na ogół nie angażowały się w podnoszenie kwalifikacji związanych z praktyczną nauką zawodu. Jedynie

w co piątą szkołę i co trzecim CKP organizowały doskonalenie instruktorów praktycznej nauki zawodu (rys. 56). Przy czym zarówno w szkołach, jak i w CKP najczęściej doksztalcanie dotyczyło dydaktyki kształcenia zawodowego i wykorzystania standardów wymagań egzaminacyjnych – a zatem zagadnień niezwiązanych bezpośrednio z praktycznym obszarem wykonywanego zawodu.

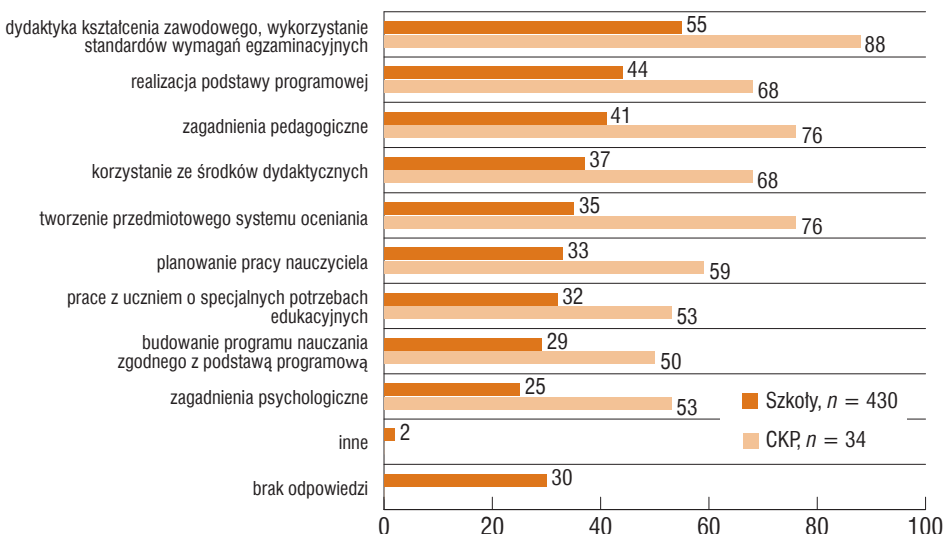
P O D S T A W A: Wszystkie szkoły i CKP

Rys. 55. Działania wspierające doskonalenie zawodowe kierowane do nauczycieli

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Tylko szkoły/CKP, które organizują doskonalenie instruktorów praktycznej nauki zawodu

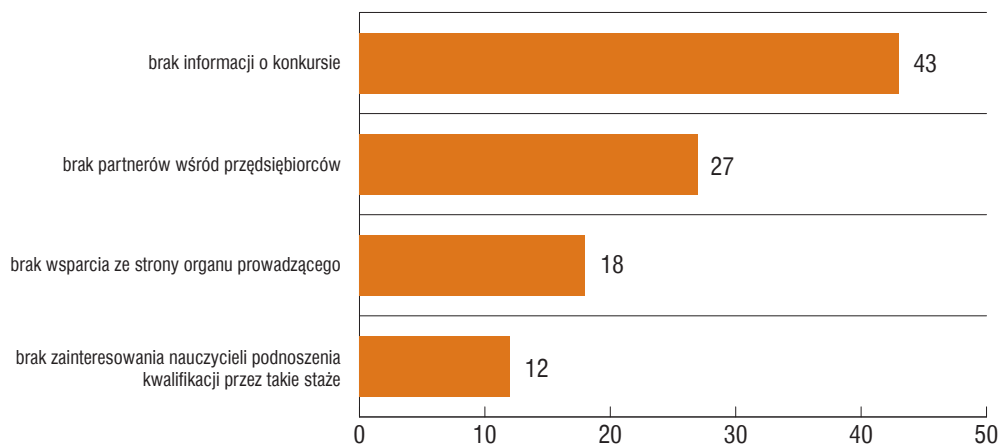

Rys. 56. Zakres doskonalenia instruktorów praktycznej nauki zawodu

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Badani wskazali, że jedną z barier w podnoszeniu kompetencji jest ogólnie brak dobrej oferty dla nauczycieli, np. staży/praktyk w przedsiębiorstwach. Współpraca z pracodawcami, której efektem byłoby doskonalenie zawodowe, nie jest zjawiskiem powszechnym – tylko w przypadku co piątej szkoły i co trzeciego centrum kształcenia praktycznego pracodawcy stworzyli nauczycielom możliwość doskonalenia w przedsiębiorstwach. Inną barierą okazała się niewiedza na temat możliwości doksztalania się. Przykładem tego był udział w konkursie organizowanym przez Ministerstwo Edukacji Narodowej pt.: „Opracowanie i pilotażowe wdrożenie programów doskonalenia zawodowego w przedsiębiorstwach dla nauczycieli” (realizowanym w latach 2010–2011 ze środków UE w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki). Z tej bezpłatnej możliwości podnoszenia kwalifikacji skorzystali nauczyciele przedmiotów zawodowych co piątej szkoły. Przedstawiciele szkół, których nauczyciele nie uczestniczyli w wyżej wspomnianym konkursie, jako podstawową przyczynę wskazali brak informacji o nim. Niespełna połowa respondentów wskazała na obiektywne przyczyny zewnętrzne w postaci braku wystarczającego wsparcia ze strony organu prowadzącego lub braku partnerów wśród przedsiębiorców. W co ósmej szkole nauczyciele nie wykazali zainteresowania podnoszeniem kwalifikacji poprzez staże (rys. 57).

P O D S T A W A: Tylko szkoły, których kadra nauczycielska nie skorzystała z tej możliwości, $n = 1874$

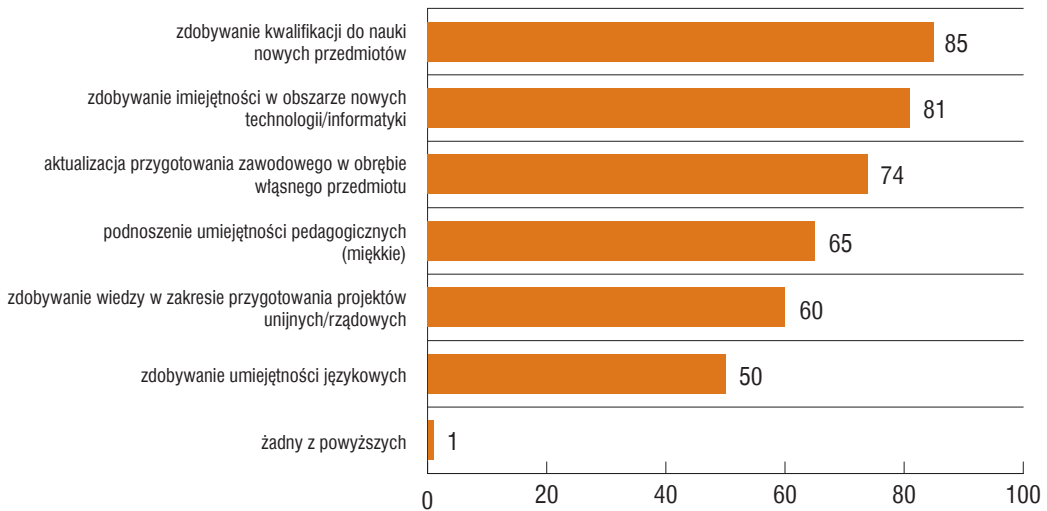

Rys. 57. Bariery udziału w programie podnoszenia kwalifikacji oferowanym przez MEN

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Doksztalanie i doskonalenie zawodowe nauczycieli szkół zawodowych jest finansowane przez powiaty, natomiast inicjatywa dotycząca konieczności doksztalania leży po stronie szkół – doksztalanie kadry jest na ogół reakcją organów prowadzących na konkretne zapotrzebowanie ze strony szkół, a nie własną inicjatywą powiatów (JST pełni funkcję weryfikującą zgłoszenia pod względem ustalonych wcześniej priorytetowych kierunków doksztalania). Zakres finansowania poszczególnych form doksztalania i doskonalenia zawodowego nauczycieli pokazuje rysunek 58.

P O D S T A W A: Tylko powiaty, które finansowały doszkalać i doskonalenie zawodowe nauczycieli szkół zawodowych, $n = 355$

Badanie w starostwach powiatowych

Rys. 58. Obszary doszkalać i doskonalenia zawodowego nauczycieli

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Podsumowując powyższe, według deklaracji dyrektorów, wszystkie szkoły i placówki udzielały pomocy w doskonaleniu zawodowym przynajmniej części kadry. Rządziej spotykane były działania mające na celu podnoszenie kwalifikacji związanych z praktyczną nauką zawodu (co piąta szkoła i co trzecie CKP organizowało doskonalenie instruktorów praktycznej nauki zawodu.). Doskonalenie instruktorów praktycznej nauki zawodu było realizowane wielotorowo i nie miało wiodącego, szczególnie często realizowanego obszaru tematycznego. Współpraca z pracodawcami, której efektem byłoby doskonalenie zawodowe, nie jest zjawiskiem powszechnym. Pracodawcy stwarzali możliwość doskonalenia nauczycielom co piątej szkoły i co trzeciego centrum kształcenia praktycznego. Możliwość doskonalenia nauczycieli oferowana przez pracodawców dotyczyła przede wszystkim dziedzin, w których stale odbywa się rozwój technologii.

Zarówno w szkołach, jak i w CKP najczęściej doszkalać dotyczyło dydaktyki kształcenia zawodowego i wykorzystania standardów wymagań egzaminacyjnych.

Centra kształcenia praktycznego intensywnie realizowały doszkalać w zakresie:

- zagadnień pedagogicznych;
- tworzenia przedmiotowego systemu oceniania;
- korzystania ze środków dydaktycznych;
- planowania pracy nauczyciela.

Placówki kształcenia praktycznego intensywniej angażowały się w podnoszenie kwalifikacji przedstawicieli pracodawców niebędących nauczycielami, podejmując

równoległe szerszy zakres tematyczny szkoleń. Najczęściej doksztalcanie dotyczyło dydaktyki kształcenia zawodowego i wykorzystania standardów wymagań egzaminacyjnych.

Przeprowadzone badania panelowe wykazały, że kadra dydaktyczna szkół zawodowych postrzegana była przez ekspertów z reguły jako mocna strona szkolnictwa zawodowego. Zespołom merytorycznym oraz zarządzającym szkołami nie brakuje motywacji do pracy z młodzieżą. Choć, jak wskazało wielu ekspertów biorących udział w dyskusjach panelowych, brakuje im wsparcia ze strony instytucji koordynujących ich pracę. Sukcesy szkoły wynikają zwykle ze skuteczności działania dyrektora, który (jak zwrócono uwagę) posiada coraz większą autonomię, a mniej udogodnień systemowych. Jednogłośnie podkreślano wysokie kwalifikacje aktualnej kadry pedagogicznej, a poziom kształcenia zawodowego postrzegany był jako dość wysoki (środowisko pedagogiczne pozytywnie postrzegało swoje działania, a uczniowie relatywnie wysoko oceniali poziom nauczania, przygotowanie nauczycieli w szkołach – patrz badanie ilościowe na próbie uczniów szkół zawodowych).

Jednocześnie wskazywano na coraz bardziej narastające problemy związane z kadrami, głównie przedmiotów zawodowych: brak fachowców, w szczególności instruktorów praktycznej nauki zawodu, w wielu branżach powiązany z zaawansowanym wiekiem kadry (w praktyce trudniej jest pozyskać młodych, dobrze wyszkolonych nauczycieli przedmiotów zawodowych niż przedmiotów ogólnokształcących). Często zdarzały się także przypadki, gdy dyrektorzy szkół nie byli do końca świadomi możliwości zatrudnienia specjalisty, tj. osoby nieposiadającej przygotowania pedagogicznego i szukali w związku z tym osoby będącej jednocześnie specjalistą w danym zawodzie oraz posiadającej przygotowanie pedagogiczne. Stwierdzono brak motywacji wśród osób młodych (np. z uczelni wyższych czy ze strony pracodawców) do podjęcia nauczania przedmiotów zawodowych w szkołach. Jako przyczynę podawano zbyt niskie wynagrodzenie w szkołach.

Zwrócono także uwagę na słaby – zdaniem ekspertów – system doskonalenia nauczycieli praktycznej nauki zawodu – z jednej strony wskazano brak dobrej oferty dla nauczycieli, np. staży/praktyk w przedsiębiorstwach, a z drugiej strony niechęć (zwłaszcza osób starszych) wobec doksztalcania się i inwestowania w rozwój swoich kompetencji.

7. FINANSOWANIE SZKÓŁ I PLACÓWEK PROWADZĄCYCH KSZTAŁCENIE ZAWODOWE

Podstawowym założeniem systemu finansowania oświaty, w tym kształcenia i szkolenia zawodowego, jest przestrzeganie konstytucyjnej zasady nieodpłatnej nauki dzieci i młodzieży do lat 18 we wszystkich publicznych szkołach podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych². Ze środków budżetu państwa finansowana jest także edukacja dorosłych w systemie szkolnym. Wraz z reaktywowaniem jednostek samorządu terytorialnego w 1990 r. rozpoczęły się prace nad przygotowaniem spójnego systemu finansowania edukacji w Polsce.³

„Sprawy edukacji publicznej zostały powierzone jednostkom samorządu terytorialnemu. Szczegóły odnośnie do zadań własnych jednostek w zakresie zakładania i prowadzenia szkół oraz placówek publicznych określa *ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty* (tj. Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.). Zgodnie z art. 5. tej ustawy:

Do zadań własnych powiatów należy zakładanie i prowadzenie:

- publicznych szkół podstawowych specjalnych;
- gimnazjów specjalnych;
- szkół ponadgimnazjalnych, w tym z oddziałami integracyjnymi;
- szkół sportowych i mistrzostwa sportowego;
- placówek oświatowo wychowawczych, w tym szkolnych schronisk młodzieżowych;
- placówek kształcenia ustawicznego, praktycznego oraz ośrodków doksztalcania i doskonalenia zawodowego;
- placówek artystycznych – ognisk artystycznych, a także poradni psychologiczno-pedagogicznych, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, socjoterapii, specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych oraz innych specjalnych ośrodków wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania, w tym również zapewnienie odpowiednio obowiązku szkolnego dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym oraz niepełnosprawnym z wyjątkiem szkół i placówek o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym.

Miasta na prawach powiatu są organami prowadzącymi przedszkola oraz szkoły wszystkich szczebli, od szkół podstawowych do ponadgimnazjalnych, są też odpowiedzialne za większość tzw. zadań pozaszkolnych w systemie oświaty.

Natomiast głównym **zadaniem samorządów wojewódzkich** jest zakładanie i prowadzenie publicznych placówek kształcenia i doskonalenia nauczycieli, bibliotek pedagogicznych oraz wybranych szkół o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym (tabela 8). Powiat i gmina w ramach zadań własnych mogą również zakładać

² (Konstytucja RP Art. 70 ust.1. „Każdy ma prawo do nauki. Nauka do 18 roku życia jest obowiązkowa”).

³ Cedefop Polska - Raporty ReferNet 2010 na temat polityki w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego, temat 8.

i prowadzić placówki doskonalenia nauczycieli, zakłady kształcenia nauczycieli i biblioteki pedagogiczne, z wyłączeniem placówek dla nauczycieli szkół artystycznych”.⁴

Tabela 8. Finansowanie oświaty przez jednostki samorządu terytorialnego

Samorządy gminne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przedszkola ▪ szkoły podstawowe ▪ gimnazja
Samorządy powiatowe	<ul style="list-style-type: none"> ▪ licea ogólnokształcące ▪ licea profilowane ▪ szkoły kształcące w zawodzie
Samorządy miast na prawach powiatu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przedszkola; szkoły podstawowe; gimnazja ▪ licea ogólnokształcące ▪ licea profilowane ▪ szkoły kształcące w zawodzie
Samorządy wojewódzkie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ szkoły kształcące w zawodzie ▪ zakłady kształcenia nauczycieli ▪ biblioteki pedagogiczne ▪ placówki dokształcania i doskonalenia nauczycieli

Źródło: opracowanie własne.

Według obecnego stanu prawnego najważniejszym podmiotem w sferze finansowania zadań edukacyjnych pozostaje państwo (jego budżet). Służą temu trzy instrumenty: część oświatowa subwencji ogólnej (SO), dotacje celowe oraz rezerwy celowe. W zakresie wysokości przekazywanych środków finansowych dominującym źródłem jest część oświatowa subwencji ogólnej.

Wśród krajowych podmiotów budżet państwa odczuwa wsparcie ze strony jednostek samorządu terytorialnego (JST) na szczeblu: gminy, powiatu i województwa. Jednostki samorządowe jako organy prowadzące placówki oświatowe, są odpowiedzialne za finansowe ich utrzymanie. Polskie samorządy są jednak bardzo uzależnione od kondycji finansowej państwa i dlatego też ich realne możliwości dofinansowywania systemu edukacji stoją w sprzeczności z oczekiwaniami społeczności lokalnej co do zakresu i jakości świadczonych usług.

Pośród pozostałych partnerów społecznych państwa warto wymienić inne niż JST osoby prawne (np. organizacje pozarządowe: fundacje i stowarzyszenia) oraz osoby fizyczne (np. rodzice uczniów gromadzących środki na tzw. komitet rodzicielski). Finansowanie edukacji z tych źródeł, choć o marginalnym znaczeniu w skali ogólnokrajowej, może jednak w dłuższym okresie czasu przyczyniać się do zróżnicowania startu i kariery szkolnej uczniów w zależności od miejsca ich zamieszkania.

Budżet państwa jest także wspierany przez zagraniczne podmioty, takie jak: Bank Światowy oraz Fundusze Europejskie (programy edukacyjne: Sokrates, Leonardo da Vinci, Młodzież, LLL), dotyczące rozwoju zasobów ludzkich w kontekście kształtowania rynku pracy (np. Sektorowy Program Operacyjny – Rozwój Zasobów Ludzkich (SPO – RZL), Program Operacyjny Kapitał Ludzki (POKL)).

⁴ Urszula Smolkowska Polityka oświatowa Studia BAS Nr 2(22) 2010 „Wydatki na oświatę i wychowanie budżetach jednostek samorządu terytorialnego w latach 2004–2008”.

Pomimo dużej liczebności podmiotów partycypujących w finansowaniu systemu edukacji w Polsce nie istnieje pomiędzy nimi sieć wzajemnych powiązań prawnie uregulowanych. Jedną z konsekwencji tego stanu rzeczy jest akumulacja środków z kilku źródeł na pewną część zadań, podczas gdy inne nie mają pokrycia finansowego.

Zadania oświatowe związane z prowadzeniem (dotowaniem) przez jednostki samorządu terytorialnego (JST) szkół i placówek oświatowych finansowane są z dochodów jednostek samorządu terytorialnego. Jednym z dochodów samorządów terytorialnych jest wspomniana część oświatowa subwencji ogólnej.

Zgodnie z ustawą o dochodach JST, wysokość części oświatowej subwencji ogólnej dla wszystkich jednostek samorządu terytorialnego ustalana jest corocznie ustawie budżetowej. Subwencja oświatowa ustalana jest na dany rok kalendarzowy i przekazywana do jednostek samorządu terytorialnego z budżetu państwa.

Ze względu na rozbudowaną strukturę zadań edukacyjnych realizowanych przez JST, formuła algorytmicznego podziału subwencji oświatowej uwzględnia szereg czynników i parametrów obrazujących specyfikę kształtowania składowych elementów subwencji w odniesieniu zarówno do zadań szkolnych, jak i zadań pozaszkolnych. Algorytm podziału subwencji oświatowej jest corocznie modyfikowany, a potrzeba tej modyfikacji wynika z analizy wskaźników ekonomicznych obrazujących przeciętne koszty kształcenia i działalności szkół oraz placówek oświatowych. Uwzględnione w algorytmie relacje oparte są na rozwiązaniach polegających na zastosowaniu zasady, zgodnie z którą „pieniądze idą za uczniem”. Polega ona na tym, że algorytm alokowania środków publicznych (obliczania wielkości części oświatowej subwencji ogólnej) nie stymuluje procesów dostosowawczych. Najważniejszym kryterium jest liczba uczniów uczęszczających do szkół i placówek oświatowych prowadzonych bądź dotowanych przez poszczególne gminy, powiaty i województwa.

Szczupłość środków finansowych powoduje, że większość wydatków samorządowych na oświatę przeznaczana jest na wydatki obligatoryjne, takie jak wynagrodzenia, składki na ubezpieczenie i na Fundusz Pracy. Stanowi to ponad 85% wydatków oświatowych. Bardzo podobne proporcje wydatków występują w przeciętnej szkole.

W rozporządzeniu w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2010 (rozporządzenie zostało opublikowane 28 grudnia 2009 r. w Dz. U. Nr 222, poz. 1756 i weszło w życie z dniem 1 stycznia 2010 r.) podwyższono wartość wagi P8 dotyczącej uczniów szkół zawodowych z 0,17 do 0,19. Zmiana wartości wagi stosowanej w odniesieniu do uczniów szkół prowadzących kształcenie zawodowe uzasadniona była wysokimi kosztami kształcenia w tych szkołach. Realizacja kształcenia na podstawie nowoczesnych programów oparta jest na efektach, dostosowana do indywidualnych możliwości ucznia oraz do rzeczywistego rynku pracy, lecz jest znacznie kosztowniejsza. Wiąże się to z inną organizacją pracy (grupy kilkuosobowe) i spełnieniem standardów wyposażenia techniczno-dydaktycznego poszczególnych stanowisk do nauki.

Samorządy w ramach budżetów same określają wydatki na realizowane zadania oświatowe. Dla wydatków oświatowych samorządu terytorialnego szczególne znaczenie ma część oświatowa subwencji ogólnej. Nie może ona jednak być jedynym punktem odniesienia dla wysokości tych nakładów. Z jednej strony część oświatowa została wprowadzona w celu finansowania zadań oświatowych, ale zgodnie z przepisami nie musi być przeznaczana na te cele. W myśl art. 7 ustawy o dochodach jednostek samorządu terytorialnego o przeznaczeniu subwencji oświatowej decydują organy stanowiące samorządów. Z drugiej strony oświata jako zadanie własne samorządu powinna być finansowana w całości z uzyskiwanych dochodów oraz w relacji do wydatków przeznaczanych na inne zadania realizowane przez samorzady.

W aktualnych uwarunkowaniach finansów publicznych trudno byłoby liczyć na rychłą, znaczącą poprawę poziomu subwencjonowania jednostek samorządu terytorialnego, w tym także powiatów prowadzących szkoły zawodowe. Należy oczekiwać, że w następnych latach – zgodnie z założeniami programu rządowego – wzrosną w znaczący sposób nakłady na oświatę, a tym samym wzrosnie również kwota subwencji oświatowej, co umożliwi poprawę poziomu finansowania oraz lepsze funkcjonowanie szkół i placówek oświatowych, w tym zawodowych.⁵

Wydatki na oświatę i wychowanie na poszczególnych szczeblach samorządowych

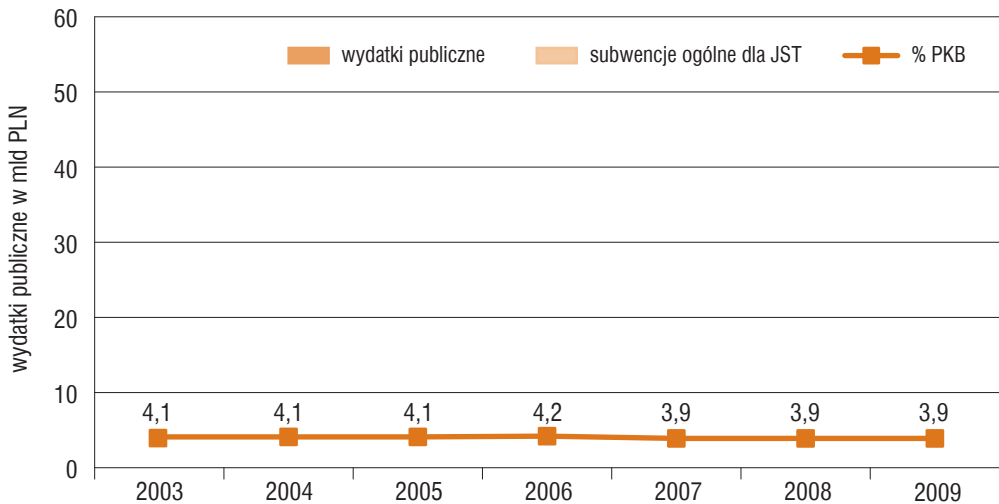
„Wydatki oświatowe obejmują dwa działy klasyfikacji budżetowej: dział 801 – Oświata i wychowanie oraz dział 854 – Edukacyjna opieka wychowawcza. Prezentowane są w podziale na szczeble samorządu terytorialnego, tj. gminy miejskie, wiejskie, miejsko wiejskie, powiaty, miasta na prawach powiatu i województwa samorządowe. Oświata i wychowanie stanowi najistotniejsze zadanie realizowane przez polskie samorzady. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego ogółem, a także wydatki tych jednostek na zadania z zakresu oświaty, wykazywały w ujęciu nominalnym w badanym okresie tendencję rosnącą. Wydatki ogółem zwiększały się dynamicznie z 91,4 mld zł w 2004 r. do 145,2 mld zł w 2008 r., tj. o 59%. Natomiast tempo wzrostu wydatków oświatowych było niższe. W JST ogółem wydatkowano na oświatę w 2008 r. 47,3 mld zł, tj. o 31% więcej niż w 2004 r. Z powyższego wynika malejący udział wydatków na oświatę w wydatkach ogółem JST i ta tendencja wystąpiła na wszystkich szczeblach samorządowych”.⁶

Z kolei w 2009 r. wydatki publiczne na oświatę i wychowanie wyniosły 53,1 mld zł, co stanowiło 3,9% PKB (w 2006 r. 4,2% PKB). Tę zależność pokazuje rysunek 59. Wydatki z budżetu państwa na oświatę i wychowanie w 2009 r. wyniosły 35,7 mld zł, w tym 33,2 mld zł (tj. 93,0%) stanowiła część oświatowa subwencji ogólnej przekazywana szkołom i placówkom za pośrednictwem jednostek samorządu terytorialnego. Reszta środków budżetu państwa przeznaczonych na oświatę (2,5 mld zł) została wydana m.in. na szkoły artystyczne – 23,6%, funkcjonowanie kuratoriów oświaty – 6,0% oraz na pozostałą działalność związaną z oświatą i wychowaniem – 12,6%.

⁵ Cedefop Polska - Raporty ReferNet 2010 na temat polityki w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego, temat 8.

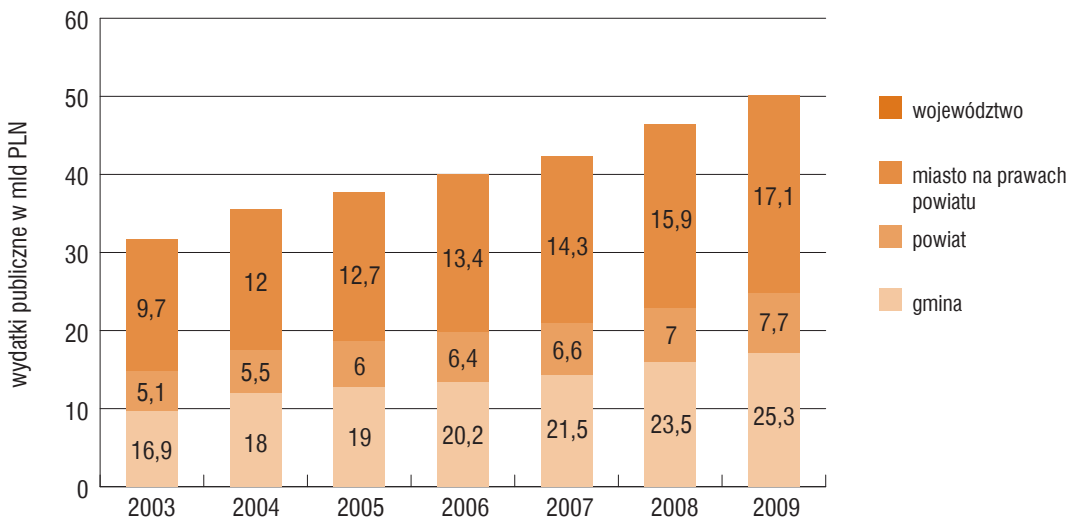
⁶ Urszula Smolkowska Polityka oświatowa Studia BAS Nr 2(22) 2010 „Wydatki na oświatę i wychowanie w budżetach jednostek samorządu terytorialnego w latach 2004–2008”.

Wydatki z budżetów jednostek samorządu terytorialnego na oświatę i wychowanie oraz edukacyjną opiekę wychowawczą (łącznie ze środkami otrzymanymi z budżetu państwa) wyniosły 51,4 mld zł.⁷

Rys. 59. Wydatki publiczne na oświatę jako procent PKB oraz subwencje dla JST

Źródło: *Oświata i Wychowanie w Roku Szkolnym 2009/2010*, GUS Warszawa 2010.

Rys. 60. Wydatki na oświatę z budżetu jednostek samorządowych wg typu jednostki w latach 2003–2009

Źródło: *Oświata i Wychowanie w Roku Szkolnym 2009/2010*, GUS Warszawa 2010.

Samorządy w 2009 roku rozdysponowały swoje środki finansowe na poszczególne typy szkół i placówek:

- samorządy gminne (25,3 mld zł) na funkcjonowanie szkół podstawowych – 48,6%, gimnazjów – 24,2% i przedszkoli – 12,6%;

⁷ GUS Warszawa 2010 *Oświata i Wychowanie w Roku Szkolnym 2009/2010*.

- samorządy powiatowe (7,7 mld zł) na szkoły zawodowe – 40,6%, licea ogólnokształcące – 22,9 %;
- samorządy w miastach na prawach powiatu (17,1 mld zł) na szkoły podstawowe – 26,2%, gimnazja – 15,6%, przedszkola – 14,9%, licea ogólnokształcące – 12,4% oraz szkoły zawodowe – 13,5%;
- samorządy województw wydały łącznie (1,3 mld zł), w tym: na szkoły zawodowe (wraz z policealnymi) – 18,0%, na zakłady kształcenia nauczycieli (kolegia nauczycielskie i nauczycielskie kolegia języków obcych) – 12,3%, na biblioteki pedagogiczne – 9,7% oraz na placówki dokształcania i doskonalenia nauczycieli – 8,7%.

W tabeli 9 zilustrowano wydatki budżetu państwa zaplanowane w ustawie budżetowej na rok 2008 i 2009.

Tabela 9. Wydatki budżetu państwa zaplanowane w ustawie budżetowej na rok 2008 i 2009 w dziale 801 „Oświata i wychowanie” oraz 854 „Edukacyjna opieka wychowawcza”

Dział Część	Wyszczególnienie	Ustawa budżetowa (w tys. zł)			
		Wydatki bieżące	Wydatki majątkowe	Projekty UE	RAZEM plan (3+4+5)
1	2	3	4	5	6
Rok 2008 – ogółem		33 449 644	77 520	391 039	33 918 203
dz. 801	Oświata i wychowanie	1 173 504	67 675	369 218	1 610 397
dz. 854	Edukacyjna opieka wychowawcza	213 737	9 845	21 821	245 403
cz. 82	Część oświatowa subwencji ogólnej	30 910 553	0	0	30 910 553
cz. 83	Rezerwy celowe	1 151 850	0	0	1 151 850
Rok 2009 – ogółem		36 134 979	50 558	80 183	36 265 720
dz. 801	Oświata i wychowanie	1 352 318	48 207	71 300	1 471 825
dz. 854	Edukacyjna opieka wychowawcza	240 841	2 351	8 883	252 075
cz. 82	Część oświatowa subwencji ogólnej	33 399 798	0	0	33 399 798
cz. 83	Rezerwy celowe	1 142 022	0	0	1 142 022

W realizowanej ustawie budżetowej na rok 2011 z dnia 20 stycznia 2011 r. (Dz. U. Nr 29, poz. 150) w części 82 „Subwencje ogólne dla jednostek samorządu terytorialnego”, w dziale 758 „Różne rozliczenia”, w rozdziale 75801 „Część oświatowa subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego” łączna kwota subwencji oświatowej na rok 2011 określona została w wysokości 36.924.829 tys. zł, tj. wyższej w stosunku do określonej w ustawie budżetowej na rok 2010 (35.009.865 tys. zł) nominalnie o 5,5%.⁸ Po odliczeniu ustawowej 0,6% rezerwy (art. 28 ust. 2 ww. ustawy o dochodach jednostek samorządu terytorialnego) pozostałą kwotę subwencji oświatowej w wysokości 36.703.278.470 zł rozdzielono pomiędzy poszczególne jednostki samorządu terytorialnego następująco:

- gminy 21.847.806.256 zł (59,5%);
- powiaty 14.119.584.037 zł (38,5%);
- samorządy województw 735.888.177 zł (2,0%).

⁸ Pismo Ministra Edukacji Narodowej do JST „dotyczącej m. in. oświatowej subwencji ogólnej i finansowania zadań oświatowych w roku 2011” – marzec 2011 r.

Ostateczna kwota części oświatowej subwencji ogólnej przypadająca w 2011 r. na jednego ucznia przeliczeniowego w skali ogólnokrajowej (tzw. finansowy standard „A”) wyliczona została jednolicie dla wszystkich jednostek samorządu terytorialnego i wyniosła **4 717,01 zł** w stosunku rocznym. Była ona wyższa od przyjętej w kalkulacji na rok 2010 kwoty subwencji przypadającej na 1 ucznia przeliczeniowego (4 364,39 zł) o 8,1%.

Z danych Systemu Informacji Oświatowej wynika, że spadkowi liczby uczniów objętych subwencją i liczby szkół z wielu powodów nie towarzyszy spadek kwoty części oświatowej subwencji ogólnej. Jak wynika z analizy danych zawartych w tabeli 10, od 2005 roku finansowy standard A, czyli wydatki na jednego tzw. przeliczeniowego ucznia, wzrosły o ponad 70%.

Tabela 10. Wzrost kwoty części oświatowej subwencji ogólnej oraz kwoty finansowego standardu A w latach 2005–2011

W roku	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kwota części oświatowej subwencji ogólnej (w tys. zł.)	26 097 496	26 780 958	28 204 949	30 910 553	33 399 798	35 009 865	36 924 829
Finansowy standard A – wydatki na jednego ucznia (w zł.)	2769,80	2 961,86	3 198,53	3 645,72	4 038,81	4 364,39	4 717,01

Jak widać, system finansowania edukacji formalnej w Polsce jest skomplikowany z uwagi na złożoność procesu kształcenia i zróżnicowany ze względu na:

- wiek osób podlegających procesowi kształcenia (obecnie modelem powinno być kształcenie ustawiczne – przez całe życie);
- ofertę programową różnego typu placówek zróżnicowanych pod względem: stopnia organizacji, bazy lokalowej, wyposażenia, usytuowania placówki, stanu kadry itp.);
- różnorodności organów prowadzących (ministerstwa, jednostki samorządu terytorialnego, inne osoby prawne, jednostki fizyczne), których funkcjonowanie oparte jest nierzadko na innych podstawach prawnych i finansowych.

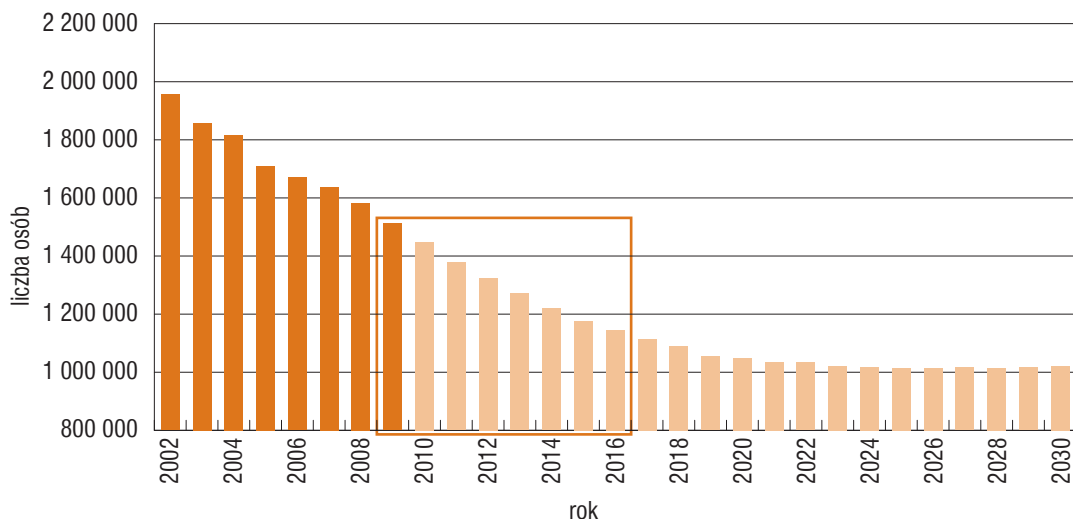
Na tę sytuację dodatkowo nakładają się jeszcze problemy demograficzne Polski.

Szkoły publiczne (poza JST), które są prowadzone przez inne podmioty nie zaliczone do sektora finansów publicznych, otrzymują na każdego ucznia subwencję z budżetu jednostki samorządu terytorialnego, obowiązanej do prowadzenia odpowiedniego typu szkoły, w wysokości równej wydatkom przewidzianym na jednego ucznia w szkołach tego samego typu, prowadzonych przez jednostkę. Zasady udzielania subwencji określa organ stanowiący samorządu terytorialnego.

Subwencionowanie zadań szkolnych przekazywanych i przejmowanych pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego

W jednolitym systemie zarządzania szkołami prowadzonymi przez JST, polegającym na zastosowaniu rozwiązań organizacyjnych podporządkowujących określone typy i rodzaje szkół gminom, powiatom bądź też samorządom województw (zgodnie z art. 5 ust. 5, 5a i 6 ustawy o systemie oświaty) spotyka się niekiedy w praktyce stosowanie innych rozwiązań w omawianym zakresie. Są one uzasadnione, np. profilem danej szkoły i jej tradycjami, sposobem rekrutacji uczniów, związkami między szkołą a środowiskiem itp. Ustawa o systemie oświaty dopuszcza możliwość zaistnienia tego typu rozwiązań (art. 5 ust. 5b), uzależniając je od zawarcia odpowiednich porozumień między właściwymi organami prowadzącymi szkoły. Takie rozwiązania będą coraz częściej spotykane, będzie je wymuszać sytuacja demograficzna.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) w 2009 r. było ok. 1,5 mln młodzieży w wieku 16–18 lat, tj. o ponad 190 tys. młodzieży mniej (o ok. 12%) w porównaniu z rokiem 2005 r. W 2030 r. liczba ta spadnie do poziomu ok. 1 mln osób, będzie ona mniejsza o ok. 700 tys. (o ok. 33%) w porównaniu z rokiem 2009. Prognozę demograficzną do roku 2030 przedstawia rysunek 61.

Rys. 61. Prognozy demograficzne młodzieży w wieku 16–18 lat do roku 2030

Źródło: GUS, 2009.

Analiza okresu 2009 do 2016 roku pokazuje, że w roku 2016 będzie około 350 tys. młodzieży mniej niż w 2009 roku. Zakładając pewien standard 26 uczniów w klasach (założenia organów prowadzących), wynika, że nie będzie naboru do około 13 460 oddziałów. Jeżeli założymy, że przeciętna szkoła będzie liczyła w tym okresie 25 oddziałów, to w 2016 roku nie będzie „naboru” do około 540 szkół, a to w konsekwencji oznaczałoby likwidację średnio 1,5 szkoły na powiat. Skutkiem malejącej liczby oddziałów w szkołach jest coraz mniejsza liczba godzin dydaktycznych,

a to oznacza coraz mniejszą liczbę nauczycieli potrzebnych do realizacji zadań edukacyjnych.⁹

Analizy Instytutu Badań Edukacyjnych dotyczące wielkości oddziałów wskazują, że obniżenie liczebności w oddziałach nie prowadzi samoistnie do znaczącej poprawy wyników kształcenia. Często likwidacja szkół wynika z przemyślanej strategii i planu inwestycyjnego samorządów, które likwidują szkoły w starych budynkach o niskich standardach w zakresie warunków kształcenia, a w ich miejsce budują nową szkołę o standardach dostosowanych do wymogów nowoczesnej edukacji.

Mocną stroną finansowania kształcenia zawodowego jest dostęp do funduszy europejskich, co pobudza koniunkturę w zakresie poszerzenia oferty kształcenia zawodowego zarówno młodzieży, jak i osób dorosłych oraz zwiększenie w latach 2008–2010 środków przekazywanych na subwencję oświatową przekazywaną do jednostek samorządu terytorialnego.

Wydatki na kształcenie w zawodach

W 2010 roku GfK Polonia, w ramach „Badania funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce”, przeprowadziła badanie wydatków poniesionych na kształcenie ponadgimnazjalne wśród przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego /powiatów/.¹⁰

Największa grupa przedstawicieli organów prowadzących szkoły (40%) stwierdziła, że wydatki na publiczne szkoły dla młodzieży kształcące w zawodach i centra kształcenia praktycznego (CKP) stanowiły w ubiegłym roku ponad połowę całkowitych wydatków na kształcenie ponadgimnazjalne. Prawie połowa przedstawicieli z tej grupy zadeklarowała, że wydatki na szkoły zawodowe i CKP przekraczały dwie trzecie puli przeznaczonej na kształcenie ponadgimnazjalne (rys. 62).

Tylko jednemu na trzy powiaty subwencja otrzymana z budżetu państwa wystarczyła w zeszłym roku na pokrycie wszystkich kosztów kształcenia ponadgimnazjalnego – ogólnego i zawodowego, tj.: na wynagrodzenia dla nauczycieli, utrzymanie szkół i inne bieżące wydatki.

Blisko 70% przedstawicieli organów prowadzących szkoły przyznało, że otrzymana z budżetu państwa subwencja nie wystarczyła na pokrycie kosztów poniesionych na kształcenie ponadgimnazjalne. Przeważająca większość urzędników z powiatów grodzkich twierdziła, że subwencja z budżetu państwa nie wystarczyła na pokrycie kosztów kształcenia ponadgimnazjalnego. Podobne problemy zgłaszali przedstawiciele większych powiatów – o niewystarczalności subwencji mówiło niemal trzy czwarte przedstawicieli powiatów powyżej 100 tys. mieszkańców (rys. 63).

⁹ GUS Prognozy demograficzne 2009.

¹⁰ GfK Polonia, Warszawa, luty 2011, Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce

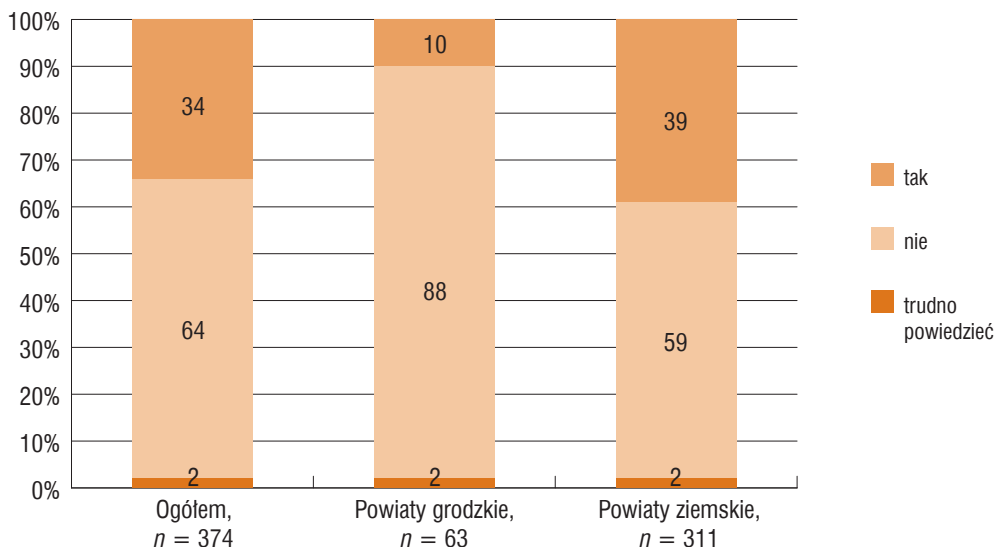
P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, $n = 374$

Rys. 62. Wydatki na kształcenie w zawodach i CKP do całości wydatków na kształcenie ponadgimnazjalne w 2009 r.

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, $n = 374$

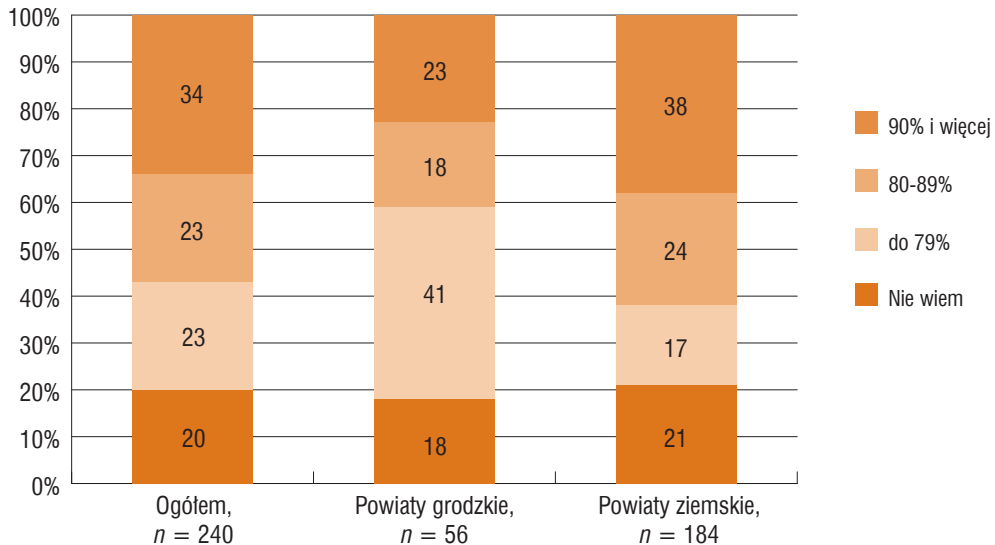
Rys. 63. Adekwatność subwencji do kosztów poniesionych przez powiat na kształcenie ponadgimnazjalne w 2009 r.

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Co trzeci powiat, w którym subwencja nie wystarczyła na pokrycie wszystkich kosztów kształcenia ponadgimnazjalnego, deklarował, że możliwe było sfinansowanie

90% lub więcej omawianych wydatków. Natomiast w co czwartym takim powiecie pokryto 80–89% wydatków na kształcenie w szkołach ponadgimnazjalnych. Co piąty przedstawiciel powiatu nie potrafił udzielić odpowiedzi na to pytanie (rys. 64).

P O D S T A W A: Tylko powiaty, w których subwencja nie wystarczyła na pokrycie wszystkich kosztów kształcenia ponadgimnazjalnego, $n = 240$

Rys. 64. Odsetek subwencji w całości wydatków poniesionych przez powiat na kształcenie ponadgimnazjalne w 2009 r.

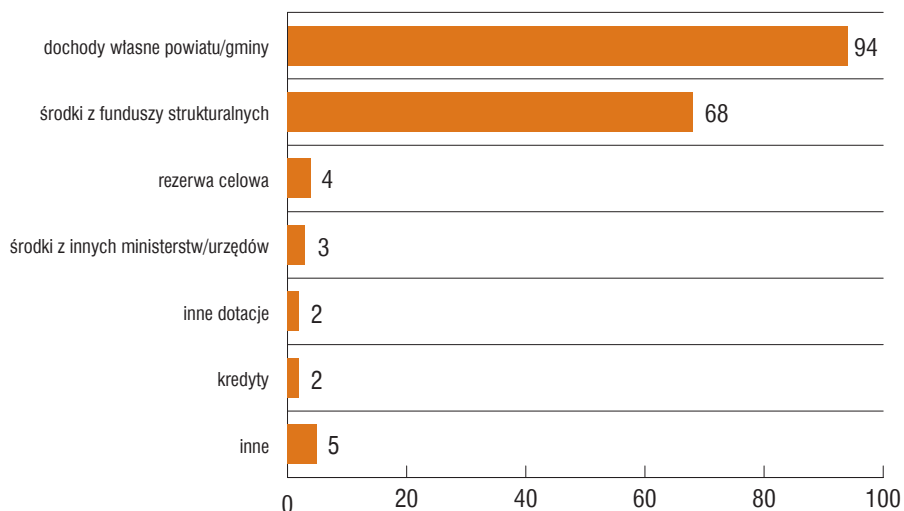
Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

W zdecydowanej większości powiaty, w których subwencja z budżetu państwa nie wystarczyła na finansowanie kształcenia ponadgimnazjalnego, wykorzystywały w tym zakresie dochody własne. Kolejne 40% wykorzystywało także środki z funduszy strukturalnych. Marginalne znaczenie (w granicach kilku procent ww. powiatów) miały środki z innych ministerstw bądź urzędów, rezerwy celowe, kredyty czy inne dotacje (rys. 65).

W zdecydowanej większości przypadków z subwencji oświatowej nie pozostały nadwyżki. Subwencja oświatowa wystarczyła na pokrycie kosztów płacowych dla nauczycieli (ok. 80% subwencji w niektórych przypadkach w całości była przeznaczana na koszty wynagrodzenia nauczycieli) oraz bieżących potrzeb szkoły (np. pomoce dydaktyczne, wyposażenie). Do celów bardziej strategicznych, inwestycyjnych (np. remonty, modernizacje budynków szkół, bazy techniczno-dydaktycznej) wykorzystywano środki własne powiatu i/lub dotacje unijne.

Zaangażowanie jednostek samorządów terytorialnych/powiatów/prowadzących szkoły zawodowe w podnoszenie jakości pracy szkół wymaga prowadzenia wielu analiz.

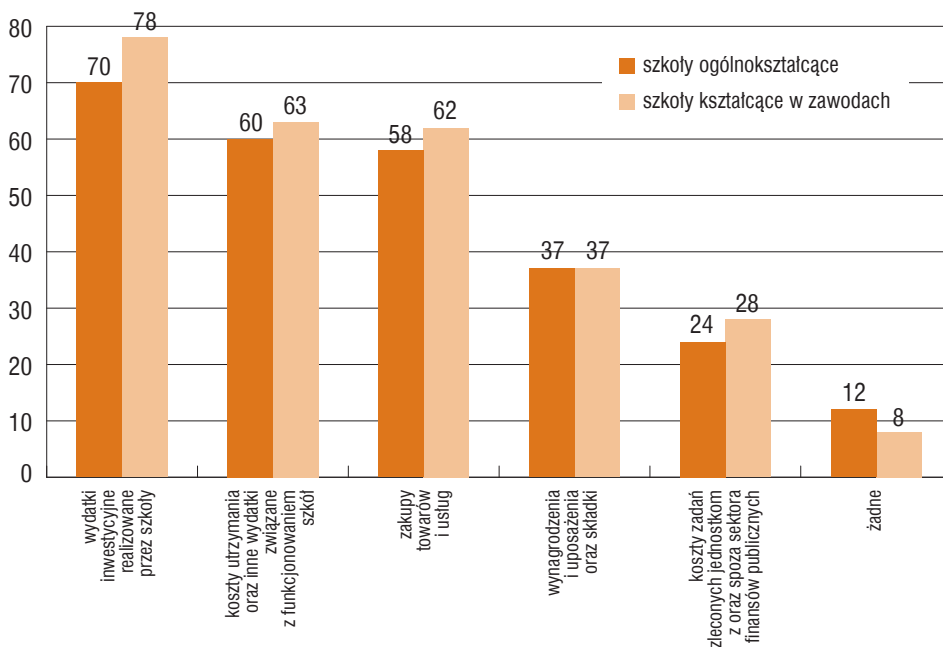
PODSTAWA: Tylko powiaty, w których subwencja nie wystarczyła na pokrycie wszystkich kosztów kształcenia ponadgimnazjalnego, $n = 240$

Rys. 65. Inne źródła finansowania kształcenia ponadgimnazjalnego

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

PODSTAWA: Tylko powiaty, w których subwencja nie wystarczyła na pokrycie wszystkich kosztów kształcenia ponadgimnazjalnego, $n = 240$

Rys. 66. Rodzaje wydatków pokrytych ze źródeł innych niż subwencja

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Z badań wynika, że większość powiatów w 2009 roku przeprowadziła pięć spośród ocenianych ośmiu sposobów analiz kosztów kształcenia zawodowego.

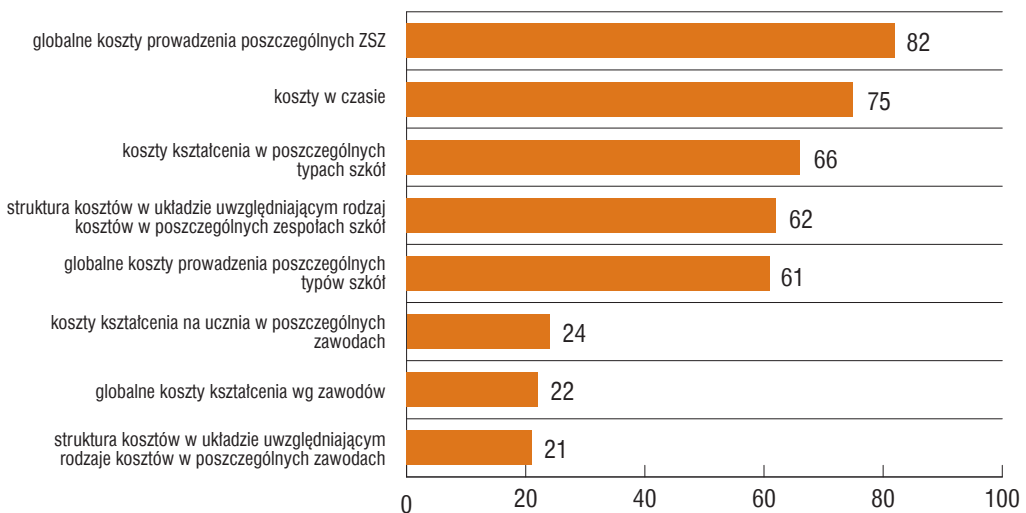
Najbardziej popularną metodą analizy okazała się ocena globalnych kosztów prowadzenia poszczególnych zespołów szkół zawodowych.

Podobnie często analizowane były koszty w czasie, tj. porównywanie wydatków za dany okres z kosztami planowanymi na ten sam okres i z kosztami z poprzednich okresów. Informacje na temat kosztów kształcenia ucznia w poszczególnych typach szkół (zasadniczych zawodowych, technikach, technikach uzupełniających oraz szkołach policealnych) zbierało 2/3 powiatów. Informacje na temat struktury kosztów kształcenia w układzie uwzględniającym rodzaje kosztów w poszczególnych zespołach szkół oraz globalnych kosztów prowadzenia poszczególnych typów szkół zbierała większość powiatów.

Oceny kosztów uwzględniające zróżnicowanie zawodów (rys. 67) dotyczące:

- kosztów kształcenia na ucznia w poszczególnych zawodach,
- globalnych kosztów kształcenia wg zawodów,
- struktury kosztów w układzie uwzględniającym rodzaje kosztów w poszczególnych zawodach były prowadzone przez średnio co piąty powiat.

P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, $n = 374$

Rys. 67. Rodzaje analiz przeprowadzonych przez powiaty w 2009 r.

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

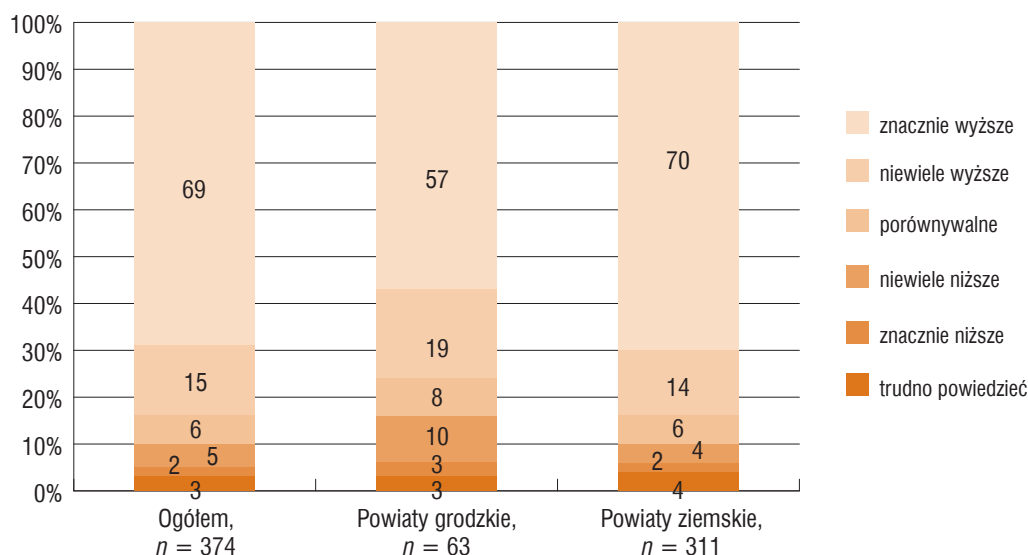
W kontekście stosunkowo mało popularnej analizy kosztów kształcenia według zawodów można wskazać na następującą argumentację (na podstawie deklaracji uczestników badania jakościowego):

- powiaty, które przygotowały taką analizę, uważały ją za bardzo zasadną, wychodząc z założenia, że niektóre zawody są mało ekonomiczne w utrzymaniu

(wymagają znacznych nakładów w utrzymaniu bazy, a nie generują zbyt dużego naboru lub nie są oczekiwane na rynku pracy). Na podstawie takich analiz dokonywano decyzji o modyfikacji kierunków kształcenia (lub likwidacji tych niepopularnych). Przykładowo, jako niepopularne (i jednocześnie kosztowne w utrzymaniu) wskazywano zawody: rolnik, mechanik;

- powiaty, które nie przygotowały takich analiz, argumentowały to uwzględnieniem potrzeb młodzieży – jeśli istniało (nawet niewielkie) zainteresowanie danym zawodem i zapotrzebowanie na rynku pracy, to był on nauczany, mimo iż jego utrzymanie było bardziej kosztowne w porównaniu do bardziej popularnych kierunków. Analizy takie uznane były za bardzo złożone i czasochłonne (powiaty nie miały motywacji i zasobów na ich prowadzenie).

P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, $n = 374$

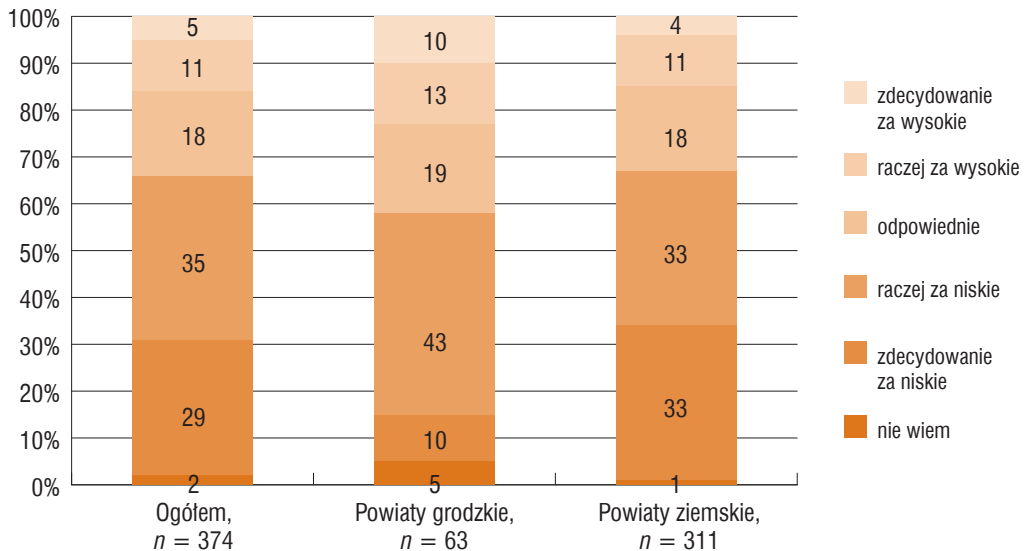

Rys. 68. Ocena poziomu kosztów kształcenia w szkołach zawodowych w porównaniu do szkół ogólnokształcących

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Zdecydowana większość przedstawicieli organów prowadzących szkoły ponadgimnazjalne oceniła, iż poziom kosztów wykształcenia uczniów w szkołach zawodowych jest znacznie wyższy w porównaniu do szkół ogólnokształcących. Częściej takie oceny przedstawiają przedstawiciele powiatów ziemskich.

Niemal połowa przedstawicieli organów prowadzących uważała, że wydatki na kształcenie w szkołach ogólnokształcących są dostosowane do osiągniętej w tych szkołach efektywności kształcenia (rys. 69). Jednocześnie niemal 40% uważała, że są one za niskie (co dziesiąty twierdził, że są one zdecydowanie za niskie).

P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, $n = 374$

Rys. 69. Ocena poziomu wydatków na kształcenie w szkołach zawodowych

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

W bardziej szczegółowym ujęciu, przedstawiciele JST elastycznie interpretowali poziom kosztów kształcenia zawodowego i zwracali uwagę na następujące prawidłowości:

- koszt kształcenia zależy od kosztów utrzymania szkoły, jej struktury organizacyjnej (np. szkoły wielobudynkowe, z własnym internatem są droższe w utrzymaniu niż szkoły jednobudynkowe, bez bazy noclegowej);
- koszt kształcenia bywa różny w zależności od rodzaju zawodu i nakładów, jakie są z nim związane (np. wykształcenie technika ekonomisty jest tańsze niż wykształcenie mechanika samochodowego, technika poligrafii, technika rolnictwa lub technika żegluga śródlądowej).

Dlatego prowadzone były systematyczne, coroczne analizy kosztów kształcenia. Brano pod uwagę nie tylko ww. źródła różnic w poziomie kosztów, ale także takie czynniki jak: potrzeby poszczególnych placówek szkolnych w powiecie (ustalano się priorytety w realizowaniu deklarowanych przez szkoły potrzeb, inwestycji), koszty eksploatacji budynków lub wynagrodzenie nauczycieli (np. udział nauczycieli dyplomowanych).

W świetle powyższej argumentacji i pragmatycznej postawy przedstawiciele JST nie utrzymywano się w szkołach kształcących w zawodach oddziałów o zerowej liczbie uczniów. Zdarzały się sytuacje niewystarczającego naboru uczniów do danego oddziału, jednak wówczas decydowano o prowadzeniu oddziałów dwu i wielozawodowych, gdzie realizowane jest wspólne kształcenie z kształcenia ogólnego i odrębne kształcenie zawodowe. Bywały sytuacje braku naboru w danym zawodzie, ale wówczas na jego miejsce otwierany był inny, bardziej adekwatny, generujący właściwy nabór.

W badaniu nie zdiagnozowano także żadnego przypadku likwidacji szkoły kształcącej w zawodach (poza liceami profilowanymi, które wg respondentów okazały się nie-trafnym pomysłem). W praktyce bowiem dyrektorzy szkół i przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego elastycznie kształtują ofertę szkół i modyfikują kierunki kształcenia, zapewniając szkołom nabór. Takie działanie argumentowano tym, iż powtórne otwarcie szkoły/placówki kształcącej w zawodach jest zbyt kosztowne („nie opłaca się zamykać szkół zawodowych”), stąd tendencja do „przeczekania” trudniejszego okresu mniejszego naboru. Przedstawiciele JST prowadzili także politykę racjonalizowania oferty szkół – dążąc do tego, aby w powiecie oferta w poszczególnych szkołach nie powielala się (dążą do „ubranżowania” zespołów szkół).

Badanie panelowe nie wyłoniło istotnie odmiennych spostrzeżeń w odniesieniu do bazy techniczno-dydaktycznej, w stosunku do opinii uzyskanych w badaniu ilościowym (wśród JST, dyrektorów szkół/CKP). I tu akcentowano silną potrzebę jej dofinansowywania w ramach subwencji lub poprzez udział w programach unijnych (pojawiła się nawet propozycja przekazywania 1% z podatku od firm dla szkół jako dodatkowego źródła ich finansowania).

Aktualnie baza techniczno-dydaktyczna była postrzegana ogólnie jako słaba strona kształcenia zawodowego (decydowało o tym przestarzałe zaplecze i wyposażenie do praktycznej nauki zawodu w większości szkół oraz przewidywane niewystarczające finansowanie ich unowocześnienia). Pojawiły się jednak pozytywne opinie na jej temat – duży potencjał to wykorzystanie istniejącej infrastruktury szkół zawodowych (duże budynki, hale/sale po warsztatach mogą stanowić rzeczywistą bazę pod nowe rozwiązania). Zauważalne były przede wszystkim pozytywne efekty modernizacji bazy dzięki wykorzystaniu programów unijnych.

8. UCZNIOWIE SZKÓŁ ZAWODOWYCH

Prawne aspekty rekrutacji do szkół ponadgimnazjalnych

Rekrutację uczniów do szkół ponadgimnazjalnych w tym szkół zawodowych, przeprowadza się na podstawie *rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 20 lutego 2004 r. w sprawie warunków i trybu przyjmowania uczniów do szkół publicznych oraz przechodzenia z jednych typów szkół do innych* (Dz. U. Nr 26, poz. 232 z późn. zm.). Zapisy § 7 ust. 1 i 3 rozporządzenia ustalają, którzy absolwenci mogą ubiegać się o przyjęcie do klasy pierwszej szkół ponadgimnazjalnych i szkół policealnych oraz ust. 4 stanowi to, co jest bardzo istotne dla kształcenia zawodowego, że kandydaci ubiegający się o przyjęcie do klasy pierwszej lub na semestr pierwszy szkoły ponadgimnazjalnej prowadzącej kształcenie zawodowe powinni posiadać zaświadczenie lekarskie o braku przeciwwskazań zdrowotnych do kształcenia w określonym zawodzie, wydane na podstawie odrębnych przepisów.

Laureaci i finaliści ogólnopolskich olimpiad przedmiotowych oraz laureaci konkursów przedmiotowych o zasięgu wojewódzkim i ponadwojewódzkim, których program obejmuje w całości lub poszerza treści podstawy programowej, co najmniej jednego przedmiotu (co potwierdza właściwy kurator oświaty, wydając stosowne zaświadczenie) przyjmowani są do wybranej szkoły ponadgimnazjalnej niezależnie od kryteriów zawartych w statutach szkół. Preferencje te nie dotyczą dodatkowych kryteriów przy kwalifikowaniu do klas, w których wymagane są szczegółowe predyspozycje kandydata (sprawnościowe, zdrowotne, artystyczne, uzdolnienia językowe i inne).

Rodzice kandydatów do szkoły ponadgimnazjalnej, posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, składają wniosek do starosty powiatu o wskazanie szkoły, która zapewni ich dzieciom odpowiednią formę kształcenia, uwzględniając rodzaj niepełnosprawności, w tym rodzaj upośledzenia, zgodnie z art. 71b ust. 5 *ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty* (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późniejszymi zmianami).

Kandydatów do szkół ponadgimnazjalnych, którzy ukończyli szkołę za granicą (klasę, dany etap edukacji w szkole za granicą) lub szkołę dla dzieci obywateli polskich, czasowo przebywających za granicą, przyjmuje się na podstawie przedstawionego dyrektorowi szkoły świadectwa (zaświadczenia) wydanego przez szkołę za granicą i ostatniego świadectwa szkolnego wydanego w Polsce, jeżeli uczeń takie posiada. Dyrektor szkoły podejmuje decyzję o przyjęciu danego ucznia do szkoły na podstawie sumy lat nauki szkolnej ucznia (*rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 kwietnia 2010 r. w sprawie przyjmowania osób niebędących obywatelami polskimi do publicznych przedszkoli, szkół, zakładów kształcenia nauczycieli i placówek oraz organizacji nauki języka i kultury kraju pochodzenia* Dz. U. z 2010 r. Nr 57, poz. 361).

Od kilku lat wiele miast i powiatów włączyło do pracy w tej wielkiej operacji logistycznej systemu elektronicznej rekrutacji, które do minimum ograniczają wędrówki

uczniów od szkoły do szkoły, pozwalają na zgłoszenie szerszej opcji wyboru szkoły, klasy, zawodu, a przede wszystkim samą procedurę rekrutacji czynią maksymalnie obiektywną, w dużo mniejszym stopniu zależną od różnych decydentów.

Oferta naboru do publicznych szkół ponadgimnazjalnych przygotowywana przez jednostki samorządu terytorialnego przekracza liczbę miejsc oferowanych w szkołach ponadgimnazjalnych oraz przekracza przewidywaną liczbę absolwentów gimnazjów. Oczywiście uczniowie, którzy kończą gimnazja z ocenami bardzo dobrymi i celującymi, laureaci konkursów przedmiotowych, nie muszą przeżywać niepokoju o miejsce w wybranej, renomowanej szkole. To raczej szkoły zabiegają o najlepszych absolwentów gimnazjów. Problemy dobrego wyboru muszą rozstrzygać uczniowie z przeważającymi ocenami dobrymi i dostatecznymi.

Doradztwo zawodowe w gimnazjum

Okres nauki w szkole gimnazjalnej, biorąc pod uwagę jej dalszą drogę edukacyjno-zawodową, jest niezwykle istotny dla młodzieży. To właśnie w gimnazjum podejmowane są decyzje związane z wyborem dalszej ścieżki edukacyjnej, z wyborem zawodu, co jest poważnym życiowym wyzwaniem. Po pierwsze chcąc kształcić się w zawodzie należy dokonać wyboru szkoły: zasadnicza szkoła zawodowa czy technikum. Po drugie – w ramach każdego typu konieczny jest wybór zawodu dopasowany do zainteresowań, aspiracji, potrzeb i możliwości, przy jednoczesnym braku przeciwwskazań zdrowotnych do kształcenia w wybranym zawodzie. Gimnazjum powinno wspomagać w dokonywaniu tych wyborów, aby były elementem planowanej kariery zawodowej i były związane z wiedzą na temat możliwości podjęcia pracy w wybranym zawodzie, zapotrzebowaniem rynku pracy na ten zawód w naszym kraju czy też w innych krajach UE.

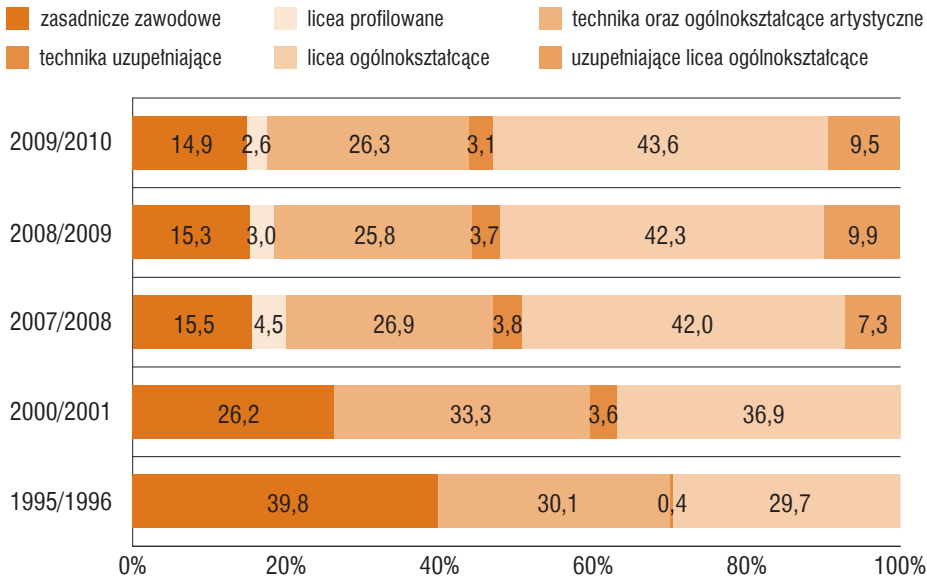
Rolę szkoły, jako instytucji edukacyjno-wychowawczej, reguluje szereg dokumentów dotyczących zagadnienia orientacji i poradnictwa zawodowego w edukacji, m.in. ustawa o systemie oświaty oraz *rozporządzenia w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach oraz w sprawie ramowych statutów szkół gimnazjalnych i wszystkich typów szkół ponadgimnazjalnych*.

Wyniki rekrutacji do szkół ponadgimnazjalnych¹¹

W ramach szkół ponadgimnazjalnych blisko połowa młodzieży uczęszczała do szkół zawodowych. Największą popularnością wśród absolwentów gimnazjów od wielu lat cieszyły się licea ogólnokształcące, do których uczęszczało 4 na 10 uczniów pierwszych klas szkół ponadgimnazjalnych.

Jak zmieniały się preferencje młodzieży i jakie były w ostatnich latach wybory „ścieżek kształcenia” przedstawia rysunek 70.

¹¹ *Oświata i Wychowanie w roku szkolnym 2009/2010*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2010.

Rys. 70. Uczniowie klas pierwszych w ponadgimnazjalnych szkołach ogólnokształcących i zawodowych w roku szkolnym 2009/2010 oraz wybory „ścieżek kształcenia” – w latach poprzednich

Źródło: *Oświata i Wychowanie w Roku Szkolnym 2009/2010*, GUS Warszawa 2010.

W tym kontekście interesujące są wyniki badania przeprowadzonego przez GfK Polonia w 2010 r. wśród 14 057 uczniów najwyższych programowo klas kształcących w zawodach. Jednym z celów badania było poznanie wybranych obszarów działania szkół kształcących w zawodach i przedstawienie elementów wymagających poprawy bądź kontynuacji w taki sposób, aby w przyszłości zwiększyć zainteresowanie uczniów gimnazjum wyborem „ścieżki zawodowej”¹².

Uczestnikami badania byli uczniowie ostatnich programowo klas; 55% z nich stanowili mężczyźni, 45% to kobiety. Co dziesiąty z przebadanych uczniów nie ukończył 18 roku życia, natomiast w wieku 20 i więcej lat było 15% badanych.

Większość respondentów stanowili uczniowie zasadniczych szkół zawodowych i techników (po ponad 40%), 12% wywiadów przeprowadzono ze słuchaczami szkół policealnych, a 1% – techników uzupełniających (rys. 71).

W kwestii wykształcenia uczniowie w większości poszli w ślady rodziców – blisko 80% matek i ojców respondentów posiadało wykształcenie średnie lub zasadnicze zawodowe. Ukończenie szkoły wyższej przez ojca zadeklarował, co ósmy uczeń, przez matkę – co dwunasty (rys. 72).

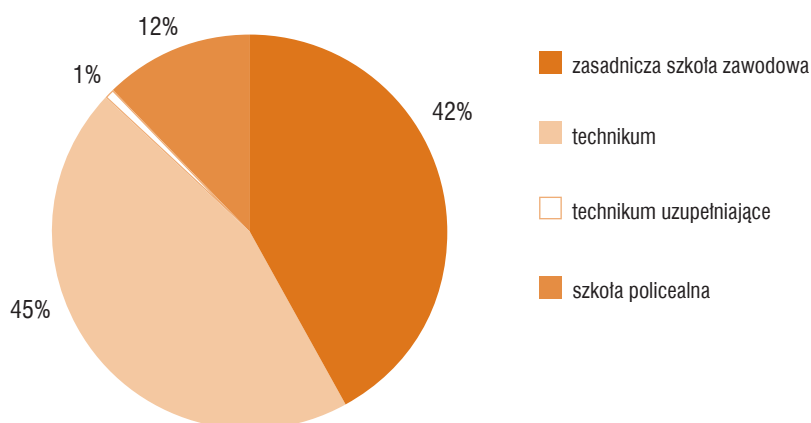
Jednocześnie w kontekście wybieranego zawodu niemal 80% uczniów podało, że zdecydowało się na zupełnie inny niż wykonywany przez któregoś z rodziców.

¹² GfK Polonia - 2011 Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport z badania wśród uczniów szkół zawodowych ...

P1. Typ szkoły

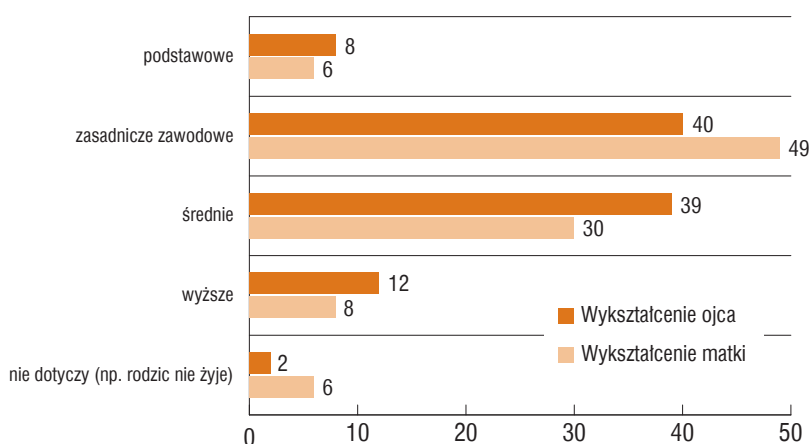
P O D S T A W A:

Wszyscy uczniowie, $n = 14\ 057$

Rys. 71. Typy szkół respondentów

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

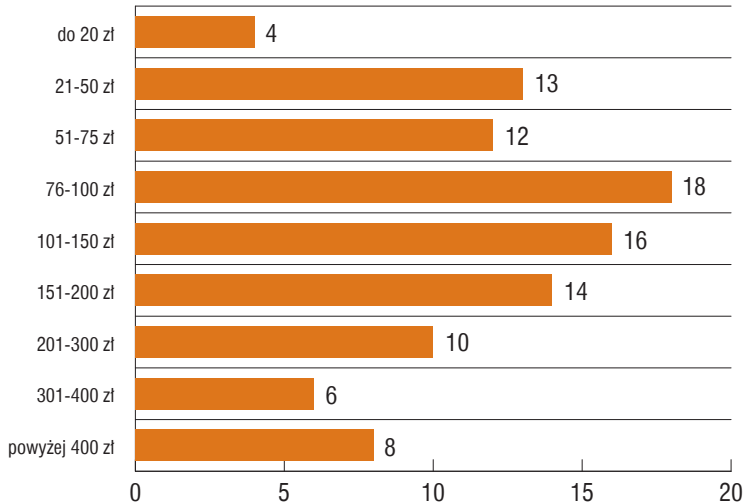

Rys. 72. Wykształcenie rodziców

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Zdecydowana większość respondentów należała do wieloosobowych gospodarstw domowych. Niewielki odsetek mieszkał samotnie lub tylko z jedną osobą. Jedna trzecia uczniów mieszkała w gospodarstwach 4-osobowych, połowa w gospodarstwach, które liczą 5 osób i więcej. Niemal wszyscy uczniowie szkół kształcących w zawodach pozostawali na utrzymaniu rodziców, dziadków lub rodzeństwa. W badaniach uczniowie zadeklarowali, że wydają, średnio w miesiącu, 156,60 zł tylko na swoje potrzeby. Połowa nie przekraczała w tym zakresie 100 zł, jedna trzecia wydawała 100–200 zł, a jedna czwarta więcej niż 200 zł miesięcznie. Na rysunku 73 przedstawiono deklarowane przez uczniów własne wydatki.

P O D S T A W A: Wszyscy uczniowie, $n = 14\ 057$

Rys. 73. Kieszonkowe – deklarowane przez uczniów własne wydatki

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Trzy czwarte uczniów dojeżdżało do szkoły innym niż rower środkiem lokomocji, co czwarty chodził na piechotę. Średnio dotarcie do szkoły zajmowało respondentom 26 minut. Większość nie poświęca na dojazd więcej niż pół godziny, jedna czwarta potrzebuje od 30 minut do godziny. Co dwudziestemu uczniowi dojazd do szkoły zajmowało więcej niż godzinę. Aż 40% uczniów nie miało w obecnej klasie wszystkich wymaganych podręczników szkolnych.

Wyniki egzaminu gimnazjalnego

Średni wynik z części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego to wśród respondentów 31,4 punktu. Przeciętne wyniki z części matematyczno-przyrodniczej oraz językowej były niższe i kształtowały się nieco powyżej 28 punktów. Należy jednak wziąć pod uwagę pewien błąd pomiaru związany z tym, że poszczególni uczniowie mogli zdawać egzamin w różnych latach – porównania wyników egzaminu gimnazjalnego można traktować jedynie jako orientacyjne.

Co trzeci uczeń zdobył w części humanistycznej od 21 do 30 punktów, podobny odsetek zadeklarował wynik w przedziale 31–40. Jeden na ośmiu uczniów szkół kształcących w zawodzie przekroczył 40 punktów.

Z części matematyczno-przyrodniczej co siódmy uczeń uzyskał mniej niż 20 punktów, a 40% respondentów osiągnęło wynik w granicach 21–30 punktów, niemal 30%: 31–40.

Dla przykładu w tabeli 11 przedstawiono średnie wyniki egzaminów gimnazjalnych w roku 2008 opracowane przez Centralną Komisję Egzaminacyjną dla całej populacji. Wyniki uzyskane w badaniu od respondentów generalnie nie odbiegają od tych wyników.

Tabela 11. Średnie wyniki egzaminów w gimnazjach w 2008 roku¹³

Część egzaminu	Lokalizacja szkoły				Status szkoły	
	wieś	miasto do 20 tys. mieszkańców	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	miasto pow. 100 tys. mieszkańców	publiczna	niepubliczna
humanistyczna	29,69	29,32	30,19	31,87	29,93	32,90
matematyczno-przyrodnicza	25,93	25,61	26,84	28,65	26,23	30,74

Źródło: www.cke.edu.pl.

Badając „Motywacje uczniów odnośnie wyboru ścieżki kształcenia”, stwierdzono, że decydując się na określony profil kształcenia, znakomita większość uczniów (82%) za ważniejsze uznała fakt, że będzie uczyć się danego zawodu niż że będzie uczyć się w danej szkole (rys. 74).

Opinię tę podzielali zwłaszcza uczniowie techników oraz szkół policealnych. W swoim wyborze kierowali się przede wszystkim perspektywą zdobycia określonego zawodu, jego wybór najczęściej tłumaczyli, podając następujące powody:

- podobał mi się ten zawód/zawsze chciałem go wykonywać (częściej uczniowie zasadniczych szkół zawodowych i szkół policealnych);
- zawód, który wybrałem zapewni mi w przyszłości dobre zarobki (częściej uczniowie techników);
- ten zawód daje szansę zatrudnienia po ukończeniu szkoły (częściej uczniowie techników);
- zawód, który wybrałem, daje możliwość rozwoju/dalszego kształcenia (częściej uczniowie techników i szkół policealnych).

Bardziej zainteresowani samą szkołą niż zawodem byli częściej uczniowie z zasadniczych szkół zawodowych (rys. 75).

Ci uczniowie, dla których chęć nauki w określonej szkole okazała się ważniejsza niż kwestia zawodu, najczęściej wskazywali na następujące przyczyny swojego wyboru:

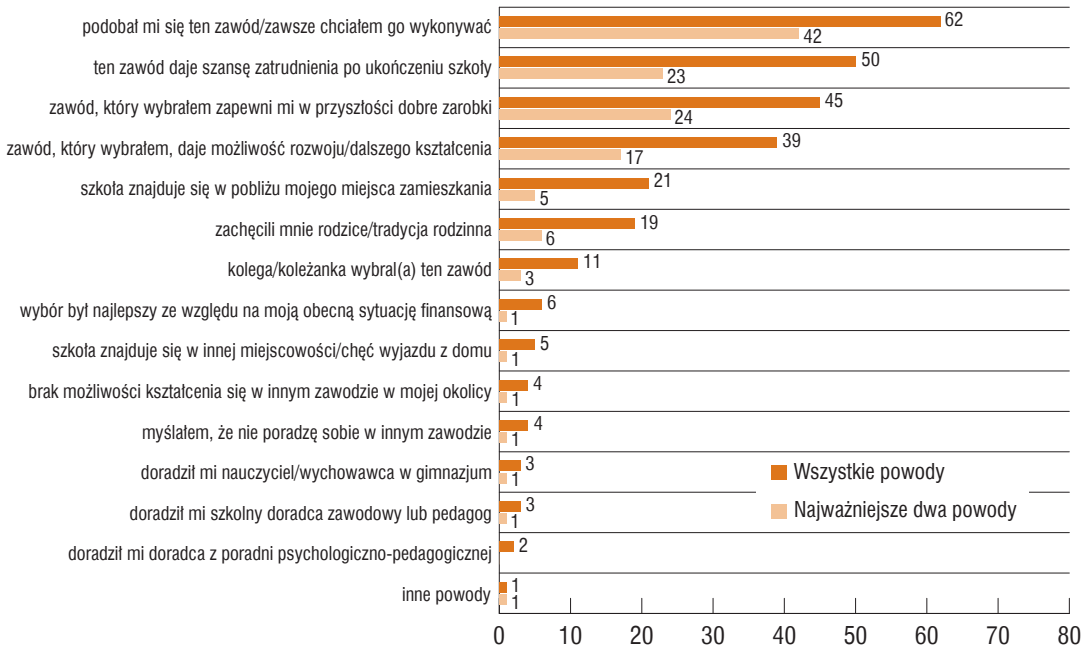
- podobała mi się ta szkoła/zawsze chciałem do niej uczęszczać;
- szkoła znajduje się w pobliżu mojego miejsca zamieszkania;
- kolega/koleżanka wybrał(a) tę szkołę;
- możliwość zdania matury i jednocześnie zdobycia zawodu (częściej uczniowie technikum).

Dwoma najczęściej podawanymi przyczynami niezadowolenia z wyboru zawodu były zmiana zainteresowań w trakcie nauki oraz inne wyobrażenia o zawodzie (rys. 76).

Dla uczniów ponadgimnazjalnych szkół zawodowych najważniejsze było aby wybrana przez nich szkoła realizowała swoje zadania związane z nauką zawodu. Przeciętnie w całej populacji trzy czwarte uczniów oceniło, że jest to bardzo ważne. Częściej wskazywały na ten aspekt osoby uczęszczające do techników i szkół policealnych.

¹³ CKE Warszawa 2008 - Sprawozdanie z egzaminu gimnazjalnego 2008

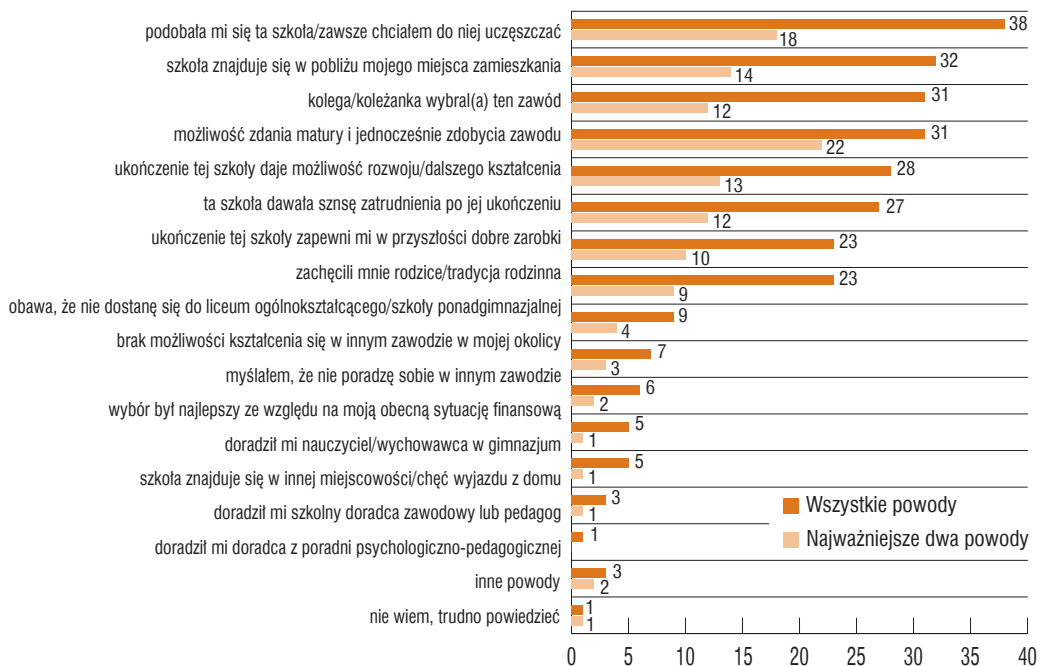
P O D S T A W A: Tylko uczniowie, dla których ważniejszy był wybór zawodu, $n = 11\ 499$

Rys. 74. Motywy wyboru zawodu

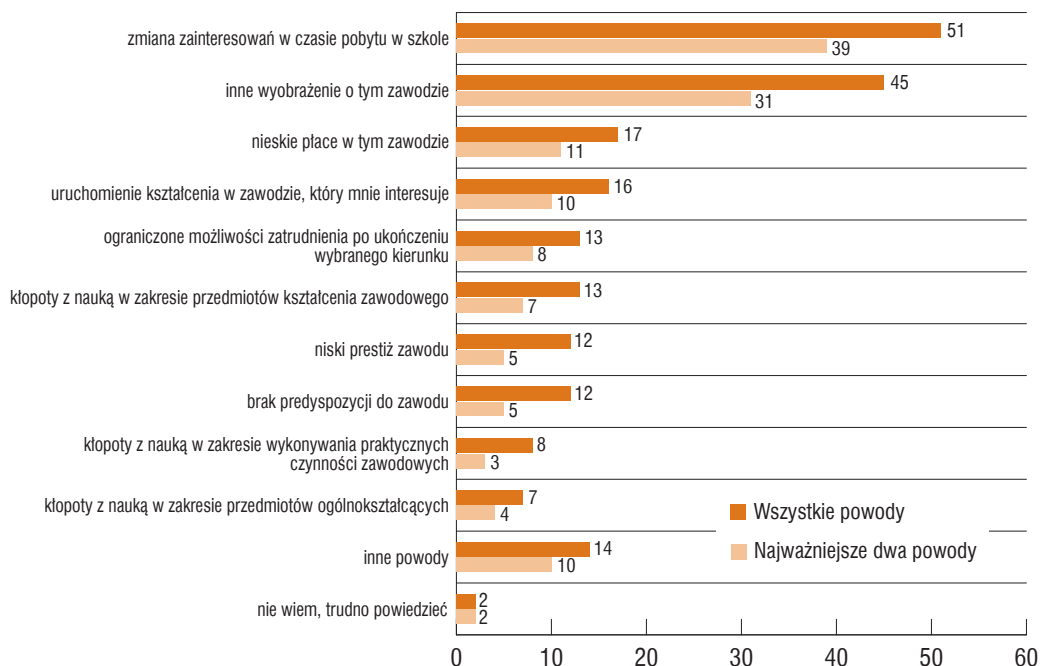
Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Tylko uczniowie, dla których ważniejszy był wybór szkoły, $n = 2558$

Rys. 75. Motywy wyboru szkoły

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Tylko osoby, które dziś wybrałyby inny zawód, $n = 3017$

Rys. 76. Przyczyny niezadowolenia z wyboru zawodu

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Dla uczniów techników równie ważne jak nauczanie zawodu było przygotowanie do matury. Jako bardzo ważny oceniło go ponad trzy czwarte osób we wskazanej grupie.

Widać więc, że uczniowie najbardziej cenili sobie możliwość praktycznego przygotowania do wykonywanego zawodu, a ci, którzy zamierzali przystąpić do egzaminu maturalnego, także dobre przygotowanie do niego (rys. 77).

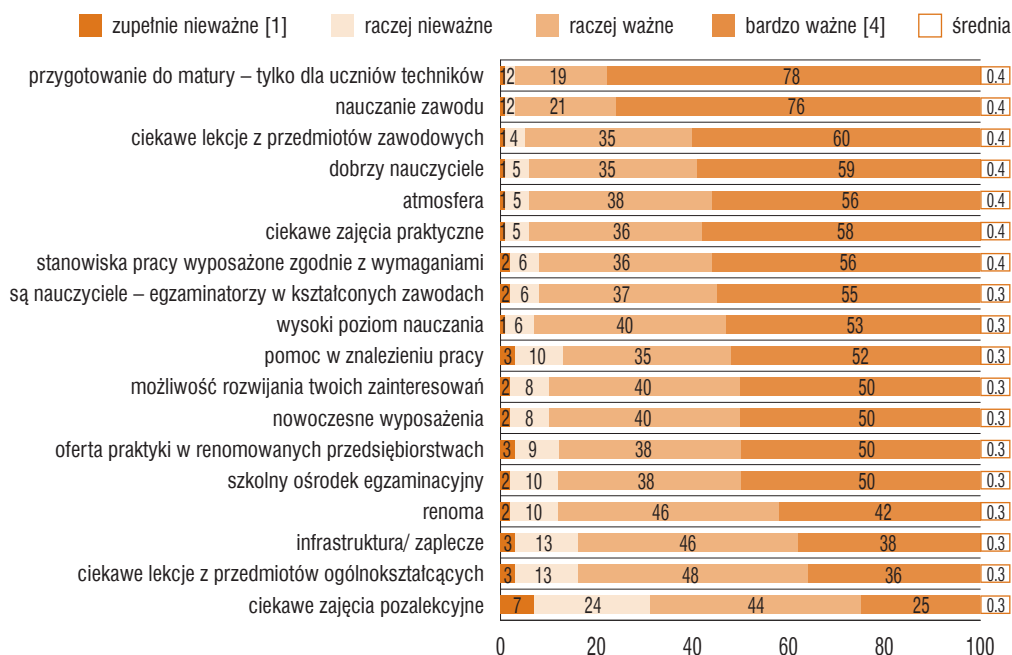
Do grupy ważnych atrybutów szkoły wskazanych przez uczniów należą także:

- ciekawe lekcje z przedmiotów zawodowych;
- dobrych nauczycieli;
- atmosferę panującą w szkole;
- ciekawe zajęcia praktyczne;
- wyposażenie stanowisk pracy zgodne z wymaganiami egzaminacyjnymi.

Wszystkie one były wskazywane jako bardzo ważne przez 56–59% uczniów.

Trzy najmniej ważne atrybuty to kolejno:+

- ciekawe zajęcia pozalekcyjne;
- ciekawe lekcje z przedmiotów ogólnokształcących;
- infrastruktura (zaplecze sportowe, informatyczne, wyposażenie sal).

P O D S T A W A: Wszyscy uczniowie, $n = 14\ 057$

Rys. 77. Ważność aspektów związanych z funkcjonowaniem szkoły

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Doradztwo zawodowe w ponadgimnazjalnej szkole zawodowej

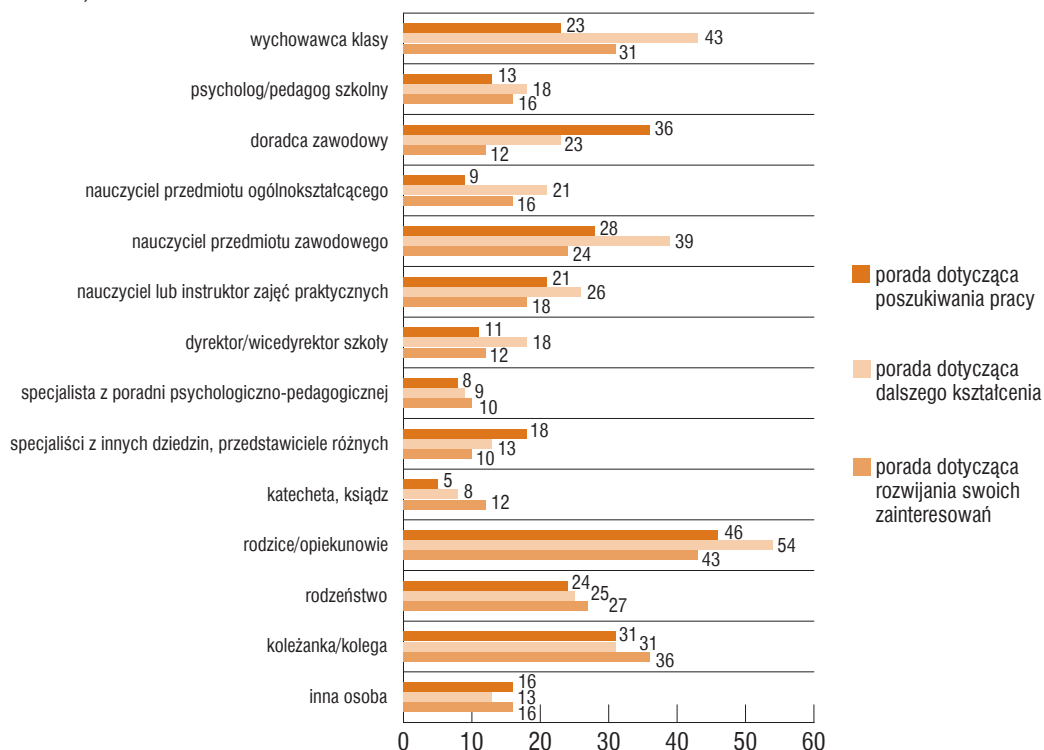
Świadomy wybór ścieżki kształcenia przez uczniów to jeden z niezbędnych elementów skutecznie realizowanej edukacji zawodowej. U podstaw świadomych wyborów leży odpowiednia informacja dotycząca kształcenia zawodowego oraz zawodów. Pomocą w tym zakresie dla uczniów powinno być odpowiednio realizowane doradztwo zawodowe. Uczniowie ostatnich programowo klas szkół zawodowych w swoich decyzjach dotyczących ścieżki dalszego kształcenia jak i życia zawodowego, w większości przypadków, liczą tylko na siebie. Jak wynika z badań wśród uczniów, jedynie co piąty z nich kiedykolwiek zasięgał porady dotyczącej poszukiwania pracy, częściej bo blisko 40% badanej młodzieży szukało porady dotyczącej dalszego kształcenia. Procesy decyzyjne w tym zakresie w niewielkim stopniu wspomagane były przez szkołę. Uczniowie szukając porady, na ogół zwracali się do bliskich – rodziców, znajomych, rodzeństwa. Jeśli szukali porady poza kręgiem osób bliskich – zwracali się do osób dostępnych w szkole – w przypadku wyboru ścieżki kształcenia pewną rolę odgrywali wychowawcy i nauczyciele przedmiotów zawodowych, natomiast w kwestiach dotyczących poszukiwania pracy nieco częściej młodzież zwracała się do doradców zawodowych. Mniejszą rolę w zakresie doradztwa odgrywały poradnie psychologiczno-pedagogiczne.¹⁴

¹⁴ GfK Polonia - 2011 Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport z badania wśród uczniów szkół zawodowych ...

Systemowo realizowane doradztwo zawodowe stanowi wsparcie świadomych wyborów młodzieży i wzmacnia zjawisko „pozytywnego wyboru” szkoły zawodowej. Uczniowie, podejmujący decyzję o wyborze zawodu, kierujący się swoimi indywidualnymi preferencjami, to osoby bardziej usatysfakcjonowane, zaangażowane w naukę, a w dłuższej perspektywie lepiej przygotowane do uczestnictwa w rynku pracy.

Jak wskazały panele wśród ekspertów, funkcjonowanie doradztwa zawodowego w kontekście kształcenia zawodowego w Polsce jest problematyczne. Brakowało skutecznego, systemowego funkcjonowania doradztwa zawodowego oraz właściwej diagnostyki predyspozycji zawodowych. To z kolei przyczyniło się do negatywnych zjawisk, takich jak: niska świadomość zawodowa uczniów (i rodziców), błędne decyzje/wybory kierunku kształcenia oraz, co istotne, brak umiejętności poruszania się młodzieży (i w konsekwencji absolwentów) po rynku pracy (rys. 78).

P O D S T A W A: Tylko uczniowie, którzy korzystali z porady dotyczącej poszukiwania pracy, $n = 2777$, dalszego kształcenia, $n = 5304$ /rozwijania swoich zainteresowań, talentów, $n = 4545$

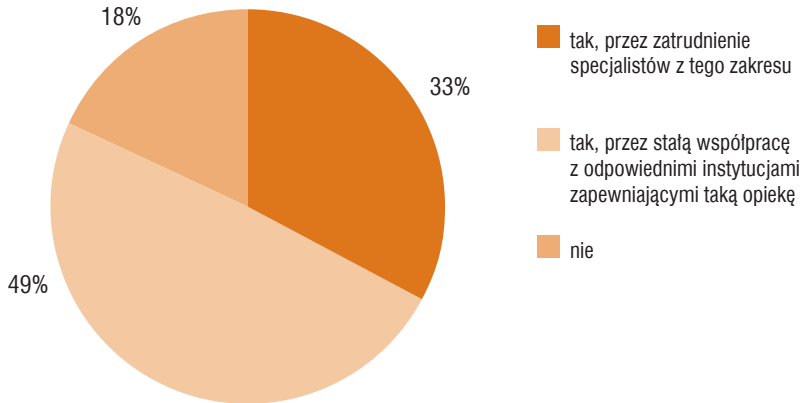
Rys. 78. Doradcy w sprawie rozwoju zawodowego

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Generalnie jednak można mówić o ograniczonej aktywności uczniów w zakresie szukania porad związanych z pracą i kształceniem.

Z badań GfK Polonia wynika, że większość uczniów szkół zawodowych ma zapewnione doradztwo zawodowe w tym jedna trzecia szkół sama zatrudniła specjalistów, a blisko połowa korzystała ze współpracy z zewnętrznymi podmiotami (rys. 79).

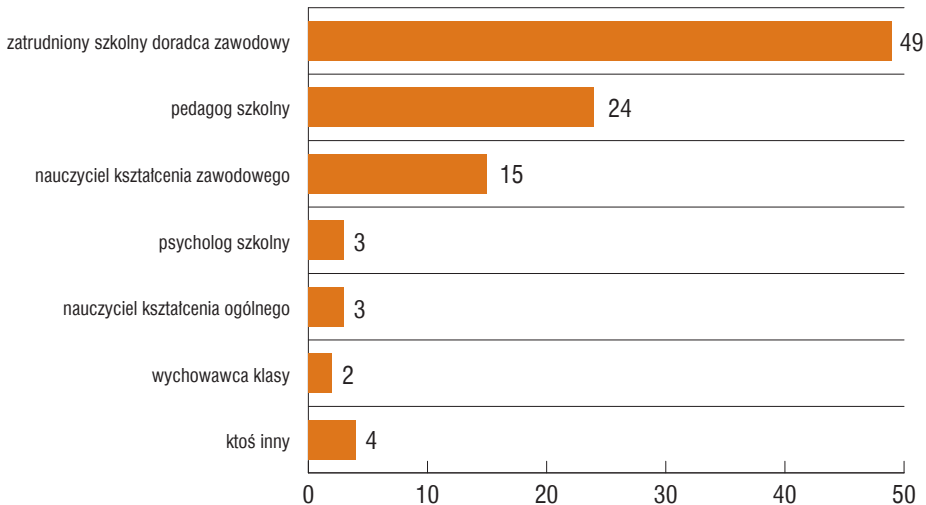
P O D S T A W A: Wszystkie szkoły, $n = 3868$

Rys. 79. Dostęp do doradztwa zawodowego

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Tylko szkoły, które zatrudniają specjalistę do doradztwa zawodowego, $n = 1291$

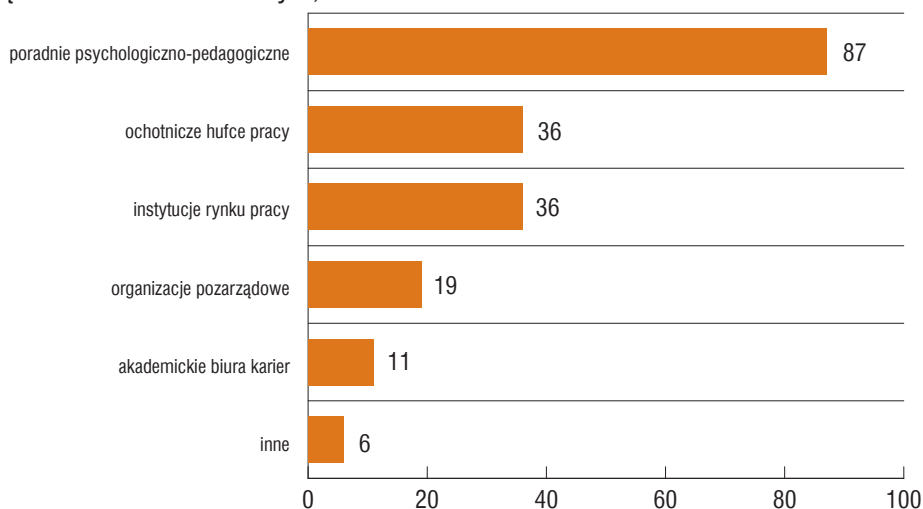
Rys. 80. Osoba pełniąca funkcje doradcy zawodowego

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Zadania z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego, w szkołach zatrudniających specjalistów, realizowali najczęściej zatrudniani doradcy zawodowi. Oznacza to, że, wśród wszystkich szkół zawodowych, średnio około jedna szkoła na sześć, zatrudniała doradcę zawodowego (rys. 80).

Instytucje zewnętrzne to przede wszystkim poradnie psychologiczno–pedagogiczne. Zdecydowanie rzadziej szkoły współpracują z hufcami pracy lub instytucjami rynku pracy. A tylko w niektórych przypadkach doradztwo edukacyjno-zawodowe zapewniane jest przez organizacje pozarządowe lub akademickie biura karier (rys. 81).

P O D S T A W A: Tylko szkoły, które nawiązały stałą współpracę z instytucjami zajmującymi się doradztwem zawodowym, $n = 2053$

Rys. 81. Instytucje, z którymi współpracują szkoły w zakresie doradztwa zawodowego

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Z powyższego wynika, że doradztwo zawodowe funkcjonowało w dużej mierze poza szkołą. Wobec faktu, że uczniowie szukając pomocy, na ogół nie korzystali z tej formy doradztwa – można uznać, że współpraca ta ma charakter niedostatecznie bliski dla uczniów.

Odzwierciedleniem tego jest fakt, że wśród uczniów tylko jedna trzecia twierdziła, że szkoła daje możliwość korzystania z pomocy doradcy zawodowego, a niespełna jedna czwarta kiedykolwiek osobiście indywidualnie lub zespołowo korzystała z pomocy doradcy zawodowego. A zatem znaczna część uczniów nie była świadoma możliwości skorzystania z doradztwa zawodowego w szkole.

Jak wskazują wyniki badań GfK Polonia, przeprowadzonych wśród ekspertów, na postrzeganie doradztwa edukacyjno-zawodowego – realizowanego na różnych etapach edukacji w kontekście kształcenia zawodowego wpływ miały różnorodne problemy, na przykład:

1. Ogólna niska świadomość wartości kształcenia zawodowego uczniów i rodziców (brak wiedzy o zawodach, negatywnie wzmocniony niezrozumiałymi nazwami zawodów), w tym brak powszechnej świadomości możliwości jakie stoją przed uczniami szkół zawodowych (niedostateczne informowanie o tym, że szkoła zawodowa/technikum nie zamyka drogi do dalszej edukacji w szkołach wyższych, a nawet stanowi bardzo dobre przygotowanie do kierunków np. technicznych).

2. Brak korzystania z doradztwa zawodowego na wszystkich szczeblach nauczania, a w szczególności niedostateczne informowanie uczniów gimnazjów o możliwościach kształcenia w zawodach i oczekiwaniach pracodawców, w związku z tym wybór szkoły nie jest do końca świadomy i przemyślany.
3. Brak dobrych testów diagnostycznych wśród doradców (stosunkowo niska użyteczność pracy obecnych doradców zawodowych).
4. Poczucie niedostatecznego wykorzystywania dotychczas poniesionych nakładów na wykształcenie doradców zawodowych w ramach programów uniijnych – powstaje wrażenie braku dostępu do tych osób, braku skatalogowania, wypromowania i określenia koncepcji wykorzystania ich potencjału i wiedzy.
5. Zbyt silny wpływ postaw, mentalności, ambicji rodziców i najbliższego otoczenia społecznego na decyzje edukacyjne młodzieży (co ma związek z negatywnymi stereotypami społecznymi wobec szkół zawodowych).
6. Brak intensywnego zaangażowania urzędów pracy w promowanie kształcenia i wspierania lokalnych inicjatyw w zakresie nauczania w zawodach wynikające z interwencyjnego, a nie prewencyjnego charakteru ich działania¹⁵.

Aby szkoła zawodowa stała się szkołą pozytywnego wyboru, konieczna jest zmiana wizerunku szkół prowadzących kształcenie w zawodzie, a zmiana ta możliwa jest m.in. poprzez dostosowanie kształcenia do oczekiwań pracodawców.

Z badań przeprowadzonych przez S.M. Kwiatkowskiego w 2001 r. wśród pracodawców wynikało, że postrzegali oni absolwentów szkół wszystkich typów, jako niedostatecznie przygotowanych do podjęcia pracy zawodowej, mało mobilnych i elastycznych. Pracodawcy oczekiwali od absolwentów lepszego przygotowania w zakresie ekonomiki i organizacji produkcji oraz umiejętności, takich jak: samokształcenie, rozwiązywanie problemów, komunikowanie, praca w zespole.¹⁶

Wyniki badań przeprowadzonych w 2006 r. nt. opinii i preferencji pracodawców wskazywały, że ich oczekiwania wobec absolwentów szkół zawodowych, po pięciu latach od wcześniejszych badań, nie zmieniły się jeśli chodzi o określone kompetencje społeczne. Pracodawcy oczekiwali też zmian programów nauczania w kierunku wyeksponowania treści dotyczących ekonomiki i organizacji produkcji.¹⁷

Przygotowanie uczniów do wykonywania wyuczonego zawodu, rokrocznie weryfikowane przez rzeczywistość rynkową, pokazywały, że wskaźniki bezrobocia wśród absolwentów zasadniczych szkół zawodowych nie uległy istotnej poprawie. Nadal wśród bezrobotnych najliczniejszą grupą były osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym.

Statystyki i badania dotyczące bezrobocia od wielu lat wykazują, że poziom wykształcenia w dużym stopniu (wśród wielu innych wymienianych czynników) determinuje

¹⁵ GfK Polonia – 2011 Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport z badania wśród uczniów szkół zawodowych (...)

¹⁶ S.M. Kwiatkowski, Dostosowanie struktury i treści kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy w kontekście zmian w systemie edukacji, IBE, Warszawa 2002, s.12.

¹⁷ Por. S.M. Kwiatkowski. *Doradztwo zawodowe w warunkach dynamicznych zmian zawodów i specjalności. Uczeń – pracodawca – zawód – standard – zatrudnienie*, w: Edukacja na rynku pracy. Problemy poradnictwa zawodowego, Warszawa 2006.

pozyskanie zatrudnienia i odnalezienie się na rynku pracy. Według danych GUS na temat stanu bezrobocia w Polsce, w drugim kwartale 2010 r. liczba bezrobotnych z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym wynosiła 413 358 osób, natomiast z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 523 939 osób.

Dane statystyczne wskazują z jednej strony, iż osoby z wykształceniem zawodowym (zwłaszcza zasadniczym zawodowym) są narażone na bezrobocie bardziej niż osoby z wykształceniem wyższym. Z drugiej strony potrzeby rynku pracy nadal pozostają niezaspokojone, jeśli chodzi o zapewnienie popytu na specjalistów z tego typu wykształceniem. Ta pozorna sprzeczność jest między innymi wynikiem rozbieżności między oczekiwaną przez pracodawców sylwetką absolwenta szkoły zawodowej, a sylwetką absolwenta jaką kształtują szkoły zawodowe.

Oczekiwania pracodawców oraz trudna sytuacja absolwentów szkół prowadzących kształcenie w zawodzie wskazywały na konieczność pilnej modernizacji systemu kształcenia zawodowego. O zmianach w obszarze kształcenia zawodowego i ustawicznego można przeczytać w *Vademecum - Kształcenie zawodowe i ustawiczne*, dostępnym na stronie internetowej Krajowego Ośrodka Edukacji Zawodowej i Ustawicznej www.koweziu.edu.pl.

Z wyników zrealizowanych badań wyłaniał się obraz podstawowych umiejętności, w które powinien być, w opinii pracodawcy, wyposażony absolwent szkoły zawodowej. Oczekiwane były od niego określone kwalifikacje zawodowe, powiązane z umiejętnościami takimi jak: myślenie matematyczne, przygotowanie informatyczne, sprawne posługiwanie się językiem ojczystym i językiem obcym, umiejętności komunikacyjne, rozumienie, porządkowanie, ocenianie wartości i znaczenia informacji, samodzielność ich wykorzystywania w działaniu, umiejętność rozwiązywania problemów i myślenia analitycznego.¹⁸

Przygotowanie absolwentów do pracy i funkcjonowania w nowej rzeczywistości społecznej i na zmieniającym się rynku pracy wymaga kształtowania u uczniów umiejętności uniwersalnych, ponadzawodowych, zwanych umiejętnościami kluczowymi. Pojęcie to wiąże się z nowymi wymaganiami wobec pracownika, od którego oczekuje się nie tylko umiejętności rozwiązywania zadań typowych dla danego zawodu, ale jednocześnie wykonywania trzech różnych zakresów czynności: planowania, realizacji i kontroli wyników swoich działań. Najczęściej wymieniane są umiejętności:

- komunikowania się;
- pracy w grupie;
- samodzielnego podejmowania decyzji;
- korzystania ze swoich praw;
- samokształcenia;
- rozwiązywania problemów w sposób twórczy;
- posługiwania się komputerem;

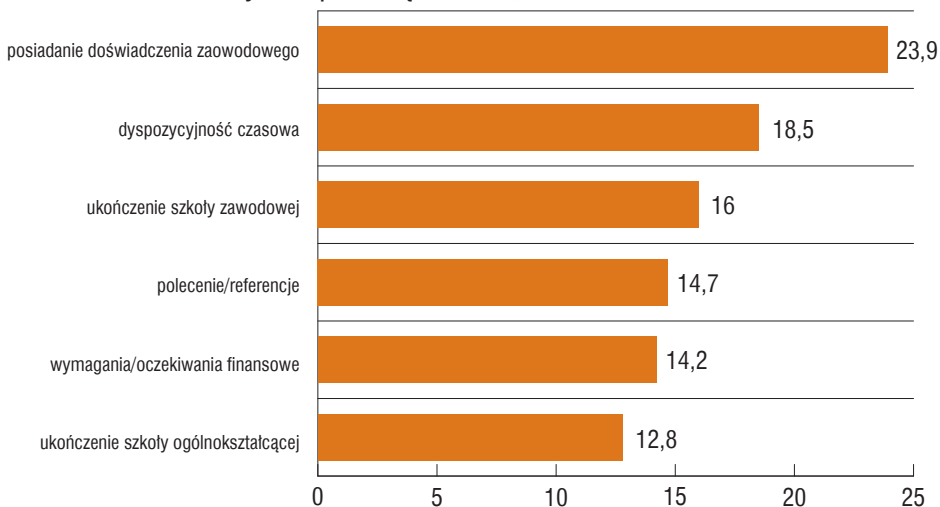
¹⁸ *Co warto wiedzieć o kierunkach zmian w edukacji, aby skutecznie realizować projekty z Europejskiego Funduszu Społecznego?* Przewodnik, MEN, Warszawa 2010, s. 31.

- „poruszania się” (mobilności) na zmieniającym się rynku pracy;
- organizowania własnego stanowiska pracy.

Zmiany w gospodarce, rozwój nowoczesnych technologii, ukierunkowanie strategii przedsiębiorstw na wiedzę i pozyskiwanie coraz lepiej wykształconych, kompetentnych i elastycznych pracowników to jeden z wielu czynników sprawiających, że większe szanse na pracę i rozwijanie kariery zawodowej mają osoby nastawione na chęć doskonalenia się, podejmowanie nowych wyzwań i uczenia się przez całe życie.

Wyniki przedstawione na rysunku 82 uzupełniają opinie przyszłych pracodawców uzyskane w trakcie badania.¹⁹ Pracodawcy największą wagę przypisywali doświadczeniu zawodowemu kandydata do pracy. Na drugim miejscu w rankingu znajdowała się dyspozycyjność czasowa, ukończenie szkoły zawodowej na trzecim, natomiast ukończenie szkoły ogólnokształcącej na ostatnim. Rekomendacje i wymagania finansowe kandydatów ubiegających się o pracę zajęły miejsca pośrednie.

P O D S T A W A: Wszystkie przedsiębiorstwa, $n = 1075$

Rys. 82. Ważność czynników branych pod uwagę przy zatrudnianiu pracownika

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Preferencje przy zatrudnianiu bardzo się różniły między firmami mającymi doświadczenie we współpracy ze szkołami zawodowymi bądź CKP i nigdy nie kontaktującymi się z tego typu jednostkami. Te pierwsze preferowały zatrudnianie:

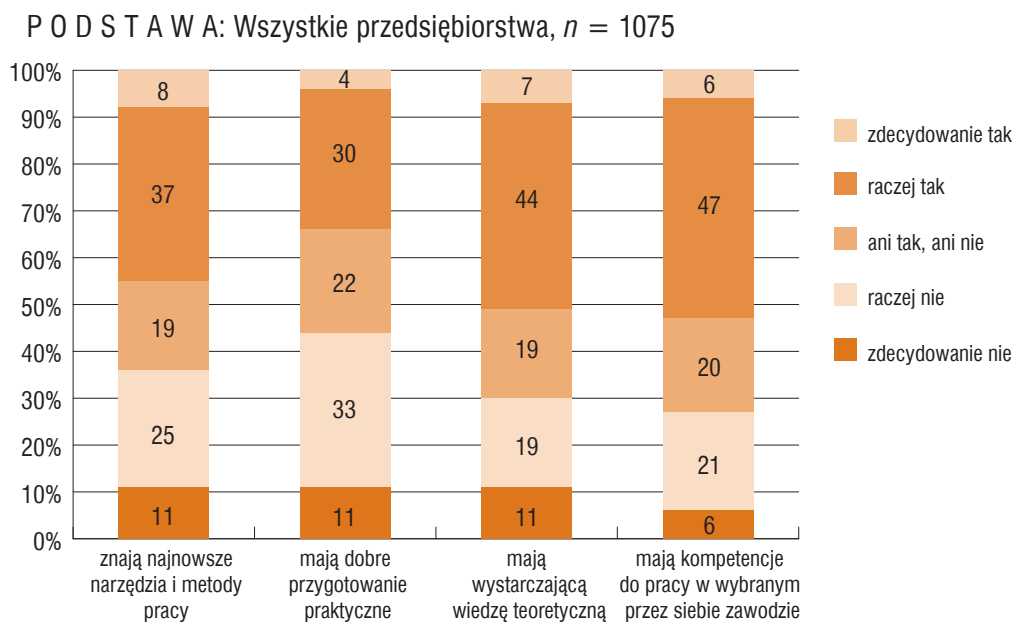
- osób, które same wyszkolą (czyli po praktykach w ich firmie);
- raczej absolwentów szkół zawodowych niż liceów ogólnokształcących.

Pracodawcy niemający w przeszłości, ani obecnie, żadnych kontaktów ze szkołami lub CKP wolały zatrudnić osoby z doświadczeniem zawodowym niż takie „prosto po szkole”.

¹⁹ GfK Polonia – 2011 Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport z badania wśród pracodawców

Przedstawiciele małych firm chętniej zatrudniliby osoby po praktykach, które same wyszkoła – w przeciwieństwie do osób reprezentujących firmy duże, które preferują zatrudnianie osób gotowych do pracy, najlepiej z doświadczeniem zawodowym.

Jak wskazują wyniki badania przeprowadzonego wśród przedsiębiorców absolwenci szkół zawodowych są, w ich opinii, dość dobrze przygotowani do pracy zawodowej. Ponad połowa pracodawców uważała, że posiadają oni zarówno kompetencje do pracy w wybranym przez siebie zawodzie jak i wystarczającą wiedzę teoretyczną. Nieco mniejszy odsetek sądził, że zna najnowsze narzędzia i metody pracy. W przypadku oceny praktycznego przygotowania absolwentów szkół zawodowych odnotowano już więcej opinii negatywnych niż pozytywnych (rys. 83).

Rys. 83. Opinie przedsiębiorców o absolwentach szkół zawodowych

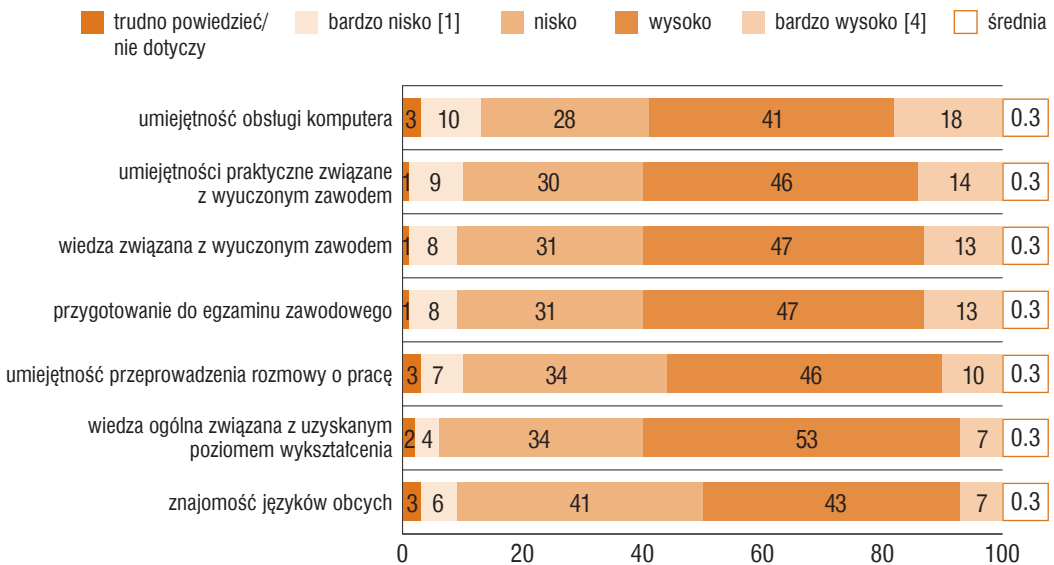
Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Rozmowy z pracodawcami współpracującymi ze szkołami i placówkami doskonale uzupełniły opinie uzyskane w badaniu ilościowym, choć i w tych wypowiedziach panowała duża rozbieżność poglądów, jeśli chodzi o przygotowanie uczniów do pracy w zawodzie. Można powiedzieć, że im bardziej praktycznych umiejętności wymagał dany zawód, tym większe było rozczarowanie pracodawców tym, czego uczy uczniów szkoła. I tak np. firma ubezpieczeniowa wysoko oceniała umiejętności przychodzących do niej na praktyczną naukę zawodu uczniów (znajomość obsługi komputera, programów pakietu Office, np. Excel). Natomiast na przykład reprezentantka firmy ogrodniczej uznawała, że za mało czasu poświęcono na zajęcia praktyczne, które są, według niej, podstawą w zawodzie ogrodnika.

Mimo to ogólna ocena przygotowania uczniów do wykonywania zawodu, podobnie jak w przypadku ogółu przedsiębiorców, była raczej pozytywna. Pracodawcy

zdają sobie sprawę, że uczeń ma przygotowanie przede wszystkim teoretyczne. Często wymienianym problemem był brak przygotowania uczniów do kontaktów z klientami (nieśmiałość, wstyd). W tym kontekście, pojawił się pomysł na wprowadzenie (np. w szkołach ekonomicznych) zajęć związanych z obsługą klienta. Te oczekiwania doskonale wpisują się w to, co zostało opisane w przypadku wyników badań zrealizowanych w ubiegłych latach (rys. 84).

P O D S T A W A Wszyscy uczniowie, $n = 14\ 057$

Rys. 84. Ocena efektywności kształcenia z punktu widzenia ucznia

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Ciekawe wydaje się skonfrontowanie ocen i oczekiwań pracodawców z odczuciami samych uczniów odnośnie przygotowania do wejścia na rynek pracy. Dwie trzecie badanych uczniów oceniło swoją wiedzę i umiejętności po ukończeniu szkoły „wysoko” lub „bardzo wysoko”, przy czym dominujące były oceny „wysoko”. Uczniowie najwyżej ocenili efektywność kształcenia szkoły w takich aspektach, jak:

- umiejętność obsługi komputera;
- umiejętności praktyczne związane z wyuczonym zawodem;
- wiedza związana z wyuczonym zawodem;
- przygotowanie do egzaminu zawodowego.

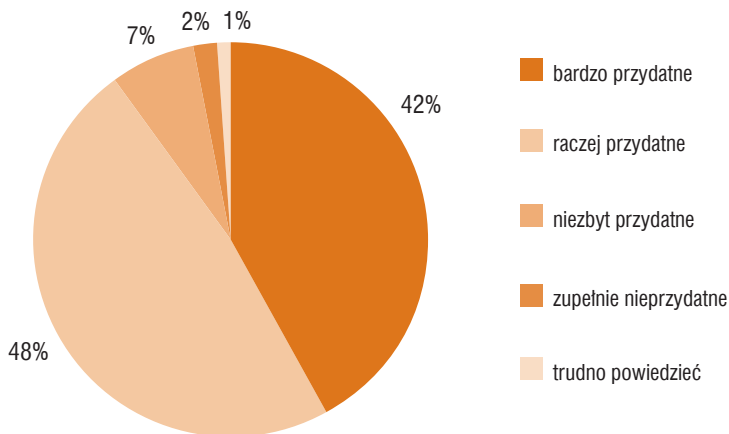
Uczniowie czuli się relatywnie najslabsi w znajomości języków obcych.

Warty podkreślenia jest fakt, że 90% uczniów oceniło, że kwalifikacje zawodowe zdobyte w szkole będą przydatne w ich pracy zawodowej (rys. 85).

Podobnego zdania byli przedsiębiorcy, bowiem znakomita większość z nich (ponad 70%) poszukując specjalisty, zatrudniłaby absolwenta szkoły zawodowej. Taki sam

odsetek przedsiębiorców był skłonny polecić osobie poszukującej pracownika zatrudnienie absolwenta szkoły zawodowej.

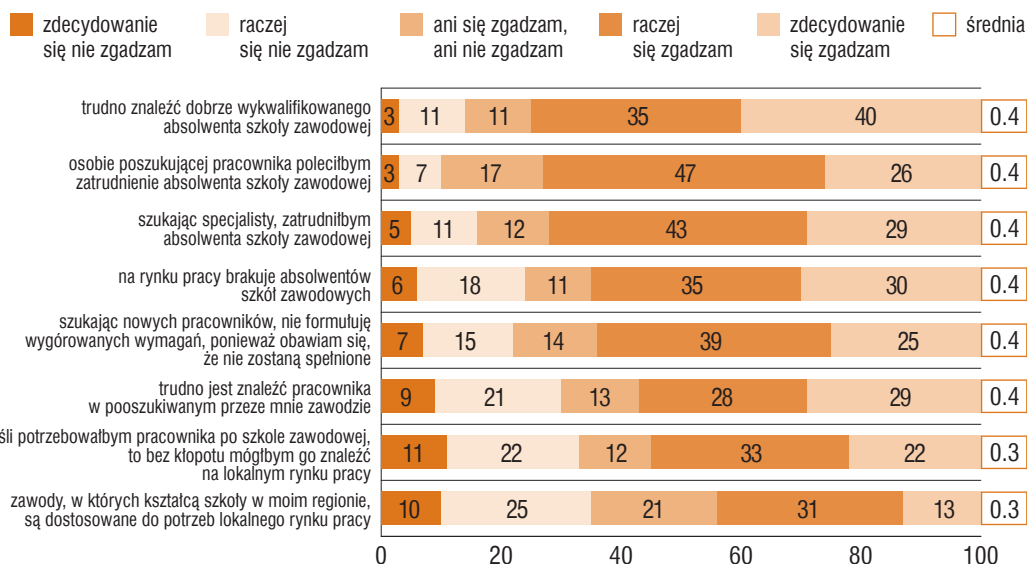
P O D S T A W A Wszyscy uczniowie, $n = 14\ 057$

Rys. 85. Ocena przydatności zdobytych kwalifikacji zawodowych w pracy zawodowej

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Wszystkie przedsiębiorstwa, $n = 1075$

Rys. 86. Opinie przedsiębiorców o rynku pracy i kandydatach do pracy

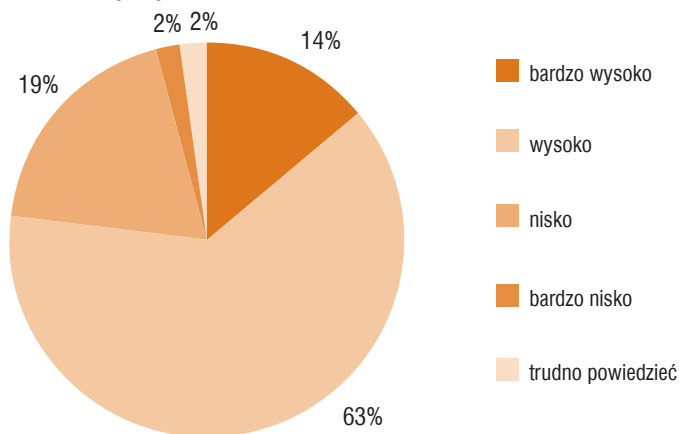
Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

W tym kontekście warto odnotować, że aż trzy czwarte przedsiębiorców miało trudności ze znalezieniem dobrze wykwalifikowanego absolwenta szkoły zawodowej, dwie trzecie dostrzegają brak absolwentów szkół zawodowych na rynku

pracy i tylko nieco mniejszy odsetek miał problemy ze znalezieniem pracownika w poszukiwanym zawodzie (rys. 86).

Bardzo istotne jest to, że przedsiębiorcy najrzadziej podzielali opinie świadczące o łatwości znalezienia potencjalnego pracownika na lokalnym rynku pracy oraz o dostosowaniu oferty szkół zawodowych do potrzeb lokalnego rynku pracy. I tutaj znowu można zderzyć te opinie ze zdaniem uczniów szkół zawodowych. Ci ostatni uważali, że przygotowanie do zawodu nabyte w szkole w dużym stopniu odpowiada oczekiwaniom pracodawców na rynku (ponad trzy czwarte tej grupy). Tylko jedna piąta uznała, że szkolne przygotowanie do wykonywania zawodu w małym stopniu pokrywa się z zapotrzebowaniem pracodawców (rys. 87).

P O D S T A W A: Wszyscy uczniowie, $n = 14\ 057$

Rys. 87. Ocena szans na zdobycie pracy w wyuczonym zawodzie

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Jak widać uczniowie byli zadowoleni z oferty edukacyjnej i mieli poczucie dobrego dopasowania nabytych kwalifikacji do oczekiwań pracodawców na rynku. Jednak dla pracodawców oferta nie była w pełni satysfakcjonująca, w ich opinii oferta szkół zawodowych jest raczej niedostosowana do potrzeb lokalnego rynku pracy.

Należy tutaj wspomnieć, że podstawą decyzji o kształtowaniu oferty edukacyjnej dla uczniów, o otwieraniu nowych kierunków kształcenia jest pełna informacja o rynku pracy (zarówno aktualna, jak i prognostyczna). Jak wynikało z dyskusji panelowych bardzo istotnym, ale niewystarczającym źródłem informacji o potrzebach rynku pracy (dla szkół, JST), są instytucje rynku pracy (powiatowe i wojewódzkie urzędy pracy). Niektóre kwestie pozostają jednak problematyczne:

1. Otrzymywane informacje z rynku pracy (np. o zawodach deficytowych i nadwyżkowych) są fragmentaryczne, np. z uwagi na brak uzyskiwania pełnych danych o zapotrzebowaniu na zawody od pracodawców (pracodawcy nie mają obowiązku zgłaszać wszystkich swoich potrzeb kadrowych do urzędów pracy; dominującym kanałem przepływu informacji jest internet i firmy pośredniczące w rekrutacji pracowników). Szacuje się, że dane z PUP obejmują około 20–30%

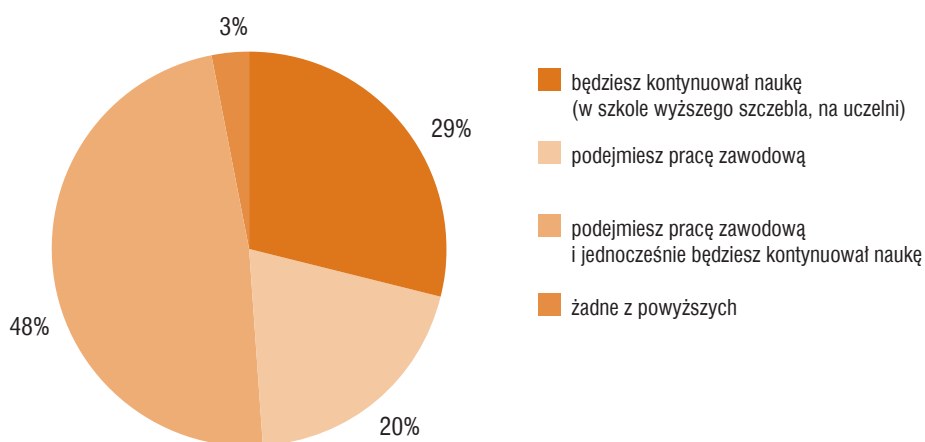
rynku (przedstawiciele urzędów pracy przyznają, że pełna diagnoza potrzeb rynku pracy jest dla nich bardzo trudnym zadaniem). Dlatego brak pełnej informacji o rzeczywistym zapotrzebowaniu na zawody (nie tylko na rynku lokalnym, ale także krajowym) jest dotkliwy, zarówno dla JST, jak i dyrektorów szkół, w polityce kształtowania oferty edukacyjnej powiatu i konkretnej szkoły.

2. Brak wyjścia poza aktualny obraz rynku w kierunku prognozowania rozwoju rynku pracy (oczekiwane prognozy na kolejne 4–5 lat są w zasadzie nieosiągalne, a jest to minimalny okres z punktu widzenia szkoły, potrzebny do wykształcenia specjalistów w danym zawodzie). Trudność ta jest większa w województwach posiadających przewagę małych i średnich firm, które nie są w stanie przewidzieć swojego rozwoju w perspektywie najbliższych kilku lat (duża niestabilność takich rynków pracy).
3. Niedostępne są informacje o specjalnościach i specyficznych kwalifikacjach zawodowych oczekiwanych przez pracodawców.

Dalsze plany edukacyjne uczniów

Uczniowie szkół zawodowych na ogół nie chcą poprzestawać na kończonym właśnie szczeblu edukacji. Trzy czwarte z nich po zakończeniu szkoły chce dalej się kształcić w szkole wyższego szczebla bądź na uczelni, najczęściej podejmuje jeszcze pracę zawodową (blisko połowa badanych uczniów). Uczyć się dalej bez podejmowania pracy zawodowej, chce ponad jedna czwarta badanych uczniów (rys. 88).

P O D S T A W A Wszyscy uczniowie, $n = 14\ 057$

Rys. 88. Plany dotyczące dalszej nauki i/lub podjęcia pracy zawodowej

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

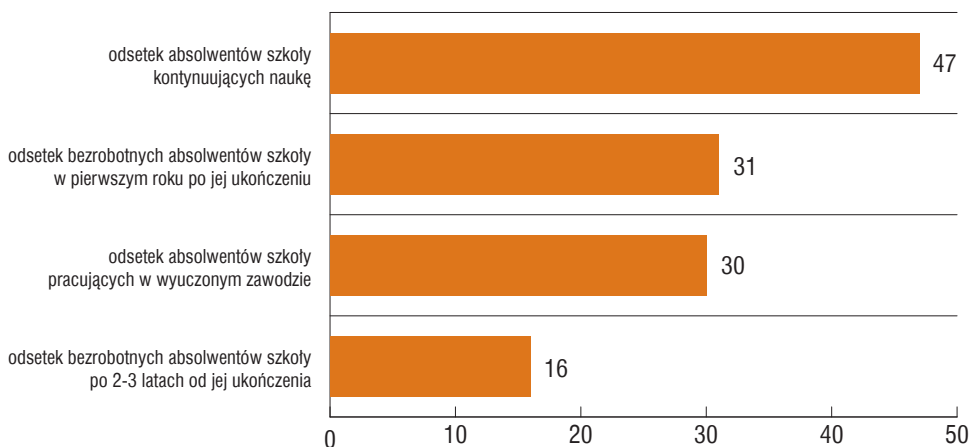
Zjawisko trendu jakim jest „boom” edukacyjny z jednej strony stanowi szansę, z drugiej strony zagrożenie. Kontynuacja edukacji – a zatem zdobywanie nowej wiedzy, kwalifikacji i umiejętności to zdecydowanie pozytywne zjawisko. Natomiast obserwowany „głód edukacji” stanowi pożywkę dla rozwoju usług edukacyjnych niskiej jakości i niskiej społecznej przydatności. A zatem plany dotyczące dalszej edukacji to kolejny

ważny obszar działań dla doradztwa zawodowego. A jednocześnie konieczność tworzenia wartościowej oferty edukacyjnej sprofilowanej dla tej grupy uczniów.

Uwagę przy tym należy zwrócić na fakt, że ponad jedna trzecia tych uczniów, którzy planują kontynuację nauki, chciałaby zmienić kierunek kształcenia. Oznaczać to może zarówno chęć podniesienia swoich szans na rynku pracy, jak i rozczarowanie obranym dotąd kierunkiem kształcenia.

Jakie są losy absolwentów szkół prowadzących kształcenie w zawodach, pewnie taką wiedzę chciałaby mieć każda szkoła. Kończąc kształcenie, absolwent posiada określoną więź emocjonalną ze szkołą, zależną od osobistych doświadczeń. W miarę upływu lat, co wydaje się zrozumiałe, więzi emocjonalne ulegają osłabieniu. W niektórych szkołach działają „Koła absolwentów”, kontynuujące sentymentalną więź absolwentów ze szkołą, stanowią przy okazji orientacyjne źródło wiedzy o ich losach. Monitorowanie losów absolwentów nie jest obligatoryjne, mimo że informacje na temat losów absolwentów szkoły to ważny wskaźnik skuteczności kształcenia, ale również zapotrzebowania na określone zawody na rynku pracy. Wykorzystanie takich danych w doradztwie zawodowym może przyczynić się do bardziej świadomych wyborów dokonywanych przez uczniów. Zbieranie danych tego typu nie jest jednak w szkołach powszechne. Ponad połowa szkół nie monitoruje, ilu jej absolwentów kontynuuje naukę. Informacje o osobach, które pracują w wyuczonym zawodzie i tych, które pozostają bezrobotne rok po ukończeniu szkoły, pozyskuje blisko jedna trzecia szkół. A nieliczne z nich zbierają dane o bezrobotnych absolwentach sprzed 2–3 lat (rys. 89).

P O D S T A W A: Wszystkie szkoły, $n = 3868$

Rys. 89. Informacje dotyczące absolwentów szkoły

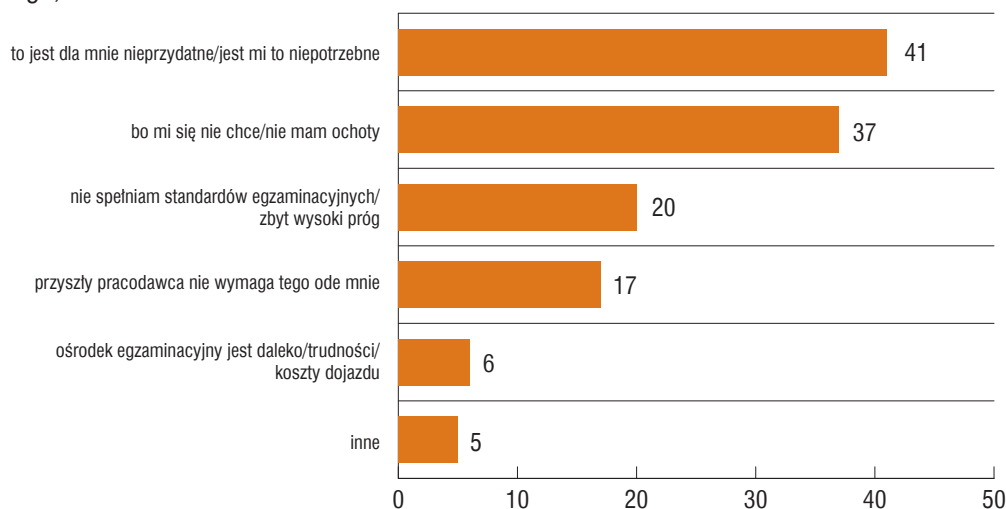
Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Przygotowanie uczniów do zewnętrznych egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe

Niemal wszyscy uczniowie zadeklarowali przystąpienie do egzaminu zawodowego. Jedynie 2% stanowczo zanegowało, kolejne 2% jeszcze nie podjęło decyzji w tej sprawie. Należy jednak mieć na uwadze, że badanie realizowane było w pierwszej części roku szkolnego 2010/2011, kiedy jeszcze uczniowie deklarowali w dużym stopniu chęć przystąpienia do egzaminu. Wiadomo, że bliski termin egzaminu weryfikuje w dużym stopniu chęci i stąd zazwyczaj występuje niższy odsetek realnie przystępujących do egzaminu.

Uczniowie niemający zamiaru przystąpić do egzaminu, tłumaczyli ten fakt najczęściej tym, że egzamin jest dla nich nieprzydatny. Drugim najczęściej podawanym wytłumaczeniem był brak chęci, aby go zdawać (rys. 90). Co piąty wspominał o wysokim progu zaliczeniowym i nieprzydatności dyplomu na rynku pracy (pracodawca nie wymaga tego ode mnie).

P O D S T A W A: Tylko osoby, które nie zamierzają przystąpić do egzaminu zawodowego, $n = 241$

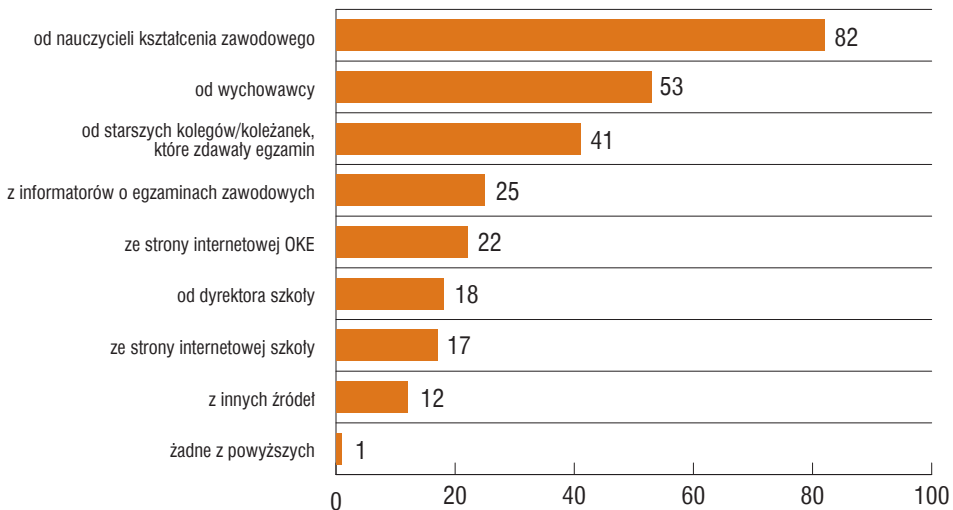
Rys. 90. Przyczyny nieprzystępowania do egzaminu zawodowego

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Dla znakomitej większości uczniów źródłem informacji na temat egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe był nauczyciel kształcenia zawodowego. Nieco rzadziej uczniowie pozyskiwali wiadomości na ten temat od wychowawcy czy starszych kolegów. Jeszcze mniej popularnym źródłem informacji były informatory o egzaminach zawodowych czy strony internetowe okręgowych komisji egzaminacyjnych. Najrzadziej przy tej okazji uczniowie sięgali do zasobów strony internetowej swojej szkoły czy pytali dyrekcję (rys. 91).

Przygotowując się do egzaminu zawodowego, uczniowie kierowali się przede wszystkim wskazówkami nauczycieli. Bardzo popularnym źródłem informacji o egzaminie były arkusze egzaminacyjne oraz internet. Uczniowie technikum oraz szkół policealnych częściej korzystali ze wszystkich źródeł informacji. Natomiast uczniowie zasadniczych szkół zawodowych sięgali po nie rzadziej (rys. 92).

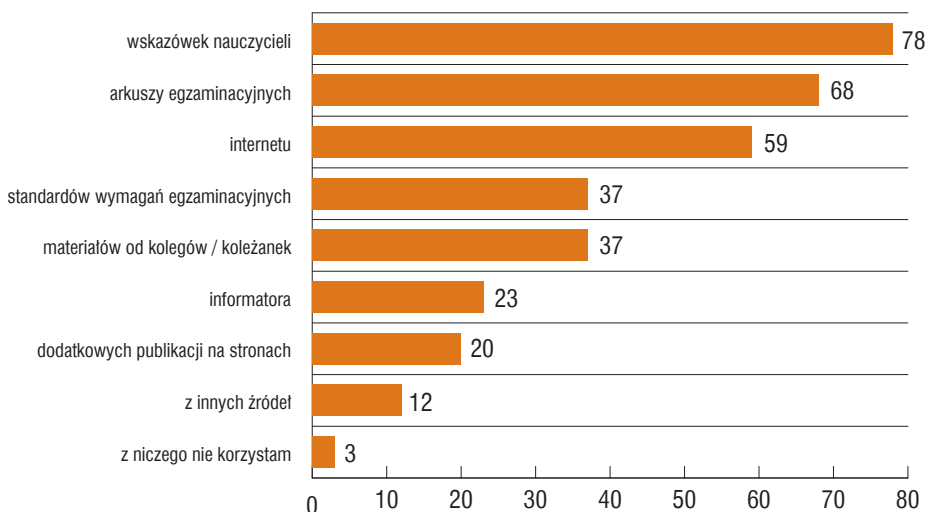
P O D S T A W A: Wszyscy uczniowie, $n = 14\ 057$

Rys. 91. Źródła informacji o egzaminie zawodowym

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Tylko osoby, które zamierzają przystąpić do egzaminu zawodowego, $n = 13\ 439$

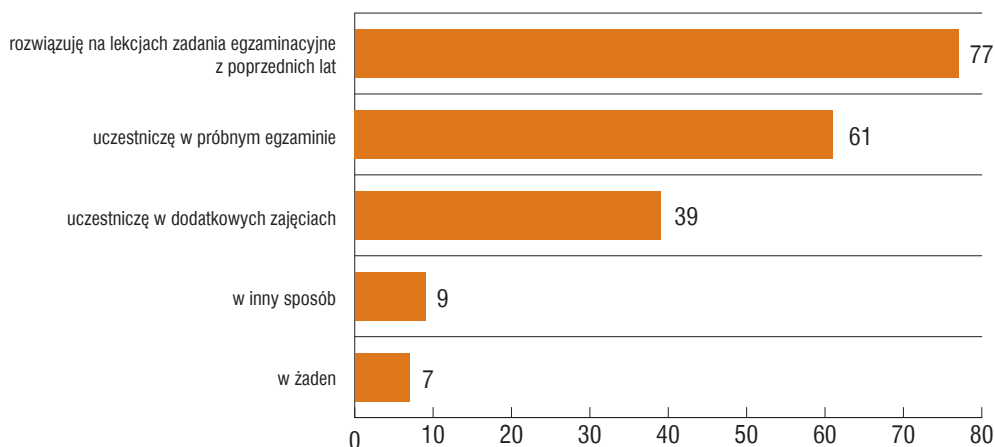

Rys. 92. Źródła informacji dotyczących egzaminu zawodowego

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Najbardziej popularnym sposobem przygotowywania się do egzaminu zawodowego było rozwiązywanie zadań egzaminacyjnych z poprzednich lat – stosowało go ponad dwie trzecie badanych. Większość uczniów brała również udział w próbnym egzaminie. Mniej popularny był udział w dodatkowych zajęciach. Generalnie bardziej aktywni w przygotowaniach do egzaminu, tzn. korzystający ze wszystkich wymienionych sposobów, byli uczniowie techników (rys. 93).

P O D S T A W A: Tylko osoby, które zamierzają przystąpić do egzaminu zawodowego, $n = 13\ 439$

Rys. 93. Sposoby przygotowywania się do egzaminu zawodowego

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe stanowi ocenę stopnia przygotowania ucznia do wykonywania wybranego zawodu. W stanie prawnym obowiązującym w okresie, w którym przeprowadzono badanie, uczeń mógł do niego przystąpić po ukończeniu szkoły. Egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe, przeprowadzany przez właściwą okręgową komisję egzaminacyjną, stanowił formę oceny poziomu opanowania wiadomości i umiejętności z zakresu danego zawodu, ustalonych w standardach wymagań będących podstawą przeprowadzania egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe. Składał się on z dwóch etapów: pisemnego (dwuczęściowego) i praktycznego. Podczas etapu pisemnego, przeprowadzanego w formie testu, zdający rozwiązywał dwa typy zadań. Były to zadania sprawdzające wiadomości i umiejętności właściwe dla kwalifikacji w danym zawodzie (część pierwsza egzaminu) oraz zadania sprawdzające wiadomości i umiejętności związane z zatrudnieniem i działalnością gospodarczą (druga część egzaminu). Etap praktyczny polegał na wykonaniu zadania egzaminacyjnego, sprawdzającego praktyczne umiejętności z zakresu kwalifikacji w danym zawodzie. Po zdaniu egzaminu zawodowego absolwent otrzymywał dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe.²⁰ Ze zmianami, które nastąpiły m.in. w egzaminie potwierdzającym

²⁰ Więcej informacji o egzaminie zawodowym dostępne pod adresem internetowym: www.cke.edu.pl/index.php?option=content&task=view&id=138&Itemid=112. Pobrano 12 listopada 2010 r.

kwalifikacje zawodowe, można zapoznać się w *Vademecum Kształcenie zawodowe i ustawiczne* oraz poradnikach z zakresu kształcenia zawodowego i ustawicznego²¹.

Jak wynika z danych (tabela 12) w latach 2006–2009 pozytywny wynik egzaminu zawodowego uzyskiwał wyższy odsetek absolwentów zasadniczych szkół zawodowych niż absolwentów techników i szkół policealnych.

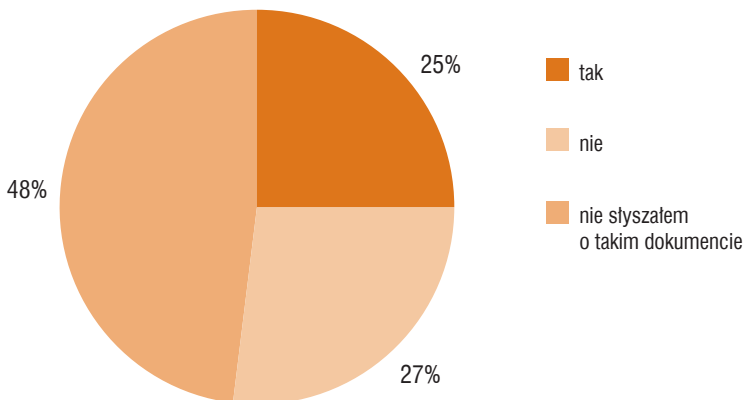
Tabela 12. Absolwenci uzyskujący pozytywny wynik egzaminu zawodowego w latach 2006–2009 (w %)

Typ szkoły	2006	2007	2008	2009
zasadnicze szkoły zawodowe	63,6%	81,3%	79,8%	87,0%
technikum i szkoła policealna	61,3%	50,9%	50,9%	56,3%

Źródło: www.cke.edu.pl.

Zdecydowana większość uczniów nie posiadała wiedzy na temat Europass (suplementu do dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe) – blisko połowa uczniów nie słyszała nigdy o takim dokumencie, a kolejna jedna czwarta nie wie, w jakim celu można go wykorzystać. Do najlepiej poinformowanych w tej kwestii częściej należeli uczniowie ze szkół policealnych. Częściej niż przeciętnie wiedzę na temat dokumentu mieli również badani z województw małopolskiego, mazowieckiego oraz warmińsko-mazurskiego (rys. 94).

P O D S T A W A: Wszyscy uczniowie, $n = 14057$

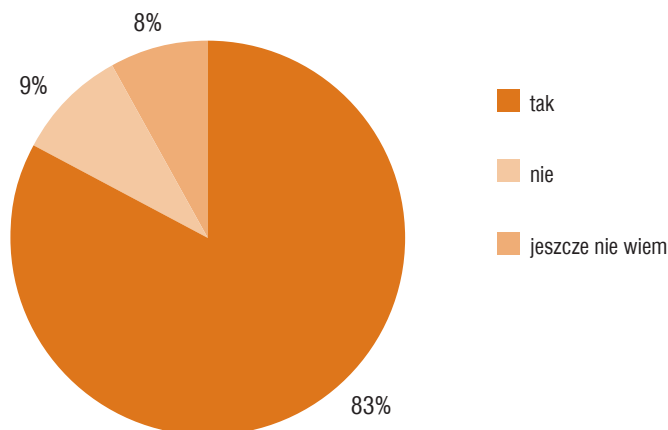
Rys. 94. Wiedza dotycząca Europass

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Zdecydowana większość tych uczniów, którzy wiedzieli do czego służy Europass miała zamiar zwrócić się o wydanie tego dokumentu (rys. 95).

²¹ *Vademecum* oraz poradniki dostępne na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz Krajowego Ośrodka Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej

P O D S T A W A: Tylko osoby, które wiedzą do czego służy Europass, $n = 3566$

Rys. 95. Zamiar zwrócenia się o wydanie dokumentu Europass

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Absolwenci na rynku pracy w Polsce

Charakteryzując rynek pracy w Polsce, należy podkreślić, że od początku przemian społeczno-gospodarczych jednym z podstawowych problemów jest wysoki poziom bezrobocia. Sytuacja na krajowym rynku pracy stanowi istotny kontekst zmian zachodzących w systemie kształcenia zawodowego.

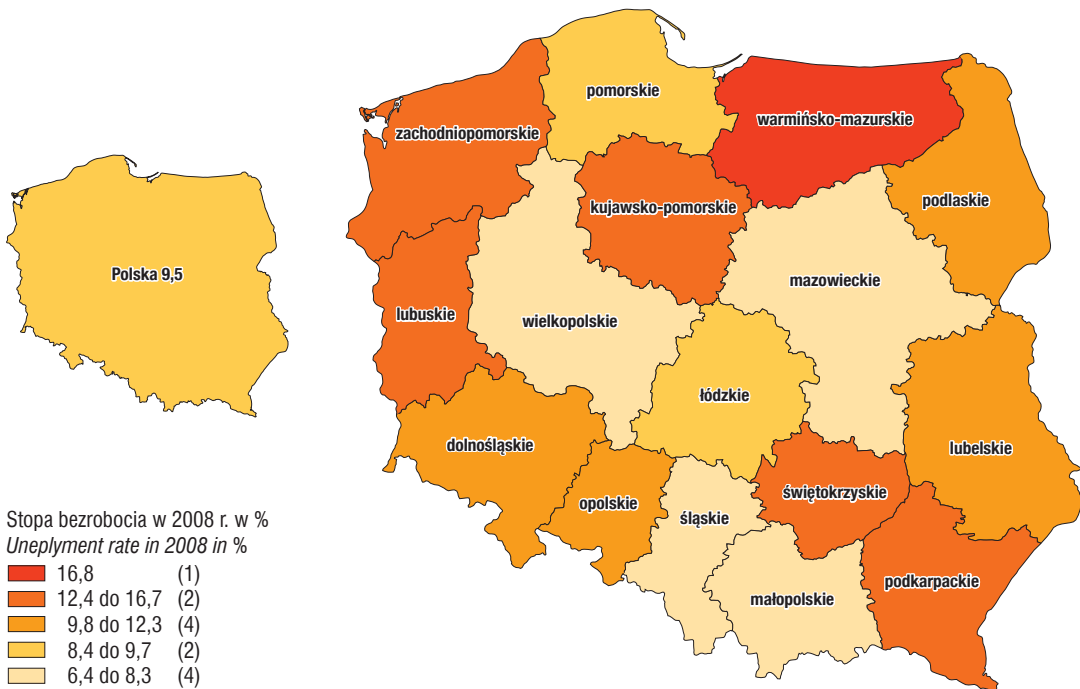
Wskaźnik rejestrowanego bezrobocia w okresie od 2000 r. do 2009 r. ulegał znaczącym wahaniom. Zarejestrowana w 2000 r. stopa bezrobocia na poziomie ponad 15% wzrosła w 2003 r. do 20%, po czym w latach 2004–2008 stopniowo spadała, aby ostatecznie osiągnąć poziom 9,5%. Światowa recesja gospodarcza odbiła się echem na rynku pracy w Polsce, co znalazło odzwierciedlenie w statystykach dotyczących liczby osób pozbawionych zatrudnienia. W lutym 2009 r. poziom bezrobocia wzrósł do 10,9%²², aby na koniec tego roku osiągnąć 11,9%. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych wynosząca na koniec 2008 r. 1473,8 tys. wzrosła do 1892,7 tys. na koniec 2009 r.²³

Na mapie (rys. 96) zobrazowano stopę bezrobocia w poszczególnych województwach w 2008 r. Bezrobocie w Polsce jest zróżnicowane nie tylko pod względem geograficznym. Problem ten dotyka rozmaite grupy osób w różnym stopniu. Jedną z cech różnicujących jest poziom wykształcenia osób bezrobotnych.

Według danych GUS w drugim kwartale 2010 r. łączna liczba bezrobotnych z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym oraz z wykształceniem zasadniczym zawodowym przekroczyła łączną liczbę pozostałych osób bezrobotnych. Zauważalny jest spadek liczby bezrobotnych wraz ze wzrostem wykształcenia (rys. 97).

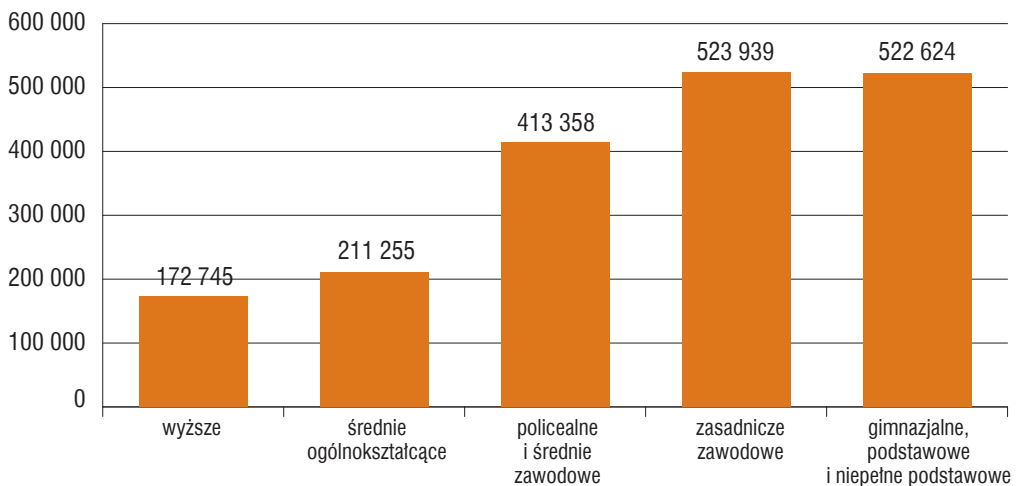
²² *Miesięczna informacja o bezrobociu w Polsce w lutym 2009 roku*, Monitoring Rynku Pracy, GUS 2009. dostępne na stronie internetowej GUS. Ścieżka dostępu: PUBL_pdl_Miesieczna_inf_o_bezrobociu_w_Polsce_02m_2009.pdf. Pobrano 20 września 2010 r.

²³ Roczne mierniki gospodarcze, część IV, *Rynek Pracy*, GUS 2008.

Rys. 96. Mapa bezrobocia w 2008 r.

Źródło: Polska – Raport ReferNet 2008 na temat polityki w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego.

Rys. 97. Liczba osób bezrobotnych wg wykształcenia w II kwartale 2010 r.

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Mimo licznej grupy osób gotowych do podjęcia zatrudnienia na rynku pracy w Polsce występują trudności ze znalezieniem chętnych do pracy. Kwestią kluczową zdaje się być dopasowanie kwalifikacji pracowników do oczekiwań pracodawców. Według raportu *Polska – Raport ReferNet 2008 na temat polityki w zakresie kształcenia*

i szkolenia zawodowego, przedsiębiorstwa mają i będą miały trudności w znalezieniu pracowników o odpowiednich kwalifikacjach.

Najwięcej wolnych miejsc pracy w badanym okresie wystąpiło w sektorze prywatnym, a najwięcej wolnych stanowisk czekało na pracowników z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz specjalistów z wykształceniem wyższym.²⁴

²⁴ H. Bednarczyk, K. Symela, I. Woźniak, L. Łopacińska, *Polska - Raporty ReferNet 2008 na temat polityki w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego*, Cedefop, s.9. Dostępne pod adresem internetowym: http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/eu/pub/cedefop/policyreport/2008_PR_PL_PL.pdf. Pobrano 19 września 2010 r.

9. EFEKTYWNOŚĆ KSZTAŁCENIA ZAWODOWEGO

Bez dobrej organizacji, uwzględniającej wieloaspektowość pracy szkoły, w tym stosującej kryteria jakości kształcenia zawodowego, trudno mówić o efektywności kształcenia zawodowego.

Organizacja procesu dydaktycznego jest ograniczona występowaniem różnorodnych problemów, takich jak: zmienność potrzeb na rynku pracy i nienadążanie za nimi, brak rzeczywistego doradztwa zawodowego w gimnazjach, brak mechanizmów wymiany pokoleniowej wśród nauczycieli przedmiotów zawodowych i negatywny wizerunek szkolnictwa zawodowego wśród rodziców i młodzieży (w tym stereotypy dotyczące szkół zawodowych i ich uczniów). Obecne są także trudności wynikające z niedostatecznego dofinansowania potrzeb szkół.

Do utrudnień przyczynia się także upolitycznienie edukacji w Polsce, brak spójnej wizji jak powinna ona wyglądać, brak struktur, które umożliwiałyby wdrażanie wspólnych przedsięwzięć pomiędzy Ministerstwem Edukacji Narodowej, Ministerstwem Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwem Gospodarki oraz Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej. Tylko wymiana informacji i wspólne działanie poszczególnych ministerstw jest w stanie doprowadzić do powstania w Polsce efektywnego systemu edukacji, odpowiadającego na potrzeby pracodawców i uwzględniającego sytuację osób bezrobotnych.²⁵

Ponadto ze względu na starzejące się społeczeństwa w krajach OECD zatrzymanie pracowników na rynku pracy przez dłuższy okres staje się koniecznością. Edukacja odgrywa tu znaczącą rolę, zwiększając możliwość zatrudnienia; średnio w krajach OECD od 1997 r. stopy bezrobocia wśród osób z wyższym wykształceniem kształtowały się na poziomie 4% lub poniżej, podczas gdy dla osób wykształceniem poniżej średniego wielokrotnie przekraczały 10%, świadczy to o ekonomicznych i społecznych korzyściach płynących z edukacji. Jednocześnie, zwiększanie wydatków nie jest wystarczającym rozwiązaniem. Niepokojący jest fakt, że znaczący wzrost nakładów na ucznia/studenta w ciągu ostatniej dekady w wielu krajach nie przyniósł poprawy jakości wyników kształcenia. Sekretarz Generalny OECD zauważył w przedmowie do *Edukacji w zarysie*, że wnioski płynące z publikacji „wskazują na potrzebę podjęcia niezbędnych wysiłków dla przemian w sektorze edukacji, na wzór dokonanych wcześniej w innych sektorach, celem uzyskania lepszych wyników kształcenia w stosunku do zainwestowanego kapitału”.²⁶

„Czym jest efektywność? Na ogół, gdy mówimy o efektywności, cały problem sprowadza się do efektywnego zarządzania środkami pieniężnymi, które to działanie obejmuje właściwe zarządzanie wpływami i wydatkami. Problem w tym, że – poza

²⁵ Zapotrzebowanie pracodawców a aktualny system edukacji. HRnews.pl – 25.04.2011.

²⁶ Edukacja w zarysie 2010: wskaźniki OECD (Education at a glance 2010: OECD indicators isbn 978-92-64-055988) © oecd 2010.

szkołami prywatnymi – instytucje edukacyjne przyzwyczajone są do finansowania zewnętrznego i żaden dyrektor szkoły nie musiał zabiegać o dopływ środków, nie mówiąc już o ich wykorzystywaniu uwzględniającym jak najlepsze wyniki ekonomiczne. W przypadku usługi edukacyjnej stosowanie rachunku ekonomicznej efektywności musi być uwarunkowane dodatkowymi czynnikami. Należą do nich lokalne uwarunkowania społeczne, uwarunkowania materialne (m.in. stan bazy szkół, ich wyposażenia, możliwości w zakresie dowożenia uczniów, zasoby biblioteczne, wyposażenie szkół w sprzęt komputerowy), zasoby ludzkie (nauczyciele, ich wiedza tak merytoryczna jak metodyczna, ciągłe doskonalenie się), metody zarządzania (od sprawności zarządzania na poziomie szkoły, po zarządzanie oświatą w jednostce samorządu terytorialnego) i wiele innych. Nie są to twarde, łatwo mierzalne czynniki. Zestawiając te czynniki z podmiotem usługi edukacyjnej – uczniem, z jego predyspozycjami psychofizycznymi, doświadczeniem wynoszonym nie tylko z domu rodzinnego, stopniem korzystania z innych ofert (zajęcia pozaszkolne, korzystanie z internetu czy oferty środowisk akademickich) czy wreszcie z realizacją własnych celów, widać, jak złożony może być proces liczenia rachunku efektywności edukacyjnej.

Szkoły publiczne (państwowe i samorządowe) mogą być zlikwidowane w określonych ustawą warunkach, ale ich wynik finansowy nie jest w ogóle wspomniany wśród decydujących czynników. Dla szkół prywatnych częstym powodem zaniechania działalności jest przede wszystkim brak środków finansowych.

Publiczna debata, podjęta w szczególności przez samorządy lokalne w Polsce, w zakresie efektywności ekonomicznej szkół i placówek oświatowych sprowadzała się, w pierwszym okresie w latach 1992–2002, do kontestowania kosztów jednostkowych kształcenia uczniów. Wiąże się z tym kilka parametrów, takich jak: roczny koszt kształcenia ucznia, koszt utrzymania jednego etatu nauczyciela, koszt utrzymania bazy szkolnej itd. Są to wskaźniki proste, zaczerpnięte z obszarów produkcji przemysłowej.

Jednostki samorządu terytorialnego w Polsce, jako organy prowadzące prawie wszystkie szkoły i placówki oświatowe, w zakresie edukacji mają do zrealizowania dwie grupy zadań: administracyjne i ekonomiczne.

Zadania administracyjne wykonuje na ogół wójt (burmistrz, starosta, marszałek) i związane są ze sprawną obsługą administracyjną sieci szkół. Zadania ekonomiczne wiążą się z zapewnieniem odpowiednich warunków materialnych i finansowych. Celem nakładów środków publicznych jest jak najlepsze wykonywanie zadań podstawowych, czyli zadań edukacyjnych przez jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego, czyli przez szkoły.

W istniejących materiałach dość często uwzględnia się kwoty odnoszące się do sum kierowanych na oświatę i wychowanie w ogóle, bez wyodrębniania odsetka finansów odnoszących się tylko do szkół realizujących kształcenie zawodowe. Trudno też o przedstawienie, na jakie cele przeznaczają się wymieniane kwoty (na utrzymanie

i modernizację budynków szkolnych, wyposażenie szkół, pensje kadry dydaktycznej, współpracę z przedsiębiorstwami w zakresie praktyk zawodowych).

Co prawda wewnętrzne mierzenie jakości pracy szkoły, nieuwzględniające całego kontekstu ekonomicznego, a więc pomijające choćby tylko środki rozporządzalne, będące w dyspozycji szkoły i rodziców uczniów, jest kwestią wewnętrzną konkretnej placówki. Obiektywnej ocenie efektów pracy szkół służy wprowadzony dopiero w 2002 roku system egzaminów zewnętrznych”²⁷.

Korzystając z informacji Centralnej Komisji Egzaminacyjnej o wynikach egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe w latach 2010; 2009; 2008 (tabela 13), można zauważyć wzrost procentowy zdawalności absolwentów techników i szkół policealnych, wyrażone poprzez procent otrzymanych przez absolwentów dyplomów. Jednocześnie zmniejszyła się o ok. 3 punkty procentowe zdawalność egzaminu, przez absolwentów zasadniczych szkół zawodowych w roku 2010 stosunku do egzaminu, który odbył się w czerwcu 2009 r.

Tabela 13. Zestawienie zdawalności absolwentów szkół zawodowych w latach 2008–2010

technikum i szkoła policealna			
rok	przystąpiło*	dyplom otrzymali*	%
2010	155 644	95 233	61,2
2009	151 953	85 599	56,3
2008	158 862	80 821	50,9
zasadnicza szkoła zawodowa			
rok	przystąpiło*	dyplom otrzymali*	%
2010	45 812	38 563	84,2
2009	43 431	37 795	87,0
2008	37 553	29 983	79,8

*obejmuje tylko absolwentów, którzy mają wyniki z obu etapów (przystąpili do obu etapów egzaminu)

Źródło: www.cke.edu.pl.

Analiza poszczególnych informacji Centralnej Komisji Egzaminacyjnej²⁸ o wynikach egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe pozwala także na zapoznanie się z liczbą dyplomowanych absolwentów w poszczególnych zawodach, którzy mogli być potencjalnymi klientami rynku pracy w ostatnich trzech latach.

W czerwcu 2010 r. egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe przeprowadzono w 64 zawodach – dla absolwentów zasadniczych szkół zawodowych oraz w 101 zawodach – dla absolwentów techników i szkół policealnych. Do egzaminu zawodowego przystąpiło w kraju razem 230 267 absolwentów. Po raz pierwszy do obu etapów egzaminu przystąpiło 201 456 absolwentów (w tym 45 812 absolwentów zasadniczych szkół zawodowych oraz 155 644 absolwentów techników i szkół policealnych). Dyplom

²⁷ Antoni Jeżowski, Ekonomiczne determinanty efektywności w edukacji (wybrane zagadnienia) PWSZ.

²⁸ Informacje o wynikach egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe, Centralna Komisja Egzaminacyjna w Warszawie, pobrane 5 maja 2011 r. <http://www.cke.edu.pl>

w kraju otrzymało 66,4% absolwentów spośród wszystkich, którzy przystąpili do obu etapów egzaminu. W odniesieniu do wyników egzaminu, który odbył się w czerwcu 2009 r., procent absolwentów w kraju, którzy uzyskali dyplomy, nieznacznie wzrósł o 3,3 punktu procentowego. Jednocześnie zmniejszyła się o ok. 3 punktów procentowych zdawalność egzaminu, w stosunku do egzaminu, który odbył się w czerwcu 2009 r., absolwentów zasadniczych szkół zawodowych, a zwiększyła się o 5 punktów procentowych zdawalność absolwentów techników i szkół policealnych, co wyrażone jest poprzez procent otrzymanych przez absolwentów dyplomów.

Wyniki etapu pisemnego i praktycznego egzaminu zawodowego ustaliły okręgowe komisje egzaminacyjne po elektronicznym odczytaniu wypełnionej odpowiednio karty odpowiedzi, karty obserwacji lub karty oceny na podstawie liczby punktów uzyskanych przez zdających. Zdający zdał egzamin zawodowy, jeżeli uzyskał:

- 1) z etapu pisemnego: z części pierwszej – co najmniej 50% i z części drugiej – co najmniej 30% punktów możliwych do uzyskania oraz
- 2) z etapu praktycznego – co najmniej 75% punktów możliwych do uzyskania.

Technikum i szkoła policealna (2010 r.)

W całym kraju do egzaminu w 101 zawodach zgłoszono 208 567 absolwentów techników i szkół policealnych. Do egzaminu przystąpiło (przynajmniej do jednego etapu) 178 951 absolwentów, tj. 85,8% absolwentów zgłoszonych do egzaminu (tabela 14).

Etap pisemny egzaminu zdało 86,7% absolwentów, a etap praktyczny – 62,3%. Dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe otrzymało 61,2% absolwentów, którzy przystąpili do obu etapów egzaminu

Tabela 14. Wyniki egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w technikum i szkole policealnej (2010 r.)

Etap egzaminu	Przystąpiło	Zdało
Pisemny	164 111	142 284 (86,7%)
Praktyczny	170 484	107 400 (62,3%)
Dyplom otrzymało*	155 644	95 233 (61,2%)

*obejmuje tylko absolwentów, którzy mają wyniki z obu etapów (przystąpili do obu etapów egzaminu)

Źródło: www.cke.edu.pl.

Egzamin zarówno w etapie pisemnym, jak i praktycznym zdał wyższy procent absolwentów techników i szkół policealnych niż w czerwcu 2009 r. Podobnie wzrósł procent absolwentów, którzy otrzymali dyplomy potwierdzające kwalifikacje zawodowe.

Wzrost liczby absolwentów, którzy otrzymali dyplomy potwierdzające kwalifikacje zawodowe, obserwuje się od 2008 r. W 70% zawodów zdawalność egzaminu wynosi powyżej 50%, w tym w 15 zawodach (14,9%) – zdawalność wynosi 80 i więcej procent. Tylko w 30% zawodów, w tym w 18% zawodów o liczbie zdających mniejszej niż 100, zdawalność jest mniejsza niż 50% (tabela 15).

Tabela 15. Najczęściej wybierane zawody na egzaminie potwierdzającym kwalifikacje zawodowe w technikum i szkole policealnej wraz ze zdawalnością. (2010 r.)

Nazwa zawodu	Zdających	Zdawalność
Technik informatyk	15 288	52,6%
Technik ekonomista	14 472	63,4%
Technik mechanik	11 405	48,9%
Technik hotelarstwa	9013	55,7%
Technik żywienia i gospodarstwa domowego	8619	66,8%
Technik usług kosmetycznych	7846	77,3%
Technik administracji	6002	51,4%
Technik handlowiec	5432	58,8%
Technik budownictwa	5342	69,0%
Technik rolnik	4636	62,8%
Technik elektronik	4499	40,3%
Technik usług fryzjerskich	4009	76,4%

Źródło: www.cke.edu.pl.

W 10 z 12 zawodów najbardziej popularnych na egzaminie zdawalność wynosiła powyżej 51%. Najmniejsza zdawalność występowała w zawodzie: technik elektronik – 40,3% i technik mechanik – 48,9%.

Zasadnicza szkoła zawodowa

W 2010 r. w całym kraju do egzaminu w 64 zawodach zgłoszono 58 135 absolwentów. Do egzaminu w kraju przystąpiło (przynajmniej do jednego etapu) 51 316 absolwentów, tj. 88,3 % absolwentów zgłoszonych do egzaminu (tabela 16).

Tabela 16. Wyniki egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w zasadniczej szkole zawodowej (2010 r.)

Etap egzaminu	Przystąpiło	Zdało
Pisemny	50 642	42 863 (84,2%)
Praktyczny	46 486	44 363 (95,4%)
Dyplom otrzymało*	45 812	38 563 (84,2%)

*obejmuje tylko absolwentów, którzy mają wyniki z obu etapów (przystąpili do obu etapów egzaminu)

Źródło: www.cke.edu.pl.

Wzrost liczby absolwentów, którzy otrzymali dyplomy potwierdzające kwalifikacje zawodowe, obserwuje się od 2006 r.

W ponad 92% zawodów zdawalność egzaminu wynosiła powyżej 50%, w tym w 35 zawodach (54,7%) zdawalność wynosiła 80 i więcej procent. Tylko w 5 na 64 zawodach (7,8%), w tym w 3 zawodach małolicznych zdawalność była mniejsza niż 50% (tabela 17).

Tabela 17. Zawody, które były wybierane najczęściej w 2010 r. na egzaminie potwierdzającym kwalifikacje zawodowe w zasadniczej szkole zawodowej wraz ze zdawalnością

Nazwa zawodu	Zdających	Zdawalność
Kucharz małej gastronomii	10 795	92,7%
Sprzedawca	9698	89,6%
Mechanik pojazdów samochodowych	4857	74,4%
Opiekun medyczny	2304	94,8%
Murarz	2101	59,6%
Ślusarz	1738	85,8%
Mechanik-operator pojazdów i maszyn rolniczych	1171	92,3%
Elektromechanik pojazdów samochodowych	1117	86,7%
Elektryk	952	45,4%
Operator obrabiarek skrawających	940	84,4%
Stolarz	919	83,0%

Źródło: www.cke.edu.pl.

Spośród 11 najbardziej popularnych na egzaminie zawodów, w 8 z nich zdawalność wynosiła powyżej 83% (w 1 zawodzie = 83%). Najmniejsza zdawalność wystąpiła w zawodzie elektryk – 45,4%.

W raporcie z badania wśród uczniów szkół zawodowych przeprowadzonego w roku szkolnym 2010/2011 przez GfK Polonia „Badania funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce” wskazawno ważne elementy systemu edukacji wpływające na efektywność kształcenia zawodowego.²⁹

Najważniejszym zadaniem zasadniczej szkoły zawodowej było, wg uczniów, przygotowanie do wykonywania zawodu. W przypadku techników dodatkowo istotne było dobre przygotowanie do egzaminu maturalnego, do którego niemal wszyscy planowali przystąpienie.

Większość uczniów podejmując decyzję o dalszym kształceniu, myślała o wykonywaniu konkretnego zawodu. Poza tym istotnymi argumentami były: perspektywa zatrudnienia na rynku pracy oraz spodziewane dobre zarobki. Co więcej uczniowie w większości byli zadowoleni z tego wyboru. Niezadowoleni tłumaczyli, że w trakcie nauki zmienili zainteresowania lub mieli wcześniej mylne wyobrażenie o zawodzie.

Uczniowie w bezpośrednich wypowiedziach byli zadowoleni zarówno z kształcenia ogólnego, jak i zawodowego (dotyczy to programu nauczania oraz formy zajęć praktycznych). Istniały jednak obszary wymagające poprawy. Chodziło o umożliwianie odbycia zajęć praktycznych w renomowanych przedsiębiorstwach, czy spotkań z ekspertami z branży. Dodatkowo ważne dla uczniów było rozwijanie zainteresowań, np. umożliwienie zdobywania dodatkowych uprawnień, kwalifikacji. Uczniowie cenili

²⁹ Raporty GfK Polonia „Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce.”

także wysokie kompetencje i wiedzę kadry pedagogicznej, co należy wzmacniać w przypadku szkół zawodowych.

Generalnie szkoły kształcące w zawodach zyskały pozytywne oceny od swoich uczniów w zakresie infrastruktury, stanu technicznego i bazy techniczno-dydaktycznej. Natomiast obserwowali oni zbyt mały dostęp do nowoczesnych materiałów dydaktycznych. Nadal podstawą były podręczniki i ćwiczenia w formie papierowej. Mimo tych zauważonych minusów uczniowie jednak byli skłonni rekomendować szkoły innym osobom.

Organizacja praktycznej nauki zawodu w szkole została wysoko oceniona przez uczniów. Wyposażenie szkolnej pracowni do zajęć praktycznych w szkole oceniane było przez uczniów na ogół korzystnie, choć jeszcze korzystniej uczniowie wypowiedzieli się o wyposażeniu w centrach kształcenia praktycznego.

Niemal wszyscy uczniowie deklarowali chęć przystąpienia do **egzaminu zawodowego**. Uczniowie niemający zamiaru przystąpić do egzaminu, tłumaczyli najczęściej ten fakt nieprzydatnością egzaminu i certyfikatu na rynku pracy oraz wysokim progiem zaliczeniowym (wymagane minimum 75% punktów na etapie praktycznym).

Przygotowując się do niego, najczęściej brali pod uwagę wskazówki nauczycieli przedmiotów zawodowych, korzystali z arkuszy egzaminacyjnych oraz zasobów internetu. Najbardziej popularnym sposobem przygotowywania się do egzaminu zawodowego było rozwiązywanie zadań egzaminacyjnych z poprzednich lat.

Ponadto do działań wspierających przygotowanie uczniów do egzaminów należały: analiza jakościowa i ilościowa wyników egzaminów, udostępnianie pytań egzaminacyjnych z poprzednich lat oraz udostępnianie standardów wymagań egzaminacyjnych. Ważnym narzędziem przygotowania uczniów do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe (w szkołach i w CKP) były egzaminy próbne. Uzupełnieniem procesu kształcenia w zawodzie było oferowanie uczniom dodatkowych doskonałości i/lub uprawnień.

Z badań przeprowadzonych wśród dyrektorów wynikało, że dwie trzecie szkół kształcących w zawodzie były ośrodkami egzaminacyjnymi. W przypadku centrów kształcenia praktycznego rolę taką pełniła niemal każda placówka. Funkcjonowanie w szkole ośrodka egzaminacyjnego było skorelowane ze stosowaniem rozwiązań teleinformatycznych: posiadaniem strony internetowej, zapewnieniem uczniom swobodnego dostępu do internetu, prowadzeniem e-learningu, a także – choć w mniejszym stopniu – dziennika elektronicznego. Ośrodkiem egzaminacyjnym istotnie częściej były też te szkoły kształcące w zawodach, które współpracowały z pracodawcami, placówkami naukowo-badawczymi i instytucjami rynku pracy.

Znakomita większość szkół kształcących w zawodach rozpoznała potrzeby edukacyjne i wychowawczo-opiekuńcze uczniów klas pierwszych. Podstawowymi narzędziami diagnostyki były: analiza wyników egzaminu gimnazjalnego, świadectwa

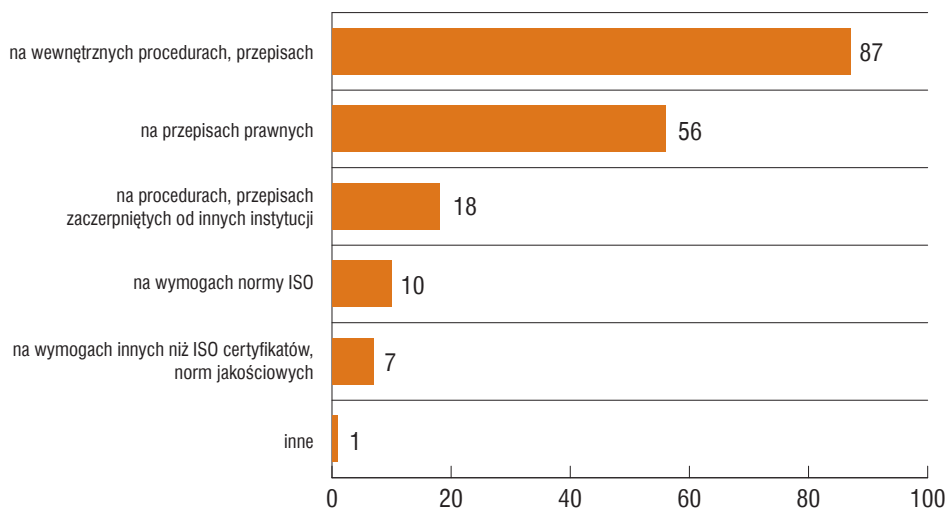
ukończenia gimnazjum, opinia poradni psychologiczno-pedagogicznej oraz realizowane przez szkoły badania motywacji wyboru zawodu.

Wnikliwą analizę wyników ucznia w gimnazjum przeprowadziły technika, co było zapewne związane ze stosowaniem przez nie podwyższonych wymogów rekrutacyjnych. Może też świadczyć o potencjale konkurencyjności techników wobec szkół ogólnokształcących i możliwości zwiększania swej atrakcyjności dla absolwentów gimnazjów.

Niemal dwie trzecie szkół kształcących w zawodach miało wypracowany system zapewnienia jakości. Zjawisko to było związane z podejmowaniem działań służących podnoszeniu jakości kształcenia i było obserwowane głównie w technikach, realizujących nauczanie w systemie modułowym, wdrażających innowacje i/lub eksperymenty pedagogiczne, wykorzystujących i udostępniających uczniom technologie internetowe, współpracujących z instytucjami zewnętrznymi (pracodawcami, placówkami naukowo-badawczymi bądź instytucjami rynku pracy) oraz jednocześnie będących ośrodkami egzaminacyjnymi.

Stosowane w szkołach systemy zapewnienia jakości opierały się w przeważającej mierze na wewnętrznych procedurach i przepisach oraz wewnętrznych regulacjach opartych na przepisach prawnych. Co piąta szkoła w tym zakresie wzorowała się na procedurach i przepisach opracowanych przez inne instytucje, a co dziesiąta na wymogach normy ISO. Certyfikacje i normy jakościowe inne niż ISO nie były popularne i miały marginalne znaczenie (rys. 98).

PODSTAWA: Tylko szkoły, które mają wypracowany system zapewnienia jakości, $n = 2339$

Rys. 98. Podstawy systemu zapewnienia jakości

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Zróznicowania wojewódzkie wskazały, iż systemy zapewnienia jakości były istotnie statystycznie częściej stosowane w szkołach zlokalizowanych w kujawsko-pomorskim, małopolskim i pomorskim, czyli regionach kładących szczególny nacisk w swych strategiach rozwoju wojewódzkiego na tworzenie innowacji, rozwój wysokich technologii oraz wspieranie nauki i gospodarki opartej na wiedzy.

Dyrektorzy raportowali, że spośród działań skierowanych do uczniów zdecydowanie najbardziej popularne było prowadzenie zajęć pozalekcyjnych (rys. 99).

P O D S T A W A: Wszystkie szkoły, $n = 3868$

Rys. 99. Badanie wśród dyrektorów szkół i CKP – działania skierowane do uczniów

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Uczniowie mówili o ofercie edukacyjnej skierowanej do chętnych, którzy chcieli rozwijać swoje zdolności, że była na dość dobrym poziomie. Informacja o możliwości wzięcia udziału w olimpiadach przedmiotowych, konkursach czy turniejach zawodowych docierała do zdecydowanej większości uczniów. Spośród poinformowanych brał w nich udział średnio co trzeci uczeń (co piąty spośród wszystkich). Rzadziej obserwowano się zjawisko uczestnictwa szkoły w programach wymiany, praktyk lub staży w ramach współpracy międzynarodowej. Taką możliwość deklarował uczeń co trzeciej szkoły, a zdecydowanie rzadziej dotyczyła ona samego uczestnictwa.

Szkoły częściej umożliwiały uczniom udział w konkursach, turniejach i olimpiadach zawodowych niż same organizowały konkursy i turnieje zawodowe. Taką samą prawidłowość zaobserwowano w przypadku konkursów, turniejów i olimpiad z zakresu przedmiotów ogólnokształcących.

Do najrzadziej stosowanych rozwiązań należała współpraca międzynarodowa i proponowanie uczniom udziału w konkursach uczelnianych.

Co ciekawe, większość działań skierowanych do uczniów istotnie częściej występowała w szkołach wchodzących w skład zespołu szkół, w technikach i w szkołach będących ośrodkami egzaminacyjnymi.

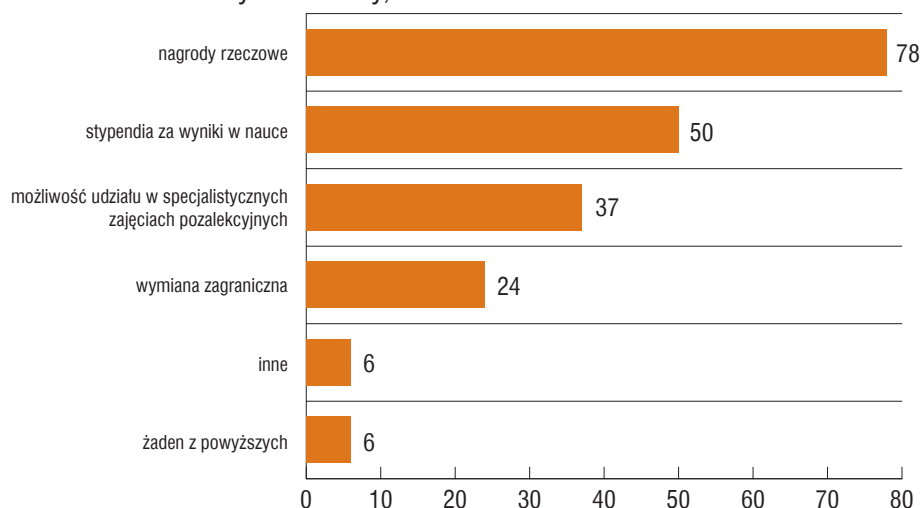
Wprowadzanie wymienionych rozwiązań było też skorelowane z:

- planami szkoły odnośnie uruchomienia nauczania w nowym zawodzie;
- realizowaniem innowacji i eksperymentów pedagogicznych;
- stosowaniem rozwiązań internetowych: posiadaniem strony internetowej, oferowaniem swobodnego dostępu do internetu, prowadzeniem e-learningu i dziennika elektronicznego;
- współpracą z pracodawcami, placówkami naukowo-badawczymi i instytucjami rynku pracy.

Zdecydowana większość szkół kształcących w zawodach motywowała uczniów do osiągnięcia lepszych wyników w nauce poprzez wręczanie nagród rzeczowych. Połowa finansowała w tym celu stypendia za wyniki w nauce.

Jedna na cztery szkoły za formę motywowania uczniów do poprawy wyników uznała także możliwość wzięcia przez nich udziału w wymianie zagranicznej (rys. 100).

P O D S T A W A: Wszystkie szkoły, $n = 3868$

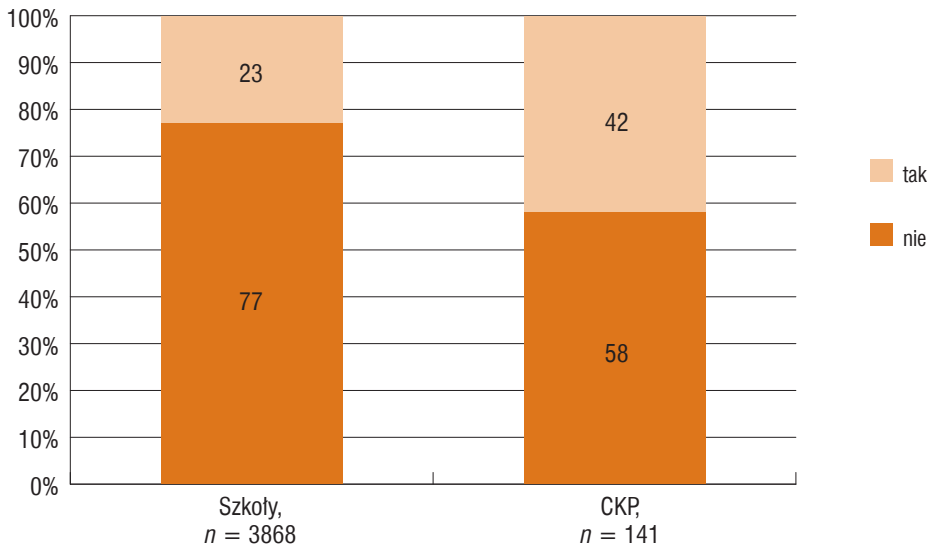

Rys. 100. Sposoby motywowania ucznia do osiągnięcia lepszych wyników w nauce

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Blisko trzy piąte szkół deklarowało, iż uczy się w nich młodzież z rozpoznanymi dysfunkcjami lub niepełnosprawnością ruchową. Skala zjawiska z centrach kształcenia praktycznego była mniejsza i sięga połowy placówek (rys. 101).

P O D S T A W A: Wszystkie szkoły i CKP

Rys. 101. Dostosowanie architektoniczne szkół/CKP do potrzeb niepełnosprawnych

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

W szkołach kształcących w zawodach uczyło się więcej osób ze zdiagnozowaną dysfunkcją rozwojową (w jednej czwartej szkół było to ponad 5% uczniów) niż z niepełnosprawnością ruchową (w 4% szkół więcej niż 5% uczniów). Osoby z dysfunkcjami rozwojowymi uczyły się w ponad połowie szkół, a niepełnosprawne ruchowo – w jednej piątej. Uczniowie, którzy mieli zdiagnozowane różnego typu dysfunkcje stanowili więcej niż 5% uczących się w 14% centrów kształcenia praktycznego, poniżej 5% – w prawie jednej trzeciej placówek (rys. 102).

W co piątej szkole uczyły się osoby niepełnosprawne ruchowo, najczęściej wybierały one zawód technika informatyka, technika ekonomisty oraz kucharza małej gastronomii (rys. 103).

W centrach kształcenia praktycznego osoby niepełnosprawne uczyły się najczęściej w zawodach: kucharza małej gastronomii, elektromechanika, ślusarza i cukiernika.

Trzy czwarte dyrektorów zadeklarowało, iż w kierowanych przez nich szkołach dostosowano wymagania do indywidualnych możliwości psychofizycznych i edukacyjnych uczniów.

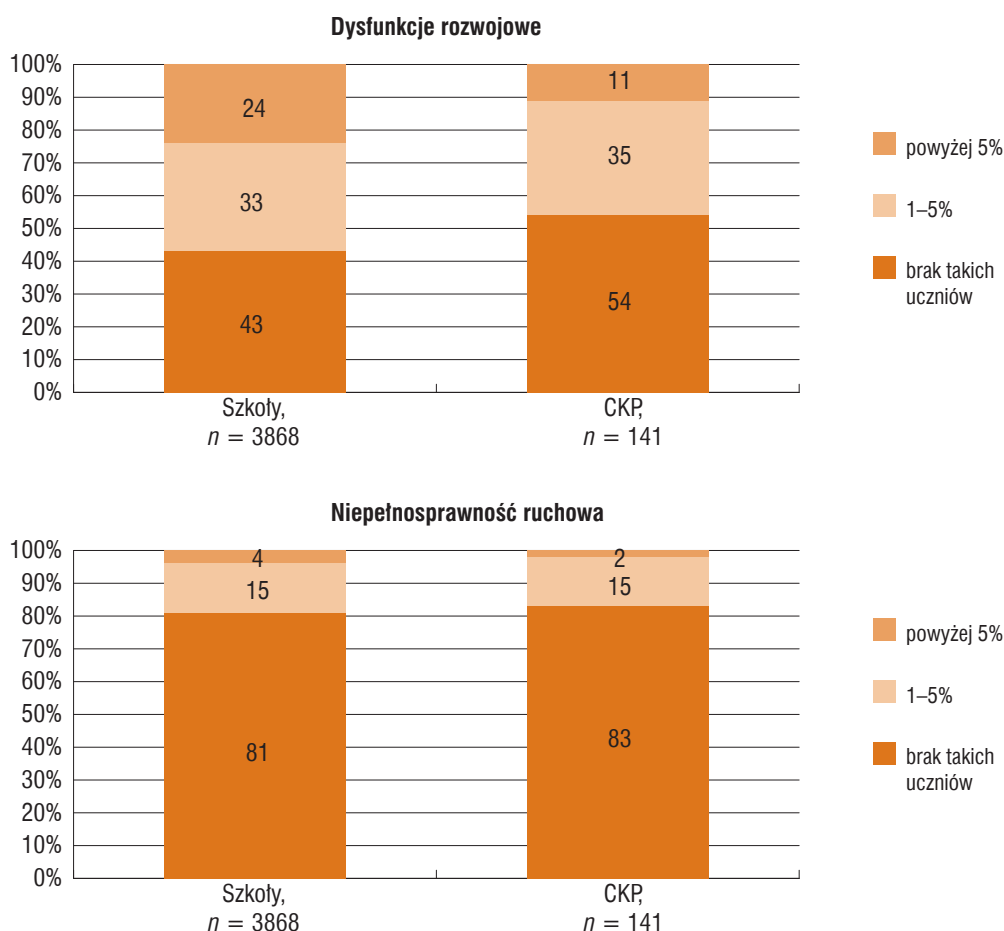
Do stosowanych przez większość szkół kształcących w zawodach form pracy z uczniem niepełnosprawnym należały także:

- indywidualizacja procesu edukacyjnego;
- uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych;
- udział w zajęciach dydaktyczno-wyrównawczych.

Warto zauważyć, iż w 15% szkół, w których uczyły się osoby niepełnosprawne, nie wprowadzono żadnych specjalnych form pracy z nimi (szczególnie w technikach). Nie wiadomo jednak, czy jest to efektem świadomych zabiegów zmierzających do integracji niepełnosprawnych z uczniami zdrowymi, czy też wskaźnik ten należy uznać za słabość części szkół, jako przejaw bagatelizowania zjawiska i / lub działania na przetrwanie. Sytuacja taka zdecydowanie częściej niż w pozostałych typach szkół występowała w technikach.

Pozytywnie pod względem liczby oferowanych form pracy z uczniem niepełnosprawnym wyróżniły się szkoły kształcące w obszarze gastronomia i produkcja spożywcza oraz włókienniczo-odzieżowym i skórzanym. Z badań wynikało, że wszystkie wymienione działania częściej wprowadziły szkoły niebędące ośrodkami egzaminacyjnymi (rys. 104).

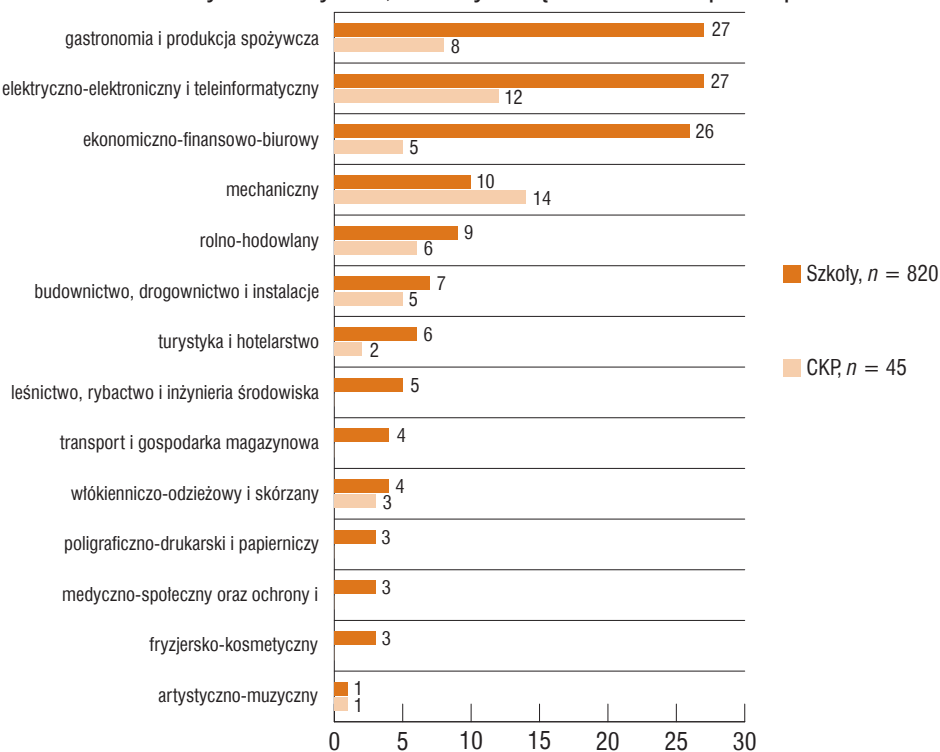
P O D S T A W A: Wszystkie szkoły i CKP

Rys. 102. Odsetek uczniów ze zdiagnozowaną dysfunkcją wg typu dysfunkcji

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

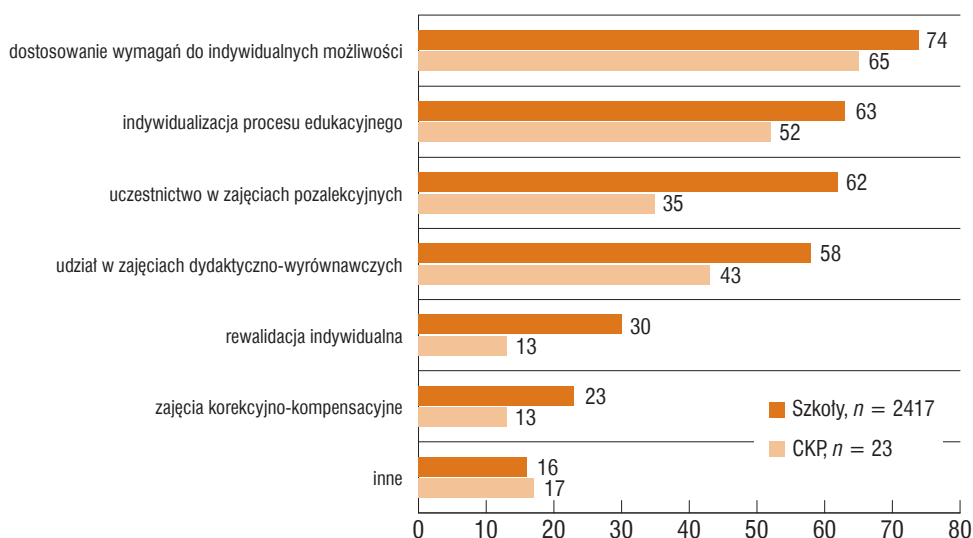
P O D S T A W A: Tylko szkoły/CKP, w których są uczniowie niepełnosprawni

Rys. 103. Obszary zawodowe dostępne dla uczniów niepełnosprawnych ruchowo

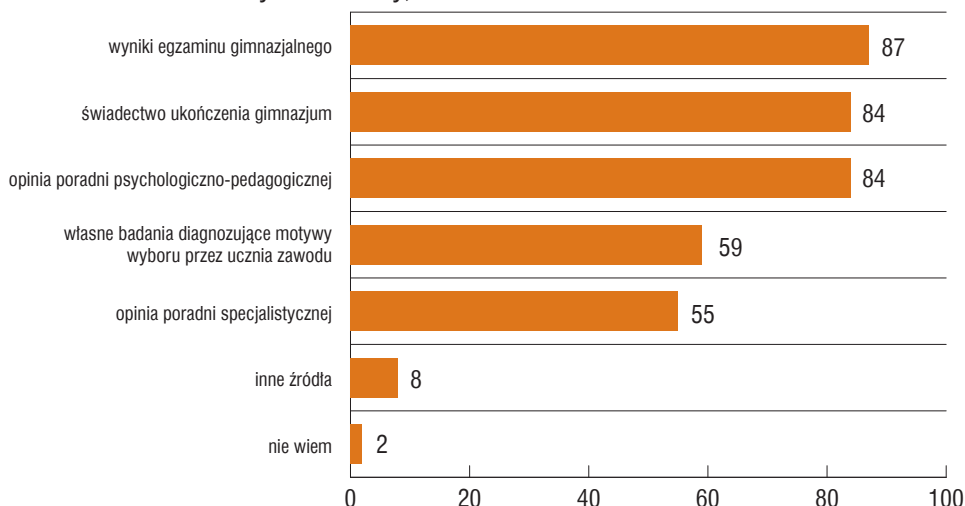
Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Tylko szkoły/CKP, w których są uczniowie niepełnosprawni

Rys. 104. Formy pracy z uczniem niepełnosprawnym

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Wszystkie szkoły, $n = 3868$

Rys. 105. Źródła rozpoznania potrzeb edukacyjnych i wychowawczo-opiekuńczych uczniów klas pierwszych
 Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Spośród informacji o uczniach zaczerpniętych ze świadectw gimnazjalnych szkoły wykorzystywały przede wszystkim wyniki kandydatów w klasyfikacji na koniec nauki w gimnazjum. Duża część szkół wykorzystywała również oceny z zachowania oraz analizowała szczególne osiągnięcia podczas nauki w gimnazjum. Najmniej użyteczna, choć nie błaha, z punktu widzenia kierujących szkołami była informacja dotycząca uczestnictwa uczniów w dodatkowych zajęciach edukacyjnych (rys. 106).

Szczególnie wnikliwą analizę wyników ucznia w gimnazjum przeprowadziły technika – pozytywnie wyróżniły się w każdym z czterech możliwych wymiarów oceny. Nieco częściej niż pozostałe, różne informacje ze świadectw gimnazjalnych wykorzystywały też szkoły wdrażające rozwiązania internetowe (zwłaszcza posiadające stronę internetową, oferujące swobodny dostęp do internetu i prowadzące e-learning), szkoły współpracujące z pracodawcami i innymi instytucjami i placówkami oraz szkoły korzystające ze środków unijnych.

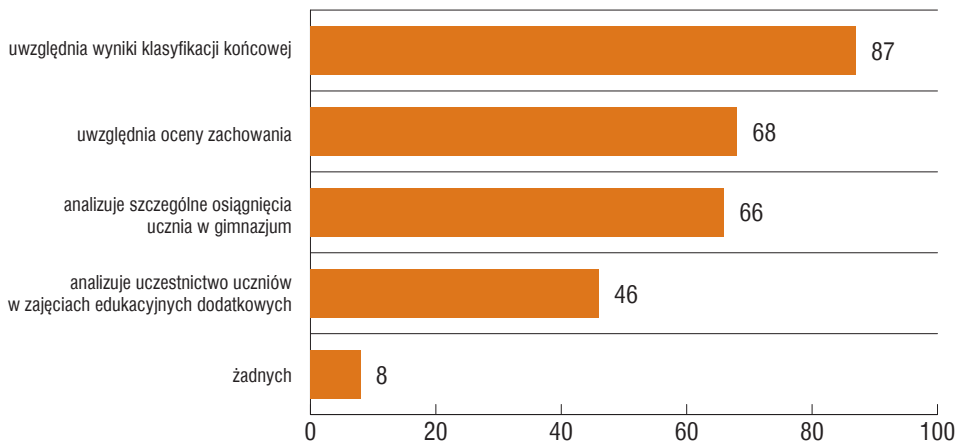
Ponad połowa ankietowanych dyrektorów deklarowała, że w ich szkole nie występowały istotne problemy w wychowywaniu i nauczaniu młodzieży (rys. 107).

W dwóch piątych szkół kształcących w zawodach zaobserwowano trudności. Na występowanie problemów wychowawczych istotnie często wskazywali dyrektorzy zasadniczych szkół zawodowych, prowadzących kształcenie pracowników młodocianych (rys. 108).

Przeważająca większość szkół kształcących w zawodach zatrudniała pedagoga szkolnego oraz współpracowała z poradnią psychologiczno-pedagogiczną. Trzy czwarte dyrektorów zadeklarowało też, że ich szkoły organizują szkolenia rady pedagogicznej z zakresu rozpoznawania potrzeb uczniów, otaczają uczniów

ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi indywidualną opieką pedagoga lub psychologa szkolnego, dopingują wsparcie rodziców i organizują inne zajęcia pozalekcyjne. Niemal siedem na dziesięć szkół organizowało także koła zainteresowań, natomiast dwie piąte – zajęcia specjalistyczne, warsztaty bądź grupy wsparcia. Tylko trzy na dziesięć szkół zatrudniało psychologa szkolnego.

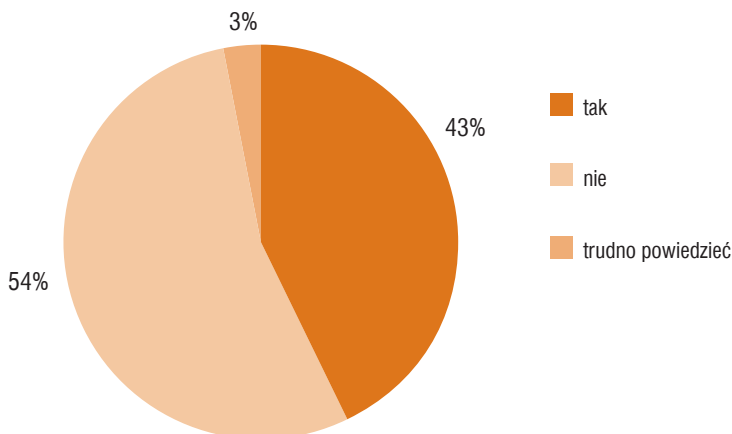
P O D S T A W A: Wszystkie szkoły, $n = 3868$

Rys. 106. Informacje ze świadectw gimnazjalnych wykorzystywane przez szkoły

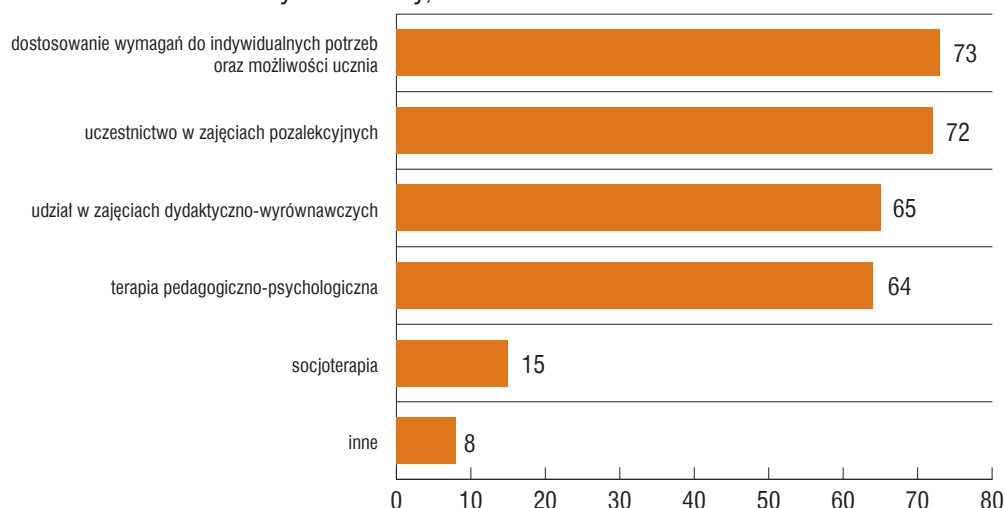
Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Wszystkie szkoły, $n = 3868$

Rys. 107. Występowanie problemów w wychowaniu i nauczaniu młodzieży

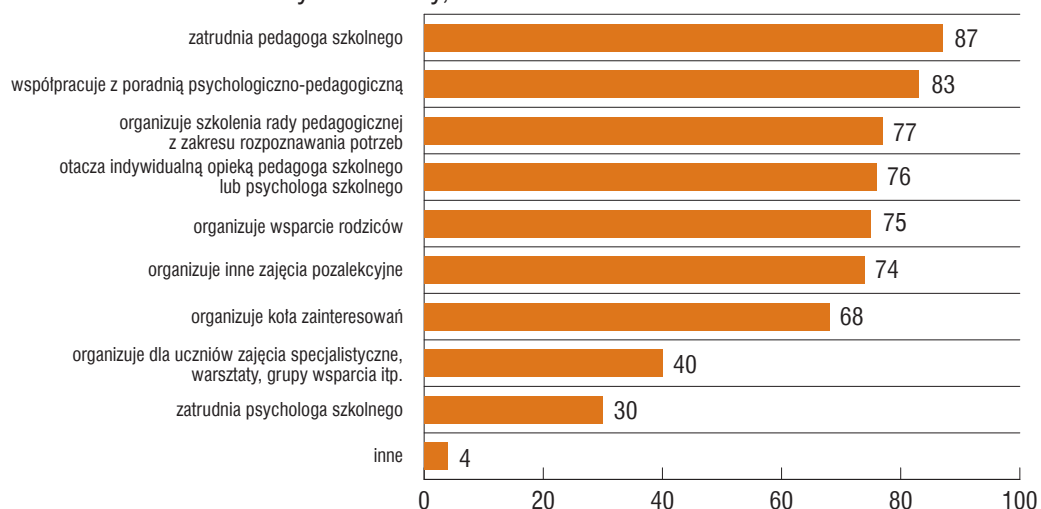
Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Wszystkie szkoły, $n = 3868$

Rys. 108. Formy pracy z uczniami niedostosowanymi społecznie

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Różne formy wsparcia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi częściej niż pozostałe wprowadzały szkoły współpracujące z pracodawcami, instytucjami rynku pracy i placówkami naukowo-badawczymi oraz korzystające ze środków unijnych, a także – w oczywisty sposób – szkoły, w których występowały problemy w wychowywaniu i nauczaniu młodzieży. W stosowaniu większości działań wspierających pozytywnie wyróżniły się szkoły z województw dolnośląskiego i pomorskiego (rys. 109).

P O D S T A W A: Wszystkie szkoły, $n = 3868$

Rys. 109. Formy wsparcia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Ponad połowa szkół zanotowała występowanie problemów w wychowaniu i nauczaniu młodzieży. Do działań zapobiegawczych należały głównie dostosowanie wymagań do indywidualnych potrzeb ucznia niedostosowanego społecznie oraz równoległe oferowanie uczestnictwa w zajęciach pozalekcyjnych. Dostosowanie wymagań, jako główne narzędzie przeciwdziałania problemom wychowawczym i edukacyjnym, należy rozumieć jako ich obniżanie, co może być odbierane jako potwierdzenie stereotypu szkoły kształcącej w zawodzie jako gorszej i ograniczającej perspektywy rozwoju w porównaniu do szkół ogólnokształcących.

10. SZKOLNICTWO ZAWODOWE A RYNEK PRACY

Po 1989 r. zmieniły się preferencje edukacyjne Polaków. Przemiany ideowe i gospodarcze, zmiany w doktrynie politycznej, wolność obywateli w kreowaniu własnej ścieżki rozwoju zarówno edukacyjnego, jak i kariery zawodowej otworzyły nowe możliwości w partycypacji społecznej i gospodarczej. Ustawa z 12 września 1990 r. otworzyła rynek szkolnictwa wyższego dla podmiotów społecznych, podobnie ustawa o systemie oświaty z 1991 r.³⁰. Państwowe instytucje edukacyjne zyskały konkurencję – szkoły prywatne i społeczne. W ustawach określono jedynie ogólne warunki funkcjonowania różnych typów szkół, natomiast w kolejnych latach wprowadzano różne rozwiązania prawne w formie rozporządzeń ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego lub oświaty, regulując praktykę w tym zakresie.

Podstawą przebudowy struktury oraz programów szkolnictwa podstawowego i średniego stała się realizowana od 1999 r. reforma edukacji. Była pierwszą po 1989 roku próbą kompleksowej modernizacji szkolnictwa ukierunkowaną na poprawę jakości edukacji, upowszechnienie wykształcenia średniego i wyższego oraz wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży.³¹

Obejmowała głębokie zmiany strukturalno-programowe, kończyła proces decentralizacji zarządzania poprzez oddanie prowadzenia wszystkich typów szkół jednostkom samorządu terytorialnego, wprowadzała w założeniu motywacyjny system awansu zawodowego nauczycieli. O rozmachu działania i wadze przykładanej do jakości kształcenia świadczy wprowadzenie systemu egzaminów zewnętrznych, w tym utworzenie nowych instytucji – Centralnej Komisji Egzaminacyjnej i ośmiu okręgowych komisji egzaminacyjnych.³²

W ciągu ostatnich 20 lat polska młodzież znacznie zwiększyła swoje aspiracje edukacyjne. W opinii społecznej szansę na bezpieczne funkcjonowanie w gospodarce wolnorynkowej daje dyplom szkoły wyższej. Stąd nacisk na edukację prowadzącą do uzyskania świadectwa maturalnego, na uruchamianie przez samorządy lokalne szkół typu liceum ogólnokształcące, stanowiące podstawową bazę rekrutacyjną do szkół wyższych.

W niektórych środowiskach lokalnych w tym czasie odwróciły się proporcje w zakresie udziału młodzieży danego rocznika w szkołach zawodowych i licealnych. Blisko 80% młodzieży znajduje się w szkołach prowadzących do uzyskania świadectwa maturalnego, a tylko około 20% w szkołach prowadzących do uzyskania konkretnego zawodu.

³⁰ Ustawa z 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 1990 r. Nr 65, poz. 385), ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. nr 173, poz. 1808).

³¹ Kierunki i programy kształcenia w kontekście rynku pracy Biuro Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu, Polityka oświatowa Nr 2(22) 2010.

³² Justyna Osiecka-Chojnacka, Biuro Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu, Polityka oświatowa Nr 2(22) 2010.

Istnieje także potrzeba większego przenikania się świata biznesu ze światem edukacji. Wizerunek przedsiębiorcy w polskim społeczeństwie często jest negatywny, zakłada się, że osoby, które mają dużo pieniędzy, zdobyły je w sposób niekoniecznie uczciwy. Przeciwnie, przedstawiciele świata akademickiego darzeni są szacunkiem, co stanowi barierę dla efektywnej współpracy pomiędzy tymi dwoma światami. Jednocześnie brakuje infrastruktury, która ułatwiłaby dialog pomiędzy biznesem a sektorem edukacji. Strategiczne rozmowy z przedstawicielami biznesu na temat rozwoju polskiej edukacji są rzadkością. Mimo że pojawiło się kilka pozytywnych przykładów współpracy biznesu z edukacją na polskim rynku, to dotyczą one jedynie największych firm (np. ArcelorMittal, Vattenfall) i poziomu lokalnego, nie decydują one o zmianach systemowych.

Opłacalność inwestowania w określony typ umiejętności zależy bowiem od stopnia rozwoju gospodarki i jej zapotrzebowania na kadry. Zatem nie tylko poziom umiejętności siły roboczej, ale i jej dopasowanie do gospodarki staje się istotnym czynnikiem wzrostu. Rzecz jasna o dopasowaniu idealnym kształcenia do wymogów pracy nie może być mowy. Można jedynie poprawiać dopasowanie, dlatego słowo „zbliżenie” jest tu na miejscu. Trzeba bowiem pamiętać, że owo dopasowanie będzie zawsze ograniczone choćby dlatego, że dobra szkoła, dobre nauczanie przygotowuje nie tylko do roli zawodowej, ale także do innych ról życiowych. Ponadto – jak wiadomo – z jednej strony kwalifikacje i zadania zawodowe w tej samej pracy zmieniają się szybko, niemal tak szybko, jak powstają nowe programy komputerowe; z drugiej strony – większość pracowników wielokrotnie zmienia, miejsce pracy i jej typ, czasem także zawód.

Często uczniowie i słuchacze nie mają informacji na temat aktualnych i prognozowanych oczekiwań pracodawców. Takich informacji nie mają również szkoły oraz samorządy terytorialne, które prowadzą szkoły ponadgimnazjalne. Pracodawcy z kolei nie mają informacji o faktycznej wartości kwalifikacji, świadectw, dyplomów. Niedostatek informacji wynika z braku danych i mechanizmów komunikowania.

Pojawia się coraz więcej opracowań i informacji o związkach edukacji i rynku pracy. W ramach projektu „Szkoła zawodowa szkołą pozytywnego wyboru” GfK Polonia przeprowadziło w końcu 2010 roku badanie szkolnictwa zawodowego w Polsce. Instytut Badań Edukacyjnych przygotował „Raport o stanie edukacji 2010 – Społeczeństwo w drodze do wiedzy” zawierający rozdział poświęcony stykowi edukacji i rynku pracy. Powstało wiele raportów i opracowań regionalnych. Rynek pracy jest głównym odbiorcą działania systemu edukacji, jednak warto zauważyć, że coraz częściej osoby uczestniczące w rynku pracy wracają do systemu edukacji, by podnosić lub zmieniać swoje kompetencje i kwalifikacje.

Aby zobrazować działania podejmowane między pracodawcami i szkołami, GfK Polonia przeprowadziła badanie ilościowe w formie 1075 wywiadów telefonicznych z przedsiębiorcami.

Głównym celem badania była analiza przebiegu współpracy między przedsiębiorstwami a szkołami i centrami kształcenia praktycznego z perspektywy pracodawców, ze szczególnym uwzględnieniem barier i korzyści wynikających z tej współpracy, a także charakteru stosunków między firmami a szkołami i placówkami oraz opinii pracodawców o uczniach szkół zawodowych, ich przygotowaniu do pracy, umiejętnościach i kompetencjach.

Wśród badanych firmy prywatne stanowiły 95% – przeważająca większość populacji polskich pracodawców. W niemal wszystkich firmach (98%) przeważał kapitał polski. Zdecydowana większość polskich przedsiębiorstw (70%) obecnych na rynku od ponad 10 lat, pozostałe działały od dwóch do dziewięciu lat (15% od 6–9 lat, 13% od 2–5 lat).

Producenci stanowili 16% wszystkich polskich przedsiębiorstw. Niemal osiem na dziesięć przedsiębiorstw (79%) osiągnęło w roku 2009 zysk, 15% odnotowało stratę. Znaczna większość przedsiębiorstw (71%) zaliczała swoje przychody z 2010 roku do najniższego przedziału – poniżej 1,5 mln zł (to zapewne wynik tak dużej liczby firm mikro w próbie). Kolejne 15% firm osiągnęło w 2009 roku łączne przychody w wysokości 1,5–10 mln zł.

Pracownicy z wykształceniem zawodowym przeważali w większości ankietowanych firm, wśród 44% przedsiębiorstw stanowili 76–100% kadry, w 23%: 51–75% zatrudnionych. Co dziesiąty pracodawca (9%) zatrudniał 26–50% osób, które ukończyły szkoły kształcące w zawodzie, natomiast u co piątego (20%) takich pracowników to zdecydowana mniejszość (tabela 18).

Niemal co czwarte przedsiębiorstwo objęte badaniem (23%) współpracowało ze szkołą lub centrum kształcenia praktycznego. Częściej były to firmy średniej wielkości (50–249 pracowników), istotnie rzadziej firmy mikro (1 do 9 pracowników). Rzeczywisty udział w populacji firm współpracujących ze szkołami był niższy niż uzyskany w badaniu. Nadreprezentację przedsiębiorstw współpracujących ze szkołami zanotowano ze względu na wysoki odsetek odmów uczestnictwa w projekcie przedstawicieli firm nienawiązujących współpracy ze szkołami i CKP. Na podstawie wyników badania nie było możliwe określenie faktycznego udziału podmiotów współpracujących.

Cztery najbardziej popularne formy współpracy ze szkołami zawodowymi lub CKP wśród ogółu przedsiębiorstw to w kolejności:

- zajęcia praktyczne (wskazało na nie 63%);
- praktyki zawodowe (60%);
- sponsorowanie szkół (50%);
- kształcenie zawodowe obejmujące zajęcia teoretyczne i praktyczne, w tym specjalizujące (inne niż zajęcia praktyczne i praktyki zawodowe, np. laboratoria) (48%).

Tabela 18. Wielkość i branża badanych firm

Wielkość firmy	% firm
Firmy mikro – zatrudniające 1–9 pracowników	95
Firmy małe – zatrudniające 10–49 pracowników	4
Firmy średnie – zatrudniające 50–249 pracowników	1
Firmy duże – zatrudniające 250 osób i więcej	0
Branża	% firm
Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	38
Budownictwo	15
Przetwórstwo przemysłowe	11
Transport i gospodarka magazynowa	9
Pozostała działalność usługowa	8
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	6
Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	4
Obsługa nieruchomości, wynajem, nauka i usługi związane z prowadzeniem	4
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	3
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	3
Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	1

Źródło: opracowanie własne.

W następnej kolejności wskazywane były szkolenia dla uczniów przy współpracy ze szkołą lub CKP oraz wzbogacanie bazy szkolnej w materiały dydaktyczne. Po 6% ankietowanych przedsiębiorców wskazało na poniższe, mniej znaczące (tzn. wybierane rzadziej), formy współpracy:

- umowa partnerska ze szkołą zawodową;
- dostarczanie wyposażenia pracowni;
- dostarczanie materiałów lub surowców do praktycznej nauki zawodu;
- inne formy współpracy ze szkołami zawodowymi.

Pozostałe, wymienione poniżej typy współpracy, wskazywane były rzadziej niż przez 5% badanej populacji:

- opracowywanie programów nauczania we współpracy z kadrą dydaktyczną szkoły lub centrum kształcenia praktycznego);
- patronat nad szkołą lub centrum kształcenia praktycznego lub pracownią;
- umowa partnerska ze szkołą zawodową np. umowa o współpracy, umowa barterowa;
- szkolenia dla nauczycieli przy współpracy ze szkołą lub centrum kształcenia praktycznego;
- współorganizacja wycieczek dydaktycznych dla uczniów;
- współorganizacja wycieczek dydaktycznych dla nauczycieli;
- realizacja projektów z wykorzystaniem funduszy UE dotycząca współpracy szkół z pracodawcami;
- finansowanie stypendiów dla uczniów;
- organizacja olimpiad i konkursów z wiedzy i umiejętności zawodowych.

Odsetki wskazań były zdecydowanie wyższe wśród firm, które deklarowały kooperację ze szkołami i centrami kształcenia praktycznego.

Aż dwie trzecie przedsiębiorstw realizujących jakąkolwiek formę współpracy ze szkołami lub CKP miało kontakt w tym obszarze z zasadniczymi szkołami zawodowymi, jedna trzecia z technikami, a jedna czwarta ze szkołami policealnymi. Deklarację współpracy z pozostałymi typami szkół (zawodowe szkoły specjalne i technika uzupełniające) składało odpowiednio 8% i 7% przedsiębiorstw (należy mieć na uwadze niewielki odsetek tych szkół w populacji). Na kooperację z centrami kształcenia praktycznego wskazało tylko 6% firm deklarujących współpracę (rys. 110 i rys. 111).

Zdecydowana większość przedsiębiorstw współpracujących ze szkołami deklaro- wało kontakty **tylko z jedną szkołą** (rys. 112).

Najdłużej trwała współpraca przedsiębiorstw ze szkołami zawodowymi – średnio niemal 10 lat, z technikami prawie 8 lat, ze szkołami policealnymi 6 lat (rys. 113).

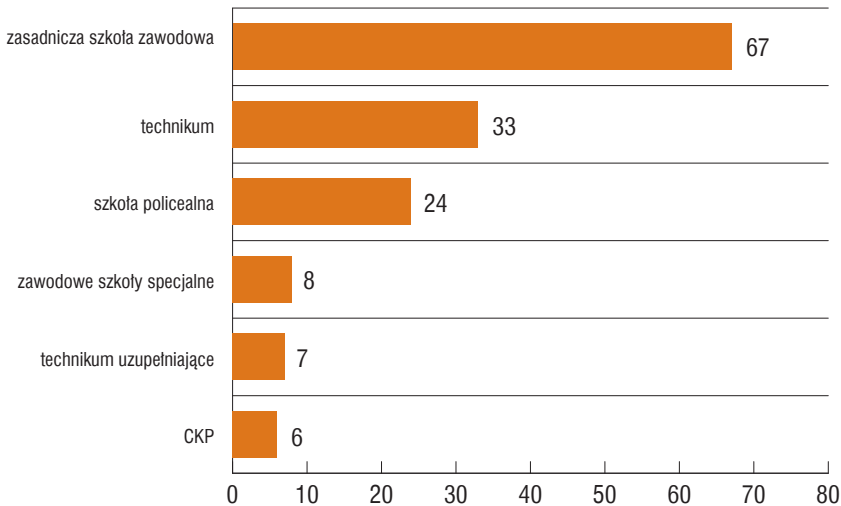
P O D S T A W A: Tylko przedsiębiorstwa, które realizowały jakąkolwiek formę współpracy, $n = 243$

Rys. 110. Formy współpracy wśród przedsiębiorstw współpracujących ze szkołami/CKP

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

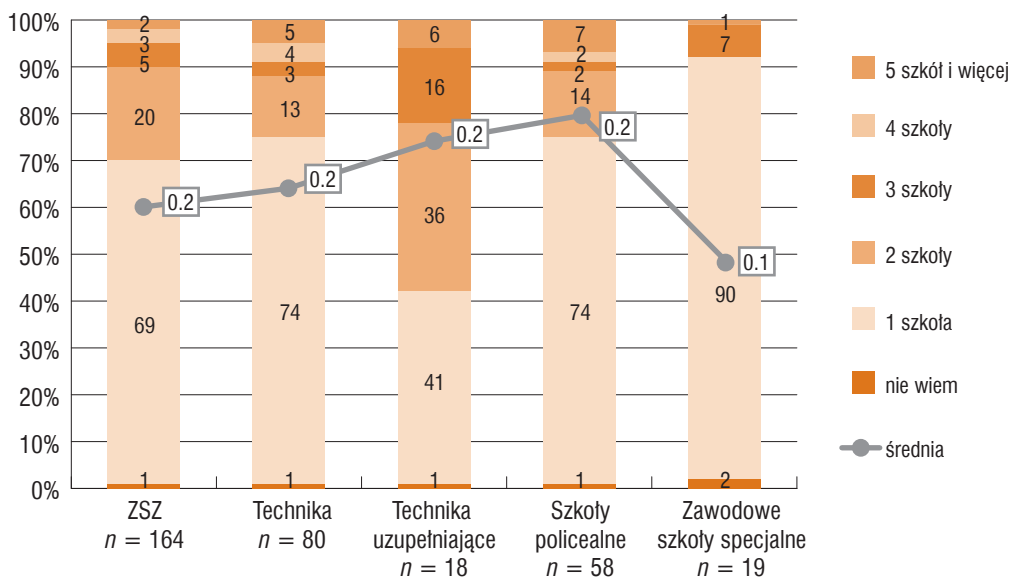
PODSTAWA: Tylko pracodawcy, którzy realizowali którąkolwiek formę współpracy, $n = 243$

Rys. 111. Typy szkół/CKP, z którymi współpracują przedsiębiorstwa

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

PODSTAWA: Tylko przedsiębiorcy, którzy współpracowali z danym rodzajem szkół

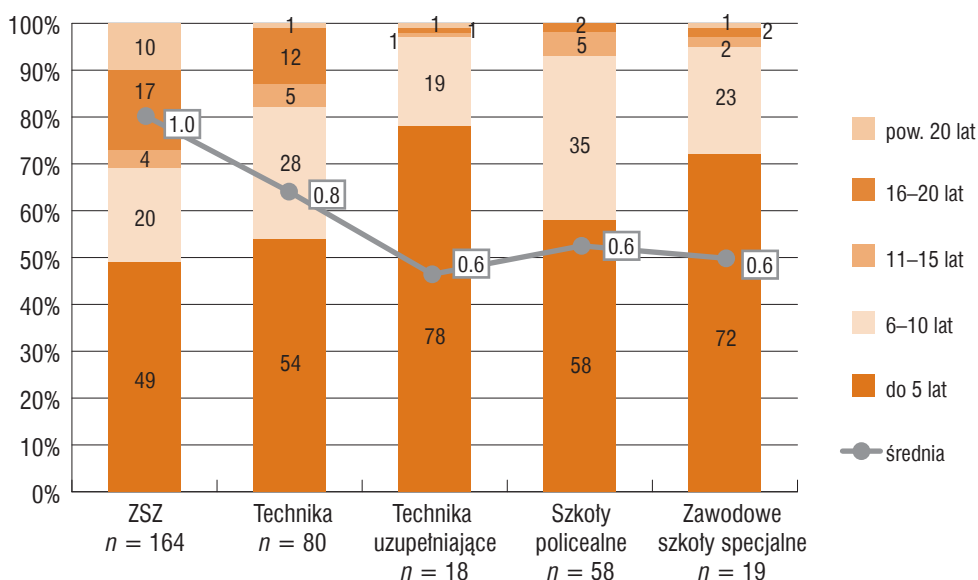

Rys. 112. Liczba szkół współpracujących z przedsiębiorstwami

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P5. Ile lat trwa współpraca z ...?

P O D S T A W A: Tylko przedsiębiorcy, którzy współpracowali z danym rodzajem szkół

Rys. 113. Czas trwania współpracy przedsiębiorstw ze szkołami

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Zarówno zajęcia praktyczne, jak i praktyki zawodowe, a także kształcenie zawodowe (inne niż zajęcia praktyczne i praktyki) realizowane w ramach współpracy ze szkołami zawodowymi obejmowały najczęściej takie obszary zawodowe jak: gastronomia i produkcja spożywcza, mechaniczny, turystyka i hotelarstwo oraz branża ekonomiczno-finansowo-biurowa. Najrzadziej wskazywane były grupy zawodowe: rolno-hodowlana, włókienniczo-odzieżowa i skórzana, a także poligraficzno-drukarska i papiernicza.

11. ZAANGAŻOWANIE JEDNOSTEK SAMORZĄDÓW TERYTORIALNYCH PROWADZĄCYCH SZKOŁY ZAWODOWE W PODNOSZENIE JAKOŚCI PRACY TYCH SZKÓŁ

Działania jednostek samorządów terytorialnych na rzecz poprawy wizerunku i promowania szkół zawodowych

Nieco ponad połowa powiatów przyznała, iż polityka edukacyjna zmierza do utrzymania obecnych proporcji dotyczących odsetka uczniów szkół ogólnokształcących względem uczniów szkół zawodowych. Częściej ta zależność występowała w powiatach ziemskich oraz tam, gdzie liczba mieszkańców nie przekracza 75 tys.

Co trzeci organ prowadzący szkoły zmierzał w 2010 roku do zmniejszenia odsetka uczniów w szkołach ogólnokształcących względem uczniów szkół zawodowych. Częściej taką politykę prowadziły powiaty grodzkie oraz takie, gdzie liczba mieszkańców była większa od 100 tys., a także powiaty, w których liczba uczniów była wyższa od 2 tys.

Tylko co dwudziesty powiat informował, że prowadził politykę zmierzającą do zwiększenia odsetka uczniów szkół ogólnokształcących względem uczniów szkół zawodowych (rys. 114).

Niemal wszystkie powiaty prowadziły w 2010 roku akcje promocyjne szkół kształcących w zawodach (rys. 115).

Najbardziej aktywnymi organizatorami akcji promocyjnych były szkoły. Większość z powiatów informowała, że na ich terenie to one samodzielnie organizowały dni otwarte, zebrania informacyjne dla kandydatów i ich rodziców, a także rozdawali ulotki i biuletyny uczniom gimnazjów. Co trzeci powiat przyznał, że szkoły prowadziły także samodzielnie doradztwo zawodowe dla uczniów oraz kampanie informacyjne w lokalnych mediach (TV, prasa). Giełdy zawodów były samodzielnie organizowane przez szkoły w co czwartym powiecie, a targi edukacyjne – w co piątym.

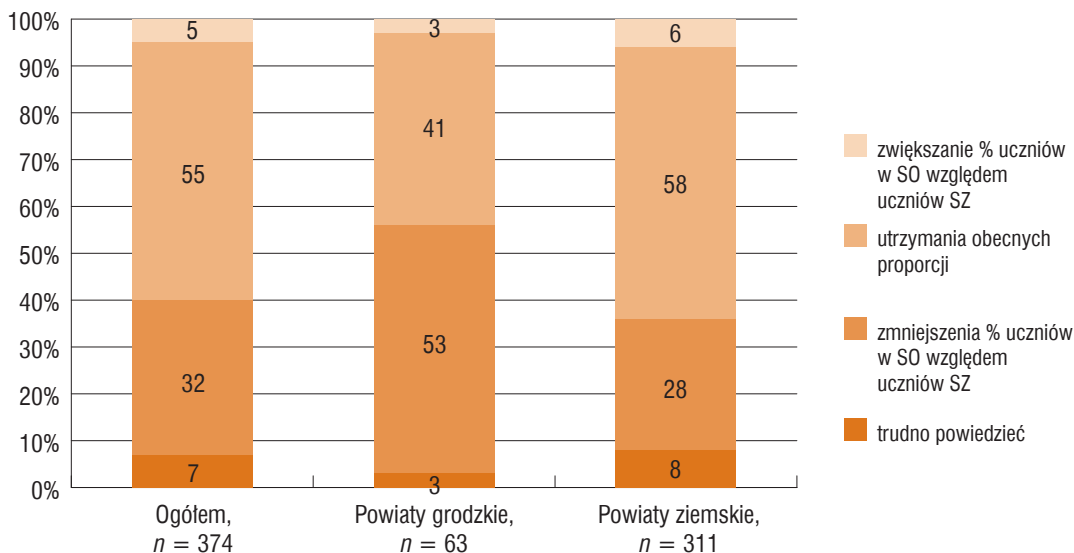
Najczęściej prowadzoną samodzielnie przez powiat akcją promocyjną były targi edukacyjne (w co trzecim powiecie, częściej w powiatach grodzkich). Doradztwo zawodowe dla uczniów gimnazjów samodzielnie organizował co czwarty powiat. Jeden na pięć powiatów prowadził kampanie informacyjne w lokalnych mediach. W co dziesiątym powiecie były organizowane samodzielnie giełdy zawodów.

Działania promocyjne, które były najczęściej podejmowane we współpracy powiatów ze szkołami, to: rozdawanie ulotek i biuletynów uczniom gimnazjów, kampanie

w lokalnych mediach oraz targi edukacyjne. Takie deklaracje składali przedstawiciele co trzeciego powiatu.

W co piątym powiecie wspólnie organizowane było doradztwo zawodowe dla uczniów gimnazjów. Rzadziej wspólnie organizowano: dni otwarte, giełdy zawodów oraz zebrania informacyjne (rys. 116).

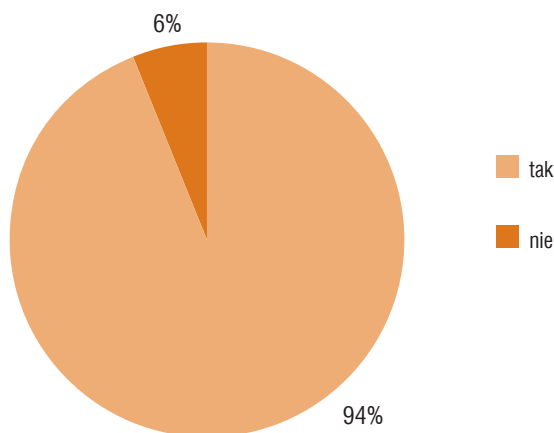
P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, $n = 374$

Rys. 114. Obecna polityka edukacyjna powiatu

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

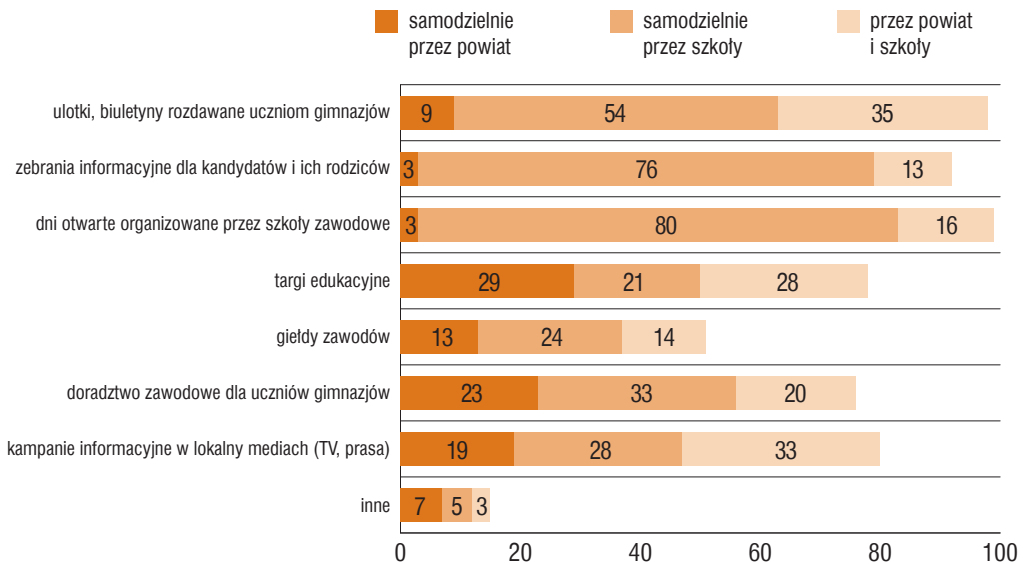
P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, $n = 374$

Rys. 115. Odsetek powiatów prowadzących promocję szkół zawodowych w 2009 r.

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

P O D S T A W A: Tylko powiaty, w których były prowadzone akcje promocyjne szkół zawodowych, $n = 350$

Rys. 116. Udział powiatów i/lub szkół w akcjach promujących szkoły zawodowe

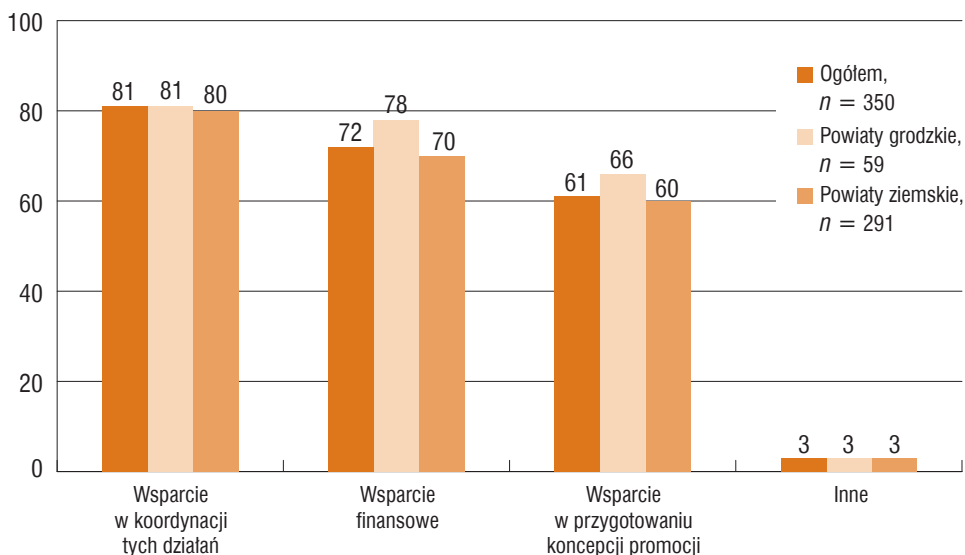
Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Najbardziej popularną formą włączania się powiatu w działania promocyjne było wsparcie w koordynacji tych działań. Środki finansowe oferowane były przez blisko 3/4 organów prowadzących szkoły. Szczególnie ważne było to dla powiatów o liczbie mieszkańców przekraczającej 100 tys. oraz takich, w których liczba uczniów w szkołach zawodowych przekraczała 2 tys. Blisko 2/3 powiatów oferowało pomoc w przygotowaniu koncepcji promocji realizowanych działań (rys. 117).

Analiza opinii i postaw przedstawicieli JST na podstawie badania jakościowego potwierdziła aktywną politykę (szkół i JST) kształtowania pozytywnego wizerunku szkół zawodowych. Oprócz ww. najbardziej dostępnych, popularnych form promocji takich jak: targi pracy/ targi edukacyjne, dni otwarte w szkołach czy kampanie informacyjne w lokalnych mediach, przedstawiciele JST wskazali także na użyteczność następujących działań, wzmacniających pozytywne efekty ogólnej strategii promocji szkolnictwa zawodowego:

- współpraca szkół zawodowych z lokalnymi pracodawcami, uczelniami (tworzenie oddziałów akademickich, patronackich) celem zwiększenia prestiżu, powagi, atrakcyjności danego kierunku kształcenia (w efekcie poprawa wizerunku szkoły zawodowej);
- konferencje dla pracodawców, warsztaty z pracodawcami (np. zespół ds. rozwoju przedsiębiorczości powołany przez Prezydenta Miasta Elbląga) celem lepszego zrozumienia wzajemnych potrzeb i możliwości (dostosowanie możliwości kształcenia do wymogów rynku pracy) – uzupełnieniem tej formy były regularne spotkania wewnętrzne przedstawicieli JST z dyrektorami szkół i pracodawcami.

P O D S T A W A: Tylko powiaty, w których były prowadzone akcje promocyjne szkół zawodowych, $n = 350$

Rys. 117. Formy udziału powiatu w akcjach promujących szkoły zawodowe

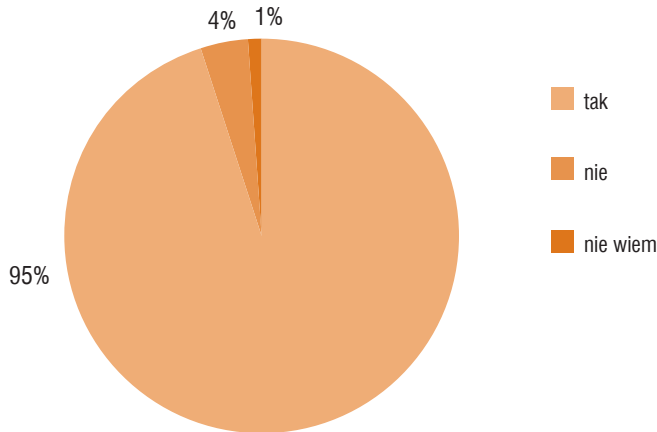
Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Dodatkowo przedstawiciele powiatów wskazali na ważność takich wielowymiarowych działań, jak:

- doskonalenie programów edukacyjnych, oferowanie kursów podnoszących kwalifikacje nauczycieli, modernizacja szkół, utrzymywanie odpowiedniego poziomu bazy techniczno-dydaktycznej, poszerzanie ofert przedmiotów zawodowych, promowanie programów unijnych – wszelkie kwestie, które wpływają na postrzeganą atrakcyjność kształcenia zawodowego wśród młodzieży, decydują o jej innowacyjności i dostosowaniu do wymogów rynku pracy;
- monitorowanie zainteresowań zawodowych młodzieży, które jest wsparciem aktywności promującej szkoły i jednocześnie niezbędnym punktem wyjścia dla niej – zwykle ma ono postać badań ankietowych wśród uczniów gimnazjum, inicjowanych przez JST lub dyrekcję szkoły; następnie prowadzone są analizy wyników i wewnętrzne, kilkustronne dyskusje pomiędzy przedstawicielami JST, dyrektorami szkół a pracodawcami; monitorowanie zainteresowań nie jest jednak zbyt powszechne wśród badanych JST;
- własne analizy trendów demograficznych, społecznych, gospodarczych (próba przewidywania potencjalnych kierunków rozwoju kierunków zawodowych).

Dokształcanie i doskonalenie zawodowe nauczycieli szkół zawodowych było finansowane przez powiaty (rys. 118). Pod tym względem istniała tylko niewielka różnica pomiędzy powiatami, które miały problemy z dobrze wyszkoloną kadrą, a tymi, które takich problemów nie miały (na korzyść tych pierwszych).

P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, $n = 374$

Rys. 118. Odsetek powiatów finansujących dokształcanie i doskonalenie zawodowe nauczycieli szkół zawodowych w 2009 r.

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Najczęściej finansowane były szkolenia dotyczące zdobywania kwalifikacji do nauki nowych przedmiotów. Częściej odbywały się one w powiatach, które finansowały kształcenie ponadgimnazjalne z innych źródeł. Porównywalnie często prowadzone były szkolenia w zakresie zdobywania umiejętności w obszarze nowych technologii – informatyki. Częściej były one organizowane przez powiaty grodzkie. Na kolejnym miejscu znalazły się szkolenia w zakresie aktualizacji przygotowania zawodowego w obrębie własnego przedmiotu. Mniejszym zainteresowaniem cieszyły się szkolenia w zakresie podnoszenia umiejętności pedagogicznych i psychologicznych oraz dotyczące zdobywania wiedzy w zakresie przygotowania projektów unijnych/rządowych. Najrzadziej wskazywano szkolenia dotyczące wzmacniania kompetencji językowych.

Z badań dotyczących specyfiki doskonalenia nauczycieli można wnioskować, iż dokształcanie kadry było raczej reakcją organów prowadzących na konkretne zapotrzebowanie ze strony szkół niż własną inicjatywą powiatów. Dyrektorzy szkół corocznie informowali organy prowadzące o zapotrzebowaniu na formy/obszary dokształcania nauczycieli. Koszty dokształcania pokrywane były z części subwencji (stały procent rocznych planowanych wydatków na wynagrodzenie, stanowi on fundusz na doskonalenie zawodowe nauczycieli i według wielu deklaracji jest on wystarczający) lub z projektów unijnych (np. kursy kwalifikacyjne, kilkutygodniowe staże w firmach).

Wpływ organów prowadzących na wprowadzanie przez szkoły innowacyjnych metod nauczania

W większości powiatów szkoły zawodowe wprowadziły innowacje pedagogiczne w zakresie kształcenia zawodowego. Jedna trzecia przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego deklarowała, że nie są one stosowane w podległych

im szkołach zawodowych. Innowacje zdecydowanie częściej wprowadzane były w powiatach grodzkich, w powiatach bardziej zaludnionych (o liczbie mieszkańców powyżej 100 tys.) oraz o większej liczbie uczniów szkół kształcących w zawodzie (ponad 2 tys.).

W ponad połowie powiatów szkoły zawodowe, które wprowadziły innowacyjne metody procesu kształcenia zawodowego, były specjalnie wspierane przez władze samorządowe. Znow nieco lepiej wypadły w tej kwestii powiaty grodzkie, a także powiaty o większej niż 100 tys. liczbie mieszkańców i większej niż 2 tys. liczbie uczniów szkół zawodowych.

Najczęściej stosowaną metodą wsparcia szkół wprowadzających innowacje pedagogiczne było zwiększenie środków finansowych przeznaczanych na ten cel. Nieco mniej powiatów – ale nadal większość – rozpowszechniała informacje o dobrych praktykach. Niecała połowa jednostek samorządu terytorialnego sama inicjowała działania innowacyjne, a prawie dwie na pięć oferowała szkołom wsparcie merytoryczne czy eksperckie. Szczególnie aktywne w inicjowaniu działań innowacyjnych okazało się woj. warmińsko-mazurskie, a w informowaniu o dobrych praktykach woj. mazowieckie.

Zaangażowanie organów prowadzących w proces wymiany doświadczeń w ramach UE

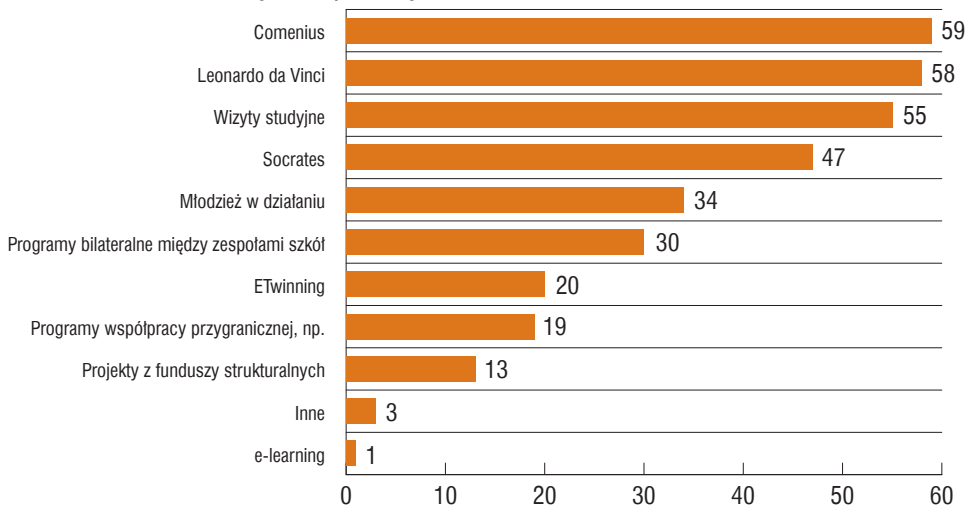
Najbardziej popularnymi programami edukacyjnymi o zasięgu międzynarodowym były Comenius i Leonardo da Vinci. Szkoły zawodowe w ponad połowie powiatów organizowały także wizyty studyjne. Dużym zainteresowaniem cieszył się ponadto program Socrates. W co trzecim JST szkoły brały udział w programie „Młodzież w działaniu” oraz w programach bilateralnych. Jeden z pięciu przedstawicieli organów prowadzących informował, iż szkoły zawodowe na jego terenie uczestniczą w: eTwinning oraz programach współpracy przygranicznej (np. INTERREG). Częściej niż co dziesiąty organ prowadzący był aktywny w realizacji programów edukacyjnych finansowanych z funduszy strukturalnych. Najbardziej zaangażowane w programy współpracy międzynarodowej były szkoły zawodowe z powiatów grodzkich o większej niż 100 tys. liczbie mieszkańców i większej niż 2 tys. liczbie uczniów szkół kształcących w zawodzie.

Udział podległych szkół zawodowych w programach Socrates i eTwinning nieco częściej deklarowały te powiaty, w których subwencja wystarczyła na pokrycie kosztów kształcenia ponadgimnazjalnego. Szkoły z woj. śląskiego częściej niż inne podejmowały współpracę w ramach programów Comenius i eTwinning, szkoły z woj. świętokrzyskiego nieznacznie wyróżniały się pod względem udziału w programach Comenius i Leonardo da Vinci, z woj. warmińsko-mazurskiego – w wizytach studyjnych, a z woj. pomorskiego – w programie „Młodzież w działaniu” (rys. 119).

Zdecydowana większość powiatów informacje o programach edukacyjnych czerpała od samych szkół, które brały w nich udział z własnej inicjatywy (niektóre JST

prowadziły kampanię informującą, zachęcającą dyrektorów szkół, nauczycieli do angażowania się w nie; obecnie otwartość, gotowość i przygotowanie merytoryczne środowiska pedagogicznego było większe niż kilka lat temu). Większość urzędów deklarowało również samodzielne propagowanie uczestnictwa w międzynarodowej wymianie doświadczeń. Co dziesiąty przedstawiciel JST deklarował pozyskiwanie informacji o programach edukacyjnych z internetu i mediów. Inne źródła, takie jak Ministerstwo Edukacji Narodowej, kuratorium, udział w spotkaniach, konferencjach czy kongresach miały jedynie niewielkie znaczenie. Stosunkowo częściej (niż z pozostałych województw) aktywność w tym zakresie przejawiały urzędy z woj. lubelskiego, a rzadziej z woj. kujawsko-pomorskiego i woj. mazowieckiego.

P O D S T A W A: Wszystkie powiaty, $n = 374$

Rys. 119. Udział szkół w poszczególnych programach edukacyjnych w 2009 r.

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Teoretycznie za jakość oświaty odpowiadają kuratorzy. Jednak ich nadzór polega przede wszystkim na sprawdzaniu, czy szkoły działają zgodnie z przepisami prawa oświatowego. Powiązania wielkości naboru do szkół oraz szkolnych programów z rynkiem pracy wykraczają poza formalne i rzeczywiste kompetencje kuratorów.

Na szkołach nie ciąży żadna odpowiedzialność związana z przejściem ucznia do pracy. Stąd relatywnie mała waga doradztwa zawodowego w szkołach, planowania kariery edukacyjno-zawodowej, przygotowania ucznia do poszukiwania pracy, kształtowania swoich cech kwalifikacyjnych z uwzględnieniem oczekiwań pracodawców czy słabość w kształceniu praktycznych umiejętności i brak zabiegania o praktyki i staże. Zamiast tego absolwenci trafiają do urzędów pracy, stają się bezrobotnymi, uzyskują pomoc w postaci zasiłku. To bardzo kosztowny (z każdego punktu widzenia) system.

Dodatkową trudność w przewidywaniu potrzeb rynku pracy i dostosowywaniu programów nauczania stanowi wielkość powiatów (prowadzących szkoły ponadgimnazjalne).

Trudno dostosować skalę kształcenia w poszczególnych zawodach do potrzeb rynku pracy, kiedy sieć szkół w małych powiatach jest niewielka. Inicjatywy wspólnego działania powiatów dla potrzeb kształcenia w skali większej niż wymaga tego ich wewnętrzny rynek pracy są zbyt rzadkie.

Szywna klasyfikacja zawodów i długa droga wprowadzenia zawodu do klasyfikacji utrudniały reakcje szkół na potrzeby na rynku pracy, szczególnie w szkołach policealnych oferujących krótki cykl kształcenia (od roku do dwóch i pół roku), które w zasadzie stosunkowo szybko mogłyby przygotowywać absolwentów do pracy w nowych zawodach. Dodatkową trudność stwarzała niemożność przełożenia uzyskiwanych przez absolwentów kompetencji na wymagania konkretnych pracodawców.

W stanie prawnym obowiązującym w trakcie prowadzenia przez GfK Polonia badania, samorządy miały też niewielki wpływ na kształcenie ustawiczne, które jest w stanie dużo szybciej i bardziej elastycznie reagować na potrzeby rynku pracy. W obecnym stanie prawnym szkoły kształcące w zawodach mogą kształcić w formach pozaszkolnych - na kwalifikacyjnych kursach zawodowych (więcej informacji można znaleźć w poradniku „Kwalifikacyjne kursy zawodowe – krok po kroku” dostępnym na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz Krajowego Ośrodka Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej).

PODSUMOWANIE

Szkoły i placówki prowadzące kształcenie zawodowe w systemie edukacyjnym w Polsce

W roku szkolnym 2009/2010 w Polsce funkcjonowało ogółem:

- 1411 zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży (bez szkół specjalnych), w których uczyło się 204 974 osoby;
- 3173 techników, techników uzupełniających i ogólnokształcących szkół artystycznych, w których kształciło się w sumie 612 500 uczniów (w tym 1907 techników młodzieżowych z liczbą uczniów 517 124 oraz 89 techników uzupełniających z liczbą uczniów 3375);
- 245 publicznych szkół policealnych, do których uczęszczało 33,3 tys. uczniów.

Przeprowadzone badania pokazały, że wbrew obiegowym opiniom, po gwałtownym spadku zainteresowania szkołami kształcącymi w zawodach w pierwszych latach nowego wieku, od 2005 roku powoli, ale systematycznie, wzrasta zainteresowanie uczniów zasadniczymi szkołami zawodowymi i technikami. Taki poziom zainteresowania szkołami młodzieżowymi kształcącymi w zawodach można wiązać z utrzymującym się popytem na pracowników posiadających kwalifikacje w konkretnym zawodzie zarówno na krajowym rynku pracy, jak i na stopniowo poszerzającym się rynku pracy Unii Europejskiej. Chociaż w roku szkolnym 2009/2010 do klas pierwszych techników przyjęto blisko 9 tysięcy (8780) mniej uczniów niż w latach ubiegłych, a także 8 tysięcy (7726) mniej osób niż rok wcześniej kształciło się w pierwszych klasach zasadniczych szkół zawodowych, ogólna proporcja liczby osób kształcących się w szkołach zawodowych w stosunku do uczniów szkół ogólnokształcących w roku szkolnym 2009/10 nie zmieniła się w porównaniu do dwóch lat ubiegłych. Można zatem wnioskować, że nieco mniej liczny nabór do techników i szkół zawodowych jest skutkiem ogólnej tendencji demograficznej w grupie wiekowej 16–18 lat.

Zdecydowanie jednak zmniejszyło się zainteresowanie technikami uzupełniającymi, co może wskazywać, że absolwenci zasadniczych szkół zawodowych po skończeniu szkoły podejmują pracę lub wybierają inne typy szkół, w których kontynuują kształcenie.

Od roku 2005 widoczny jest także spadek zainteresowania kształceniem w szkołach policealnych, a szczególnie niekorzystny jest fakt, iż znacznie mniejsza jest liczba absolwentów w stosunku do liczby uczniów rozpoczynających naukę w tym typie szkoły.

Podsumowując dane dotyczące liczby szkół zawodowych i liczby uczniów kształcących się w nich, widać, że w ostatnich latach zaobserwować można stabilny poziom zainteresowania szkołami umożliwiającymi naukę zawodu.

W roku 2009/2010 łącznie szkoły zawodowe oraz centra kształcenia praktycznego oferowały kształcenie w 198 zawodach z 213 ujętych w klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego obowiązującej w tym okresie.

Największy odsetek szkół oferowało kształcenie w zawodach tworzących następujące obszary zawodowe: gastronomia i produkcja spożywcza, mechaniczny, elektryczno-elektroniczny i teleinformatyczny, ekonomiczno-finansowo-biurowy oraz budownictwo, drogownictwo i instalacje budowlane. Najpowszechniej nauczanyymi zawodami były kucharz małej gastronomii oraz mechanik pojazdów samochodowych – obecne w ofercie co piątej szkoły.

Najmniej liczne były szkoły oferujące kształcenie w obszarach obejmujących zawody wąsko wyspecjalizowane bądź takie, w których zatrudnienie jest możliwe w nielicznych zakładach pracy (obszar chemiczny, ceramiczny i szklarski oraz górnictwo, hutnictwo i odlewnictwo).

Specyficzne dla zawodów nauczanych w największej liczbie szkół było to, że odpowiadały one potrzebom podstawowym, należały do sfery usług oraz mogły być wykonywane zarówno w formie jednoosobowej działalności gospodarczej, jak i w ramach przedsiębiorstw o złożonej strukturze.

Z wywiadów przeprowadzonych wśród dyrektorów szkół wynikało, że o ofercie nauczania w danym zawodzie przesądzała, w prawie 50% badanych szkół, istniejąca baza i wyposażenie techniczno-dydaktyczne oraz dostępność wykwalifikowanej kadry, umożliwiającej kształcenie w danej dziedzinie. Niekorzystnym był fakt, że tylko dodatkowymi czynnikami (a nie decydującymi) okazały się badania zapotrzebowania na konkretne zawody oraz analiza rynku placówek edukacyjnych w regionie. Intuicja miała decydujący wpływ na decyzję podjętą przez co piątego dyrektora. Nie bez znaczenia była także stosowana przez dyrektorów indywidualna strategia zarządzania ofertą edukacyjną, którzy dążyli do zdobywania jak największej liczby uczniów i jednocześnie do utrzymania etatów nauczycieli. Wśród najrzadziej wymienianych zostały umieszczone czynniki, które należy uznać za pozamerytoryczne, a należały do nich sugestie władz samorządowych oraz niskie koszty kształcenia w danych zawodach.

Niepokojące jest także to, iż ponad połowa dyrektorów nie planowała w najbliższej perspektywie żadnych zmian co do uruchomienia kształcenia w nowych zawodach i/lub zamknięcia kształcenia w zawodach obecnie prowadzonych. Otwarcie nowych kierunków planowało dwie piąte szkół.

Podczas dyskusji panelowych, pojawiały się opinie, że klasyfikacje zawodów Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej i Ministerstwa Edukacji Narodowej są różne, mało zrozumiałe oraz niespójne. Najbardziej uciążliwe było słabe dostosowanie pojęciowe zawodów ujętych w klasyfikacji zawodów szkolnych do potocznego rozumienia znaczenia danego zawodu oraz do praktycznych wymagań jakie stoją przed danym zawodem.

Wyniki przeprowadzonych przez GfK Polonia badań potwierdziły, że sprawdziła się koncepcja funkcjonowania CKP oparta na zasadzie koncentracji wyposażenia i sprzętu techniczno-dydaktycznego w jednym ośrodku z możliwością udostępnienia go uczniom wielu szkół. Taka organizacja bazy sprzętowej w jednym miejscu pozwala na znaczne obniżenie kosztów, dlatego wiele organów prowadzących zdecydowało się na utworzenie centrów kształcenia praktycznego. Dynamicznie zmieniająca się gospodarka wymaga błyskawicznej reakcji placówek realizujących kształcenie zawodowe, w taki sposób, aby umożliwić młodym ludziom, wkraczającym w życie zawodowe, ukształtowanie umiejętności aktualnie poszukiwanych przez pracodawców. Dobrze zorganizowane i przede wszystkim odpowiednio wyposażone CKP jest w stanie praktycznie prawie natychmiast dostosować profil kształcenia do wymogów zawodu.

Bardzo ważnym elementem w procesie kształcenia praktycznego jest dostęp do nowoczesnych technologii, z którymi absolwent zetknie się w zakładach pracy. Jednakże badania pokazały, że stan wyposażenia CKP w takie technologie, w większości przypadków znacznie odbiegał od wymagań pracodawców. Pracodawcy nie byli zainteresowani transferem technologii do tych placówek ze względu na brak mechanizmów zachęcających zakłady pracy do przekazywania środków do szkół i placówek.

Organizacja kształcenia zawodowego, programy nauczania, praktyczna nauka zawodu, innowacje i eksperymenty pedagogiczne

Podstawowym dokumentem dla nauczyciela regulującym realizację kształcenia w danym zawodzie jest program nauczania. Dostosowywanie oferty kształcenia do wymogów rynku pracy oraz dążenie do uzyskania wysokiej jakości nauczania wiąże się opracowaniem autorskich programów nauczania. Ich specyfiką jest dostosowanie do wymagań przedsiębiorstw tworzących otoczenie szkół oraz uwzględnianie nowych rozwiązań technicznych i technologicznych wprowadzanych w przedsiębiorstwach. Badania pokazały, że kształcenie według autorskich programów nauczania było prowadzone w co piątej szkole i co czwartym CKP (778 szkół i CKP).

Pośród szkół, w których nauczyciele tworzyli własne programy nauczania, połowa współpracowała przy tym z innymi szkołami kształcącymi w zawodach. Niepokojącym wydaje się fakt, że 45 % deklarowało, iż przy tworzeniu autorskiego programu nauczania współpracowało z egzaminatorami – czyżby nauczanie pod egzamin? Opracowywanie programów nauczania w zawodzie we współpracy z pracodawcami realizowane natomiast było tylko przez co trzecią szkołę i CKP przy czym zakres tej współpracy odnosił się przede wszystkim do wspólnego opracowania programów nauczania zajęć praktycznych. Jeśli współpraca dotyczyła także zajęć teoretycznych, to materiał był korelowany z programem zajęć praktycznych. Inicjatywa tego rodzaju współpracy wychodziła głównie ze strony szkół. Jednocześnie przeprowadzone badania wśród pracodawców wskazują, że programy nauczania bywały przez pracodawców krytykowane jako zbyt teoretyczne, oderwane od nowoczesnych

technologii i rozwiązań, a jednak współtworzenie programów nauczania nie należało do popularnych form współpracy ze szkołą. Wśród przedsiębiorców, którzy współpracowali ze szkołami zawodowymi rzadziej niż co piąta firma brała udział w opracowywaniu programów nauczania.

Badania pokazały również, że kształcenie na podstawie autorskich programów nauczania w zawodzie było silnie skorelowane z realizacją w szkole innowacji oraz eksperymentów pedagogicznych.

Z przeprowadzonych badań wynikało, że w co dziesiątej szkole wprowadzono kształcenie modułowe. Dyrektorzy reprezentujący szkoły, w których do tej pory nie wprowadzono modułowych programów nauczania, w większości przypadków jako przyczynę wskazywali niesprzyjającą sytuację formalno-prawną. Niemal połowa zwracała też uwagę na niedostosowanie bazy techniczno-dydaktycznej oraz brak koniecznych środków finansowych. Natomiast niepokojący jest fakt, że co dziesiąty dyrektor uznał, że nie posiada wystarczających informacji na temat kształcenia modułowego.

W rzeczywistości programy modułowe wdrażane były w jednej czwartej przypadków, realizowało je 9% wszystkich szkół kształcących w zawodach, mimo iż w 35% wszystkich szkół, posiadana baza techniczno-dydaktyczna pozwalała na wprowadzenie kształcenia modułowego.

Z przeprowadzonych przez GfK Polonia badań wynika, że uczniowie stosunkowo pozytywnie oceniali realizowane w szkołach programy nauczania zawodu. Program nauczania zawodu w opinii większości uczniów okazał się zgodny z wcześniejszymi oczekiwaniami. Oceny pozytywne znacznie częściej wyrażali uczniowie zasadniczych szkół zawodowych. Dla co piątego ucznia program nauczania był węższy niż oczekiwano, a dla średnio co dziesiątego ucznia – szerszy.

Opinie uczniów na temat programów nauczania nie pokrywały się z ocenami pracodawców. Jak wskazują badania jakościowe zarówno wśród przedstawicieli pracodawców, jak i wśród ekspertów programy kształcenia zawodowego realizowane bywały w oderwaniu, a niekiedy pomimo realnych wymagań rynku i pracodawców. W ich opinii uczniowie funkcjonując w systemie odizolowanym od rynkowych realiów, byli nie do końca świadomi swoich potrzeb. Zderzenie z rzeczywistymi wymaganiami pracodawców bywało dla nich źródłem rozczarowania i frustracji.

Zajęcia praktyczne w przeważającej większości odbywały się głównie w szkołach. Taki model kształcenia praktycznego był typowy dla techników, szczególnie jeśli były one jednocześnie ośrodkami egzaminacyjnymi.

Inaczej sytuacja się przedstawiała, jeśli chodzi o realizację praktyk zawodowych, bowiem uczniowie niespełna dwóch trzecich szkół odbywali je wyłącznie poza szkołą, a jednej trzeciej częściowo w szkole i częściowo poza nią.

Pracodawcy byli najczęściej wybieranym miejscem realizacji zajęć praktycznych i praktyk zawodowych – wskazanie takie zostało dokonane przez około trzy czwarte szkół realizujących praktyczną naukę zawodu. Poza zakładami pracy szkoły realizowały praktyczną naukę zawodu, także w centrach kształcenia praktycznego (dwukrotnie częściej wskazywane jako miejsce realizacji zajęć praktycznych niż praktyk zawodowych).

Zapewnieniu praktyk zawodowych wyłącznie w naturalnym środowisku pracy sprzyjała współpraca z pracodawcami oraz placówkami naukowo-badawczymi oraz prowadzenie kształcenia w zawodach, dla których zapewnienie wyłącznie w obrębie szkoły odpowiednich warunków praktyk było niemożliwe bądź bardzo trudne. Dotyczyło to głównie zawodów w ramach obszarów: ekonomiczno-finansowo-biurowego, elektryczno-elektronicznego i teleinformatycznego oraz transportu i gospodarki magazynowej.

Z badań przeprowadzonych wśród dyrektorów szkół i CKP wynika, że innowacje pedagogiczne wprowadziła jedna czwarta szkół kształcących w zawodzie oraz jedna trzecia CKP. Dotyczyły one głównie (prawie w sześciu na dziesięć przypadków) nowatorskich rozwiązań programowych oraz nowatorskich rozwiązań organizacyjnych. Eksperymenty pedagogiczne w szkolnictwie zawodowym należały do rzadkości – ich realizację deklarowali jedynie nieliczni spośród dyrektorów szkół i CKP.

W prowadzonych badaniach przedstawiciele 58% powiatów stwierdzili, że co najmniej jedna szkoła na ich terenie wprowadziła innowacje pedagogiczne w zakresie kształcenia zawodowego. Sprzeczność między deklaracjami dyrektorów szkół a oświadczeniami przedstawicieli JST wskazuje, że (co najmniej) co dwunasty organ prowadzący nie dysponuje w tym zakresie pełną wiedzą o kształceniu w podległych szkołach.

Baza lokalowa i techniczno-dydaktyczna

Badania przeprowadzone przez GfK Polonia wykazały, że ogółem w roku szkolnym 2009/2010 jakimkolwiek wyposażeniem techniczno-dydaktycznym dysponowała ponad połowa (56%) ponadgimnazjalnych szkół i placówek kształcących w zawodach. Należy w tym miejscu zauważyć iż jako mierniki nasycenia szkół wyposażeniem techniczno-dydaktycznym przyjęto ilościowe dane SIO dotyczące następującego wyposażenia szkół: pracownie (w tym komputerowe i językowe), biblioteki, komputery do dyspozycji uczniów, struktura bezrobotnych do 24 roku życia, hale i sale sportowe (bez względu na powierzchnię), baseny (bez względu na powierzchnię), boiska (bez względu na przeznaczenie i powierzchnię), grafoskopy, diaskopy, kamery wideo, magnetofony stereofoniczne do nagrań, magnetofony przenośne do nauki języków obcych, odtwarzacze DVD, magnetowidy, telewizory, projektory multimedialne, kserografy, prenumerata prasy, tablice interaktywne. Jak widać wśród tych mierników brakuje wyposażenia specjalistycznego związanego z kształceniem w konkretnym zawodzie co ma istotne znaczenie dla efektywności tego kształcenia.

Według informacji podanych podczas przeprowadzonych badań wśród dyrektorów szkół i dyrektorów CKP wynika, że posiadanie pracowni lub warsztatów do prowadzenia praktycznej nauki zawodu zadeklarowało dwie trzecie szkół i placówek. Brak pracowni przeznaczonych do kształcenia praktycznego był zauważalny w odniesieniu do zasadniczych szkół zawodowych, szczególnie kształcących w tych obszarach zawodowych, w których kształcenie praktyczne może się odbywać u pracodawców.

Zdecydowanie najlepiej wyposażone były centra kształcenia praktycznego oraz technika. Spośród zasadniczych szkół zawodowych jakimkolwiek wyposażeniem dysponowało dwie piąte placówek. Posiadanie wyposażenia techniczno-dydaktycznego wykazała co trzecia szkoła policealna,

Wobec zgłaszanych niedostatków w wyposażeniu szkół i placówek dość istotnym problemem jest fakt, że pewien odsetek szkół w ogóle nie posiadał sal tego typu, w innych natomiast bywały one niewykorzystywane lub wykorzystywane w niewielkim zakresie. Niewykorzystanie posiadanych pracowni do kształcenia w określonych zawodach wykazała co czwarta szkoła i ponad połowa centrów kształcenia praktycznego. Przyczyną tego stanu rzeczy w części przypadków mogło być to, że szkoły wykorzystywały posiadane pracownie do kształcenia uruchamianego w cyklach oddzielonych od siebie kilkuletnią przerwą w rekrutacji uczniów.

Doposażenie placówek w nowoczesny sprzęt ze środków samorządowych wygląda bardzo różnie. Istniały CKP, które otrzymywały znaczne środki od lokalnych instytucji, tak więc ich wyposażenie było na najwyższym poziomie, ale były i takie, które otrzymywały środki pozwalające jedynie na skromną egzystencję. Szansą dla CKP okazało się uczestnictwo w różnych projektach współfinansowanych ze środków unijnych.

Z wywiadów przeprowadzonych z dyrektorami szkół kształcących w zawodach wynikało, że zdecydowana większość szkół przechodziła modernizację warsztatów i sal do praktycznej nauki zawodu w ciągu ostatnich pięciu lat, a ponad połowa w dwóch ostatnich latach. Wydaje się zatem, że zarówno samorządy, jak i szkoły, dostrzegły potrzebę systematycznego unowocześniania posiadanej bazy techniczno-dydaktycznej i czyniły starania w kierunku utrzymywania jej na odpowiednim poziomie. Mimo to ponad 80% dyrektorów wyrażało opinię, że wiele szkół wymaga remontu. Podobnie sytuacja wyglądała w przypadku CKP. Dodatkowo niezależnie od stanu infrastruktury technicznej budynków, zdaniem co czwartego dyrektora szkoły, baza lokalowa szkoły wymagała rozbudowy (analogicznie sytuacja kształtowała się w przypadku CKP).

Stan techniczny infrastruktury budynków wskazywał na niedoinwestowanie szkolnictwa zawodowego, co przy podkreślanym przez dyrektorów niewystarczającym poziomie finansowania bieżących potrzeb prowadził do stopniowego pogarszania warunków funkcjonowania placówek edukacyjnych. Jednocześnie z badań przeprowadzonych wśród dyrektorów szkół i dyrektorów CKP wynikało, że ówczesny stan budynków i wyposażenia techniczno-dydaktycznego nie przeszkadzał w częstym

stosowaniu nowych technologii do nauki zawodu, a intensyfikacja współpracy z pracodawcami wprost przekładała się na wzrost jakości kształcenia.

Na tym tle ciekawie przedstawiają się informacje uzyskane od uczniów na temat wyposażenia techniczno-dydaktycznego. Na ogół uczniowie dosyć pozytywnie oceniali wyposażenie techniczno-dydaktyczne oraz bazę lokalową szkół i placówek. Ich ocena była znacznie wyższa od oceny dyrektorów. Najlepszą opinią wśród uczniów cieszyły się biblioteki i medioteki. Stosunkowo dobrze oceniali również stan wyposażenia szkoły w sprzęt komputerowy. Tylko nieco gorsze noty przyznano warunkom w pomieszczeniach dydaktycznych, wyposażeniom sal lekcyjnych czy ogólnie stanowi budynku, w którym odbywają się lekcje. Najmniej zadowoleni uczniowie byli z zaplecza socjalnego oraz sportowego szkoły.

Większość spośród badanych uczniów wyrażała zadowolenie z wyposażenia pracowni do praktycznej nauki zawodu – zarówno w szkole, jak i w CKP. Tym niemniej ponad jedna czwarta uczniów nisko oceniała pracownie w szkołach, a jedna piąta negatywnie wypowiadała się o pracowniach w CKP.

Kadra szkół/placówek

Kadra dydaktyczna szkół zawodowych w opinii dyrektorów szkół i CKP to z jednej strony mocna strona tego sektora edukacji, z drugiej – coraz większe wyzwanie. Jak wskazują eksperci podczas badań panelowych zespoły merytoryczne oraz zarządzający szkołami są bardzo zmotywowani do pracy z młodzieżą. Ponadto nauczyciele wykazują się dużą inicjatywą, posiadają przy tym stosunkowo wysokie kwalifikacje.

Jednocześnie zaobserwowano narastające problemy związane z kadrami, zwłaszcza realizującą kształcenie zawodowe. Jedną z ważniejszych kwestii były trudności z pozyskaniem nowych, dobrze wyszkolonych nauczycieli przedmiotów zawodowych. Jak wynika z badania wśród przedstawicieli samorządu terytorialnego większość powiatów zgłaszała trudności z pozyskaniem i utrzymaniem dobrze wyszkolonej kadry (69%). Częściej niż co dziesiąty powiat deklarował, że problem ten jest duży. Kluczowe problemy związane z kadrami nauczycielską, jak wskazali eksperci z badań panelowych, dotyczą wymienionych poniżej kwestii:

- brak fachowców (instruktorów praktycznej nauki zawodu) w wielu branżach, powiązany z zaawansowanym wiekiem kadry. W praktyce trudniej jest pozyskać młodych, dobrze wyszkolonych nauczycieli przedmiotów zawodowych niż przedmiotów ogólnych;
- brak motywacji wśród osób młodych (np. z uczelni wyższych czy ze strony pracodawców) do podjęcia nauczania przedmiotów zawodowych w szkołach (zbyt niskie wynagrodzenia w szkołach);
- słabość systemowa doskonalenia nauczycieli praktycznej nauki zawodu – z jednej strony brak dobrej oferty dla nauczycieli, np. staży/praktyk w przedsiębiorstwach, a z drugiej strony niechęć (zwłaszcza osób starszych) wobec doksztalcenia się, a zatem dodatkowej inwestycji własnego czasu w poszerzanie swoich kompetencji.

Zarówno według ekspertów z badania panelowego, jak i przedstawicieli JST w badaniu jakościowym problem niedoboru właściwie wykwalifikowanych nauczycieli, zwłaszcza w przedmiotach zawodowych, powiązany dodatkowo z zaawansowanym wiekiem tych osób, ma charakter narastający i coraz bardziej dotkliwy. Generalnie taka sytuacja, zdaniem badanych, może stanowić poważne zagrożenie dla właściwego rozwoju kształcenia. Jednym ze sposobów na zahamowanie tego niebezpiecznego dla rozwoju szkolnictwa zawodowego trendu, w opinii badanych podmiotów, jest stworzenie atrakcyjnego systemu motywacyjnego dla nowej, młodej, dobrze wyszkolonej kadry nauczycielskiej, głównie poprzez ofertę atrakcyjnych warunków zatrudnienia. Działania takie powinny przebiegać równoległe z podnoszeniem umiejętności pedagogicznych i psychologicznych nauczycieli (zwłaszcza przedmiotów zawodowych).

System doskonalenia nauczycieli to kolejna kwestia wymagająca dyskusji i działań naprawczych. Niezależnie od problemów związanych ze stanem bazy techniczno-dydaktycznej w szkołach uczestnicy dyskusji panelowych uznali, że bardziej dotkliwy niż stan bazy jest brak dostępu nauczycieli i uczniów do nowych technik i technologii posiadanych przez pracodawców (brak otwartości pracodawców na udostępnianie swoich technologii, urządzeń, know-how). Był to problem kwalifikujący się do ogólnej relacji między szkołami a pracodawcami. Dobry, w miarę kompleksowy dostęp do urządzeń, technologii u pracodawców mógłby zrekompensować wciąż obecne niedoskonałości w bazie szkolnej.

Istotnym problemem w procesie kształcenia praktycznego są kwalifikacje nauczycieli w zakresie nowych technologii. Dostęp do nich jest albo ograniczony przez fakt występowania jedynie w warunkach przemysłowych, albo obwarowany wysokimi kosztami szkolenia nauczyciela. Zakłady pracy w ostatnich czasach niezbyt chętnie przyjmują młodzież na praktyki zawodowe, a możliwość przeszkolenia nauczyciela praktycznie nie wchodzi w rachubę. Natomiast wysokie koszty szkolenia skutecznie odstraszały zarówno nauczycieli, jak i dyrektorów, którzy ewentualnie chcieliby współfinansować to szkolenie.

Szkoły powszechnie wspierają nauczycieli w doskonaleniu zawodowym (ale są problemy). Zarówno w zakresie wsparcia, jak i uczestnictwa nauczycieli w doskonaleniu zawodowym żaden dyrektor nie udzielił negatywnego wskazania. Oznacza to, że we wszystkich szkołach przynajmniej część kadry uzyskała pomoc w doskonaleniu zawodowym oraz we wszystkich szkołach przynajmniej część nauczycieli doskonała się zawodowo.

Doskonalenie zawodowe nauczycieli było wspierane przez wszystkich dyrektorów szkół. W zakresie tym były podejmowane zarówno działania instytucjonalne, jak i aprobowane inicjatywy indywidualne. Zróżnicowania dotyczyły zakresu (przedmiotu) i zasięgu (uczestnictwa nauczycieli) wsparcia. Podnoszeniu kwalifikacji przez pedagogów sprzyjało stosowanie w szkole narzędzi podnoszenia jakości kształcenia, współpraca z otoczeniem spoza systemu kształcenia zawodowego oraz występowanie problemów w wychowywaniu i nauczaniu młodzieży.

Do podstawowych działań instytucjonalnych należały:

- szkolenia wewnętrzne,
- system informowania nauczycieli o dostępnych kursach,
- współfinansowanie doksztalcania,
- gromadzenie i dystrybucja materiałów dydaktycznych.

Najczęściej podejmowane przez nauczycieli formy indywidualnego doskonalenia to udział w szkoleniach rad pedagogicznych oraz w konferencjach, panelach i warsztatach.

Barierami dla intensyfikacji doskonalenia zawodowego były przede wszystkim niedoskonały system wymiany informacji oraz ograniczenia finansowe.

Słabą stroną ówczesnego systemu doskonalenia nauczycieli przedmiotów zawodowych był brak wsparcia merytorycznego (kierunkowego) nauczycieli przedmiotów zawodowych w wielu branżach. Nauczyciele nie tylko realizowali nauczanie na terenie szkoły zawodowej, ale również organizowali i prowadzili proces praktyczny w pracowniach specjalistycznych, warsztatach szkolnych i rzemieślniczych lub w zakładach pracy. Dlatego też szybki rozwój przemysłu i usług wymaga również dostosowania kompetencji merytorycznych nauczycieli do wymogów gospodarki opartej na wiedzy.

Wśród nauczycieli, jak zauważyli w badaniu jakościowym przedstawiciele JST, zaobserwować można barierę w postaci niechęci, a nawet oporu wobec podnoszenia swoich kompetencji. Zjawisko to dotyczyło zwłaszcza starszej kadry nauczycielskiej.

Niepokojącym zjawiskiem (częściowo powiązanim z zaawansowanym wiekiem nauczycieli kształcenia zawodowego) jest fakt, że szkoły na ogół nie angażowały się w podnoszenie kwalifikacji związanych z praktyczną nauką zawodu. Jedynie w co piątej szkole i co trzecim CKP organizowano doskonalenie instruktorów praktycznej nauki zawodu. Przy czym zarówno w szkołach, jak i w CKP najczęściej doksztalcanie dotyczyło dydaktyki kształcenia zawodowego i wykorzystania standardów wymagań egzaminacyjnych – a zatem zagadnień niezwiązanych bezpośrednio z praktycznym obszarem wykonywanego zawodu.

Finansowanie szkół i placówek prowadzących kształcenie zawodowe

Poziom wydatków na edukację w Polsce liczony, jako procent PKB, sytuuje nasz kraj zdecydowanie poniżej średniej europejskiej.

Od roku 1999 funkcjonuje system finansowania zadań edukacyjnych poprzez część oświatową subwencji ogólnej. W ustępie 6 art. 28 ustawy o dochodach jednostek samorządu terytorialnego można przeczytać, że „*Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, po zasięgnięciu opinii ministra właściwego do spraw finansów publicznych oraz reprezentacji jednostek samorządu terytorialnego, określa, w drodze rozporządzenia, sposób podziału części oświatowej subwencji ogólnej między poszczególne jednostki samorządu terytorialnego, z uwzględnieniem w szczególności*

typów i rodzajów szkół i placówek prowadzonych przez te jednostki, stopni awansu zawodowego nauczycieli oraz liczby uczniów w tych szkołach i placówkach”.

W przypadku szkolnictwa zawodowego aktualne rozwiązanie nie zawiera zróżnicowania sposobu naliczania środków na prowadzenie szkół zawodowych ze względu na chociażby zawody w których kształci się w danej szkole.

W algorytmie naliczania subwencji nie uwzględnia się zróżnicowania kosztów nauczania w poszczególnych obszarach i zawodach. Od lat jest to jedna waga (aktualnie P8).

Finansowanie zadań oświatowych przez subwencję oświatową, naliczaną kwotą na ucznia, nie wiąże się z rachunkiem kosztów dla danego typu czy rodzaju szkoły. To jest podstawowa wada aktualnego sposobu finansowania – pieniądze nalicza się na ucznia, a wydaje na oddział. Dane dotyczące wielkości subwencji oświatowej wskazują nawet wyraźny wzrost subwencji na ucznia, a w samorządach tych pieniędzy nie widać. Uczeń „wnosi” do budżetu szkoły więcej pieniędzy, ale gdy spada liczba uczniów na oddział, to nie spada liczba oddziałów. Nawet gdy spada liczba oddziałów, to nie spadają przecież proporcjonalnie koszty stałe prowadzenia szkół (wynagrodzenia pracowników administracji i obsługi, wydatki rzeczowe).

Z badań wynika, że większość powiatów w ciągu ostatniego roku przeprowadziła analizę kosztów kształcenia zawodowego. Najbardziej popularną metodą analizy okazała się ocena globalnych kosztów prowadzenia poszczególnych zespołów szkół zawodowych.

Analizując różnice w poziomie kosztów, brano pod uwagę takie czynniki, jak: potrzeby poszczególnych placówek szkolnych w powiecie (priorytety w realizowaniu deklarowanych przez szkoły potrzeb, inwestycji), koszty eksploatacji budynków lub wynagrodzenie nauczycieli (np. udział nauczycieli dyplomowanych).

Mimo uwarunkowań finansów publicznych, pozytywnym zjawiskiem było w latach 2008–2010, zwiększenie środków przekazywanych na subwencję oświatową przekazywaną do jednostek samorządu terytorialnego. Kształcenie zawodowe wymaga znacznych nakładów inwestycyjnych, zwłaszcza tworzenia i unowocześniania bazy techniczno-dydaktycznej.

W coraz większym stopniu dostęp do funduszy europejskich pobudza koniunkturę w zakresie poszerzenia oferty kształcenia zawodowego zarówno dla młodzieży jak i osób dorosłych.

Ważna jest także rola pracodawców-włączenie się w proces kształcenia ich przyszłych pracowników, także przez doposażenie szkół w nowoczesne maszyny i urządzenia.

Uczniowie szkół zawodowych

Szkoła gimnazjalna powinna wspomagać dokonywanie tych wyborów, aby były elementem planowanej kariery zawodowej i były związane z wiedzą na temat możliwości podjęcia pracy w wybranym zawodzie, zapotrzebowaniem rynku pracy na ten zawód w naszym kraju, a nawet w innych krajach UE.

Oferta naboru do publicznych szkół ponadgimnazjalnych, przygotowywana przez jednostki samorządu terytorialnego, przekracza liczbę miejsc oferowanych w szkołach ponadgimnazjalnych oraz przekracza przewidywaną liczbę absolwentów gimnazjów. Oczywiście uczniowie, którzy kończą gimnazja z ocenami bardzo dobrymi i celującymi, laureaci konkursów przedmiotowych, nie muszą przeżywać niepokojów o miejsce w wybranej, renomowanej szkole. To raczej te szkoły zabiegają o to, aby oni wybrali tę właśnie szkołę. Problemy dobrego wyboru muszą rozstrzygać uczniowie z przeważającymi ocenami dobrymi i dostatecznymi.

Wyniki badań GfK Polonia, przeprowadzone wśród ekspertów, wskazują na niską świadomość wartości kształcenia zawodowego uczniów i rodziców w tym brak powszechnej świadomości możliwości jakie stoją przed uczniami szkół zawodowych (niedostateczne informowanie o tym, że szkoła zawodowa/technikum nie zamyka drogi do dalszej edukacji w szkołach wyższych, a nawet stanowi bardzo dobre przygotowanie do kierunków np. technicznych). Zauważalny jest zbyt silny wpływ postaw, mentalności, ambicji rodziców i najbliższego otoczenia społecznego na decyzje edukacyjne młodzieży (co ma związek z negatywnymi stereotypami społecznymi wobec szkół zawodowych).

Najważniejszym zadaniem zasadniczej szkoły zawodowej jest, według uczniów, przygotowanie do wykonywania zawodu. W przypadku techników dodatkowo istotne jest dobre przygotowanie do egzaminu maturalnego (niemal wszyscy uczniowie technikum planowali przystąpienie do niego). Większość uczniów podejmując decyzję o dalszym kształceniu myśli o wykonywaniu konkretnego zawodu.

Uczniowie szkół zawodowych na ogół nie chcą poprzestawać na kończonym właśnie szczeblu edukacji. Trzy czwarte z nich po zakończeniu szkoły chciało dalej się kształcić w szkole wyższego szczebla bądź na uczelni, najczęściej podejmując się jednocześnie pracy zawodowej (blisko połowa badanych uczniów). Uczyć się dalej bez podejmowania pracy zawodowej chciała ponad jedna czwarta badanych uczniów. Jakie są losy absolwentów szkół prowadzących kształcenie w zawodach, pewnie taką wiedzę chciałaby mieć każda szkoła. Monitorowanie losów absolwentów nie jest obligatoryjne, mimo że informacje na temat losów absolwentów szkoły to ważny wskaźnik skuteczności kształcenia, ale również zapotrzebowania na określone zawody na rynku pracy. Wykorzystanie takich danych w doradztwie zawodowym przyczyniałoby się do bardziej świadomych wyborów dokonywanych przez uczniów.

Efektywność kształcenia zawodowego

Bez dobrej organizacji, uwzględniającej wieloaspektowość pracy szkoły, w tym stosującej kryteria jakości kształcenia zawodowego, trudno mówić o efektywności kształcenia zawodowego.

Niepokojący jest fakt, że znaczący wzrost nakładów na ucznia/studenta w ciągu ostatniej dekady w wielu krajach nie przyniósł poprawy jakości wyników kształcenia.

W trosce o wysoką jakość kształcenia zawodowego niezbędna jest współpraca środowisk edukacyjnych, pracodawców i partnerów społecznych. Dla szkoły oznacza to możliwości dostosowania treści kształcenia do potrzeb pracodawców, dostępu do nowoczesnych technik i technologii, dla przedsiębiorców to szansa na zapoznanie ze swoimi produktami jako nowościami technologicznymi, a docelowo – na pozyskanie wysoko wykwalifikowanych pracowników. Współpraca szkół i pracodawców, chociaż z roku na rok jest coraz efektywniejsza (o czym świadczą liczne przykłady), nadal napotyka pewne bariery, choć przecież jest korzystna dla obu stron. Niezmiernie istotny jest udział pracodawców różnych branż w tworzeniu sieci ośrodków egzaminacyjnych oraz uczestnictwo w komisjach egzaminacyjnych.

Szkolnictwo zawodowe a rynek pracy

Wyższy poziom wykształcenia sprzyja lepszym wynikom rynku pracy. Wyraźnie podnosi się pozycja wykształcenia ogólnego, które niesie za sobą lepsze opanowanie niezbędnych dla rynku pracy kompetencji kluczowych. Ponadto dzięki wykształceniu ogólnemu kompetencje ogólne będą wzmacniały pozytywny efekt kompetencji zawodowych, a elastyczność w postaci zmiany zawodu okaże się łatwiejsza.

Dane wskazują, że lepsze kwalifikacje przeciwdziałają wczesnemu odchodzeniu z rynku pracy, większa aktywność edukacyjna kolejnych pokoleń może w przyszłości zaowocować późniejszym odchodzeniem na emeryturę – efektem pożądanym z punktu widzenia stabilności systemu zabezpieczenia społecznego dla starzejącej się całej populacji.

Z wyników zrealizowanych badań wyłania się obraz podstawowych umiejętności, w które powinien być, w opinii pracodawcy, wyposażony absolwent szkoły zawodowej. Oczekiwane są od niego określone kwalifikacje zawodowe, powiązane z umiejętnościami takimi, jak: myślenie matematyczne, przygotowanie informatyczne, sprawne posługiwanie się językiem ojczystym i językiem obcym, umiejętności komunikacyjne, rozumienie, porządkowanie, ocenianie wartości i znaczenia informacji, samodzielność ich wykorzystywania w działaniu, umiejętność rozwiązywania problemów i myślenia analitycznego.

Tylko taka sylwetka absolwenta spełni oczekiwania pracodawców, umożliwi im sprostanie wymaganiom jakie stawia rynek pracy i przyczyni się do innego społecznego odbioru szkół zawodowych.

Zaangażowanie jednostek samorządów terytorialnych prowadzących szkoły zawodowe w podnoszenie jakości pracy tych szkół

Samorządy te powinny być zainteresowane podnoszeniem jakości pracy szkół zawodowych, co zmniejszy tym samym skalę niedostosowania usług szkolnictwa zawodowego do potrzeb rynku pracy. Systematycznie, może jeszcze zbyt wolno, system szkolny odchodzi od traktowania szkoły głównie jako miejsca zdobywania wiedzy i wychowania do szkoły jako miejsca zdobywania kompetencji ogólnych i zawodowych, wśród których pojawia się umiejętność uczenia się i przedsiębiorczość. Niezależnie od tego, jak oceniamy postęp w osiągnięciu poziomu kompetencji naszych uczniów, niewątpliwa jest stopniowo dokonywana reorientacja szkół w tym właśnie kierunku.

Sprzyjać temu będzie rozwijanie przez samorząd, systemu solidnego, systematycznego i pogłębionego badania popytu na pracę oraz upowszechnianie wyników tych badań. Można mieć nadzieję, że wiedza o rozwoju popytu wpłynie pozytywnie na decyzje edukacyjne uczniów i zracjonalizuje wybory szkół, uwzględniając w większym stopniu, perspektywy wykonywania pracy zawodowej przez długie lata po ukończeniu szkoły.

REKOMENDACJE

Szkoła zawodowa powinna być szkołą pozytywnego wyboru, innowacyjnej wiedzy, umiejętności i kompetencji. Wybór szkoły zawodowej powinien być wyborem świadomym, aby nie kojarzyła się ona ze szkołą „gorszego gatunku”, lecz jak niegdyś, była szkołą elitarną. Wielokierunkowa polityka promowania pozytywnego wizerunku szkolnictwa zawodowego łączy przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego, środowisko szkolne oraz pracodawców zaangażowanych w obszar edukacji zawodowej. Taka postawa i konsekwentne działania całego środowiska mają szansę sprawić, że szkolnictwo zawodowe będzie jak najbardziej przyszłościowe. Aby tak się stało, niezbędne jest szeroko pojęte, aktywne wspieranie rozwoju szkolnictwa zawodowego z uwzględnieniem kontekstu europejskiego. Proponowane obszary zmian zostały opisane poniżej.

1. Obecnie organami prowadzącymi szkoły ponadgimnazjalne, co do zasady, są powiaty, których zarządy prowadzą własną politykę z zakresu edukacji. Podobne szkoły zawodowe przygotowujące do tych samych zawodów, znajdują się często w kilku sąsiadujących ze sobą powiatach, przy minimalnym zapotrzebowaniu pracodawców na takich specjalistów. Aktualnie inicjatywy wspólnego działania powiatów na potrzeby kształcenia w skali większej niż wymaga tego ich wewnętrzny rynek pracy są zbyt rzadkie. Zatem może warto rozważyć stworzenie systemu efektywniejszej współpracy regionalnej i międzypowiatowej w zakresie planowania i realizacji kształcenia zawodowego reagującego elastycznie na potrzeby rynku pracy.
2. W celu umożliwienia jednostkom samorządu terytorialnego unowocześniania i doposażenia bazy techniczno-dydaktycznej dla kształcenia zawodowego należy rozważyć możliwość naliczania w algorytmie subwencji specyfiki kosztów nauczania w poszczególnych branżach i zawodach (koszty utrzymywania szkolnictwa zawodowego powinny być w praktyce postrzegane jako inwestycja, a nie tylko wydatki).
3. Dziś doradztwo edukacyjno-zawodowe pozostaje niezintegrowane, osobno realizowane jest w służbach zatrudnienia, osobno w szkole. Aby szkoła zawodowa stała się szkołą pozytywnego wyboru, należałoby:
 - a) Wypracować skuteczne formy promowania szkolnictwa zawodowego, w tym propagowanie „dobrych praktyk”. Niezwykle istotnym zadaniem powinno być prezentowanie gimnazjalistom nie tylko atutów szkolnictwa zawodowego, ale przybliżenie zawodów, które w tych szkołach mogą zdobyć i wskazanie rozwoju ich przyszłej kariery zawodowej. Akcja promocyjna dotycząca szkół zawodowych powinna być skierowana nie tylko do uczniów, ale również do ich rodziców.
 - b) Uświadomić przyszłym uczniom szkół zawodowych, że szkoła zawodowa pozwala na: zdobycie konkretnych umiejętności cenionych na rynku, szybkie wchodzenie na rynek pracy i zdobywanie własnych środków utrzymania, a jednocześnie nie wyklucza możliwości dalszej nauki i kariery zawodowej. Kandydatom do szkół kształcących w zawodach należy wyjaśnić, że „nie ma złych zawodów, nietrafne mogą być jedynie dokonywane wybory zawodów”.

- c) Kontynuować i rozwijać, przy wykorzystaniu coraz doskonalszych metod pomiaru dydaktycznego, badania nad efektywnością placówek edukacyjnych po to, by na różnych poziomach zarządzania placówkami zwiększyć racjonalizację wydatków publicznych.
- d) Przygotować propozycje rozwiązań w zakresie podejmowania współpracy szkół i placówek kształcących w zawodach sprzyjające odbudowywaniu więzi szkół z pracodawcami, m.in. poprzez stworzenie mechanizmów aktywnego włączenia się pracodawców w proces kształcenia ich przyszłych pracowników, także przez doposażenie szkół w nowoczesne maszyny i urządzenia oraz doskonalenie nauczycieli (staże dla nauczycieli).
- e) Promować zawieranie umów o partnerstwie w kształceniu zawodowym między podmiotami sfery produkcyjnej a placówkami szkolnymi i zapewnić uczniom niezbędny kontakt z praktyką zawodową, poprzez stworzenie systemu zachęt dla pracodawców.
- f) Wprowadzić doskonalenie nauczycieli kształcenia zawodowego w zakresie wiedzy i umiejętności merytorycznych, dotyczących głównie nowych rozwiązań organizacyjnych i technologicznych, np. przez rozbudowę oferty staży dla nauczycieli w przedsiębiorstwach. Należy rozważyć możliwość wprowadzenia obowiązkowego szkolenia merytorycznego dla nauczycieli kształcenia zawodowego, np. minimum co 5 lat.
- g) Stworzyć mechanizmy, które pozwoliłyby potwierdzać kwalifikacje zdobyte w edukacji nieformalnej (uczenie się samodzielne poprzez wykonywanie pracy) czy pozaformalnej (np. kursy, doskonalenia), uznając, że nieważna jest droga, jaką dochodzi się do pewnych umiejętności, a tylko i wyłącznie umiejętności.

Ponadto należy rozważyć możliwość:

- nagradzania szkół i nauczycieli wprowadzających innowacje i eksperymenty pedagogiczne mające na celu dostosowanie oferty edukacyjnej do aktualnych potrzeb rynku pracy oraz
- zwiększenia wpływu samorządów na rozwijanie kształcenia ustawicznego, budując spójny system finansowania edukacji dla uczenia się przez całe życie, m.in. poprzez kwalifikacyjne kursy zawodowe.

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik 1. Wykaz zawodów, w których CKP w roku szkolnym 2009/2010 realizowały praktyczną naukę zawodu

Załącznik 2. Wykaz zawodów kształconych w polskich szkołach w roku szkolnym 2009/2010

Załącznik 3. Liczba zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży prowadzonych przez JST w latach 2005–2009 w rozbiciu na regiony

Załącznik 4. Liczba uczniów zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży podlegających JST w latach 2005–2009 w rozbiciu na regiony

Załącznik 5. Liczba techników dla młodzieży podlegających powiatom (bez szkół specjalnych) w latach 2005–2009 (wg województw)

Załącznik 6. Liczba szkół policealnych dla młodzieży (bez szkół specjalnych) w latach 2005-2009 (wg województw)

Załącznik 7. Udział wszystkich typów szkół kształcących w zawodzie w szkołach ponadgimnazjalnych w 2009 r.

Załącznik 8. Dominujący typ szkół na tle pozostałych typów szkół kształcących w zawodzie w 2009 r.

Załącznik 1. Wykaz zawodów, w których CKP w roku szkolnym 2009/2010 realizowały praktyczną naukę zawodu

1	Betoniarz-zbrojarz
2	Blacharz
3	Blacharz izolacji przemysłowych
4	Blacharz samochodowy
5	Cieśla
6	Cukiernik
7	Dekarz
8	Drukarz
9	Elektromechanik
10	Elektromechanik pojazdów samochodowych
11	Elektryk
12	Florysta
13	Fryzjer
14	Górnik eksploatacji podziemnej
15	Introligator
16	Kamieniarz
17	Kelner
18	Koszykarz plecionkarz
19	Krawiec
20	Kucharz
21	Kucharz małej gastronomii
22	Lakiernik
23	Malarz-tapeciarz
24	Mechanik automatyki przemysłowej i urządzeń precyzyjnych
25	Mechanik maszyn i urządzeń drogowych
26	Mechanik-monter maszyn i urządzeń
27	Mechanik-operator pojazdów i maszyn rolniczych
28	Mechanik pojazdów samochodowych
29	Mechanik precyzyjny
30	Monter budownictwa wodnego
31	Monter-elektronik
32	Monter instalacji i urządzeń sanitarnych
33	Monter-instalator urządzeń technicznych w budownictwie wiejskim
34	Monter instrumentów muzycznych
35	Monter izolacji budowlanych
36	Monter izolacji przemysłowych
37	Monter kadłubów okrętowych

38	Monter konstrukcji budowlanych
39	Monter mechatronik
40	Monter sieci i urządzeń telekomunikacyjnych
41	Monter systemów rurociągowych
42	Murarz
43	Ogrodnik
44	Operator maszyn i urządzeń do obróbki plastycznej
45	Operator maszyn i urządzeń do przetwórstwa tworzyw sztucznych
46	Operator maszyn i urządzeń przemysłu spożywczego
47	Operator maszyn leśnych
48	Operator maszyn w przemyśle włókienniczym
49	Operator obrabiarek skrawających
50	Operator urządzeń przemysłu ceramicznego
51	Operator urządzeń przemysłu chemicznego
52	Operator urządzeń przemysłu szklarskiego
53	Opiekun medyczny
54	Opiekun w domu pomocy społecznej
55	Opiekunka dziecięca
56	Opiekunka środowiskowa
57	Piekarz
58	Posadzkarz
59	Pracownik pomocniczy obsługi hotelowej
60	Renowator zabytków architektury
61	Rolnik
62	Rzeźnik -wędliniarz
63	Sprzedawca
64	Stolarz
65	Ślusarz
66	Tapicer
67	Technik administracji
68	Technik agrobiznesu
69	Technik analityk
70	Technik architektury krajobrazu
71	Technik automatyk sterowania ruchem kolejowym
72	Technik awionik
73	Technik bezpieczeństwa i higieny pracy
74	Technik budownictwa
75	Technik budownictwa okrętowego
76	Technik budownictwa wodnego
77	Technik cyfrowych procesów graficznych

78	Technik dentystyczny
79	Technik drogownictwa
80	Technik ekonomista
81	Technik eksploatacji portów i terminali
82	Technik elektroenergetyk transportu szynowego
83	Technik elektronik
84	Technik elektroniki medycznej
85	Technik elektroradiolog
86	Technik elektryk
87	Technik energetyk
88	Technik geodeta
89	Technik górnictwa odkrywkowego
90	Technik górnictwa otworowego
91	Technik górnictwa podziemnego
92	Technik handlowiec
93	Technik hodowca koni
94	Technik hotelarstwa
95	Technik hutnik
96	Technik hydrolog
97	Technik informacji naukowej
98	Technik informatyk
99	Technik inżynierii środowiska i melioracji
100	Technik logistyk
101	Technik mechanik
102	Technik mechanik lotniczy
103	Technik mechanik okrętowy
104	Technik mechanizacji rolnictwa
105	Technik mechatronik
106	Technik obsługi turystycznej
107	Technik ochrony fizycznej osób i mienia
108	Technik ochrony środowiska
109	Technik odlewnik
110	Technik ogrodnik
111	Technik organizacji produkcji filmowej i telewizyjnej
112	Technik organizacji usług gastronomicznych
113	Technik pojazdów samochodowych
114	Technik prac biurowych
115	Technik przetwórstwa mleczarskiego
116	Technik pszczelarz
117	Technik rachunkowości

118	Technik rolnik
119	Technik spedytor
120	Technik technologii chemicznej
121	Technik technologii drewna
122	Technik technologii odzieży
123	Technik technologii żywności
124	Technik teleinformatyk
125	Technik telekomunikacji
126	Technik turystyki wiejskiej
127	Technik urządzeń audiowizualnych
128	Technik urządzeń i systemów energetyki odnawialnej
129	Technik urządzeń sanitarnych
130	Technik usług fryzjerskich
131	Technik usług kosmetycznych
132	Technik weterynarii
133	Technik wiertnik
134	Technik włókienniczych wyrobów dekoracyjnych
135	Technik żeglugi śródlądowej
136	Technik żywienia i gospodarstwa domowego
137	Technolog robót wykończeniowych w budownictwie
138	Wiertacz odwiertów eksploatacyjnych i geofizycznych

Źródło: *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce*, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Załącznik 2. Wykaz zawodów kształconych w polskich szkołach w roku szkolnym 2009/2010

1	Asystent operatora dźwięku
2	Asystent osoby niepełnosprawnej
3	Asystentka stomatologiczna
4	Betoniarz-zbrojarz
5	Blacharz
6	Blacharz izolacji przemysłowych
7	Blacharz samochodowy
8	Cieśla
9	Cukiernik
10	Dekarz
11	Dietetyk
12	Drukarz
13	Elektromechanik
14	Elektromechanik pojazdów samochodowych
15	Elektryk
16	Florysta
17	Fotograf
18	Fototechnik
19	Fryzjer
20	Garbarz skór
21	Górnik eksploatacji otworowej
22	Górnik eksploatacji podziemnej
23	Górnik odkrywkowej eksploatacji złóż
24	Higienistka stomatologiczna
25	Introligator
26	Kaletnik
27	Kamieniarz
28	Kelner
29	Kominiarz
30	Korektor i stroiciel instrumentów muzycznych
31	Koszykarz plecionkarz
32	Kowal
33	Krawiec
34	Kucharz
35	Kucharz małej gastronomii
36	Kuśnierz
37	Lakiernik
38	Malarz-tapeciarz

39	Mechanik automatyki przemysłowej i urządzeń precyzyjnych
40	Mechanik maszyn i urządzeń drogowych
41	Mechanik-monter maszyn i urządzeń
42	Mechanik-operator pojazdów i maszyn rolniczych
43	Mechanik pojazdów samochodowych
44	Mechanik precyzyjny
45	Modelarz odlewniczy
46	Monter-elektronik
47	Monter instalacji gazowych
48	Monter instalacji i urządzeń sanitarnych
49	Monter-instalator urządzeń technicznych w budownictwie wiejskim
50	Monter instrumentów muzycznych
51	Monter izolacji budowlanych
52	Monter izolacji przemysłowych
53	Monter kadłubów okrętowych
54	Monter konstrukcji budowlanych
55	Monter mechatronik
56	Monter nawierzchni kolejowej
57	Monter sieci i urządzeń telekomunikacyjnych
58	Monter sieci komunalnych
59	Monter systemów rurociągowych
60	Murarz
61	Obuwnik
62	Ogrodnik
63	Operator maszyn i urządzeń do obróbki plastycznej
64	Operator maszyn i urządzeń do przetwórstwa tworzyw sztucznych
65	Operator maszyn i urządzeń metalurgicznych
66	Operator maszyn i urządzeń odlewniczych
67	Operator maszyn i urządzeń przemysłu spożywczego
68	Operator maszyn leśnych
69	Operator maszyn w przemyśle włókienniczym
70	Operator obrabiarek skrawających
71	Operator urządzeń przemysłu ceramicznego
72	Operator urządzeń przemysłu chemicznego
73	Operator urządzeń przemysłu szklarskiego
74	Opiekun medyczny
75	Opiekun osoby starszej
76	Opiekun w domu pomocy społecznej
77	Opiekunka dziecięca
78	Opiekunka środowiskowa

79	Optyk-mechanik
80	Ortoptystka
81	Piekarz
82	Posadzkarz
83	Pracownik pomocniczy obsługi hotelowej
84	Protetyk słuchu
85	Pszczelarz
86	Ratownik medyczny
87	Renowator zabytków architektury
88	Rękodzielnik wyrobów włókienniczych
89	Rolnik
90	Rybak śródlądowy
91	Rzeźnik-wędliniarz
92	Sprzedawca
93	Stolarz
94	Ślusarz
95	Tapicer
96	Technik administracji
97	Technik agrobiznesu
98	Technik analityk
99	Technik architektury krajobrazu
100	Technik archiwista
101	Technik automatyk sterowania ruchem kolejowym
102	Technik awionik
103	Technik bezpieczeństwa i higieny pracy
104	Technik budownictwa
105	Technik budownictwa okrętowego
106	Technik budownictwa wodnego
107	Technik cyfrowych procesów graficznych
108	Technik dentystyczny
109	Technik drogownictwa
110	Technik dróg i mostów kolejowych
111	Technik dźwięku (operator dźwięku)
112	Technik ekonomista
113	Technik eksploatacji portów i terminali
114	Technik elektroenergetyk transportu szynowego
115	Technik elektronik
116	Technik elektroradiolog
117	Technik elektryk
118	Technik energetyk

119	Technik farmaceutyczny
120	Technik gazownictwa
121	Technik geodeta
122	Technik geolog
123	Technik górnictwa odkrywkowego
124	Technik górnictwa otworowego
125	Technik górnictwa podziemnego
126	Technik handlowiec
127	Technik hodowca koni
128	Technik hotelarstwa
129	Technik hutnik
130	Technik informatyk
131	Technik instrumentów muzycznych
132	Technik inżynierii środowiska i melioracji
133	Technik księgarstwa
134	Technik leśnik
135	Technik logistyk
136	Technik masażysta
137	Technik mechanik
138	Technik mechanik lotniczy
139	Technik mechanik okrętowy
140	Technik mechanizacji rolnictwa
141	Technik mechatronik
142	Technik meteorolog
143	Technik nawigator morski
144	Technik obsługi turystycznej
145	Technik ochrony środowiska
146	Technik odlewnik
147	Technik ogrodnik
148	Technik optyk
149	Technik organizacji reklamy
150	Technik organizacji usług gastronomicznych
151	Technik ortopeda
152	Technik papiernictwa
153	Technik pojazdów samochodowych
154	Technik poligraf
155	Technik prac biurowych
156	Technik przetwórstwa mleczarskiego
157	Technik pszczelarz
158	Technik rachunkowości

159	Technik realizacji dźwięku (realizator dźwięku)
160	Technik rolnik
161	Technik rybactwa śródlądowego
162	Technik spedytor
163	Technik sztukatorstwa i kamieniarstwa artystycznego
164	Technik technologii ceramicznej
165	Technik technologii chemicznej
166	Technik technologii drewna
167	Technik technologii odzieży
168	Technik technologii szkła
169	Technik technologii wyrobów skórzanych
170	Technik technologii żywności
171	Technik teleinformatyk
172	Technik telekomunikacji
173	Technik transportu kolejowego
174	Technik turystyki wiejskiej
175	Technik tyfloinformatyk
176	Technik urządzeń audiowizualnych
177	Technik urządzeń sanitarnych
178	Technik usług fryzjerskich
179	Technik usług kosmetycznych
180	Technik usług pocztowych i finansowych
181	Technik weterynarii
182	Technik wiertnik
183	Technik włókienniczych wyrobów dekoracyjnych
184	Technik żeglugi śródlądowej
185	Technik żywienia i gospodarstwa domowego
186	Technolog robót wykończeniowych w budownictwie
187	Terapeuta zajęciowy
188	Wiertacz odwiertów eksploatacyjnych i geofizycznych
189	Zdun
190	Zegarmistrz
191	Złotnik-jubiler

Źródło: Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce, raport z badań GfK Polonia, Warszawa 2010.

Załącznik 3. Liczba zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży prowadzonych przez JST w latach 2005–2009 w rozbiciu na regiony

Regiony	2005	2006	2007	2008	2009
Region centralny	216	210	212	213	211
ŁÓDZKIE	73	73	77	77	77
MAZOWIECKIE	143	137	135	136	134
Region południowy	265	261	256	250	248
MAŁOPOLSKIE	118	116	113	108	108
ŚLĄSKIE	147	145	143	142	140
Region wschodni	219	220	229	224	219
LUBELSKIE	73	75	75	75	72
PODKARPACKIE	76	77	79	76	75
PODLASKIE	37	36	36	32	31
ŚWIĘTOKRZYSKIE	33	32	39	41	41
Region północno-zachodni	220	222	231	224	222
LUBUSKIE	40	40	42	41	40
WIELKOPOLSKIE	117	121	125	123	122
ZACHODNIOPOMORSKIE	63	61	64	60	60
Region południowo-zachodni	122	121	120	122	122
DOLNOŚLĄSKIE	87	87	85	86	86
OPOLSKIE	35	34	35	36	36
Region północny	221	220	231	227	219
KUJAWSKO-POMORSKIE	85	86	91	89	85
POMORSKIE	75	76	76	75	73
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	61	58	64	63	61
POLSKA - ogółem	1 263	1 254	1 279	1 260	1 241

Załącznik 4. Liczba uczniów zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży podlegających JST w latach 2005–2009 w rozbiciu na regiony

Regiony	2005	2006	2007	2008	2009
Region centralny	30 670	29 563	30 302	30 908	30 498
ŁÓDZKIE	9 959	9 717	10 156	10 611	10 612
MAZOWIECKIE	20 711	19 846	20 146	20 297	19 886
Region południowy	41 206	40 257	40 630	40 779	40 664
MAŁOPOLSKIE	18 513	18 083	18 410	18 851	18 552
ŚLĄSKIE	22 693	22 174	22 220	21 928	22 112
Region wschodni	31 561	31 697	33 459	34 305	33 012
LUBELSKIE	8 592	8 601	8 906	8 960	8 503
PODKARPACKIE	12 965	13 135	13 997	14 593	14 061
PODLASKIE	4 467	4 344	4 621	4 414	4 255
ŚWIĘTOKRZYSKIE	5 537	5 617	5 935	6 338	6 193
Region północno-zachodni	39 163	38 698	40 230	40 579	40 325
LUBUSKIE	5 677	5 538	6 091	6 287	6 264
WIELKOPOLSKIE	25 513	25 215	25 648	25 548	25 631
ZACHODNIOPOMORSKIE	7 973	7 945	8 491	8 744	8 430
Region południowo-zachodni	21 457	21 057	21 619	21 950	21 884
DOLNOŚLĄSKIE	14 802	14 492	14 680	14 976	14 914
OPOLSKIE	6 655	6 565	6 939	6 974	6 970
Region północny	37 381	37 409	39 160	39 590	38 591
KUJAWSKO-POMORSKIE	13 511	13 618	14 190	14 195	13 981
POMORSKIE	14 559	14 498	14 998	15 329	14 874
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	9 311	9 293	9 972	10 066	9 736
POLSKA - ogółem	201 438	198 681	205 400	208 111	204 974

Źródło: dane GUS.

Załącznik 5. Liczba techników dla młodzieży podlegających powiatom (bez szkół specjalnych) w latach 2005–2009 (wg województw)

Regiony	2005	2006	2007	2008	2009
Region centralny	370	336	333	319	284
ŁÓDZKIE	153	124	116	108	106
MAZOWIECKIE	217	212	217	211	178
Region południowy	358	370	377	367	365
MAŁOPOLSKIE	160	163	171	159	156
ŚLĄSKIE	198	207	206	208	209
Region wschodni	396	394	371	354	340
LUBELSKIE	137	133	125	126	122
PODKARPACKIE	120	119	111	104	102
PODLASKIE	65	66	61	54	54
ŚWIĘTOKRZYSKIE	74	76	74	70	62
Region północno-zachodni	390	401	380	364	349
LUBUSKIE	63	71	69	60	57
WIELKOPOLSKIE	213	213	197	190	185
ZACHODNIOPOMORSKIE	114	117	114	114	107
Region południowo-zachodni	191	187	204	199	182
DOLNOŚLĄSKIE	141	139	154	149	134
OPOLSKIE	50	48	50	50	48
Region północny	366	361	344	330	330
KUJAWSKO-POMORSKIE	144	141	139	135	136
POMORSKIE	113	113	96	97	98
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	109	107	109	98	96
POLSKA - ogółem	2 071	2 049	2 009	1 933	1 850

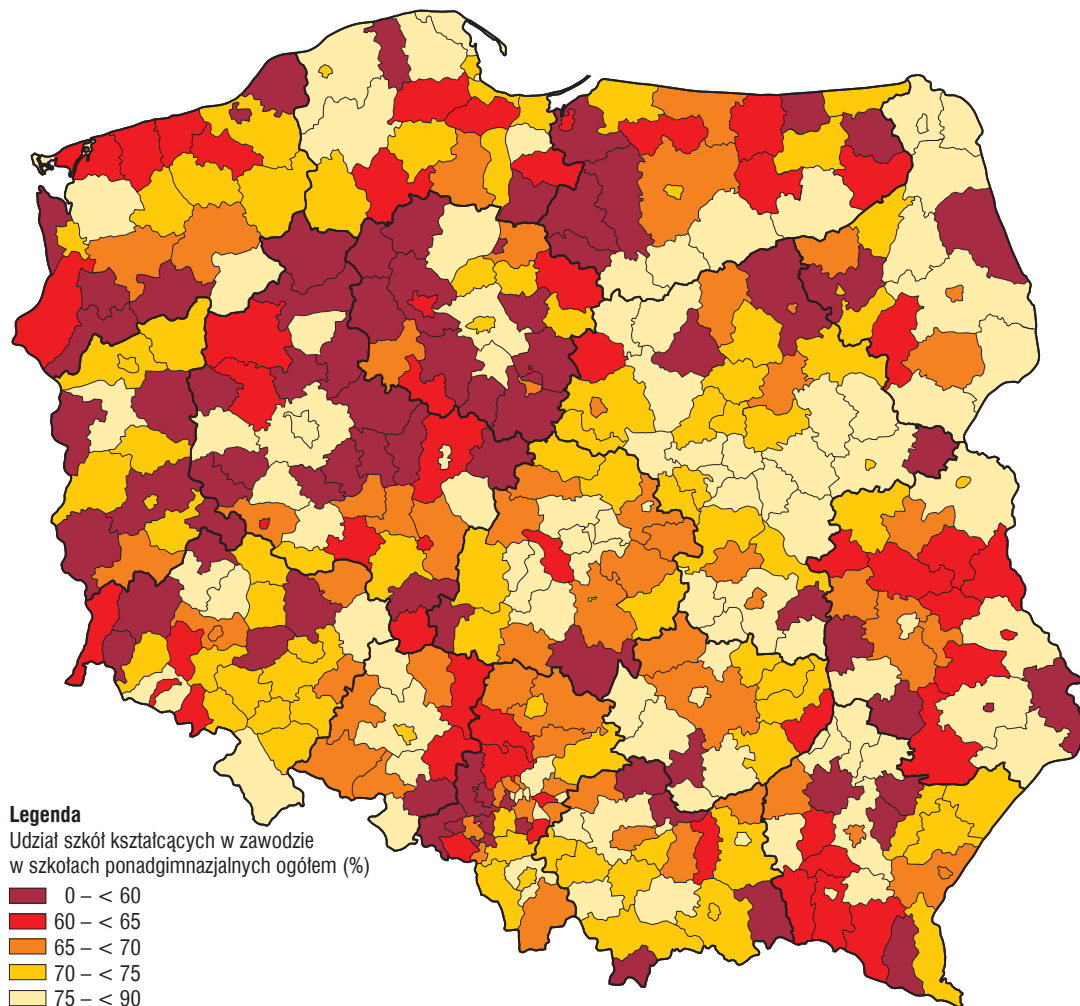
Źródło: dane GUS.

Załącznik 6. Liczba szkół policealnych dla młodzieży (bez szkół specjalnych) w latach 2005–2009 (wg województw)

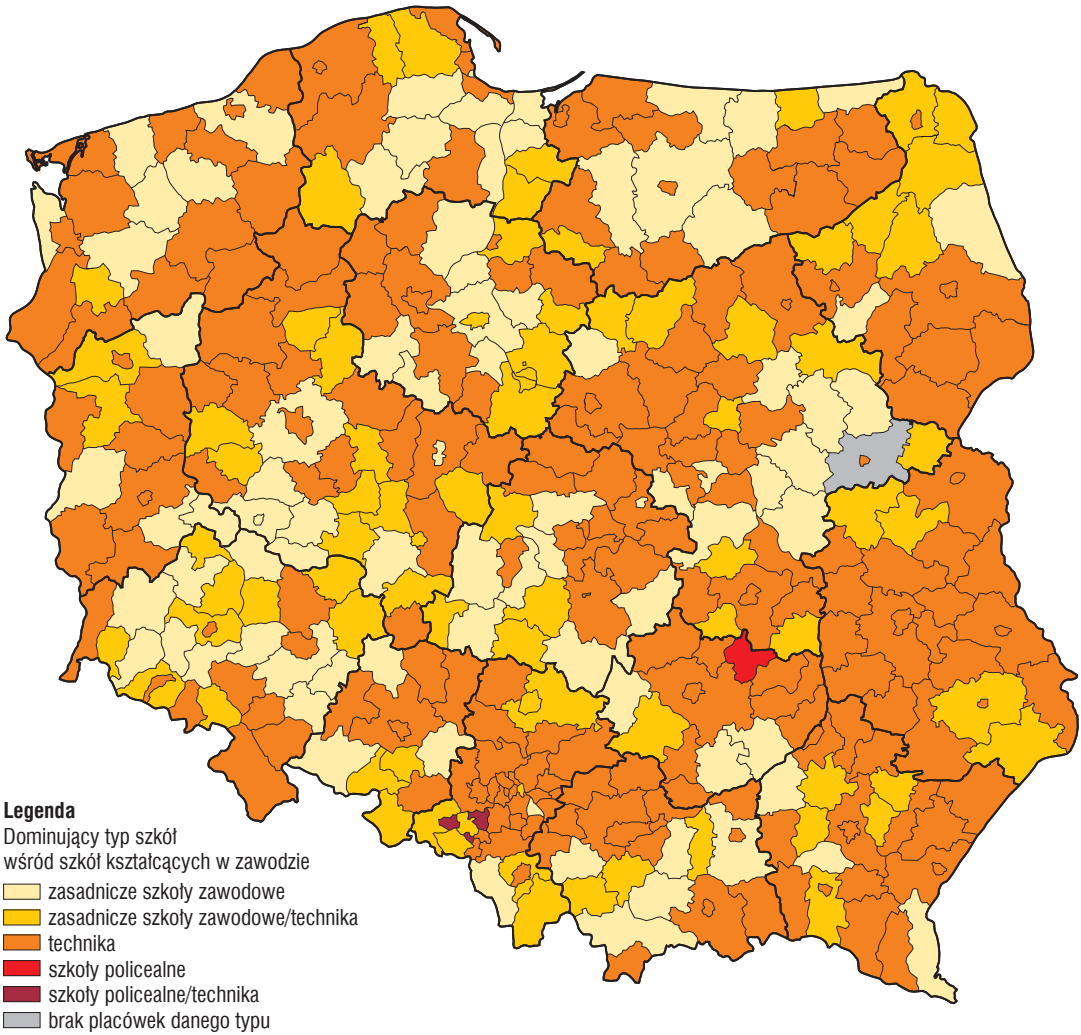
Regiony	2005	2006	2007	2008	2009
Region centralny	84	77	61	50	40
ŁÓDZKIE	30	28	23	17	12
MAZOWIECKIE	54	49	38	33	28
Region południowy	157	140	101	78	52
MAŁOPOLSKIE	43	32	18	17	12
ŚLĄSKIE	114	108	83	61	40
Region wschodni	133	117	78	61	55
LUBELSKIE	67	63	47	34	27
PODKARPACKIE	33	27	19	16	14
PODLASKIE	17	14	6	4	7
ŚWIĘTOKRZYSKIE	16	13	6	7	7
Region północno-zachodni	104	91	45	43	39
LUBUSKIE	24	23	12	14	10
WIELKOPOLSKIE	53	46	25	19	20
ZACHODNIOPOMORSKIE	27	22	8	10	9
Region południowo-zachodni	74	61	37	32	29
DOLNOŚLĄSKIE	53	42	25	24	19
OPOLSKIE	21	19	12	8	10
Region północny	109	85	50	39	30
KUJAWSKO-POMORSKIE	38	27	14	13	9
POMORSKIE	36	28	17	17	12
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	35	30	19	9	9
POLSKA - ogółem	661	571	372	303	245

Źródło: dane GUS.

Załącznik 7. Udział wszystkich typów szkół kształcących w zawodzie w szkołach ponadgimnazjalnych w 2009 r.

Załącznik 8. Dominujący typ szkół na tle pozostałych typów szkół kształcących w zawodzie w 2009 r.

BIBLIOGRAFIA

Przepisy prawne

- [1] Ustawa z dnia 7 września 1991r. o systemie oświaty z późniejszymi zmianami (Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2004 r. Nr 273, poz. 2703 i Nr 281, poz. 2781, z 2005 r. Nr 17, poz. 141, Nr 94, poz. 788, Nr 122, poz. 1020, Nr 131, poz. 1091, Nr 167, poz. 1400 i Nr 249, poz. 2104, z 2006 r. Nr 144, poz. 1043, Nr 208, poz. 1532 i Nr 227, poz. 1658, z 2007 r. Nr 42, poz. 273, Nr 80, poz. 542, Nr 115, poz. 791, Nr 120, poz. 818, Nr 180, poz. 1280 i Nr 181, poz. 1292, z 2008 r. Nr 70, poz. 416, Nr 145, poz. 917, Nr 216, poz. 1370 i Nr 235, poz. 1618, z 2009 r. Nr 6, poz. 33, Nr 31, poz. 206, Nr 56, poz. 458, Nr 157, poz. 1241 i Nr 219, poz. 1705 oraz z 2010 r. Nr 44, poz. 250, Nr 54, poz. 320, Nr 127, poz. 857 i Nr 148, poz. 991 oraz z 2011 r. Nr 106, poz. 622).
- [2] Ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2009 r. Nr 56, poz. 458).
- [3] Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 roku - Karta Nauczyciela z późniejszymi zmianami (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674 ze zm.), (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674, Nr 170, poz. 1218 i Nr 220, poz. 1600, z 2007 r. Nr 17, poz. 95, Nr 80, poz. 542, Nr 102, poz. 689, Nr 158, poz. 1103, Nr 176, poz. 1238, Nr 191, poz. 1369 i Nr 247, poz. 1821, z 2008 r. Nr 145, poz. 917 i Nr 227, poz. 1505 oraz z 2009 r. Nr 1, poz. 1, Nr 56, poz. 458, Nr 67, poz. 572, Nr 97, poz. 800, Nr 213, poz. 1650 i Nr 219, poz. 1706).
- [4] Ustawa dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 1998 r., Nr 91, poz. 576).
- [5] Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks Pracy (Dz. U. z 1974 r., Nr 24, poz. 141).
- [6] Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 1998 r., Nr 91, poz. 578).
- [7] Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591).
- [8] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz.U. z 2009 r. Nr 50, poz. 400).
- [9] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 grudnia 2010 r. w sprawie praktycznej nauki zawodu (Dz. U. z 2010 r. Nr. 244, poz. 1625).
- [10] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 marca 2002 roku w sprawie sposobu podziału środków na wspieranie doskonalenia zawodowego nauczycieli pomiędzy budżety poszczególnych wojewodów, form doskonalenia zawodowego dofinansowywanych za środków wyodrębnionych w budżetach organów prowadzących szkoły, wojewodów, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz szczegółowych kryteriów i trybu przyznawania tych środków (Dz. U. z 2002 r. Nr 46, poz. 430).

- [11] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 maja 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego (Dz. U. z 2004 r. Nr 114, poz. 1195) Ostatnia nowelizacja rozporządzenia w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego miała miejsce 8 kwietnia 2010 r. (Dz. U. z 2010 r. Nr 60, poz. 374).
- [12] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki. (Dz. U. z 2002 r. Nr 56, poz. 506).
- [13] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 czerwca 2009 r. w sprawie publicznych placówek kształcenia ustawicznego, publicznych placówek kształcenia praktycznego oraz publicznych ośrodków dokształcania i doskonalenia zawodowego (Dz. U. z 2009 r. Nr 99, poz. 828).
- [14] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 grudnia 2010 r. w sprawie praktycznej nauki zawodu (Dz. U. z 2010 r. Nr 244, poz. 1626).
- [15] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 listopada 2009 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli (Dz. U. z 2009 r. Nr 200, poz. 1537).
- [16] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania, oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z 2009 r. Nr 89, poz. 730).
- [17] Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz. U. z 2004 r. Nr 265, poz. 2644).
- [18] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 maja 1996 r. w sprawie przygotowania zawodowego młodocianych i ich wynagradzania (Dz. U. z 1996r. Nr 60, poz. 278 z późn. zm.).

Publikacje książkowe, raporty i opracowania

- [1] Badanie aktywności zawodowej absolwentów w kontekście realizacji programu „Pierwsza praca”, Raport Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej Departamentu Rynku Pracy, Warszawa 2008.
- [2] Bednarczyk H., Łopacińska L., Symela K., Woźniak I.: Polska - Raporty ReferNet 2008 na temat polityki w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego, Cedefop 2008.
- [3] Efektywność kształcenia zawodowego. Kształcenie zawodowe a rynek pracy; 2000 r.
- [4] K. Symela, Uwarunkowania zmian w kształceniu zawodowym i ustawicznym w Polsce, Meritum. „Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny” 2009, nr 3 (14).
- [5] Kwiatkowski S. M.: Doradztwo zawodowe w warunkach dynamicznych zmian zawodów i specjalności. Uczeń – pracodawca – zawód – standard – zatrudnienie, w: „Edukacja na rynku pracy”. Problemy poradnictwa zawodowego, Warszawa 2006.
- [6] Łopacińska L., Symela K., Woźniak I.: Polska – Raporty ReferNet 2010 na temat polityki w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego, Cedefop 2010.

- [7] Metody badania losów i karier absolwentów szkół zawodowych. Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2001 r.
- [8] Optymalizacja kształcenia zawodowego z punktu widzenia potrzeb rynku pracy; Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2002 r.
- [9] Oświata i Wychowanie w roku szkolnym 2008/2009, GUS, Warszawa 2009.
- [10] Oświata i Wychowanie w roku szkolnym 2009/2010, GUS, Warszawa 2010.
- [11] Raport Nauczyciele we wrześniu 2009 stan i struktura opracowane na podstawie SIO; Warszawa 2010, ORE.
- [12] Raport o rozwoju społecznym. „Edukacja dla pracy” Polska 2007. Warszawa 2007. Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju.
- [13] Raport o stanie edukacji 2010; Instytut Badań Edukacyjnych.
- [14] Założenia projektu zmian w kształceniu zawodowym i ustawicznym. MEN, Warszawa 2010.

SPIS RYSUNKÓW I TABEL

Rysunki

Rys. 1. Liczba zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży w latach 2005–2009	13
Rys. 2. Liczba zasadniczych szkół zawodowych podlegających JST dla młodzieży i uczniów w latach 2005–2009 w odniesieniu do ogólnej liczby uczniów w tych szkołach	14
Rys. 3. Procentowy udział zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży (według organów prowadzących)	15
Rys. 4. Liczba techników dla młodzieży (bez szkół specjalnych) w latach 2005–2009	16
Rys. 5. Liczba uczniów techników dla młodzieży w latach 2005–2009	16
Rys. 6. Liczba techników uzupełniających dla młodzieży (bez szkół specjalnych) w latach 2005–2009	17
Rys. 7. Liczba uczniów w technikach uzupełniających dla młodzieży w latach 2005–2009	18
Rys. 8. Liczba szkół policealnych dla młodzieży w latach 2005–2009	19
Rys. 9. Liczba uczniów i absolwentów szkół policealnych w 2005 (wg regionów)	19
Rys. 10. Liczba uczniów i absolwentów szkół policealnych w 2009 (wg regionów)	20
Rys. 11. Liczba uczniów i absolwentów szkół policealnych w latach 2005–2009	20
Rys. 12. Udział organów prowadzących szkoły policealne dla młodzieży w 2009 r.	21
Rys. 13. Powiaty o danym udziale CKP w ich ogólnej liczbie w 2009 r.	22
Rys. 14. Oferta szkół kształcących w zawodzie i CKP w podziale na obszary zawodowe	23
Rys. 15. Udział w zajęciach praktycznych (wszyscy uczniowie, $n = 14057$)	24
Rys. 16. Odsetek szkół/CKP prowadzących zajęcia praktyczne uzupełniające dla pracowników młodocianych	24
Rys. 17. Odsetek CKP prowadzących działalność dochodową	25
Rys. 18. Determinanty oferty szkół kształcących w zawodach (wszystkie szkoły – 3868)	27
Rys. 19. Planowane zmiany w ofercie kształcenia w zawodach (wszystkie szkoły, $n = 3868$)	28
Rys. 20. Odsetek szkół i CKP, w których nauczyciele opracowują i realizują własne programy nauczania w zawodzie	30
Rys. 21. Współpraca nauczycieli z instytucjami zewnętrznymi przy tworzeniu programów nauczania w zawodzie	31
Rys. 22. Nowe rozwiązania technologiczne w autorskich programach nauczania w zawodzie	32

Rys. 23. Zakres stosowania programów modułowych w poszczególnych obszarach zawodowych	33
Rys. 24. Baza techniczno–dydaktyczna a programy modułowe według opinii dyrektorów	33
Rys. 25. Przyczyny braku programów modułowych w nauczaniu zawodów	34
Rys. 26. Korelowanie treści w kształceniu zawodowym i ogólnym	35
Rys. 27. Zgodność programu nauczania z oczekiwaniami uczniów	35
Rys. 28. Stosowanie w nauczaniu nowych rozwiązań technologicznych.	36
Rys. 29. Udział uczniów w zajęciach praktycznych	38
Rys. 30. Udział uczniów w praktykach w odniesieniu do miejsca ich realizacji (tylko uczniowie techników, techników uzupełniających i szkół policealnych, $n = 8140$)	39
Rys. 31. Organizacja praktyk zawodowych	40
Rys. 32. Przyczyny nieuczestniczenia w praktykach zawodowych u pracodawcy	40
Rys. 33. Ocena sposobu organizacji praktycznej nauki zawodu u pracodawcy (tylko uczniowie, którzy uczęszczają/uczęszczali na praktyki zawodowe/zajęcia praktyczne u pracodawcy/w indywidualnym gospodarstwie rolnym, $n = 9746$).	41
Rys. 34. Innowacje i eksperymenty pedagogiczne w kształceniu zawodowym	42
Rys. 35. Wprowadzanie innowacji pedagogicznych przez szkoły zawodowe wg przedstawicieli JST	43
Rys. 36. Odsetek powiatów wspierających szkoły wprowadzające innowacyjne metody procesu kształcenia	43
Rys. 37. Formy wsparcia szkół wprowadzających innowacyjne metody procesu kształcenia	44
Rys. 38. Odsetek szkół i CKP posiadających wyposażenie techniczno-dydaktyczne	46
Rys. 39. Odsetek szkół dysponujących wyposażeniem techniczno–dydaktycznym.	48
Rys. 40. Specjalistyczne pracownie w szkołach/CKP	50
Rys. 41. Ocena stanu infrastruktury technicznej budynków szkoły/CKP według dyrektorów	50
Rys. 42. Pracownie z wyposażeniem do nauki w zawodach obecnie niewykorzystywane do kształcenia w określonych zawodach.	51
Rys. 43. Ostatnia modernizacja warsztatów/sal do praktycznej nauki zawodu	51
Rys. 44. Odsetek powiatów planujących poszczególne rodzaje inwestycji infrastrukturalnych w szkołach zawodowych i CKP w 2011 r.	52
Rys. 45. Rodzaj inwestycji infrastrukturalnych w szkołach zawodowych i CKP planowanych na 2011 r.	53
Rys. 46. Źródła finansowania działań realizowanych przez powiat w celu poprawy bazy techniczno-dydaktycznej szkół zawodowych i CKP	53
Rys. 47. Ocena bazy techniczno-dydaktycznej dokonana przez uczniów	54
Rys. 48. Ocena uczniów dotycząca wyposażenia pracowni do praktycznej nauki zawodu	55
Rys. 49. Problemy kadrowe w szkołach kształcących w zawodzie	59

Rys. 50. Rodzaje problemów kadrowych w szkołach kształcących w zawodzie	60
Rys. 51. Odsetek nauczycieli w wieku emerytalnym wg profili kształcenia . . .	61
Rys. 52. Pozyskiwanie przedstawicieli pracodawców do pracy w szkole	62
Rys. 53. Odsetek nauczycieli zajęć praktycznych bez przygotowania pedagogicznego w 2009 r.	62
Rys. 54. Formy doskonalenia zawodowego nauczycieli szkół/CKP w 2009 r. . .	66
Rys. 55. Działania wspierające doskonalenie zawodowe kierowane do nauczycieli	67
Rys. 56. Zakres doskonalenia instruktorów praktycznej nauki zawodu	67
Rys. 57. Bariery udziału w programie podnoszenia kwalifikacji oferowanym przez MEN	68
Rys. 58. Obszary doksztalcania i doskonalenia zawodowego nauczycieli . . .	69
Rys. 59. Wydatki publiczne na oświatę jako procent PKB oraz subwencje dla JST	75
Rys. 60. Wydatki na oświatę z budżetu jednostek samorządowych wg typu jednostki w latach 2003–2009	75
Rys. 61. Prognozy demograficzne młodzieży w wieku 16–18 lat do roku 2030 . .78	
Rys. 62. Wydatki na kształcenie w zawodach i CKP do całości wydatków na kształcenie ponadgimnazjalne w 2009 r.	80
Rys. 63. Adekwatność subwencji do kosztów poniesionych przez powiat na kształcenie ponadgimnazjalne w 2009 r.	80
Rys. 64. Odsetek subwencji w całości wydatków poniesionych przez powiat na kształcenie ponadgimnazjalne w 2009 r.	81
Rys. 65. Inne źródła finansowania kształcenia ponadgimnazjalnego	82
Rys. 66. Rodzaje wydatków pokrytych ze źródeł innych niż subwencja	82
Rys. 67. Rodzaje analiz przeprowadzonych przez powiaty w 2009 r.	83
Rys. 68. Ocena poziomu kosztów kształcenia w szkołach zawodowych w porównaniu do szkół ogólnokształcących	84
Rys. 69. Ocena poziomu wydatków na kształcenie w szkołach zawodowych. .	85
Rys. 70. Uczniowie klas pierwszych w ponadgimnazjalnych szkołach ogólnokształcących i zawodowych w roku szkolnym 2009/2010 oraz wybory „ścieżek kształcenia” – w latach poprzednich	89
Rys. 71. Typy szkół respondentów	90
Rys. 72. Wykształcenie rodziców	90
Rys. 73. Kieszonkowe – deklarowane przez uczniów własne wydatki.	91
Rys. 74. Motywy wyboru zawodu	93
Rys. 75. Motywy wyboru szkoły	93
Rys. 76. Przyczyny niezadowolenia z wyboru zawodu	94
Rys. 77. Ważność aspektów związanych z funkcjonowaniem szkoły	95
Rys. 78. Doradcy w sprawie rozwoju zawodowego.	96
Rys. 79. Dostęp do doradztwa zawodowego.	97
Rys. 80. Osoba pełniąca funkcje doradcy zawodowego	97
Rys. 81. Instytucje, z którymi współpracują szkoły w zakresie doradztwa zawodowego	98

Rys. 82. Ważność czynników branych pod uwagę przy zatrudnianiu pracownika	101
Rys. 83. Opinie przedsiębiorców o absolwentach szkół zawodowych	102
Rys. 84. Ocena efektywności kształcenia z punktu widzenia ucznia	103
Rys. 85. Ocena przydatności zdobytych kwalifikacji zawodowych w pracy zawodowej	104
Rys. 86. Opinie przedsiębiorców o rynku pracy i kandydatach do pracy	104
Rys. 87. Ocena szans na zdobycie pracy w wyuczonym zawodzie	105
Rys. 88. Plany dotyczące dalszej nauki i/lub podjęcia pracy zawodowej	106
Rys. 89. Informacje dotyczące absolwentów szkoły	107
Rys. 90. Przyczyny nieprzystępowania do egzaminu zawodowego	108
Rys. 91. Źródła informacji o egzaminie zawodowym	109
Rys. 92. Źródła informacji dotyczących egzaminu zawodowego	109
Rys. 93. Sposoby przygotowywania się do egzaminu zawodowego	110
Rys. 94. Wiedza dotycząca Europass	111
Rys. 95. Zamiar zwrócenia się o wydanie dokumentu Europass	112
Rys. 96. Mapa bezrobocia w 2008 r.	113
Rys. 97. Liczba osób bezrobotnych wg wykształcenia w II kwartale 2010 r.	113
Rys. 98. Podstawy systemu zapewniania jakości	122
Rys. 99. Badanie wśród dyrektorów szkół i CKP – działania skierowane do uczniów	123
Rys. 100. Sposoby motywowania ucznia do osiągania lepszych wyników w nauce	124
Rys. 101. Dostosowanie architektoniczne szkół/CKP do potrzeb niepełnosprawnych	125
Rys. 102. Odsetek uczniów ze zdiagnozowaną dysfunkcją wg typu dysfunkcji	126
Rys. 103. Obszary zawodowe dostępne dla uczniów niepełnosprawnych ruchowo	127
Rys. 104. Formy pracy z uczniem niepełnosprawnym	127
Rys. 105. Źródła rozpoznania potrzeb edukacyjnych i wychowawczo-opiekuńczych uczniów klas pierwszych	128
Rys. 106. Informacje ze świadectw gimnazjalnych wykorzystywane przez szkoły	129
Rys. 107. Występowanie problemów w wychowaniu i nauczaniu młodzieży	129
Rys. 108. Formy pracy z uczniami niedostosowanymi społecznie	130
Rys. 109. Formy wsparcia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi	130
Rys. 110. Formy współpracy wśród przedsiębiorstw współpracujących ze szkołami/CKP	136
Rys. 111. Typy szkół/CKP, z którymi współpracują przedsiębiorstwa	137
Rys. 112. Liczba szkół współpracujących z przedsiębiorstwami	137
Rys. 113. Czas trwania współpracy przedsiębiorstw ze szkołami	138
Rys. 114. Obecna polityka edukacyjna powiatu	140
Rys. 115. Odsetek powiatów prowadzących promocję szkół zawodowych w 2009 r.	140

Rys. 116. Udział powiatów i/lub szkół w akcjach promujących szkoły zawodowe	141
Rys. 117. Formy udziału powiatu w akcjach promujących szkoły zawodowe .	142
Rys. 118. Odsetek powiatów finansujących kształcenie i doskonalenie zawodowe nauczycieli szkół zawodowych w 2009 r.	143
Rys. 119. Udział szkół w poszczególnych programach edukacyjnych w 2009 r.	145

Tabele

Tabela 1. Udział uczniów w badaniu ze względu na województwa	9
Tabela 2. Udział uczniów w badaniu ze względu na obszar zawodowy	10
Tabela 3. Udział uczniów w badaniu ze względu na typ szkoły	10
Tabela 4. Szkoły zawodowe i uczniowie w roku szkolnym 2009/2010	13
Tabela 5. Liczba techników dla młodzieży w latach 2005–2009 z uwzględnieniem organu prowadzącego	17
Tabela 6. Stan ilościowy zawodów szkolnych w ujęciu resortowym	25
Tabela 7. Poziom wyposażenia techniczno-dydaktycznego szkół i CKP	47
Tabela 8. Finansowanie oświaty przez jednostki samorządu terytorialnego . .	72
Tabela 9. Wydatki budżetu państwa zaplanowane w ustawie budżetowej na rok 2008 i 2009 w dziale 801 „Oświata i wychowanie” oraz 854 „Edukacyjna opieka wychowawcza”	76
Tabela 10. Wzrost kwoty części oświatowej subwencji ogólnej oraz kwoty finansowego standardu A w latach 2005–2011	77
Tabela 11. Średnie wyniki egzaminów w gimnazjach w 2008 roku	92
Tabela 12. Absolwenci uzyskujący pozytywny wynik egzaminu zawodowego w latach 2006–2009 (w %)	111
Tabela 13. Zestawienie zdawalności absolwentów szkół zawodowych w latach 2008–2010.	117
Tabela 14. Wyniki egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w technikum i szkole policealnej (2010 r.)	118
Tabela 15. Najczęściej wybierane zawody na egzaminie potwierdzającym kwalifikacje zawodowe w technikum i szkole policealnej wraz ze zdawalnością. (2010 r.)	119
Tabela 16. Wyniki egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w zasadniczej szkole zawodowej (2010 r.).	119
Tabela 17. Zawody, które były wybierane najczęściej w 2010 r. na egzaminie potwierdzającym kwalifikacje zawodowe w zasadniczej szkole zawodowej wraz ze zdawalnością	120
Tabela 18. Wielkość i branża badanych firm	135

Egzemplarz bezpłatny

SZKOŁA SZKOŁA
ZAWODOWA
SZKOŁA ZAWODOWA
SZKOŁA POZYTYWNEGO
POZYTYWNEGO
WYBORU
WYBORU
SZKOŁA

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego